

АРХИВСКИ ЗАПИСИ
ARCHIVAL NOTES

**АРХИВСКИ ЗАПИСИ
ARCHIVAL NOTES
1/2015**

Редакција

Editorial Board

**Стеван Радуновић, Срђан Пејовић,
мр Јадранка Селхановић,
др Стјепан Ћосић, др Изет Шаботић,
Миладин Милошевић, Мирјана Каписода,
др Ђорђе Борозан, др Божидар Шекуларац,**

Велимир Вујачић и Лука Милуновић

Уређивачки одбор

Editorial Staff

**Стеван Радуновић, Срђан Пејовић, Мирјана Каписода и
мр Јадранка Селхановић**

Главни уредник

Editor in Chef

Срђан Пејовић

Одговорни уредник

Editorialist

Стеван Радуновић

Секретар редакције

Editorial Board Secretary

Мирјана Каписода

Лектор

Language Editor

Драгица Ломпар

ISSN 0353-7404

ДРЖАВНИ АРХИВ ЦРНЕ ГОРЕ

АРХИВСКИ ЗАПИСИ

ЧАСОПИС ЗА АРХИВСКУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ
ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE REVIEW

Година XXII/2015
Број 2

Цетиње, 2016

ISPRAVKA:

U Arhivskim zapisima broj 2/2014 u tekstu Milana Ščekića „Glad u Crnoj Gori” (1914-1916) potkrala se štamparska greška koja bitno mijenja kontekst rečenice.

Redakcija se izvinjava autoru i čitaocima zbog ovog propusta.

SADRŽAJ TABLE OF CONTENTS

ČLANCI I PRILOZI/ ARTICLES AND CONTRIBUTIONS

dr Čedomir MARKOVIĆ: PRAISTORIJA PIVSKE OBLASTI	7
<i>PREHISTORY OF PIVA</i>	7

Sreten ZEKOVIĆ: CRNOGORSKA DOKUMENTARNA BAŠTINA JE BEZ MNOGO IZVORNIKA I MANUSKRIPTA	37
<i>MONTENEGRIN CULTURAL HERITAGE IS MISSING A LOTS OF ORIGINALS AND MANUSCRIPTS</i>	37

dr Goran SEKULOVIĆ: TRADICIJA EKUMENIZMA U CRNOJ GORI (DUKLJANSKO- BARSKE NADBISKUPIJE I CRNOGORSKE PRAVOSLAVNE CRKVE) I „DISSERTATIO PHILOSOPHICA DE PROPAGATIONE RELIGIONIS ARMATA” JOVANA STEFANOVIĆA BALJEVIĆA	51
<i>TRADITION OF ECUMENISM IN MONTENEGRO , DOCLEAN - BAR’S ARCHDIOCESE AND MONTENEGRIN ORTHODOX CHURCH</i>	51

Dragan RADUSINOVIĆ: PREGLED STANJA U NARODNIM BIBLIOTEKAMA U CRNOJ GORI 2014. GODINE	65
<i>OVERVIEW OF THE SITUATION IN THE NATIONAL LIBRARY IN MONTENEGRO IN 2014</i>	65

IZ ARHIVSKE TEORIJE I PRAKSE/ FROM THE ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE

Srdan PEJOVIĆ: MJESTO I ULOGA ARHIVA U PROCESU RESTITUCIJE IMOVINE I IMOVINSKIH PRAVA	79
<i>PLACE AND ROLE OF ARCHIVES IN THE PROCESS OF PROPERTY RESTITUTION AND PROPERTY RIGHTS</i>	79

Vukota VUKOTIĆ: JESENJA ARHIVSKA ŠKOLA TRST-LIPICE 9 – 25. OKTOBAR 2015. GODINE - Izvještaj	93
<i>AUTUMN ARCHIVAL SCHOOL TRST-LIPICE 19 - 25 OCT. 2015 - Report</i>	93

DOKUMENTI I SJEĆANJA / DOCUMENTS AND MEMORIES

mr Jadranka SELHANOVIĆ: RASPRAVE O CRNOGORSKOM NACIONALNOM PITANJU POVODOM KNJIGE „CRNA GORA U PRVOM SVJETSKOM RATU” NOVICE RAKOČEVIĆA	97
<i>DISCUSSION ON THE MONTENEGRIN NATIONAL QUESTION REGARDING THE BOOK “MONTENEGRO IN THE FIRST WORLD WAR” by Novica Rakocevic</i>	97

Predrag VUKIĆ: MILOJEVIĆI, RASELJENO BRATSTVO IZ PJEŠIVACA, U ARHIVSKIM AKTIMA DRŽAVNOG ARHIVA NA CETINJU	103
<i>THE MILOJEVIC'S THE DISPLACED FAMILY OF PJEŠIVCI IN ARCHIVE FUNDS OF STATE ARCHIVES IN CETINJE</i>	103
Mirjana T. KUSOVAC: POPIS UČENIKA UMJETNIČKE ŠKOLE, CETINJE-HERCEG-NOVI 1946-1966	109
<i>LIST OF ART SCHOOL STUDENTS CETINJE-HERCEG-NOVI 1946-1966</i>	109
mr Milan ŠČEKIĆ: JEDAN DOKUMENT O TRETMANU AUSTROUGARSKIH OFICIRA U CRNOGORSKOM ZAROBLJENIŠTVU 1915. GODINE	145
<i>A SINGLE DOCUMENT ON TREATMENT OF THE AUSTRO-HUNGARIAN SOLDIERS IN CAPTIVITY IN 1915.</i>	145
Milka MAŠANOVIĆ: POVJERLJIVI IZVJEŠTAJ PRINCA MIRKA KRALJU NIKOLI O STANJU U SKADRU I KONTAKTIMA SA ESAD-PAŠOM	149
<i>CONFIDENTIAL REPORT OF PRINCE MIRKO TO KING NIKOLA ON THE SITUATION IN SCHODRA AND HIS CONTACTS WITH ESAD -PASHA</i>	149
Ana PEJOVIĆ: JEDAN POVJERLJIVI IZVJEŠTAJ MITRA BAKIĆA CRNOGORSKOG POSLANIKA U CARIGRADU	156
<i>A CONFIDENTIAL REPORT OF MITAR BAKIC, THE MONTENEGRIN ENVOY IN CONSTANTINOPLE.</i>	156
 <u>PRIKAZI/REVIEWS</u>	
Mr Jadranka Selhanović, CRNOGORSKA VLAST I CRNOGORSKO NACIONALNO PITANJE, (dokumenta 1970-1985), Podgorica, 2015. (mr Adnan Prekić)	161
<i>MONTENEGRIN AUTHORITIES AND THE MONTENEGRIN NATIONAL QUESTION (Document 1970-1985) Podgorica, 2015. (mr Adnan Prekić)</i>	161
Snežana Vojvoda: „Božidar Šekularac : bio-bibliografija“ / NBCG „Đurđe Crnojević, Cetinje 2016, 206 str. / „Bozidar Sekularac: Bio/ bibliography.“ (Dragica Lompar)	167
dr sc. Živana Heđbeli, ŠTA I KAKO S „PAPIRIMA“ ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA, dokumenta, Centar za suočavanje s prošlošću, Zagreb (dr Mile Bakić)	171
<i>WHAT TO DO AND HOW TO TREAT THE „PAPERS“ ORGANIZATION OF CIVIL SOCIETY, documents, Center for facing the past, Zagreb (dr Mile Bakić) /</i>	171
 In memoriam	
Velimir J. Vujačić (1950-2016) (Luka Milunović)	179
IZVJEŠTAJ O RADU DRŽAVNOG ARHIVA 2015. GODINA	185
<i>REPORT ON THE WORK OF THE STATE ARCHIVES 2015</i>	185

UDK 903.3(497.16Piva)

Чланци и прилози

Dr Čedomir MARKOVIĆ

PRAISTORIJA PIVSKE OBLASTI

Sažetak: *Utemeljenje i razvoj pojedinih praistorijskih kultura na području Pive moguće je pratiti na osnovu rezultata arheoloških istraživanjima pećine Odmut, u kojoj je otkriven moćan kulturni sloj sa bogatom vertikalnom stratigrafijom. U kulturnom sloju izdvojeno je sedam kulturnih stratuma od kojih je najstariji, odnosno stratum I, pripadao mezolitu, stratumi II i III neolitu, stratumi IV, V i VI eneolitu i počecima bronzanog doba, dok je najmlađi, stratum VII, pripadao ranom bronzanom dobu. Na osnovu materijalnih ostataka, zaključeno je da mezolit Pive pripada jadransko - mediteranskoj regiji, mada se u izvjesnom smislu može smatrati i osobenom kulturom, budući da se jedan broj koštanih i kamenih alatki, posebno harpuni, može jedino paralelisati sa kulturama jugozapadne i zapadne Evrope.*

Neolit Pive okarakterisan je elementima i kontinentalnog i jadranskog neolita, dok je eneolit sa svoje tri razvojne faze okarakterisan prodorom elemenata jadranskog eneolita, kontinentalnog eneolita i stepskih elemenata, da bi na prelazu iz eneolita u ranu bronzu, bio okarakterisan elementima postvučedolske kulture, koji se vezuju za ljubljansku kulturu jadranskog tipa, koji pripadaju počecima bronzanog doba. Kultura rane bronzne iz stratuma VII okarakterisana je prisustvom elemenata iz starije faze dinarske kulture, koja obilježava rano bronzano doba istočnog Jadrana.

Ključni pojmovi: *pećina Odmut, stratigrafija, stratum, horizont, mezolit, keramika, kamene i koštane alatke, neolit, eneolit, jadranski eneolit, ljubljanska kultura, bronzano doba.*

PREHISTORY OF PIVA

Abstract: *The establishment and development of individual prehistoric culture in the area of Piva is possible to follow based on the results of archaeological research of the Odmut cave, where it was discovered a powerful cultural stratum with rich vertical stratigraphy. The cultural layer distinguishes seven cultural stratum of which is the oldest, the stratum I, belonged to the Mesolithic, stratum II and III to Neolithic stratum IV, V and VI to Eneolithic and the beginnings of the Bronze Age, while the youngest stratum VII, belonged to the early Bronze Age .*

Based on the material remains, it was concluded that Piva mezolit belongs to the Adriatic - Mediterranean region, although in a certain sense it can be considered specific culture, since a number of bone and stone tools, especially harpoons, can only be compared to the cultures of South-Western and Western Europe.

Neolit Piva is characterized by elements of the continental and Adriatic Neolithic period, while the Eneolit with its three development phases is characterized by elements of the Adriatic Eneolithic raid, and Eneolithic continental steppe elements to the transition from the Eneolithic to the early bronze, was characterized by elements of post- Vuchi Do's culture, characteristic for Ljubljana culture Adriatic type, belonging to the beginning of the Bronze Age.

Culture of early bronze from stratum VII is characterized by the presence of elements from the earlier phase of the Dinar culture that characterizes the early eastern Adriatic Bronze Age.

Keywords: *Odmut Cave, stratigraphy, stratum, horizon, Mesolithic, ceramics, stone and bone tools, Neolithic, Eneolithic, Adriatic Eneolithic, Ljubljana Culture, Bronze Age.*

Područje Pive, kome su između ostalog, posebno obilježje davale rijeke Sinjac, Komarnica, Vrbnica i Piva, zbog svojih prirodnih pogodnosti od davnina je bilo zaposjednuto ljudskim populacijama koje su na ovom prostoru razvijale svoje osobene kulture, čiji su se tragovi sačuvali do danas. Izvanredno povoljni uslovi za život; na prvom mjestu pogodne geomorfološke odlike, a zatim bogatstvo životinjskog i biljnog svijeta, usloveli su da ovo područje bude veoma rano nastanjeno i da se na njemu tokom vjekova i milenijuma život

kontinuirano odvija. Arheološki nalazi svjedoče da je područje Pive bilo naseljeno već u razdobljima duboke praistorije, zasigurno u epohi srednjeg kamenog doba – mezolita, u epohi u kojoj je čovjek postepeno sticao nova saznanja koja su ga od isključivog lovca i skupljača gotovih plodova, preobratali u stočara i zemljoradnika.

Ovo, naravno, ne isključuje mogućnost da je Piva bila naseljena još ranije, moguće čak u nekoj fazi starijeg kamenog doba - paleolita, o čemu se za sada, na nivou sadašnjeg obima istraženosti, ne mogu donositi pretpostavke. Međutim, bez obzira na prednje, otkriveni tragovi minulih epoha, kultura i civilizacija dozvoljavaju da se područje o kome je riječ može posmatrati i kao jedinstveni kulturni rezervat, na čijim su prostorima različite ljudske populacije u različitim vremenskim razdobljima praistorije uspijevale da svoja umijeća življenja usklade sa darovima prirode i da toj ravnoteži podrede i svoje stvaralačke preokupacije. Nažalost, naša saznanja o svim oblicima materijalnih i duhovnih manifestacija stanovnika ovog područja u periodu praistorije još uvijek su u određenoj mjeri fragmentarna, budući da su zasnovana na izuzetno skromnom broju istraženih arheoloških lokaliteta, zbog čega će se odgovori na niz pitanja, posebno na ona o genezi i razvoju pojedinih kultura, moći dobiti tek onda kada se bude prišlo ozbiljnijim i kompleksnijim istraživanjima ovog, po mnogo čemu izuzetnog, područja. Stoga je danas teško, a često i nemoguće govoriti o pojedinim događajima iz dublje prošlosti Pivske oblasti. Njihov tok i značenje danas je moguće samo naslućivati, dok će se pouzdani zaključci moći donositi tek onda kada se bude raspolagalo odgovarajućim brojem podataka. Treba očekivati da će se stanje u bliskoj budućnosti popraviti, te da će se pristupiti neophodnim istraživanjima, što će omogućiti da se dobije jasnija i potpunija slika o kulturnoj i istorijskoj prošlosti Pive.

Već je rečeno da se na osnovu arheoloških dokumenata može pouzdano zaključiti da su se prve ljudske populacije

nastanile u oblasti Pive tokom srednjeg kamenog doba-mezolita, kao i da su, istina sa promjenljivim intenzitetima, kontinuirano nastavile da žive sve do početaka bronzanog doba. Na pitanje da li je ovo zanimljivo područje bilo nastanjeno i tokom razvijenog bronzanog doba, kao i tokom gvozdеног doba, za sada se ne mogu dati pouzdani odgovori, jer se ne raspolaže odgovarajućim podacima koji bi takvu tezu potvrdili ili odbacili. Pored toga, ne vide se neki ozbiljniji razlozi koji bi govorili da je ovaj kraj tokom razvijenog bronzanog i gvozdеног doba bio krajnje negostoljubiv i sasvim pust. Da se život na ovom prostoru nastavljao i tokom kasnog bronzanog i gvozdеног doba mogle bi da sugeriraju nadgrobne kamene gomile, odnosno tumuli, uočeni na pojedinim mjestima koji upravo pripadaju kulturama o kojima je riječ. Tako se još u starijoj literaturi navodi podatak da se u Dragaljevu na dva mjesta uočavaju kamene gomile kupastog oblika, od kojih je jedna čak visoka oko 8 m sa prečnikom od 25 m.¹ Istina, izmijenjeni društveno ekonomski odnosi, koji su vladali u pomenutim epohama i kulturama, moguće je da su usloveli da se određene populacije, uglavnom one čija se ekonomija zasnivala na stočarstvu u ovim oblastima, kraće zadržavaju, budući da za ovu, svakako dominantnu vrstu ekonomije, nije bilo potrebe za formiranjem trajnijih naselja. U svakom slučaju i na ova pitanja, kao i na mnoga druga, pouzdaniji odgovori se, kako je rečeno, mogu očekivati tek preduzimanjem detaljnijih arheoloških istraživanja, na prvom mjestu sistematskim rekognosciranjem čitave oblasti.

Svjedočanstva o praistoriji Pive za sada potiču samo sa dva arheološka lokaliteta, od kojih je jedan sistematski istražen, dok je drugi poznat iz rekognosciranja. Riječ je o pećini poznatoj pod imenom Odmut i jednom omanjem pripećku, uslovno nazvanom „pećina na Sastavcima.” Pripećak, o kome je riječ, nalazi se na samom ušću rijeke Komarnice u

¹ Svetozar Tomić, Piva i Pivljani, P.o.: *Srpski etnografski zbornik*, knj. LIX, Naselja i poreklo stanovništva, knj. 31, Beograd, 1949.

Pivu, odnosno na “sastavcima” Komarnice i Sinjca, odakle zapravo počinje da teče Piva. Pri rekognosciranju ovog područja 1969. godine, u profilu puta Nikšić - Plužine, u njegovom površinskom sloju, otkriven je veći broj keramičkih fragmenata, koji su, sudeći prema fakturi i profilaciji, poticali sa nekog praistorijskog lokaliteta. Nešto više iznad puta, na potezu gdje padina Dečić stijene prelazi u stjenovitu liticu, nalazio se omanji pripećak sa zaravnjenim platoom, na kome se nalazilo nešto keramičkih fragmenata. Na osnovu nekoliko tipičnijih fragmenata prikupljenih sa platoa, koji su poticali od većih loptastih posuda razvraćenih oboda, mrke boje, grube fature, sa izrazitim crnim jezgrom na prelomu i loše pečeni, moglo se zaključiti da je pripećak na “sastavcima” korišćen kao privremeno stanište manje zajednice ljudi u vrijeme jedne od faza starijeg neolita. Sudeći po keramici, najbliža paralela bi se mogla tražiti u jednoj od faza poznate starčevačke kulture, reprezentu starijeg i srednjeg neolita Centralnog Balkana, čiji su uticaji, kako je to potvrđeno nalazima iz pomenute pećine Odmut, prodrli do ovih krajeva. Nažalost, plitki pripećak bez nataloženog sloja i bujicama oštećeni plato nijesu pružali nikakve mogućnosti za neko ozbiljnije istraživanje. Zbog toga za izučavane dublje prošlosti Pive za sada jedino ostaje pećina Odmut, lokalitet značajan ne samo za sagledavanje praistorije Pivske oblasti, već i čitave Crne Gore. Stratigrafska slika i analiza bogatog fonda pokretnih nalaza sa ovog lokaliteta omogućili su da se utvrde procesi razvoja pojedinih kultura u Pivskoj oblasti, posebno oni koji su vodili neolitizaciji ovog područja, kao i da se naznače kulturne veze ove oblasti sa udaljenim područjima Podunavlja i Jadrana, što je nesumnjivo znatno proširilo dotadašnja saznanja i o praistoriji Crne Gore u cjelini.

Pećina Odmut formirana je u podnožju krečnjačkog brda Kuline, na samom nekadašnjem ušću rijeke Vrbnice u Pivu, na mjestu gdje se uzana dolina Pive širila i uz Vrbnicu protezala do nekadašnjih Plužina, a što sve danas pokrivaju

vode Pivskog jezera. Pećina leži na nadmorskoj visini od 558 m, čiji je otvor širine 20 m i visine 14 m okrenut ka jugoistoku, odnosno ka ušću Vrbnice u Pivu, čime je njena unutrašnjost, duboka oko 11 m dobro osunčana i zaštićena od sjevernih vjetrova, što je pružalo relativno povoljne uslove za duži, bezbjedan boravak manje zajednice ljudi. Na stjenovitoj osnovi pećine, prekrivenoj eolskim i aluvijalnim nanosima, antropogenim djelovanjem formirao se moćan kulturni depozit, čija je debljina prelazila 4 m.

Povoljnim uslovima za život zajednice, pored same pećine, doprinosile su i dvije rijeke bogate ribom, kao i neposredna okolina pod gustom šumom prepunom raznovrsne divljači, što je sve zajedno omogućavalo da pećina dugo vremena bude kontinuirano nastanjena. Kulturni depozit sa većim brojem nataloženih slojeva i sa bogatim arheološkim nalazima, omogućio je da se relativno precizno odredi karakter pojedinih kultura koje su se tokom dugog vremenskog razdoblja razvijale i smjenjivale na ovom prostoru.

Istraživanja pećine su otpočela 1972. godine sa manjim sondažnim radovima, da bi se tokom 1973. i 1974. godine obavila sistematska iskopavanja u kojima je, kako je rečeno, otkriven moćan kulturni depozit sa izuzetno bogatom i raščlanjenom vertikalnom stratigrafijom.² Na osnovu strukture, boje i samih materijalnih ostataka, u vertikalnoj stratigrafiji izdvojeno je sedam kulturnih stratuma obilježenih rimskim brojevima idući od najdubljeg, odnosno najstarijeg, pa do površinskog, odnosno najmlađeg. Najstariji stratum, obilježen kao stratum I, formiran na eolskim i aluvijalnim nanosima, koji su prekrivali osnovu pećine, pripadao je srednjem kamenom dobu, odnosno mezolitu, dva naredna, odnosno stratumi II i III, pripadali su neolitu, tri sljedeća obilježena kao stratumi IV, V

² Početnim istraživanjima 1972. godine rukovodio je B. Gavela, dok su sistematska iskopavanja obavljena pod rukovodstvom Č. Markovića i D. Srejića, uz učešće O. Velimirović, R. Kujovića i A. Bačkalova.

i VI pripadali su bakarnom dobu, odnosno eneolitu i prelazi iz eneolita u rano bronzano doba, dok je najmlađi, istovremeno i najtanji stratum, obilježen kao stratum VII, pripadao ranom bronzanom dobu, u kome je pećina definitivno napuštena.³

Zanimljivo je da je mezolitskom stratumu, čija je debljina iznosila 1,50 m pripadala jedna trećina od ukupne debljine nataloženog depozita od 4,20 m što govori o dugom i kontinuiranom životu mezolitskih stanovnika Pive. Ostale dvije trećine depozita pripadaju kulturama neolita, eneolita i ranog bronzanog doba, što takođe govori da je pećina Odmut i u ovim razdobljima uglavnom bila kontinuirano nastanjena, ali da ovaj kontinuitet življenja karakterišu smjene pojedinih kultura i njihovih nosilaca.

Ono što je značajno i što treba posebno istaći odnosi se na činjenicu da je pećina Odmut, a time i Pivska oblast, naseljena pri kraju pleistocena i početkom holocena, odnosno između 8100. i 6700. godine i da je život nastavljen i tokom narednih faza praistorije, sve do 1700. godine, do kulture ranog bronzanog doba, kako to pokazuje stratum VII pećine, u kome je ovo stanište definitivno napušteno. Naravno da ovo ne znači da se sa ovom godinom i ovom kulturom definitivno završava i praistorija Pive, jer samo jedan lokalitet ne može biti dovoljan za donošenje takvog zaključka. Treba očekivati da će buduća istraživanja pokazati da se život u Pivskoj oblasti nastavio i tokom narednih faza praistorije, odnosno tokom razvijenog bronzanog i gvozdenog doba.

Već je rečeno da stratum I pripada srednjem kamenom dobu koji je, iako na prvi pogled jedinstven, na osnovu razlika u strukturi, boji i posebno u oblicima kremenih i koštanih alatki, podijeljen na dva sloja – stariji, obilježen kao Ia i mlađi kao Ib. Pri tome je zanimljivo da je stariji sloj izuzetno moćan, debljine 1,10 m, dok je mlađi znatno tanji, čija debljina iznosi

³ Č. Marković, *The stratigraphy and chronology of the Odmut Cave, Archaeologia Jugoslavica*, XV, Beograd, 1974, str. 7-9; Č. Marković, *Neolit Crne Gore*, Beograd 1985. str. 34-37.

svega 0,40 m. U oba sloja otkriven je veći broj kamenih alatki načinjenih od sirovina iz lokalnih majdana, kao i veći broj alatki načinjenih od kosti, rogova jelena i zuba divljeg vepra, što omogućava da se relativno uspješno mogu sagledati događanja u oblasti Pive u počecima holocena.

Iz oba sloja stratuma I potiče i veći broj kostiju divljih životinja, koje uglavnom pripadaju divokozi i jelenu, dok su u znatno manjem broju zastupljene kosti vuka, lisice i risa, koje su nađene jedino u starijem sloju. Zanimljivo je da su kosti ribe nađene u oba sloja, što govori da se mezolitski čovjek Pive tokom čitavog svog boravka u pećini Odmut, pored lova, intenzivno bavio i ribolovom. Lov i ribolov predstavljaju dvije osnovne privredne grane na kojima je počivala egzistencija mezolitskih stanovnika Odmuta. Ovo istovremeno pokazuje da je okolina Odmuta u ranom holocenu bila bogata šumom, koju su nastanjivale brojne vrste lovne divljači, među kojima se brojnošću isticao kozorog. Ovo je pećinu Odmut svrstalo među prve lokalitete iz ranog holocena u Evropi na kome je kozorog najrasprostranjenija divljač.⁴

Što se kamenih alatki tiče, u oba sloja stratuma I nađen je veći broj malih, preoblikovanih lamela i svega nekoliko sječiva, što pokazuje da tehnika njihove izrade nije bila nepoznata mezolitskim stanovnicima Pive. Alatke su uglavnom načinjene od malih, kamenih odbitaka među kojima se razlikuju odbici sa jednim ili više ovalnih ureza, retuširani rezači, mali rezači, rezači koji su se upotrebljavali kao noževi, retuširani odbici sa dvije oštrice i mali nožići, tzv. mikroliti, uglavnom u obliku trapeza, rjeđe u obliku trougla ili deltoida.⁵ Osim rezača sa dvjema retuširanim oštricama, koji su nađeni u starijem sloju Ia i rezača koji su korišćeni kao nožići iz mlađeg sloja Ib, svi ostali oblicu su nalaženi u oba sloja stratuma.⁶

⁴ D. Srejšević, *The Odmut Cave – a new facet of the Mesolithic culture of the Balcan Peninsula*, *Archaeologia Jugoslavica* XV, Beograd, 1974. str. 3.

⁵ Isto, str. 3-4.

⁶ Isto, str. 4.

Iz mezolitskog stratuma pećine Odmuta potiče i nekoliko zaobljenih i izduženih rječnih oblutaka, djelimično poliranih, sa tragovima upotrebe na površini, koji su mogli da služe kao neka vrsta čekića, tučka i sl. Jedan takav oblutak većih dimenzija, nađen u sloju Ib, koji je umjesto tragova upotrebe imao površinu islikanu oker bojom, što ga svrstava među predmete sa posebnim karakteristikama, zbog kojih je mogao imati i posebnu ulogu u religiji mezolitskih stanovnika pećine Odmut.⁷ Obožavanje oblutaka prisutno je kod mnogim mezolitskih kultura Balkana i Evrope, u čijim religijama, odnosno kultu, oblutak često zauzima centralno mjesto, budući da su obluci nerijetko smatrani kao boravišta duša predaka, ili kao kulturni predmeti vezani za mjesto boravka same zajednice. Moguće je da je oblutak islikan okerom kod mezolitskih stanovnika Odmuta igrao određenu ulogu u kultu posvećenom samoj rijeci, budući da se pećina nalazila na samom ušću rijeke Vrbnice u Pivu i da je ribolov morao imati posebno značajno mjesto u egzistenciji njenih žitelja. O tome konačno svjedoče brojne alatke pronađene u mezolitskom stratumu Odmuta, koje su upravo služile za ribolov. Među njima se posebno ističu harpuni načinjeni od jelenjih rogova, koji mezolitu Pivske oblasti daju poseban i specifičan karakter. U oba sloja mezolitskog stratuma nađeno je 56 primjeraka, od kojih je jedan broj fragmentovan. Razlikuju se dva osnovna tipa. Jedan brojniji, ima pljosnato tijelo, dok drugi, nađen samo u četiri primjerka, od kojih samo jedan u starijem sloju, ima cilindrično tijelo. Oba tipa harpuna imaju sa jedne strane jedan ili dva zupca i obično jednu ili dvije rupe za vezivanje, mada neki umjesto rupa pri korijenu imaju zubac za vezivanje ili zašiljenu osnovu koja je služila za usađivanje u motku.

U mezolitskom stratumu pećine Odmut, pored harpuna pronađen je i jedan broj alatki načinjenih od kosti i kljova divlje svinje. Od kosti su uglavnom izrađivana neka vrsta dljeta, dok su od kljova divlje svinje načinjena mala, zaobljena sječiva.

⁷ Isto, str. 4.

Posebno je značajno što je među koštanim alatkama nađen i jedan fragment ukrašen ugraviranim uglastim ornamentom, koji sa ranije pomenutim oblukom ukrašenim oker bojom i jednim koštanim šilom ukrašenim urezima, iz mezolitskog sloja Crvene stijene, poznatog praistorijskog pećinskog staništa, nadomak sela Petrovića u sjeverozapadnom dijelu Crne Gore, predstavljaju za sada jedine sačuvane primjerke umjetničkog izražavanja ljudi na tlu Crne Gore u epohi mezolita.⁸

Kada je riječ o praistorije Pive, potrebno je ukazati i na činjenicu da mezolit ove oblasti, pored određenih sličnosti sa mezolitskim kulturama Crne Gore i Balkanskog poluostrva, pokazuje i određene razlike koje se, prije svega, manifestuju u razlikama pojedinih oblika kremenih i koštanih alatki. Na području Crne Gore sličnosti se mogu uočiti među kremenim i koštanim alatkama iz mezolitskog sloja pomenute pećine Crvena stijena,⁹ kao i među alatkama iz mezolitskog sloja okapine, poznate pod imenom Medena stijena u kanjonu rijeke Čehotine.¹⁰ Na prostoru Balkana ovakve sličnosti mogu se uočiti kod jednog broja mezolitskih lokaliteta na području Đerdapa, kao što je lokalitet Vlasac¹¹ ili u mezolitu Grčke, posebno kod pećina Frankti i Sidari.¹² Međutim, pored sličnosti, između mezolita Odmuta i pomenutih lokaliteta u Crnoj Gori i Balkanskog poluostrva, kako je rečeno, postoje i razlike nastale pod uticajem lokalnih faktora, koje se posebno

⁸ P. Mijović, *Umjetničko blago Crne Gore*, Titograd, Beograd, 1980, str. 26.

⁹ O kremenim i koštanim alatkama iz mezolita Crvene stijene vidi: Đ. Basler, *Stariji litički periodi u Crvenoj Stijeni*, Crvena stijena, Zbornik radova, Nikšić. 1975. str. 12-17.

¹⁰ D. Mihailović, Upper Paleolithic and Mesolithic chipped stone industries from the rock-shelter of Medena Stijena, *Prehistoric settlements in caves and rock-shelters of Serbia and Montenegro*, Fascicule I, Beograd, 1996, str. 44.

¹¹ D. Srejšević, Z. Letica, *Vlasac, mezolitsko naselje u Đerdapu I, II*, Beograd, 1978.

¹² D. Srejšević, nav.dj., str. 5; D. Mihailović, nav.dj., str. 44.

zapažaju među alatkama od kosti i jelenjih rogova, što mezolitu Pive u izvjesnom smislu daje osobeni karakter. Tako pojedini oblici koštanih alatki, posebno harpuni načinjeni od jelenjih rogova, nemaju direktnih paralela ni sa jednom mezolitskom kulturom Balkanskog poluostrva, već se sličnosti jedino mogu naći u mezolitskim kulturama jugozapadne i zapadne Evrope, posebno u kasnoj fazi Magdalenijena (*Magdalenien*) ili Azelijena (*Azelien*).¹³ Takođe, i fragment koštane alatke sa ugraviranim geometrijskim ornamentom i riječni oblutak ukrašen oker bojom, svoje paralele mogu naći u finalnom paleolitu Franko-kantabrijske oblasti na Apeninskom poluostrvu.¹⁴

Odakle su pristigle populacije koje su u ranoj fazi holocena, odnosno u srednjem kamenom dobu – mezolitu naselile područje Pive, još uvijek je otvoreno pitanje. Jedino se može zaključiti da su geografske, geomorfološke i klimatske karakteristike Pivske oblasti bili odlučujući faktori koji su u počecima holocena omogućili trajnije nastanjivanje njenih pojedinih prostora na kojima su i kasnije nastavile da žive ljudske zajednice sa nešto izmijenjenim kulturnim i duhovnim manifestacijama, ali sa egzistencijom koja je u osnovi i dalje počivala na privredi naslijeđenoj iz prethodne epohe.

Vrijeme kada su prve ljudske zajednice zakoračile i trajnije se nastanile na prostoru Pive, može se relativno precizno odrediti zahvaljujući obavljenoj radiokarbonskoj analizi uzoraka uzetih iz mezolitskog stratuma. Datumi koji su tom prilikom dobijeni pokazuju da je mezolitska kultura Pive formirana u preborealskom periodu, tj. oko 8100. godine prije nove ere i da je trajala sve do početaka atlantika, odnosno do 5200. godine prije nove ere.¹⁵ Ovo pokazuje da su pećinu Odmut dugo pratili izuzetno povoljni ekološki uslovi, koji su omogućili da ona puna dva milenijuma bez prekida bude bezbjedno stanište mezolitskim lovcima i skupljačima gotovih

¹³ D. Srežović, nav.dj. str. 5.

¹⁴ Isto, str. 5.

¹⁵ Isto, str. 5.

plodova, koje će postepeno zamijeniti nosioci kulture mlađeg kamenog doba – neolita.

Već je ranije rečeno da stratumi II i III pećine Odmut reprezentuju mlađe kameno doba, odnosno neolit Pivske oblasti, od kojih stratum II reprezentuje kulturu starijeg neolita, a stratum III kulturu mlađeg neolita. Na osnovu arheoloških nalaza i kod stratuma II, slično stratumu I, uočene su dvije razvojne faze – starija, obilježena kao stratum IIa i mlađa kao stratum IIb. Kada je riječ o samom stratumu, takođe je uočeno da je prelaz iz mezolita u kulturu starijeg neolita izveden gotovo neosjetno i da su se nosioci starijeg neolita Odmuta dugo vremena oslanjali na tradicije prethodne, mezolitske kulture. To se najbolje vidi u načinu izrade i oblicima kremenog i koštanog oruđa, kao i u osnovnim vidovima ekonomije.

Nalazi kostiju divljih životinja svjedoče da su se stanovnici stratuma II pećine Odmut, odnosno nosioci kulture starijeg neolita i dalje bavili lovom kao primarnom privrednom djelatnošću, naslijeđenom iz ranije mezolitske epohe, i da je i dalje glavna lovna životinja jelen, zatim kozorog, divokoza, divlja svinja, medvjed i kuna, kao i neke vrste ptica. Međutim, posebno je značajan podatak da su, pored kostiju divljih životinja, u stratumu Odmut II pronađene i kosti domaćih životinja - koze, odnosno ovce, govečeta i domaće svinje, što pokazuje da su se ljudske zajednice nastanjene u pećini Odmut, odnosno u području Pive već od samih početaka razvoja neolita upoznali sa stočarstvom i upražnjavali ga kao jednu od osnovnih privrednih grana i osnovnih tekovina tzv. “neolitske revolucije”. Takođe je zanimljiva konstatacija da u starijeneolitskom stratumu nema nikakvih nalaza koji bi se mogli dovesti u vezu sa zemljoradnjom. Izgleda da su nepovoljni geografski uslovi bili oni odlučujući faktori koji nosiocima starijeg neolita nisu omogućavali da se posvete i ovoj privrednoj grani. Ova djelatnost im, u to nema sumnje, nije bila nepoznata, budući da su zajednice iz područja Pive

svoje prve kontakte ostvarile upravo sa zemljoradničkim zajednicama Centralnog Balkana.

Posebno je značajno što su u starijeneolitskom stratumu pećine Odmut II, u njegovoj starijoj fazi IIa, otkrivena tri vatrišta kružnog oblika, prečnika između 0,50 i 0,80 m sa podlogom od kamena ili riječnih oblutaka, locirana u središnjem dijelu pećine. Jedno vatrište je imalo i djelimično sačuvanu i neku vrstu vijenca načinjenog od nekoliko uspravno pobodenih kamenova. Čvrsta kamena podloga, kameni vijenac i sloj opaljene zemlje sa naslagama gareži i pepela, govore da je na ovim mjestima vatra gorjela duže vrijeme, iz čega se može izvesti zaključak da je riječ o stalnim ognjištima, a ne o povremenim vatrištima. Budući da su vatrišta, odnosno ognjišta, otkrivena u središnjem dijelu pećine, to se može zaključiti da se intenzivniji život odvijao upravo u tom dijelu, koji je pružao najpovoljnije i najbezbjednije uslove za život.

Osnovno obilježje stratuma II daju keramički nalazi, koji će u osnovi biti osnovna obilježja i narednih stratuma, dok su alatke od kamena i kosti zastupljene u znatno manjem broju. Stratumom dominira gruba keramika, među kojom se u starijoj fazi IIa od osnovnih oblika mogu prepoznati duboki, loptasti lonci sa kratkim cilindričnim vratom i manje ili jače razgrnutim obodom i sa zaravnjenim, najčešće profilisanim dnom, dok se među oblicima mlađe faze IIb javljaju duboki, ovalni lonci kod kojih nije naglašen vrat, dok je obod zaobljen i uvučen, mada se ponekad javlja i jedva primjetno razgrnut. Spoljašnje površine sudova najčešće su ogrubljene. Pored grube, u znatno manjem broju se javlja i finija, monohromna keramika, uglavnom zastupljena u starijoj fazi IIa.

Ukrašavanje je isključivo primjenjivano na gruboj keramici. U starijoj fazi posude su ukrašavane tehnikom poznatom kao barbotin, ali i urezivanjem i žljebljenjem. Tehnika barbotina podrazumijeva da se površina suda namjerno ogrubi nabacivanjem razmućene gline na vlažnu površinu suda. Ornament izveden urezivanjem uglavnom se

sastoji od dubljih ureza koji se sijeku u različitim smjerovima, formirajući motiv mreže, dok su žljebljenjem, uz pomoć nekog primitivnog instrumenta, izvođeni plići ili dublji, široki, horizontalni žljebovi koji prekrivaju čitavu površinu suda. U stratumu nije nađen ni jedan fragment keramike ukrašen slikanim ornamentima.

Za razliku od starije, u mlađoj fazi ukrašavanje grube keramike izvođeno je u tehnici *impressa* i urezivanjem. Tehnikom *impressa* ornamenta su uglavnom izvođeni pomoću nokta, čiji polumjesečasti otisci obično bez ikakvog reda prekrivaju površinu suda, dok su urezivanjem izvođeni duži ili kraći zarezi, takođe najčešće raspoređeni na površinu suda bez ikakvog reda.

Kada je riječ o kamenom i koštanom oruđu, iz starije-neolitskog stratuma potiče relativno mali broj. Uglavnom su to alatke dobijene tehnikom okresivanja, koje se svojim oblicima naslanjaju na tradicije iz prethodnog, mezolitskog stratuma. Jedino je kod jedne jezičaste sjekire načinjene od tamno-zelenog jadeita, odnosno žada, očito stranog porijekla, primijenjena tehnika glačanja

I sa alatkama od kosti sličan je slučaj. Nađeno je svega nekoliko primjeraka, uglavnom šila izrađenih od rascijepljenih šupljih kostiju većih sisara i jedna gladilica načinjena od jelenjeg roga.

Nalazi iz stratuma Odmut II, na prvom mjestu keramički, ukazuju da je formiranje starijeg neolita u oblasti Pive izvršeno pod uticajem dva velika kompleksa starijeg neolita, kontinentalnog i jadranskog. Pristigli elementi iz ova dva kompleksa pripadaju, sa jedne strane poznatoj starčevačkoj kulturi, reprezentu starijeg i srednjeg neolita Centralnog Balkana, a sa druge strane starijem neolita Jadrana, odnosno *impresso-cardium* kulturi. Zanimljiva je pri tome i konstatacija da su elementi kontinentalnog neolita pristigli u ove krajeve nešto ranije nego elementi jadranskog neolita, što se može tumačiti snažnim prodorom starčevačke kulture dolinom

Drine prema jugoistoku.¹⁶ Navedene karakteristike keramike iz stratuma Odmut IIa pokazuju da se radi o nekoj razvojnoj fazi starčevačke kulture, koja bi stajala između starije i mlađe etape, odnosno koja bi pripadala samom kraju starije ili početku mlađe etape ove kulture.¹⁷ Kako keramički nalazi iz stratuma Odmut IIa pokazuju najviše sličnosti, kako u oblicima tako i u dekoraciji, sa keramikom koja pripada najstarijoj fazi neolitskog naselja Obre I u centralnoj Bosni,¹⁸ to bi se moglo pomišljati i na ostvarivanje prvih kontakta zajednica sa područja Pive sa zajednicama nastanjenim na prostoru centralne Bosne. Međutim, bitnu karakteristiku najstarijih slojeva naselja Obre I predstavlja slikana keramika, koja dobrim dijelom ove slojeve opredjeljuje u mlađu fazu starčevačke kulture,¹⁹ a koja u stratumu Odmut IIa nedostaje, što ukazuje na mogućnost da je neolitizacija na području Pive izvršena nešto ranije nego na području centralne Bosne. Ovo bi istovremeno ukazivalo i na mogućnost da su prvi kontakti zajednica iz područja Pive ostvareni sa onim zajednicama koje su se iz svog matičnog područja, odnosno sa prostora centralnog Balkana kretale ka zapadu i jugoistoku, u čijim su kretanjima presudne uloge odigrale doline rijeka Drine, Lima i Bosne.

Za utvrđivanje vremena utemeljenja neolitske kulture na području Pive, posebno je značajno što iz pećine Odmut postoji nekoliko datuma dobijenih radiokarbonskom analizom. Tako datum od 5035. godina stare ere, dobijen analizom uzorka uzetog iz starijeg sloja stratuma II, odnosno iz stratuma IIa, mogao bi da se odnosi na početak razvoja starijeg neolita, dok za njegov kraj ne postoji precizan datum. Kako je mlađi

¹⁶ M. Garašanin, *Praistorija na tlu Srbije*, Beograd, 1973, str. 18-19; M. Garašanin, *Centralnobalkanska zona, Praistorija jugoslovenskih zemalja II, neolitsko doba*, Sarajevo, 1979, str. 116.

¹⁷ M. Garašanin, *Centralnobalkanska zona...*, str. 133-134.

¹⁸ A. Benac, Obre I – Neolitsko naselje starčevačko-impreso i kakanjske kulture na Raskršću, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n. s. XXVII-XXVIII, Sarajevo, 1973, str. 49-51.

¹⁹ Isto, str. 73-74.

sloj, odnosno Odmut IIb sasvim tanak, to govori da je u tom periodu pećina bila samo povremeno nastanjivana, pa se pouzdano ne može utvrditi do kog su vremena lokalne zajednice razvijale kulturu starijeg neolita. Bitno je ponoviti da nalazi otkriveni u stratumu II pećine Odmut predstavljaju jednu lokalnu starijeneolitsku kulturu u kojoj su sadržani elementi i kontinentalnog i jadranskog neolita.

Mlađi neolit Pive, kako je rečeno, reprezentuje stratum III pećine Odmut. Pri tome valja istaći činjenicu da se na osnovu arheološkog materijala jasno može uočiti prelaz iz mezolitske u kulturu starijeg neolita, dok je prelaz iz starijeg u mlađi neolit potpuno nejasan, budući da nedostaju elementi koji bi potvrdili postojanje srednjeg neolita u ovoj oblasti. Nepostojanje elemenata koji bi pripadali srednjem neolitu navode na logičan zaključak da je pećina Odmut u to vrijeme bila napuštena i da je tek tokom mlađeg neolita bila ponovo kratkotrajno nastanjena. O tome svjedoči veoma tanak stratum III, koji je uz to i siromašan nalazima, pa je izvjesno da je ova faza u razvoju neolita u ovom području sasvim kratko trajala. Pri tome se ne može zapaziti njen početak, već samo kraj, jer se već od narednog stratuma IV pojavljuju elementi koji ukazuju na prelaz u bakarno doba, odnosno eneolit, koji je ovde zastupljen sa nekoliko svojih razvojnih faza.

Ekonomska slika nosilaca mlađeg neolita gotovo je istovjetna onoj iz prethodnog stratuma, odnosno iz starijeg neolita. Egzistencija stanovnika Odmuta i dalje počiva na lovu, dok se stočarstvo još uvijek nalazi u početnim fazama razvoja. Uglavnom se lovi jelen i kozorog, a sasvim rijetko medvjed, lisica i divlja svinja. Od domaćih životinja gaji se koza, odnosno ovca i goveče. Zanimljivo je da se u stratumu III po prvi put pojavljuju kosti psa, što govori da se pas, zasigurno korišćen u lovu, na području Pive pojavljuje tek pri kraju mlađeg kamenog doba, odnosno neolita, a što istovremeno predstavlja i najstariji dokumentovan nalaz ove životinje na teritoriji Crne Gore.

Kada je, pak, o nalazima riječ, uglavnom su to keramički fragmenti i manji broj primjeraka kamenog oruđa. Keramika se uglavnom odlikuje finijom fakturom, sa redovno glačanim, a ponekad i poliranim površinama u tonovima sive, tamnosive do skoro crne, rjeđe mrke boje. Dominantan oblik je zdjela koja se javlja kao plića ili dublja, blago bikonična, sa niskim cilindričnim vratom i razvraćenim obodom ili kao polusferična, sa zaobljenim i neznatno razgrnutim obodom. Pored zdjele javlja se i duboka, oštro profilisana, bikonična posuda sa dugmetastim ispupčenjem na prelazu iz jednog u drugi konus.

Samo manji broj primjeraka je ukrašen i to uglavnom kanelovanjem, dok se urezivanje javlja izuzetno, budući da je zapaženo samo na jednom fragmentu. Kanelure su fino izvedene, relativno su duboke i u vertikalnim ili kosim zonama prekrivaju trbuh posude, dok preko ramena teče niz od nekoliko horizontalnih kanelura.

Među oruđima od kamena sada se javlja neka vrsta dugačkih, listolikih noževa i vrhovi za koplja, načinjeni tehnikom okresivanja, dok su glačana oruđa i dalje rijetka. Uglavnom su to fragmenti jezičastih sjekira načinjenih od relativno mekih, bjeličastih, sedimentnih stijena, kakvih ima u bližoj okolini Odmuta.

Na osnovu nalaza iz stratuma III, moguće je zaključiti da je razvoj mlađeg neolita Pive zasnovan na elementima mlađeg neolita centralno-balkanske zone, odnosno na elementima poznate vinčanske kulture, ali obojen lokalnim primjesama. Nažalost, za mlađi neolit Pive, odnosno za stratum Odmut III, ne postoji ni jedan datum dobijen radiokarbonskom analizom, pa se precizno ne može odrediti ni njegov početak ni njegov kraj.

Sljedeća etapa u razvoju ljudskog društva u praistoriji Pive pripada bakarnom dobu, odnosno eneolitu. Dokumentovana je nalazima iz naredna tri stratuma pećine Odmut, odnosno iz stratuma IV, V i VI, gdje je posebno važno naglasiti da

početni stratum IV i završni stratum VI predstavljaju neku vrstu prelaznih faza, budući da je prvi sadržavao elemente koji su ga s jedne strane vezivale za finalni neolit, a sa druge za početnu fazu eneolita, dok je drugi sadržavao elemente koji su ga s jedne strane vezivali za eneolit, a sa druge strane za početnu fazu bronzanog doba.²⁰

Bez obzira na izvjesne nedostatke, ipak se na osnovu arheološkog materijala iz pomenutih stratuma, istina relativno siromašnog, može konstatovati da se razvoj eneolita na području Pive odvijao u tri faze, okarakterisane u prvom momentu prodorom elemenata jadranskog eneolita, iza kojih je uslijedio prodor elemenata kontinentalnog eneolita i stepskih elemenata, da bi na samom kraju, odnosno na prelazu iz eneolita u ranu bronzu, uslijedio prodor elemenata postvučedolske kulture karakterističnih za ljubljansku kulturu jadranskog tipa, koji već pripadaju počecima bronzanog doba.

Početnu fazu u razvoju eneolita Pive, kako je već rečeno, predstavlja stratum IV pećine Odmut. Budući da je riječ o relativno moćnom stratumu, to se s pravom nameće zaključak da on predstavlja dugu etapu u praistoriji Pive, tokom koje se na ovom prostoru pojavila jedna posebna lokalna kultura okarakterisana elementima i finalnog neolita i početne faze eneolita. I pored činjenice da je riječ o moćnom stratumu, arheološki nalazi su izuzetno siromašni, svedeni na manji broj usitnjenih fragmenata keramike i na nekoliko alatki od kamena i kosti. Keramika se uglavnom odlikuje finijom fakturom sa najčešće uglačanim površinama, bez sjaja, u nijansama mrke, sive i tamnosive do skoro crne boje. Od oblika moguće je izdvojiti blago bikoničnu zdjelu sa visokim, ljevkastim vratom, ukrašenu na ramenu plitkim, širokim, ukošenim kanelurama, zatim bikoničnu zdjelu sa oštro naglašenim prelazom iz ramena u visok, cilindrični vrat sa

²⁰ Č. Marković, *Neolit Crne Gore*, Beograd, 1985, str. 40-43, 45.

razgrnutim obodom, ukrašen kosim urezima koji formiraju trouglove ispunjene kraćim zarezima i koničnu zdjelu sa zadebljanim i u polje okrenutim obodom. Pored toga, javljaju se i duboki, ovalni lonci sa jedva naznačenim vratom i neznatno razgrnutim obodom i duboki, ovalni lonci bez izdvojenog vrata sa zaobljenim i uvučenim obodom.

Neki oblici keramike iz ovog stratuma, kao što su crno polirane bikonične zdjele ukrašene kanelovanjem, mogu se dovesti u vezu sa keramikom finalne faze poznate vinčanske kulture, reprezentu mlađeg neolita Centralnog Balkana. To bi ukazivalo da je na prostoru Pive formiran jedan derivat ove kulture, nastao miješanjem elemenata pristiglih iz južno-podrinjske oblasti sa lokalnim elementima.²¹

Pored keramičkih nalaza, iz stratuma potiče i nekoliko alatki od kamena. Riječ je o nožićima načinjenim od dužih lamela crvenkastog ili sivog kremena ili bjeličastog rožnjaka. Nožići od kremena duž bočnih ivica imaju fini, veoma sitan retuš. Iz stratuma potiče i jedna strelica od okresanog tamno-zelenog kremena, širokog lista sa zaobljenim krilcima, zatupastim vrhom i kratkim, šiljatim trnom.

Od koštanih alatki nađeno je nekoliko fragmentovanih, obrađenih vrhova jelenjeg roga, koji su vjerovatno služili kao neka vrsta šila ili bodeža.

I u ovoj etapi praistorije Pive, lov je i dalje osnovni oslonac egzistencije stanovnika. Iako se radi o skromnim nalazima kostiju divljih i domaćih životinja, ipak se moglo zaključiti da je i dalje najčešće lovljena životinja jelen, zatim divlja svinja, znatno manje kozorog, dok se medvjed i kuna love sasvim rijetko.

Od domaćih životinja najčešće se gaji ovca, odnosno koza, zatim svinja, a znatno manje goveče. Zanimljiva je konstatacija da je u stratumu IV znatno porastao broj kostiju

²¹ S. Dimitrijević, *Problemi eneolita na istočnoj jadranskoj obali, Praistorija jugoslovenskih zemalja III, eneolitsko doba*, Sarajevo, 1979, str. 370, 373.

domaćih životinja, što govori da se stočarstvu sve više poklanja pažnja, ali da i dalje ova privredna grana zaostaje za lovom.

Arheološki nalazi iz narednog stratuma V koji reprezentuje rani eneolit Pive, u izvjesnom smislu označavaju prekid sa lokalnim tradicijama. Naime, keramički nalazi, istina malobrojni, nemaju veze sa prethodnim stratumom, već su po svojim osnovnim obilježjima bliski sa keramikom koja se javlja na nizu eneolitskih lokaliteta razmještenih duž srednjeg i južnog dijela jadranske obale, zahvatajući i prostor do gornjeg sliva Neretve i gornjeg Podrinja. Sada se javlja jedna nova vrsta keramike koja dominira slojem i koju čine više ili manje zaobljene posude neravnih, ali i priglačanih površina, sa posebno izdvojenim i naglašenim vratom i posuvraćenim obodom preko spoljašnje ivice suda. Na ovaj način formirana je neka vrsta duže ili kraće, nepravilne "kragne", koja je ponekad naglašena žljebom, a ponekad ukrašena otiscima prsta ili nokta, što ujedno predstavlja i osnovne načine ukrašavanja keramike iz stratuma V pećine Odmut. Ove odlike predstavljaju i jednu od bitnih karakteristika keramike eneolitskog perioda u okviru jedne i geografski i kulturno izdvojene cjeline.²² Zanimljivo je da se ovo obilježje keramike javlja već na prelazu iz neolita u eneolit, da traje kroz čitav eneolitski period sve do početaka bronzanog doba.²³ Pored ove vrste keramike, u stratumu V prisutni su i elementi koji pripadaju ranom eneolitu jadranske zone, odnosno nakovanskoj kulturi, a što u osnovi predstavlja i obilježje ranog eneolita Pivske oblasti.

Pored relativno malobrojnih keramičkih nalaza, stratum V je jako siromašan i alatkama od kamena i kosti. Od kamenih alatki nađeno je nekoliko širokih rezača od sivkastog kamena, retuširanih ivica, dok se kao jedine alatke od kosti javljaju šila načinjena od rascijepljenih, šupljih kostiju većih sisara, jednostavno obrađena, mada se kod nekoliko pri-

²² B. Čović, Velika gradina u Varvari, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, Sarajevo, 1978, str. 48-49.

²³ Isto, str. 49.

mjeraka uočava i brižljivija obrada sa fino dotjeranim vrhom i uglačanim tijelom.

U privredi ranog eneolita Pive, u odnosu na prethodnu etapu, nije se ništa bitnije izmijenilo. Egzistencija stanovnika pećine Odmut i dalje u osnovi počiva na lovu. I dalje se najradije lovi jelen, iza koga dolazi kozorog i divlja svinja, dok se medvjed, vuk, srna i vidra love sasvim rijetko. Među domaćim životinjama, po broju kostiju, i dalje se na prvom mjestu nalazi ovca, odnosno koza, zatim slijedi goveče, svinja i pas.

Elementi pristigli sa strane, koji su uticali na formiranje narednih faza eneolita Pivske oblasti, mnogo su vidljiviji kod narednog stratuma pećine Odmut, odnosno kod stratuma VI, koji je podijeljen na dva horizonta - horizont VIa i horizont VIb. Podjela stratuma je izvršena na osnovu analize arheološkog materijala, posebno na osnovu tipološke analize keramike. Ona je pokazala da su tokom formiranja ovog stratuma pristizali pojedini elementi iz određenih eneolitskih kultura sa već izdiferenciranim međusobnim kulturnim i hronološkim odnosima, koji su našli svoja mjesta u okviru stratigrafske slike pećine Odmut, određujući na taj način i svoje međusobne kulturne i hronološke odnose. I upravo na osnovu položaja i međusobnih odnosa ovih elemenata izvršena je podjela stratuma VI na dva horizonta, na stariji, Odmut VIa, koji je u cjelini pripadao razvijenom i poznom eneolitu i na mlađi, Odmut VIb, koji je sadržavao elemente koji su ga svrstavali u period prelaza eneolita u bronzano doba, odnosno u same početke ranog bronzanog doba.

Starijim horizontom VIa dominira keramika grube fakture, dok se finija javlja u znatno manjem broju. Među oblicima grube keramike uglavnom se razaznaju veći lonci ovalnog ili trbušastog recipijenta, sa dužim ili kraćim cilindričnim vratom, ali su prisutni i veći lonci bez naglašenog vrata sa uvučenim obodom, od kojih su neki snabdjeveni grubo modelovanim,

vertikalnim, prstenastim drškama. Sudovi su uglavnom bez dekoracije, mada se na jednom broju javljaju ukrasi izvedeni utiskivanjem, urezivanjem i žljebljenjem. Utiskivanjem su pomoću prsta ili nekog primitivnog instrumenta po rubu, ili duž posuvraćenog oboda, katkad duž plastične trake, izvođena ovalna, romboidna ili pravougaona udubljenja. Tehnikom urezivanja, koja se sasvim rijetko koristila, kraćim ili dužim zarezima formiran je motiv sličan motivu "riblja kost", dok su tehnikom žljebljenja, koja je češće korišćena, izvođeni duboki, široki, horizontalni i vertikalni žljebovi, koji prekrivaju vrat ili donji dio posude. Inače, keramika ukrašena na ovaj način, odnosno žljebljenjem, predstavlja specifičnost horizonta VIa pećine Odmut.

Iz ovog horizonta potiču i dva fragmenta grube, sivomrke keramike, od kojih je jedan ukrašen lažnim šnurom izvedenim pomoću kratkih, kosih zarezova, kombinovanih sa nepravilnim ubodima, dok je drugi, koji pripada trбуhu veće posude debelih zidova, ukrašen pravim šnurom, odnosno otiscima kanapa koji se pružaju u različitim smjerovima prekrivajući dobar dio posude.

Na osnovu iznijetih karakteristika može se zaključiti da je početna faza horizonta VIa okarakterisana prodorom elemenata kontinentalnog eneolita vidljivih u prisustvu jedne posebne vrste keramike, mahom ukrašene tehnikom žljebljenja, sa uglastim zarezima, brazdama, krugovima oivičenim ubodima i vertikalnim i horizontalnim žljebovima, koji su moguće pristigli iz poznate vućedolske kulture.²⁴ Nakon ovih elemenata uslijedio je i prodor elemenata stepske kulture okarakterisan keramikom ogrubljenih površina, načinjenom od nedovoljno prečišćene gline i nedovoljno pečenom, ukrašenom pravim ili lažnim šnurom. Prisutnost i jednih i drugih elemenata, istovremeno ukazuju i na mogući etno-kulturni

²⁴ B. Čović, *Eneolitska žljebljena keramika na istočnoj jadranskoj obali u njenom zaleđu*, Zbornik radova posvećen Alojzu Bencu, Sarajevo, 1991, str. 74-75.

prodor sa sjeveroistoka, preciznije iz Podunavlja, odnosno iz kulture obilježene kao Černa voda III.²⁵

Završnoj etapi u razvoju eneolita Pivske oblasti, odnosno prelaznom periodu iz eneolita u bronzano doba, kao i samim počecima ranog bronzanog doba, pripadaju arheološki nalazi iz narednog horizonta VIb pećine Odmut. Keramički fragmenti iz ovog horizonta su jako usitnjeni, pa je teško govoriti o oblicima, mada se čini da se radi o većim sudovima grublje fature, ovalnog ili trbušastog recipijenta, sa dužim koničnim ili cilindričnim vratom i ukrasima izvedenim žljebljenjem, urezivanjem, utiskivanjem i kombinacijom najčešće dvije navedene tehnike.

Pored grube, srijeće se i keramika finije fature, među kojom se kao oblik može rekonstruisati dublja šolja sa jednom vertikalnom drškom i sud sa dužim cilindričnim vratom i razgrnutim obodom. Ukrašavanje keramike finije fature najčešće je izvedeno urezivanjem, duboreznom tehnikom i kombinacijom urezivanja i duboreza uz inkrustaciju izvedenu bijelom bojom gdje se, pored jednostavnih ureza koji teku u različitim pravcima, javljaju i šrafirane trake koje grade "pozitiv - negativ" motiv.²⁶

Dobar dio keramičkih nalaza iz horizonta VIb pećine Odmut, svojim oblicima, fakturom i posebno karakterističnim načinom ukrašavanja, vezuje se za jadranski tip ljubljanske kulture, koja pripada prelaznom periodu iz eneolita u bronzano doba, odnosno samim počecima ranog bronzanog doba. Posebno je u tom smislu indikativna keramika ukrašena žljebljenjem koja je, osim iz ovog horizonta, poznata i sa dva lokaliteta Crne Gore - završnog sloja stratuma IIc, ranije pominjane pećine Spile i horizonta IIa pećine Vranjaj iznad Herceg Novog u masivu Orijena,²⁷ kao i sa niza lokaliteta u

²⁵ B. Jovanović, *Stepska kultura u eneolitskom periodu Jugoslavije, Praistorija jugoslovenskih zemalja III, eneolitsko doba*, Sarajevo, 1979, str. 384, 392-395.

²⁶ Č. Marković, *Neolit Crne Gore ...*, str. 42-43.

²⁷ Č. Marković, *Arheologija Crne Gore*, Podgorica, 2006, str. 194.

istočnoj Hercegovini, Dalmaciji i sjevernoj Albaniji - pećina Lazaruša kod Stoca, gradinsko naselje Guvnine u Gagricama kod Čapljine, Ravlića pećine kod izvora rijeke Tihaljine, Hateljska pećina u Berkovićima kod Stoca, Grapčeva špilja na Hvaru, pećina Gudnja na Pelješcu, Gajtan kod Skadra u Albaniji. Posebno je značajna konstatacija da se na svim ovim nalazištima žljebljena keramika pojavljuje zajedno sa keramikom jadranskog tipa, što znači da pripadaju istom vremenu, koje se može označiti kao period prelaza iz eneolita u rano bronzano doba.²⁸

Pored žljebljene, u horizontu VIb pećine Odmut, prisutna je i keramika ukrašena pomenutom duboreznom tehnikom tipičnom za postvučedolsku kulturu, odnosno za ljubljansku kulturu jadranskog tipa, koja takođe pripada prelaznom periodu iz eneolita u rano bronzano doba. Ona je, inače, poznata i među keramičkim nalazima jednog broja lokaliteta sa tla Crne Gore koji pripadaju istom periodu - tumuli Mala i Velika gruda u Tivatskom polju, tumulu u Rubežu kod Nikšića i tumulu Boljevića gruda u Podgorici.²⁹

U oba horizonta stratuma VI pećine Odmut nađen je izuzetno mali broj alatki od kamena. Uglavnom je riječ o jednostavnim, neretuširanim nožićima od bjeličastog rožnjaka. Za razliku od kamenih, koštane alatke su nešto brojnije. Svi primjerci pripadaju šilima načinjenim od rascijepljenih, dužih kostiju sisara i jelenjih rogova, često sa uglačanim površinama.

Lov i dalje predstavlja osnovnu privrednu granu. Love se sve vrste životinja koje su ranije pominjane, s napomenom da su u stratumu po prvi put otkrivene i kosti divljeg govečeta. Nema bitnijih promjena ni kod domaćih životinja, mada se primjećuje neznatan pad u gajenju ovce, odnosno koze, dok je poraslo gajenje govečeta, svinje i posebno psa.

Kada je riječ o stratumu VI pećine Odmut, zanimljiva je konstatacija izvedena na osnovu siromaštva keramičkih na-

²⁸ B. Čović, *Eneolitska žljebljena keramika...*, str. 67-78.

²⁹ Č. Marković, nav. dj., str. 195-196.

laza iz mlađeg horizonta VIb koji se, kako je rečeno, oblikom, fakturom i posebno načinom ukrašavanja vezuju za period prelaza iz eneolita u ranu bronzu, da je tokom ovog vremena pećina Odmut bila samo kratko vrijeme nastanjena i da dugo vremena nije korišćena, da bi tek pri kraju ranog bronzanog doba bila ponovo, takođe kratkotrajno nastanjena, o čemu govori izrazito tanak i siromašan stratum VII, koji pripada ovom razdoblju.

Na osnovu nekoliko datuma dobijenih radiokarbonskom analizom iz stratuma IV i VI pećine Odmut, iz sloja Ic-IIa pominjane pećine Spile i jednog broja susjednih nalazišta, moguće je utvrditi apsolutnu hronologiju eneolita Crne Gore, a time i hronologiju eneolita Pivske oblasti. Tako, datum od 2916. godine stare ere, dobijen analizom uzorka uzetog sa same granice između sloja Ic i IIa pećine Spile, odnosno sa samog kraja mlađeneolitske i samih početaka ranoeneolitske faze, navodi na zaključak da ranoeneolitska faza počinje oko 3000. godine i traje do oko 2500. godine, kako to pokazuje datum od 2447. godine stare ere, dobijen analizom uzorka uzetog iz kraja stratuma IV pećine Odmut. Naredne faze u razvoju eneolita, odnosno stratumi V i VI pećine Odmut, obuhvatile bi drugu polovinu trećeg milenijuma i prva dva stoljeća drugog milenijuma, budući da datum od 1710. godine stare ere, dobijen analizom uzorka iz kraja stratuma VII, već pripada bronzanom dobu.³⁰

Bronzanom dobu, tačnije kraju ranog bronzanog doba, kako je rečeno, pripada stratum VII pećine Odmut. Riječ je o tankom, površinskom sloju, koji je za razliku od starijih stratuma, konstatovan samo u središnjem dijelu pećine. Arheološki materijal je krajnje siromašan, sveden na skroman broj keramičkih fragmenata, jedne manje grupe keramičkih sudova nađenih oko velikog pepelišta u središnjem dijelu pećine i jednog broja koštanih alatki. Keramički fragmenti su uglavnom poticali od većih, mahom neukrašenih lonaca

³⁰ Č. Marković, *Neolit Crne Gore*, Beograd, 1985, str. 27, 44.

grublje fature i dubljih šolja sa jednom drškom. Na nekoliko fragmenata većih lonaca, duž ruba zaravnjenog oboda, vidljiv je jednostavan ukras u vidu kružnih udubljenja izvedenih otiskom prsta. Posebno je zanimljiva pomenuta grupa sudova koja se sastojala od jedne veće, dublje i šire posude, ograđene kamenim vijencem, u kojoj su se nalazile tri manje, polusferične šolje sa jednom drškom, smještene jedna u drugu.³¹ Veća, dublja posuda, koja pripada bikoničnim zdjelama sa visokim ljevkastim vratom, profilisanim obodom i sa četiri naspramno postavljene trakaste drške koje povezuju obod i rame suda, tipični je predstavnik moriško-mokrinskog oblika.³² Zdjela pripada posudama tzv. tipa "nagyre", koje su brojno zastupljene na panonskom području, ali koje su prisutne i među keramičkim materijalom starije faze dinarske kulture koja obilježava rano bronzano doba istočnog Jadrana.³³ I keramičke šolje takođe se mogu naći među keramičkim materijalom dinarske kulture.³⁴

U stratumu VII nađeno je više primjeraka alatki od kosti i roga. Veći broj pripada dugačkim šilima, a manji nekoj vrsti kratkih svrdala. Iz stratuma potiče i jedna dobro očuvana spatula lepezastog oblika sa dugačkom drškom, načinjena od široke, pljosnate kosti, koja je duž ivica ukrašena kosim zarezima.

Kada je riječ o ekonomskoj slici nosilaca ranog bronzanog doba Pive, ona se nije bitnije izmijenila u odnosu na prethodne periode. Lov je i dalje dominantan izvor hrane. Zanimljivo je da se pri kraju ranog bronzanog doba, kako to pokazuju nalazi kostiju iz stratuma VII pećine Odmut, znatno prorijedio lov na kozoroga, ali da se i dalje intenzivno lovi jelen, dok se sasvim sporadično love medvjed i dabar. Među domaćim životinjama

³¹ Isto, str. 43.

³² B. Čović, *Regionalne grupe ranog bronzanog doba. Praistorija jugoslovenskih zemalja IV, bronzano doba*, Sarajevo, 1983, str. 169.

³³ B. Govedarica, *Rano bronzano doba na području istočnog Jadrana*, Sarajevo, 1989, str. 162-169, 194.

³⁴ Isto, str. 194.

u znatnom je porastu gajenje ovce, odnosno koze i domaće svinje, dok je opalo gajenje govečeta.

U pećini, iz vremena bronzanog doba, nije otkriven ni jedan elemenat koji bi se mogao vezati za drugu značajnu privrednu granu - zemljoradnju, pa se čini da se stanovnici Odmuta ni tokom ovog razdoblja nijesu njome bavili. Po svemu sudeći, lov i stočarstvo ostale su i dalje dvije osnovne privredne grane koje su stanovnicima ovog područja obezbjeđivale egzistenciju. Izrazito tanak i siromašan stratum VII govori da je pećina Odmut tokom ranog bronzanog doba služila samo za kraća i povremena zadržavanja manjih grupa lovaca i stočara i da je krajem ovog perioda sasvim napuštena.

Definitivno napuštanje pećine Odmut krajem ranog bronzanog doba ne znači da se time završila i praistorija Pive. Nažalost, naša dosadašnja saznanja o praistoriji ove oblasti, kako je na početku rečeno, proističu iz rezultata istraživanja samo jednog lokaliteta, što nikako ne može biti dovoljno da se u potpunosti rasvijetli ovaj posebno dug period u razvoju ljudskog društva. Više je nego izvjesno da se život na području Pive i dalje odvijao prolazeći kroz ostale etape praistorije - kroz razvijeno bronzano i gvozdeno doba. Činjenica da je pećina Odmut bila, istina sa manjim prekidima, kontinuirano nastanjena od srednjeg kamenog doba, odnosno mezolita, pa sve do ranog bronzanog doba, kako su to istraživanja pokazala, upravo govori da se uslovi života na području Pive tokom praistorije nijesu drastičnije mijenjali, što bi uslovalo napuštanje teritorije, već su po svemu sudeći i dalje bili povoljni za nesmetano odvijanje života. Napuštanje pećine tokom ranog bronzanog doba najvjerojatnije je posljedica izmijenjene ekonomije, koja je sada više počivala na stočarstvu, a manje na lovu i ribolovu, što je stanovnike Odmuta primoralo na neku vrstu nomadskog načina života, odnosno na stalno kretanje uz organizovanje privremenih staništa. Valja očekivati da će se u budućnosti na području Pive otkriti novi lokaliteti koji će potvrditi da se život na ovim

prostorima, istina sa izmijenjenim intenzitetom, kontinuirano odvijao kroz čitav period praistorije.

Sl. 1. Pećina Odmut, pogled sa jugoistoka

Sl. 2. Pećina Odmut, izgled kulturnog sloja u toku iskopavanja

Sl. 3. Harpuni od jelenjeg roga

Sl. 4. Fragment alatke ukrašen urezima

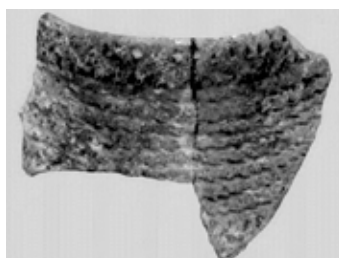
Sl. 5. Dugački kremeni nožići

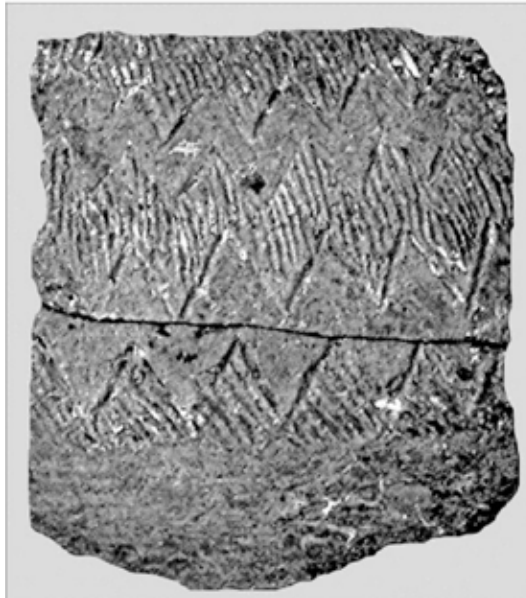
Sl. 6. Fragment impresso keramike

Sl. 7. Jezičasta sjekira od jadeita

Sl. 8. Fragment keramike sa šnur ornamentom

Sl. 9. Fragment keramike ukrašen pozitiv-negativ ornamentom

Sl. 10. Keramičke posude iz ranog bronzanog doba

UDK 930.85:091(497.16)

Sreten ZEKOVIĆ

CRNOGORSKA DOKUMENTARNA BAŠTINA JE BEZ MNOGO IZVORNIKA I MANUSKRIPTA

Sažetak: Crnogorska kulturna baština ostala je bez mnoštva izvornika dokumenata materijalne i duhovne kulture, koji se koriste kao nesumnjivi i verifikovani izvori, na jednoj strani, a na drugoj, oni nestali, čije je postojanje bilo utvrđeno, proglašavaju se nevjerodostojnim, sumnjivim i odbaćaju se.

Cilj ovog rada je da se ukaže da su dokumenta bez izvornika najčešće podložna zloupotrebi i falsifikovanju.

Ključni termini (pojmovi): istorijski izvornici, „vraćanje na izvornike”, prijevodi u službi falsifikata.

MONTENEGRIN CULTURAL HERITAGE IS MISSING A LOTS OF ORIGINALS AND MANUSCRIPTS

Abstract: Montenegrin cultural heritage is left without a multitude of originals of material and spiritual culture, which are used as an unquestionable and verified sources, on the one hand, and on the other, those which disappeared, whose existence was established, shall be declared unreliable, suspect and will be dismissed. The aim of this paper is to point out that the document without its original is commonly subject to abuse and falsification.

Keywords (terms): historical originals, „return to the original“, translations in the service of forgery.

Crnogorska kulturna baština ostala je bez mnoštva izvornika, originala dokumenata, ispisa, spisa, književnih djela i drugih ostataka materijalne kulture. Navešću mimogred ona značajnija i izdvojiti samo one za koje se manje ili nikako ne zna, posebno one najeklatantnije primjere za vazda nestale (izgubljene ili uništene), a koriste se i u ozbiljnoj historiografskoj literaturi kao verifikovani izvori, dok se oni, čija je autentičnost i postojanje bilo utvrđeno, ocjenjuju sumnjivim nevjerodostojnim i odbačaju se.

Povijesno, koncepcijski i državno-programski je prvi i temeljni tzv. *palimpsest* ili *brisanje i iznova pisanje dukljansko-crnogorske istorije*¹ koji je silovito, napadno i korijenito započeo sa nemanjićkim osvajanjem i potpunijem razuirom kraljevine Duklje. Nastavljen je uništenjem, z(s)atiranjem, ukrivanjem, zabranjivanjem, brisanjem svega, radi iskorjenjivanja autohtonih, autentičnih tragova materijalne i duhovne kulture, na jednom, i izmjenom njenoga ukupnog (ob)lika i preimenovanja. Nemanjini biografi, sami njegovi sinovi, Stefan Prvovjenčani i Rastko-Sava, pišu da je njihov otac "porušio i *do kraja temelja iskorijenio*" sve dukljanske gradove, pa i "slavni grad Bar", osim Kotora, "pohara, i poruši, i pretvori slavu njihovu u pustoš" i "u obraz napuštenija".²

¹ *Palimpsest* (grč.) je tablica na kojoj se ispisi brišu, da bi se upisivali drugi, novi.

² "Te gradove poruši i *do kraja temelja ih iskorijeni*, jer ne osta kamen na kamenu koji se ne poruši...Ostale gradove poruši i razori, i *pretvori slavu njihovu u pustoš...*" (Stefan Prvovjenčani, *druga hilendarska povelja – Stara srpska književnost*, Novi Sad - Beograd, 1966, 29). Pavle A. Rovinski piše da je Nemanja, od prvog nasilnog koraka na državni prostor Duklje/Zete, uništavao crkve, manastire i knjige: "Pri uništenju knjiga nije bilo selekcije – bilo one vjerske, bilo da su sadržavale istorijske, geografske, književne, bilo pak prirodne opise" (*Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, I-IV, prijevod, Cetinje 1993/94, 15) "Stradali su ne samo rukopisi književnih i historiografskih djela, nego i grobne ploče kraljeva iz naše stare dinastije Vojislavljevića, tako da nije sačuvan čak ni dio našeg imena. Slamaju se grobne ploče i pretvaraju u sitne komadiće sa kojih se ne može pročitati ništa, ili vade kosti i bačuju u more, kao što je urađeno 1917. g. sa kostima Đurđa Balšića. Tako je postupljeno da se zaboravi država koja je na ovom

Nije ostao izvornik najznačajnijeg književnog i istorijskog dukljanskog djela *Kraljevstvo Slovena (Regnum Sclavorum)* ili *Barski ljetopis (Ljetopis Popa Dukljanina)* iz sredine 12. v., domaćeg porijekla, pisanog na *narodnom slovenskom jeziku*, već je ostao prevod na latinski jezik, kako piše u njegovom predgovoru sam prevodilac.

Nema ni originala *Osnivačke povelje Cetinjskog manastira* od 3.1.1485. g. gospodara Ivana Crnojevića, ni izvornika testamenta Đurđa Crnojevića od 1499. g. (u kojem je pisar na kraju dodao da je vjerno preveden sa *slovenskog jezika* na mletački (pa interpretatori vrše zamjenu *slovenskog* sa *srpskim jezikom*).

Među spisima bez izvornika su *Crnogorski anali* u literaturi preimenovani, a to znači, preinačeni u *Cetinjski ljetopis*,³ vjerovatno da bi se njegov opšte-crnogorski naziv lokalizovao na *cetinjski*. Ovaj izvornik je Njegoš darivao (kako se piše?) poljskom slavisti Andžeu Kuharskom (1795-1862) prilikom njegovog boravka na Cetinju, najvjerovatnije zato što je smatrao da će ovo šedočanstvo biti najbolje sačuvano kod ovog naučnika i ako se objavi u inostranstvu.⁴ Među

prostoru postojala u 11. i 12. v., kako bi sve počinjalo od Nemanje...I zato je prednemanjički period na teritoriji Crne Gore prikazan kao slovenska *tabula rasa*. Prikazano je da su sve crkve podigli Nemanjići, pa i one stotinu godina starije od njih...Ali za uništavanje grobnih ploča, tako temeljno da se na njima ne može pročitati baš ni jedna riječ, potrebna je *državna intervencija*. Trebalo je zatrijeti svaki trag prethodnoga 'velikog kraljevstva ot prva', kako ga je zvao Sv. Sava u pismu papi! Da bi se na tlu zetske Kraljevine Vojislavljevića mogla razviti jedna sasvim nova vladarska tradicija, pa i nova, pravoslavna religija, trebalo je izbrisati prethodno napisano štivo (istoriju)" (Dr Radoslav Rotković, *Crna Gora i Dušanovo carstvo, Grafos, Cetinje, 1977, 15*).

³ Dr Božidar Šekularac, *Crnogorski anali ili Cetinjski ljetopis*, drugo prevedeno izdanje, JP IIC Cetinje, Cetinje i ŠKP Štamparija Obod Cetinje, 1996, str. 52. Šekularac mu vrće izvorni naziv *Crnogorski anali*.

⁴ Viđeti o takvom Njegoševom svatanju i opredjeljenju: Srđan Pejović, *Prilozi proučavanju istorijata i razvoja arhivske službe u Crnoj Gori (prvi dio-do II svjetskog rata), Arhivski zapisi, Državni arhiv Crne Gore, Cetinje, god. X/2003 br. 1-2, str. 15-17.*

njima je i ispis vladike-gospodara Danila Petrovića datiran 12.3.1732. g. kao posveta na Jevanđelju koje je darivao Pećkoj patrijaršiji slavenosrpskoj, a koji se misteriozno javlja u dva ista Jevanđelja u različitom sadržaju, odnosno narodnosno-nacionalno različito imenovan.⁵ Jedan, koji je krivotvoren, nalazi se u Biblioteci Muzeja kralja Nikole na Cetinju, a drugi original se skrivao u Pećkoj patrijaršiji i od nedavno sklonjen u Beogradu. Od Vasilija Đerića do danas preinačeni ispis se često koristi u službi posrbljavanja Crnogoraca i Crne Gore.

Nema ni jednog originalnog ni validnog dokumenta (arhivalije) koji bi istoriografski potvrdio istorijsko postojanje tzv. „istrage poturica“ u Crnoj Gori, niti u narodnoj tradiciji i predanju. Crna Gora nema originala na latinskom jeziku *Kratki istorijsko-đeografski opis Crne Gore* (1757) dr Jovana Baljevića koji je preveden na ruski, a sa njega na naš jezik. Ovaj *Kratki opis* je naš drugi vrlo značajni istoriografski spis (poslije Vasilijine *Istorije o Crnoj Gori*). Nema ni jednog izvornika koji bi potvrdio validnost i opravdanost češće istoriografske upotrebe anonimnog *Kratkog opisa Crne Gore* (1774), a koji se i u starijoj i u aktuelnoj istoriografiji koristi bez zazora kao posve validan, iako mu nije utvrđen autor i porijeklo, a p(r)otura se da je „crnogorski“, te je suštinski prvi svesrpski narodnosno-nacionalni program (Velike Srbije).

Prevedeni naslov disertacije Jovana Baljevića sa latinskog jezika (1752) je: „Filozofska disertacija o širenju religije militantnim sredstvima“ koji nije adekvatan originalu odnosno naslova (na latinskom) ni njenoj suštini. Ovakav prijevod je dat na osnovu formulacija koje se variraju u tekstu disertacije (u kojoj se pominju „militantna sredstva“ i „širenje religije oružjem i nasiljem“), a ne na osnovu originala samog njenog naslova u kojem uopšte nema riječi širenje ni sredstava. Prijevod njenog originalnog naziva, koji adekvatnije izražava i sam naslov i njenu suštinu, bio bi: „Filozofska disertacija o militantnoj propagandi vjere“, već i time što je u originalu riječ

⁵ Kao „vojevodič srpske zemlje“ i kao „vojevodič crnogorske zemlje“.

*propaganda*⁶, a ne širenje vjere i što je propaganda vjere širi pojam od “širenja religije militantnim sredstvima”, jer uključuje, osim oružanog nasilja, i ostale oblike sile i prinude, spoljašnje interesne nužnosti koja pritiska na savjest, svijest i ubjeđenje vjernika (i nevjernika) u širenju vjere, odnosno za prevjeru. Navedenim prvim prijevodom se ovo drugo (što podrazumijeva propaganda) hoće zaturiti, a istaći samo “militantna sredstva”. Njegova intencija je da se prevjera može raditi na osnovu drugih prinudnih sredstava, a ne samo oružanim nasiljem. S obzirom na naš, balkanski i istočno-azijatski odnos države i crkve, na njihovo sijamstvo, koje je i danas prisutno, a također i na neke pogrešne i neosnovane interpretacije Baljevićeve disertacije, smatram da je i ovaj zvanični prijevod ishod ideološko-političkog štíćenja rečenog istočno-azijatskog konteksta, teorijske i praktične propagande u prošlosti i današnjosti. To je očito došlo do izražaja u interpretaciji ovog djela od strane Rastislava V. Petrovića⁷, koji je njegovu suštinsku poruku reducirano i neosnovano shvatio: “da su u širenju vjere dozvoljena sva sredstva, osim oružanih”.

Dokumenta bez izvornika su dva govora Sv. Petra Crnogorskoga, održana u junu i septembru 1796. pred odlazak u bojeve na Martinićima i Krusima. Više autoritativnih historičara su utvrdili da se radi o preinačenim, neoriginalim govorima (akademici dr Jevto Milović, dr Branko Pavićević i dr.). I pored toga, često se reprodukuju u istoj službi sa istim naumom.

Nema ničesovoga izvornika ni za više epskih pojki koje se bez ijednog čvrstog dokaza i arhivalija neosnovano pripisuju Petru I Svetom, a naročito *Sinovi Ivanbegovi* i *Oslobod* (u prvom izdanju Simove *Pjevanije*) preimenovana (u drugom izdanju *Pjevanije*) u *Sveoslobod*, a u *Ogledalu gorskom* preinačena u

⁶ Treba uzeti u obzir da je u ramu papstva postojala institucija Kongregacija za propagandu vjere.

⁷ *Šćepan Mali zagonetka je riješena*, Stručna knjiga, Beograd, 2001. Još gore interpretacije Baljevićevog djela je učinio prof. dr Borivoje Marković kojemu je Rastislav V. Petrović dao primjedbu da je interpretira i komentariše prije nego je pročitao.

*Srpski badnji več*e koje čine "primarni" izvor za mit o navodnoj "istrazi poturica" (ovo su znavene Simove kovanice koje ne odgovaraju crnogorskom jeziku, već i tijekom što *Badnje več*e ne može za Crnogorce biti u *muškom rodu*).

Ne postoji original testamenta Petra I ni "potvrđenje glavara crnogorskih" o izboru Njegoša za vladiku-gospodara crnogorskoga koje je "stopio" Simo Milutinović. To je smutila i iskoristila Njegoševa opozicija, kojoj se i Simo pridružio, ali je morao da bježi iz Crne Gore pred Njegoševom poćerom. Tijem povodom, odnosno neprilikom, Njegoš ga je u pismu Jeremiji Gagiću nazvao "ništa ćojkom" i "javnijem austrijskim špijunom".

Ne postoji izvornik ni bilo ćesov validan dokaz - arhivalija da je Petar I autor tzv. *Kratke istorije Crne Gore* koja mu se neosnovano pripisuje, a koja je također primarni izvor navodne "istrage poturica". Također se Vladići Svetome pripisuje *Istorija Crne Gore* S. Milutinovića, koja je tobože saćinjena na osnovu "usnoga prićanja" *Vladićinog i nekijeh starijih Crnogoraca* po onom "reće mi naki ćoek".

Ćak ni za *Zakonik* Petra I (1789. i 1803.) nema manuskripta, kao ni za njegovu *Stegu*. Još nam je nepoznat i izvornik njegovoga projekta stvaranja nove *Slaveno-ilirske drćzave (Carstva)*, što je omogućilo da se isti u literaturi preinaći u *Slaveno-srpsko Carstvo* koje se znalo i kod naših vrlo renomiranih istoriologa ćesto navoditi kao i razlog da je Vladika Sveti već time imao *ideju jugoslovenstva*. Ovo i pored toga što se već kod mitropolita Stracimirovića rećeno Carstvo javlja kao težnja za obnovom Dušanovog carstva što je potvrdio i program Velje Srbije *Naćertanije*.⁸

Nije saćuvana ni "*zapisna knjiga*" koja je, po odredbi *Zakonika*, voćena po oblastima i sa brojevima u zv. Narodnoj

⁸ Po Petru I, ta nova drćzava treba da obuhvati Crnu Goru, kao matićnu zemlju, Boku Kotorsku, Hercegovinu i Dalmaciju koje je glavni grad Dubrovnik ćiji je naćelnik uprave mitropolit crnogorski. Znaći, tu uopšte nema "turske Srbije", pa i ne može biti "Slavenosrpsko carstvo" Petra I.

kancelariji Petra I (kao početka crnogorske arhive),⁹ a koja bi nam razriješila mnoge falsifikate ispisa i spisa Petra I i Njegoša.

Suprotivno izvornom nazivu Njegoševe "Državne kuće" preimentovana, preinačena je u *Biljardu*, da bi se prikrrio Njegošev proces sekularizacije ("državna kuća" označava da je Njegoš i prostorno i suštinski odvojio crkvu od države, svjetovnu od crkvene arhive, svjetovnu vlast od sveštenstva).¹⁰

Mnoštvo Njegoševih pjesama je objavljeno bez izvornika i na posve sumnjiv način, bez utvrđenog kriterijuma i na osnovu varljivih pretpostavki na čem upozoravaju i priređivači i komentatori *Cjelokupnih Njegoševih djela*.¹¹ Naučno je potpuno utvrđeno da često korišćeni navodno Njegoševi stihovi rukom ispisani u Vukovom kalendaru *Danica* za 1826. g. posvećeni srpskom episkopu Nikiforu Maksimoviću (?) uopšte ne postoje u originalu, niti su ikada postojali, ali se raznim posrednim "zamršenim" i smućenim putevima reprodukuju kao dokaz da se Njegoš narodnosno-nacionalno izjašnjavao kao Srbin.

Nema ni manuskripta Njegoševog *Gorskog vijenca*, a docnije je pronađena 1/3 njegova, koja također odstupa od

⁹ Srđan Pejović, isto, 12-15.

¹⁰ Isto, 15-17

¹¹ Tako Radovan Lalić ukazuje na komotnost u objavljivanju Njegoševih pjesama: "Usled toga što Njegoš nije stigao da sakupi u jednu zbirku i konačno rediguje svoje pesme, za čitav niz pesama ne može se pouzdano utvrditi da li su njegove ili ne. Ovo se odnosi kako na neke pesme objavljene za pesnikova života tako i na izvestan broj posmrtnih. Neke pesme za koje se može pretpostaviti da su Njegoševe objavljene su za pesnikova života, bez potpisa ili kakvih bližih podataka o njegovom autorstvu, a one koje su štampane posle pesnikove smrti nisu propraćene potrebnim obaveštenjima o poreklu i istorijatu do pronalaženja" (Radovan Lalić, *Bilješke i objašnjenja u Cjelokupna djela Petra II Petrovića Njegoša, Prosveta*, Beograd, 261). Za prvo izdanje Njegoševih pjesama, u izdanju braće Jovanović u Pančevu, R. Lalić kaže: "Izdanje nije dovoljno kritično; redaktor je menjao i 'ispravljao' čak i Njegošev jezik" (isto), a zatijem ističe da se "za čitav niz pesama ne može pouzdano utvrditi da li su njegove ili ne" (isto).

objavljenog izdanja, dok za *Posvetu praha oca Srbije* u njemu još nije pronađen manuskript (iako one tačkice i prazan prostor u njoj označava cenzurom izbačene stihove bilo od bečke ili srpske cenzure). I na osnovu pronađenog rukopisa *Gorskog vijenca* i bez njega dosta je spisatelja ukazivalo na razna preinačenja, pa i jezička.¹²

Nestao je i manuskript *Šćepana Malog* (kojega je Njegoš, u povratku iz Beča, u Trstu predao da mu ga štampa sumnjivi Andrija Stojković su više imena i nad kojim nije imao ničesovu kontrolu do njegovog štampanja u Zagrebu 1851).¹³ Zato (i) nije čud(n)o što je ovi spjev najviše posrbljen.

Prstostavljanjem Sima Milutinovića, za vavijek su u Srpskoj knjaževskoj štampariji u Beogradu nestali manuskripti Njegoševog *Ogledala gorskog* (preimentovanog u *Ogledalo srpsko*), što je već konstatovao i Vuk St. Karadžić,¹⁴ i *Luče mikrokozma* u kojoj je Simo u njoj grubo falsifikovao *Posvetu*,¹⁵ a sa njima nema ni traga ni cenzurama navedenih djela.

Često se naglašeno zbori, kao da se citira, da je Njegoš izjavljivao da bi u budućoj ujed(i)njenoj državi prihvatio s čašću karijeru Pečkog trona i odrekao se svjetovnog vladarstva u Crnoj Gori. Međutim, za takve tvrdnje nema izvornika, ni dokaza za njega.

Je li naknadno nestao original Fermata sultana Selima III o suverenitetu Crne Gore iz 1799. g.?!

O tome što je mislio o državno-pravnom statusu svoje zemlje Njegoš je izričito i ubjedljivo internacionalizovao dok

¹² Npr. Risto Dragičević, Radoslav Rotković, Jevto Milović, Vojislav P. Nikčević, Živko Brković, Sreten Zeković i drugi.

¹³ Vidi o ličnosti ovog Andrije Stojkovića: Sreten Zeković, *Četiri nevalidna zapisa o Posveti u Luči mikrokozma, Arhivski zapisi*, isto, br. 1/2014., 64 (fusnota 6).

¹⁴ Vidi o tome detaljnije: Sreten Zeković, *Etnička svijest dinasta Petrović Njegoš*, Crnogorski PEN centar Cetinje-Podgorica, crnogorska Prijestonica, januar 2011, knj. 2, 506-511.

¹⁵ Isto, 484-506.

је boravio u Beču 1836/7. g. u pismu *Sa crnogorske granice*, objavljenog u znavenoj bečkoj novini *Allgemeine Zeitung* (u vanrednom prilogu) od 7.2.1837. g. U njemu čitaocima objašnjava da je država Crna Gora faktički samostalna i nezavisna i da je "pravno obrazložio" sultan Selim III svojim fermanom iz 1799. g. u kojem se navodi da "Crnogorci *nijesu nikada bili podanici Visoke Porte*". Ferman o suverenitetu Crne Gore izdejstvovao je punomoćenik Njegoševog strica Petra I, crmnički senator Sava Plamenac (brat ondašnjeg serdara Crmničke nahije)¹⁶.

¹⁶ Navešću iz biografije Selima III da bi se uočio kontekst u kojem je Petar I uspio da dobije rečeni Selimov ferman, naročito imajući u vidu da je Petar I pobijedio Mahmut pašu Bušatliju, ljutog neprijatelja Sultana Selima III.

Selim III (1761-1808, vladao od 1789 do 1807) osmanski sultan, sin Mustafe III. Od svoga strica Abdulhamida s prijestoljem je naslijedio i rat protiv Austrije i Rusije (1786-1791) koji je okončao mirom: u Svištovu (s Austrijom) i mirom u Jašiju (s Rusijom). Stekavši zapadno obrazovanje, nastojao je da uz pomoć kruga prosvijećenih dvorskih ljudi sprovede radikalne reforme u vojsci, upravi i finansijama, u smislu prosvijećenog evropskog apsolutizma. Radi reorganizovanja vojske osnovao je poseban *fond nizami džedida*. Ostvarivanje svojih zamisli izvan prijestonice započeo je u Beogradu, prijetodno proćeravši njegove bivše janičare. Žilavi i očajnički otpor izgnatih janičara pretvorio se u dugogodišnju borbu protiv Carstva, u kojoj su bili uvučeni vidinski odmetnik Osman Pazvanoglu, na janičarskoj, i Srbi beogradskog pašaluka, na carskoj strani. Vladavina Selima III obilježena je odmetništvom paša udaljenijih provincija, koji su godinama vodili otvoreni rat s državom: Mahmud Bušatlija u Skadru, Osman Pazvanoglu u Vidinu, Ali-paša u Janjini, Ismail-paša u Siriji, Vehabije među arapskim plemenima. Poslije bezuspješne ekspedicije na Pazvanoglu, a pritisnut Napoleonovom invazijom Egipta (1799), Sultan je bio prisiljen na popuštanje. Ishod toga su bili novi neredi u beogradskom pašaluku u kojima su se janičari osvetili i ubili beogradskog vezira Hadži Mustafa-pašu (1801), glavnog zastupnika Selimovih reformi. U tome su se istakla četiri vođe-dahije i podijelile pašaluk na četiri dijela. Kako nije mogao da spriječi teški zulum nad beogradskom rajom, Selim je očekivao da će se s njima *obračunati srpska raja*. U tome je i izbio Prvi srpski ustanak protiv dahija 1804. Na kraju su se carigradski janičari pobunili protiv Selima, zatočili ga i ubili pri pokušaju da uzme vlast svome bratu.

Ovaj ferman je, kao što je istaknuto, bio poznat i Njegošu, jer se nalazio u njegovom arhivu. O ovom otomanskom fermanu i Njegoševom štivu u rečenoj novini opširnije piše dr Jevto Milović¹⁷, koji ga i objavljuje u prijevodu sa rečenog članka u bečkoj novini. Evo tog prijevoda: "Mi sultan Selim Emir-Han, koji vlada od zemlje do neba, istoka i zapada obavještavamo naše vezire, paše i kadije u Bosni i Hercegovini, Albaniji i Makedoniji, provincije koje se graniče sa Crnom Gorom – da *Crnogorci nijesu nikada bili podanici Visoke Porte*, i naređujem da ih lijepo primate na našim granicama; mi se nadamo da će i oni na isti način postupati sa našim podanicima".

Ovaj ferman je citirao i Jan Vaclik u svojoj knjizi na francuskom jeziku za potrebe knjaza Danila Petrovića, radi slanja u sve evropske i druge zemlje u cilju dobijanja i formalnog priznanja suvereniteta Crne Gore (i od onih koji je nijesu priznavale). Jan Vaclik u originalu navodi da je taj dokumenat – ferman otkrio u tajnoj crnogorskoj (cetinjskoj) arhivi, i citirao ga.¹⁸ Navodi se i u CID-ovom prijevodu knjige Jan Vaclika sa francuskog (prevela Marina Vukićević) *Suverenitet Crne Gore i savremeno međunarodno pravo u Evropi*.¹⁹

Prevod(i) kao oblik falsifikata

U CID-ovom izdanju navedene Vaclikove knjige na ne-
uobičajen način stručne fusnote kojima se koriguju Vaclikove
informacije (godine i slično) vršila je prevoditeljka, a ne stručni
istoriograf, istoriolog i/li arhivista, urednik, pisac predgovora
ili pogovora (postoji uvod u ime izdavača u kojem o tome nema

¹⁷ Jevto Milović, u članku *Njegošev boravak u Beču 1836/37 i njegov neuspjeli pokušaj da posjeti Pariz*, *Istorijski zapisi*, br. 1/1954.

¹⁸ Objavljen je i u *Žurnalu Ministarstva narodnog preosvještenja*, 1878, 234; *Spomenik Srpske kraljevske akademije*, 1891, 64. Autor ovog rada ga je objavio u časopisu *Elementa montenegrina – hrestomatija*, 1/90 baš zato što je svuđe bio uporno sumnut i nije se na njega pozivalo niti se navodio.

¹⁹ CID, Podgorica 1996, str. 165.

ni riječi). Ispod Vaclikovog citata fermata Selima III navodi se “*Napomena prevodioca: Vjerodostojnost ovog dokumenta naša istoriografija je podvrgla sumnji i odbacila ga*”. U prevodu stoji da ga je Vaclik našao u *Cetinjskoj arhivu*. Prevoditeljka ne ukazuje ni na jednog “našeg istoriografa” koji je ovi ferman podvrgao sumnji, ni na “naše istoriografe” koji su ga odbačili, tako da se ne može provjeriti njena napomena. Na osnovu toga, a navlaštito zbog nepoštovanja istoriografskih pravila, stvara se osnovana sumnja za zaključak da su stručnjaci prebacili odgovornost za takvu napomenu na prevodioca kojemu se može manje zamjeriti, ali pod uslovom da to nije dobrovoljno ili pak samouvjereno uradila.

Međutim, u navedenom radu Jevta Milovića, znavenog arhivistu, istoriografa i istoriologa, nema uopšte nikakve sumnje u izvornost citiranog fermata Sulejmana III. Naprotiv, J. Milović u tom članku navodi da su pismo Njegoševo i ostali članci u novinama izazvali veliko interesovanje u Beču kod svih strana, pa “Gubernijalno pretsjedništvo u Zadru savjesno provjerava da li se zaista nalazi u Njegoševom arhivu na Cetinju ferman Selima III, čiji je sadržaj donesen 7. februara 1837 u ‘Allgemeine Zeitung’. Zbog toga okružni dubrovački poglavar, baron Ferdinand Šaler, stupa u vezu s ruskim vice-konzulom u Dubrovniku Jeremijom Gagićem i o tome se kod njega raspituje. Gagić saopštava Šaleru ‘da se zaista na Cetinju nalazi ferman sultana Selima, koji govori u korist Crnogoraca i koji je naveden u Allgemeine Zeitung ... i da se nalazi u rukama ili u arhivi Vladike Crne Gore ne samo spomenuti ferman nego i mnogi drugi (fermani) koje je Porta izdala zauzimanjem ruskog ambasadora u Carigradu”.²⁰

²⁰ J. Milović navodi izvor: Kopija pisma Gubernijalnog pretsjedništva u Zadru od 21. marta 1837 Predsjedništvu Dvorske kancelarije u Beču, Zadar, Državni arhiv, Central Akten, 1837, 210, b. XIIa.

J. Milović nastavlja dalje sa informacijama. Koncem avgusta 1837. Njegoš se vraća iz Rusije u Crnu Goru. On i dalje radi da Turska prizna Crnu Goru kao nezavisnu državu. I njegov prijatelj, ruski pukovnik Jakov Ozereckovski, koji je boravio na Cetinju od konca avgusta 1837 do 29. oktobra 1837, uveliko se zauzima kod ruskog dvora da se Porta skloni da

Ovo je izazov za naše arhiviste i istoriografe da razriješe izvornost i ovoga dragocjenog dokumenta; također, i da se utvrdi: je li i ovi značajni dokumenat nestao iz cetinjskih arhiva, kao i brojni drugi, te je li sa njim nestao i njegov izvornik; je li baš u tome “tajna” prevoditeljkinine napomene, i je li to razlog zašto se taj dokumenat toliko mimoilazi; je li zato što ne postoji njegov izvornik, kao i u mnogim drugim slučajevima, ili pak što je neautentičan. Interesantno bi to “otkriće” bilo uporediti sa više drugih tvrdnji za koje takođe ne postoje izvorne ni druge arhivalije, pa se ne samo ne odbačaju, nego uporno provlače, krijumčare i u nedogled opetuju.

Nije prvi put da naši i vanjski stručnjaci svoja *preinačenja* prebačaju na prevodioce izvornih šedočanstava koji ih netačno prevode ili ih sami prevodioci zloupotrijebe, što, gotovo, da ne bi bilo moguće. Npr. u pismu vladike-gospodara Danila J. Bukiju od avgusta 1726, objavljenog po *italijanskom prijevodu: lingua slavi (slavenski jezik)* u našem prijevodu stoji *srpski jezik*. U objavljenoj kopiji, odnosno prepisu Danilovoga pisma izvanrednom providuru A. Bembu od 6.1.1728. *na italijanskom jeziku* piše “*in ilirico et in italiano*”(“na ilirskom i na italijanskom”). Međutim, ovdašnji prijevod toga glasi “*na srpski jezik*”.²¹

Takođe, u naslovu originala na njemačkom knjige Gerharda Gezemana piše *Životne forme Crnogoraca*, a kod nas ga je (R. Medenica) preveo *Čojstvo i junaštvo starih Crnogoraca* da bi se crnogorcizam sveo na istrgnute i parcijalne etičke

prizna samostalnost Crne Gore (kopija pisma Lilienberga od 24.12.1837 grofu Ignaciju Hardegu, grofu Sedlnickom i Predsjedništvu Generalne komande u Zagrebu, Zadar, isto).

20. 10. (1.11)1838 polazi Njegošu za rukom da sklopi ugovor s hercegovačkim veziirom Ali-pašom Rizvanabegovićem Stočevićem u kome je Crna Gora označena kao “*nezavisima oblast*” (ugovor između Njegoša i Ali-paše Rizvanbegovića Stočevića od 20 10. (1.11) 1838, Cetinje, Arhivsko odjeljenje Državnog muzeja).

²¹ Primjeri navedeni iz: *Zbornika dokumenata iz istorije Crne Gore (1685-1728)* dr Jevta M. Milovića (Istorijski institut NR Crne Gore, Cetinje, 1956, str. 348, pod rednijem brojevima 2 u *Dodatku* (prijevodu M. Adžić).

kategorije u ramu svesrpstva²². U knjizi Vuka St. Karadžića *Crna Gora i Boka Kotorska*²³ po "imperijalnoj logici" (okupatorskoga raščerečenja Crne Gore *preinačen* je izvorni Vukov naslov *Crna Gora i Crnogorci* objavljen prijetodno, mnogo prije, u Beču na njemačkom).

Nalično utvrđuje i ondašnja ruska diplomatija: "Iako su *Crnogorci* opkoljeni mnogijem narodima, koji se nalaze pod turskom vlašću - mi smo doznali iz različitijeh istorijskih izvora da su oni *slobodni ljudi koji ne samo što ne priznaju vrhovnu vlast Porte* i ne daju joj ničesovoga danku, no se *nalaze u vječnoj borbi protiv Turaka radi svoje odbrane*. Iako su u dogovoru među Portom Otomanskom i *Mletačkom Republikom* Crnogorci ustupljeni Turskoj, takvi dogovori ne važe ništa i ostaju bez svake sile; jer *slobodan narod* ne može se drugome ustupiti bez njegovoga pristanka"²⁴. Zna se samo da je Ministarstvo inostranih djela Rusije u junu 1755 zatražilo od dr J. Baljevića da napiše *Kratki istorijsko-geografski opis* Crne Gore i da ga je on napisao 29. juna iste godine, ali istoriografi nijesu uopšte ispitali: kakav je odnos prijetodnog odgovora ruskog Kolegijuma inostranih djela ruskom ambasadoru u Beču (vjerovatno u vezi sa Vasilijinom misijom o prelasku Crnogoraca u Rusiju preko Austro-Ugarske, koja se tome protivila zbog Turske), Vasilijine *Istorije* i Baljevićevog *Kratkog opisa*, a zatim oba u odnosu prema anonimnom *Kratkom opisu Crne Gore* iz 1774. - te tako veljoj tajni, misteriji u istoriografiji sa kojom se znatno manipuliše.

Uništenjem izvornika ukriva se njihova zloupotreba

Zašto insistiram na izvornicima i manuskriptima? U većini navedenih i drugih primjera nepostojanja izvornika

²² Obod, Cetinje 1968.

²³ Novo pokoljenje, Beograd, 1953, 75 i 100.

²⁴ Ruski Kolegij inostranih djela odgovara 1755. ruskom ambasadoru u Beču, Austrijancu Hermanu Karlu Kajzerlingu o međunarodnom pravnom položaju Crne Gore.

izvršeno je *grublje njihovo preinačenje i krivotvorenje* u cilju njihovog posrbljenja baš zbog toga što se ti falsifikati ne mogu sravniti sa izvornicima. To su radili, na osnovu (sve) srpskog državno-policijskog programa, izvanjci koji su bili na važnim funkcijama u Crnoj Gori, od kojih su najjesticajnji Srbi Milorad Medaković i Simo Milutinović. To je bio ustaljeni metod falsifikovanja crnogorskih dokumenata, spisa i djela: otuđiti, prisvojiti i(li) uništiti izvornik, pa ga objavljivati preinačenog i krivotvorenog prema svom nahođenju i *posrbičiti* ga. Takvi se falsifikati nekritički objavljuju sve do danas, a tradicionalna, odnosno nekritička, bolje reći, "etablirana (režimska) nauka", publicistika, žurnalistika i izdavaštvo se na njima u bitnom zasniva, pa ih zato suminuje, pokriva, štiti i uporno krijumčari. To ujedno i jest glavni i bitni razlog i motiv nepodobnosti i nepoželjnosti onih koji ih otkrivaju i ukazuju na njih i da se njihovi zahtjevi za kritičko preispitivanje i "vrtanje na izvornike" uporno zaobilaze i prećutkuju.

"Naučni pat" ili vannaučni slučaj?

Ipak, postavljam bitno pitanje: da li nauka treba da bude dovedena u "naučni pat" i prizna svoju nemoć pred češćom pojavom "izgubljenja", otuđenja, krađe i uništavanja izvornika crnogorskih dokumenata, spisa i djela, kao krucijalnog razloga za neutvrđivanje njihovoga falsifikovanja?! Ako se falsifikat ne može utvrditi bez izvornika, kako se tvrdi i u savremenoj historiografiji, može se potvrditi njegova *izmišljenost*, te kako se onda bez njega može prihvatiti takav dokument kao provjerljiva i validna arhivalija i uopšte historiografski osnov za njegovo prihvatanje u historiografiji. Zar ne bi takav dokument trebao da bude samo *vannaučni slučaj*?! Jer, ovi lik i način falsifikovanja ne može se relativizovati, opravdati i priznati pozivanjem *na bilo koju teoriju istine*.

UDK 271.2:27-675

Dr Goran SEKULOVIĆ

**TRADICIJA EKUMENIZMA U CRNOJ GORI
(DUKLJANSKO-BARSKE NADBISKUPIJE I CRNOGORSKE
PRAVOSLAVNE CRKVE) I „DISSERTATIO PHILOSOPHICA
DE PROPAGATIONE RELIGIONIS ARMATA”
Jovana Stefanovića Baljevića**

**TRADITION OF ECUMENISM IN MONTENEGRO , DOCLEAN - BAR'S
ARCHDIOCESE AND MONTENEGRIN ORTHODOX CHURCH**

Sažetak: U tekstu je riječ o tradiciji ekumenizma u Crnoj Gori i sličnostima između duha Crnogorske pravoslavne crkve, Dukljansko-barske nadbiskupije i „Filozofske rasprave o širenju religije militantnim sredstvima“. U disertaciji prvog Crnogorca doktora filozofije Jovana Stefanov(ić)a Baljevića, „AlbanoCrnogorca“ kako je sebe imenovao, „Filozofska rasprava o širenju religije militantnim sredstvima“ koju je odbranio u Haleu (Njemačka) 1752. godine, pokrenuta su mnoga aksiološka i etička, religijska i crkvena pitanja.

Ključne riječi: Crnogorska pravoslavna crkva, Dukljansko-barska nadbiskupija, ekumenizam, interkulturalni dijalog, multikulturalizam, interkulturalizam.

Abstract: In the textis about the presence of tradition ecumenism in Montenegro and similarities between the spirit of the Montenegrin Orthodox Church, Doclean Bar Archdiocese and „Philosophical discussions about spreading religion by militant means“. In the dissertation Jovan Stefanov(ić) Baljević „AlbanoMontenegrin“ as he called himself, the first Montenegrin Doctor of Philosophy, „Philosophical discussions about spreading religion by militant means“ defended in Halle (Germany) 1752, launched many of axiological and ethical, religious and ecclesiastical issues.

Key words: *Montenegrin Orthodox Church, Doclean Bar Archdiocese, Ecumenism, Intercultural dialogue, Multicultural, Intercultural.*

U ovom tekstu ukazaćemo na duh zajedništva i na slične bitne ideje iz doktorske disertacije Jovana Stefanovića Baljevića i viševjekovnog postojanja i djelovanja Crnogorske pravoslavne crkve i Dukljansko-barske nadbiskupije, odnosno tradicije ekumenizma na prostoru Crne Gore i ideja trpeljivosti, slobode i ravnopravnosti multivjerskog života u Baljevićevom učenju.

Jovan S. Baljević (1728-1769) je doktorirao iz filozofije sa temom „Dissertatio philosophica de PROPAGATIONE RELIGIONIS ARMATA” u njemačkom univerzitetском gradu Haleu 1752. godine, kada je i objavio istoimenu raspravu u originalu na latinskom jeziku (u prevodu „Filozofska rasprava o širenju religije militantnim sredstvima”).

Da bi na pravi način ukazali na suštinu odnosa sadržaja Baljevićeve doktorske disertacije i tradicije ekumenizma u Crnoj Gori, vrlo je bitno ukazati na bitak i razvoj crnogorskog pogleda na svijet kojemu je svakako pripadao i Baljević, iako je vrlo rano otišao iz Crne Gore. Počeci crnogorske istorije, onoga što danas nazivamo crnogorskim pogledom na svijet koji se prelama u religiji, nauci, umjetnosti i u svim drugim sferama društva i stvaralaštva, baštini svu vjersku, istorijsku i kulturnu kompleksnost na prostoru Crne Gore i „sežu u doba ilirskih plemena, rimskih provincija, Gornje Dalmacije i Prevalitane...”¹ Samo narodno, etničko ime Ilir je označavalo u cjelini zajednički naziv za sve stanovnike Ilirikuma, bez obzira kojim su sve antičkim balkanskim narodima i posebnim etničkim grupama pripadali. „Dolazak Slovena bio je nesumnjivo važan događaj u istoriji Balkana, isto tako kao što je važna njihova pojava na prostoru Prevalitane, bolje reći od presudnog značaja za dalji istorijski razvoj ovog područja”.²

¹ Božidar Šekularac: *Crna Gora u doba Vojislavljevića*, Obod, Cetinje, 2007, str. 7

² Ibid., str. 13.

Novija istraživanja pokazuju da je Ilirikum imao u civilizacijskom i vjerskom pogledu, prije svega po pitanju širenja hrišćanstva i njegove sudbine, što je od osobite važnosti kada govorimo o Baljevićevoj doktorskoj disertaciji i njenim bitnim vezama sa tradicijom ekumenizma na crnogorskom prostoru, mnogo širi i veći značaj nego što je to tradicionalno smatrano i prihvatano. „Reklo bi se da je ova zemlja Ilirikum bila predodređena, u antici kao i danas, čak i samom svojom geografskom neodređenošću, koja je povezuje istovremeno i sa Zapadom i sa Istokom, sa mediteranskim Jugom i germanskim Severom, za jednu osobenu ulogu, da ova očigledna neodređenost nije, međutim, ranije dopustila da se predvidi takav značaj”.³ Dukljanski Sloveni su više vjekova baštinili religijske, duhovne, kulturne i civilizacijske vrijednosti i Istoka i Zapada. „Na teritoriju Duklje od pokrštenja naroda pa sve do Nemanjića vladala je rimokatolička vjera. To se vidi već odatle, što je Duklja pripadala pod spljetsku mitropoliju sve do Vojslava. Istom ovaj je svojoj zemlji ishodio samostalnu mitropoliju...”⁴ To je ostavilo značajnog traga i uticaja na sveukupne poglede, osobito vjerske, crnogorskog naroda, što je imalo za posljedicu i određenu toleranciju i trpeljivost koji su najznačajnija odlika Baljevićeve disertacije. „Približno jednako udaljeni od hrišćanskih centara, svoj put prema pokrštavanju dukljanski Sloveni nalaze u kulturnom bogatstvu Rima i Konstantinopolja. Težeći ka nezavisnosti zemlje koju su naselili oni vješto laviraju između ovih centara. Otuda još od srednjeg vijeka do danas nalazimo u Crnoj Gori sintezu između latinskog, vizantijskog i slovenskog u umjetnosti, graditeljstvu, književno-bogoslužbenom jeziku, religiji, kuluri i literaturi. I ne samo to: još od 396. godine, vremena kada car Teodosije Veliki podijeli Rimsko carstvo na

³ Žak Zeler: *Počeci hrišćanstva na Balkanu*, CID, Podgorica, 2005, str. 52.

⁴ Fran Milobar: *Dukljanska kraljevina*, Crnogorsko kulurno društvo „Montenegro-Montenegrina”, ICJJ „Vojslav P. Nikčević”, Osijek, Cetinje, 2008, str. 178.

Istočno i Zapadno preko dukljanske zemlje su se prelamale mnoge važne granice”.⁵

I državne, svjetovno-političke i vjerske, duhovno-crkvene institucije i organizacije na istorijskom i kulturnom prostoru današnje Crne Gore u kontinuitetu su djelovale sa pozicija ekumenstva, razumijevanja i jedinstva različitih religijskih svjetonazora. To se može reći kako za period postojanja dukljanske, tako i za period postojanja zetske i crnogorske države. Kao malo gdje drugdje, na prostoru Crne Gore imamo državnike-svetitelje koje poštuju pripadnici svih velikih tradicionalnih monoteističkih religija. Dukljansko — barska nadbiskupija, Crnogorska pravoslavna crkva i crnogorska država u kontinuitetu i vjekovima djeluju sa pozicija o kojima govori i za koje se zalaže Jovan Baljević, a to je nenasilno i ekumensko djelovanje u vjerskim odnosima, trpeljivost i tolerancija, lojalnost državi i narodu iz kojih potiče i koje predstavlja, djelatnost u službi civilizacijskog i opšteg kulturnog napretka, poštovanje svih Drugih bez obzira na njihovu etničku, nacionalnu, vjersku i svaku drugu pripadnost, snažno promovisanje filozofsko-svjetonazornih, etičkih i pravednih principa, te usvajanje vrijednosne humanističke hijerarhije na čijem je čelu neprikosnovena sloboda naroda kome pripada i čovjek kao čovjek, uvijek kao cilj po sebi, a ne nikada kao sredstvo.

Ovi i slični tragovi vjerske tolerancije i ekumenizma sežu u najdublju prošlost na teritoriji koja pripada crnogorskoj državi i baštine ih i druge vjerske organizacije čija je matica Crna Gora, tj. i katolicizam i islam, što se očituje i u savremenosti u mnogim pojavama, spomenicima i drugom znakovitom nasljeđu materijalne i duhovne kulture, kao što su crkve sa dva, katolička i pravoslavna, oltara, svetitelji (sveti Jovan Vladimir, sveti Vasilije Ostroški, sveti Petar Cetinjski, sveti Tripun) koje poštuju, uvažavaju i prihvataju

⁵ Božidar Šekularac: *Crna Gora u doba Vojislavljevića*, Obod, Cetinje, 2007, str. 13-14.

vjernici različitih konfesija, čak i sve tri velike monoteističke religije: pravoslavne, katoličke i islamske, mješoviti brakovi, dobijanje pravoslavnih imena kod katoličke dece i obrnuto, uzajamna kumstva katolika i pravoslavnih, naročito kumstvo na krštenju koje je u crnogorskom običajnom pravu imalo karakter srodstva⁶, itd. "Objašnjenje ovih pojava treba tražiti u narodnom ekumenizmu istorijski utemeljenom u svakodnevnom životu Crkava i njihovih vjernika."⁷

Filozofska disertacija Jovana Baljevića o nenasilnom, tolerantnom i argumentovanom širenju vjere nesumnjivo da pripada viševjekovnoj crnogorskoj trpeljivoj, liberalnoj, racionalnoj, multikulturalno-interkulturalnoj i prosvjetiteljskoj duhovnoj baštinskoj vertikali. Prostor crnogorske države (ranije zetske i dukljanske) je prostor viševjekovnog narodnog crkvenog ekumenstva kome je, čini se, uz Crnogorsku pravoslavnu crkvu, poseban pečat i podstrek dala činjenica da „Barska nadbiskupija predstavlja crnogorsku duhovnu vertikalu još od vremena njenog osnivanja, zapravo od vremena jedinstvenog uspona prve crnogorske države Duklje i njene Dukljansko-barske nadbiskupije, kasnije Barske nadbiskupije, koja je u vrijeme prvih dukljanskih kraljeva Mihaila i Bodina dobila priznanje od pape, kao i vladari znake kraljevskog dostojanstva i kraljevske krune. Dakle, period druge polovine XI vijeka predstavlja zlatni period crnogorske državne i crkvene istorije”.⁸ Vidimo da savremeni crnogorski interkulturalizam i međuvjerska tolerancija, očito imaju izuzetno dugu, viševjekovnu tradiciju. Crna Gora, a ranije Zeta i Duklja, bila je vjekovima država otvorenog duha i slobodna za svakog čovjeka, nevoljnika i stradalnika, bez obzira na rasno, etničko-nacionalno ili, pak, vjersko

⁶ Viđeti u knjizi Čedomira Bogičevića: *Crnogorski pravno-istorijski rječnik*, Podgorica, 2010, str. 264.

⁷ Ivan Jovović: *Prilozi za istoriju Barske nadbiskupije*, Matica crnogorska, Bar, 2012, str. 126-127.

⁸ Božidar Šekularac: *Crna Gora u doba Vojislavljevića*, Obod, Cetinje, 2007, str. 277.

porijeklo i pripadništvo, da u njoj nađe azil, utoku, utočište ili prebježište i da bude siguran i ravnopravan, svoj na svome, kao i svi Crnogorci i ostali njeni stanovnici. U vremenu sveopšte dominacije evropske srednjovjekovne krvave i bogohulne inkvizicije, u Crnoj Gori se začela i formirala institucija utoke ili azila, pribjega ili utočišta, da bi potom u kontinuitetu više vjekova postojala i djelovala. Ovo pravo utoke-pribježišta, tj. eksteritorijalnosti i azila, u potpunosti oličava suštinu savremene međunarodno-pravne ustanove koja počiva na istim univerzalnim, opšteljudskim, slobodnim i ekumenskim temeljima multikulturalizma i interkulturalizma, a to je zajednički etički identitet poštovanja dostojanstva svakog pojedinca. Naziv „utok“ (alb: ndoria) potiče od glagola uteći, a ima značenje azil, pribježište. To je jednostrani akt o zaštiti koji daje davalac utoke, kako kod Albanaca tako i Crnogoraca. Zaključuje se saopštenjem bjegunca: „U tvoje ruke i na tvoj obraz padam“. „U tvojoj sam ruci i na tvojoj besi“, ili „Primaš li me na hljeb i ognjište“. Bjegunac je pod vlašću gospodara kuće-davaoca utoke koji mu obezbjeđuje: so (ishrana), hljeb (zaštita), srce (hrabrost) i ognjište (gostoprinstvo i toplinu).”⁹ Pojam utočišta nalazi se u Zakon (ik)u (ili u Sudu) carskom i patrijaršijskom Gospodara Zete Ivana Crnojevića pod imenom „Pribjeg“, u učenju Sv. Petra Cetinjskog i u Njegoševom književnom djelu. Sveta zaštita života svakoga ko stupi na zemlju crnogorsku nalazi se u Zakoniku koji je Ivan Crnojević, nakon Osnivačke povelje Cetinjskom manastiru, donio 1484. godine.

„Zakonik utvrđuje pravo pribježišta (azila) i eksteritorijalnosti crkve, čime se ‘potvrđuje ekumenski karakter ličnosti Ivana Crnojevića’, Crnogorske crkve i Države Zete (Crne Gore), kao zajednice otvorenog i slobodnog društva, univerzalne i nedjeljive slobode, zbog čega je ovaj Zakonik spomenik slobodi, nasuprot tadašnjoj srednjovjekovnoj inkviziciji (dr R.

⁹ Čedomir Bogičević: *Crnogorski pravno-istorijski rječnik*, 2., dopunjeno izd., Službeni list Crne Gore, Podgorica, 2010, str. 674.

Rotković)... Porukom koja slijedi, koju je formulisao Petar I Petrović, Vladika crnogorski, položena je filozofsko-pravna osnova prava na pribježište-azil, ne samo u Crnoj Gori nego u ukupnom čovječanstvu jer održava suštinu ljudskih prava koja proističu iz moralne dimenzije života zasnovanog na dostojanstvu ličnosti. 'Proklet bio svaki brat Crnogorac, koji bi dobjekšeg čoecka i na samu vjeru nevjernoj tragi iz ove slobodne zemlje predao. U slobodnu zemlju stupivši ma kog roda ili plemena bio sin, mora biti slobodan i jest, a ne u ropstva verige da pada, iz koje je izmakao da slobodu nađe. Naša vrata slobode nek su svakom slobodu ištećem otvorena'.

¹⁰ 'Naša zemlja su čim se dičila / do slobodom i do pribježištem / ... to bi bilo bruka i grdilo / i pohula na junačku diku / da ikomu utok zabranimo'.¹¹ 'Poleće mi jato jarebicah, / i svakoju živu uhvatismo / ... Puštite ih amanet vi boži / jere ih je nevolja nagnala / a ne biste ni jednu hvatali / utekle su k vama da uteku / a nijesu da ih pokoljete'¹²... Zbog toga 'što je ubistvom Omer-bega Mušovića turskog prvaka povrijeđena svetinja pribježišta i zaštite svačijeg života ko god stupi u zemljište naše države, Senat osuđuje Blagotu Savovića, na smrt', 28.09.1875... U albanskom običajnom pravu ova ustanova vodi svoju genezu iz moralnih načela kodeksa Kanuna Leke Dukadžina: 'Otvori tome što bježi, zatvori onome što ćera'.¹³

Ima još mnogo dokaza da kod Crnogoraca nijedna vjera kao vjera nije bila upitna, pa ni islam, osim kada je bila u funkciji imperijalnog i oružanog porobljavanja Crne Gore i njene slobode. Ova baština crnogorske, i nacionalne i državne, bogate vjerske tolerancije, kulminirala je *Konkordatom* iz 1886. godine između Crne Gore i Vatikana. Njime je „otvorena nova stranica u istoriji Arcibiskupije barske”.¹⁴ Katolici u Crnoj

¹⁰ M. Medaković, *Povjesnica Crne Gore*, Zemun, 1850, str. 232.

¹¹ Petar II Petrović Njegoš, *Šćepan Mali*, str. 140, 150.

¹² Petar II Petrović Njegoš, *Gorski vijenac*, str. 195.

¹³ Ibid., str. 715, 674, 489-490.

¹⁴ Rastoder Šerbo, Rastoder Jasmina: *Dr Nikola Dobrečić, arcibiskup barski i primas srpski*, Mediteran, Kulturno-prosvjetna zajednica, Budva-Bar, 1991, str. 144.

Gori su „pravno i politički izjednačeni sa drugim vjerskim podanicima crnogorske države, što je omogućilo njihovu integraciju u crnogorsko društvo kao ravnopravnih vjerskih subjekata.” Knjazu Nikoli je „bilo stalo da svoju zemlju učini vjerski tolerantnom sredinom...”¹⁵

U ovom smislu veoma je karakterističan škaljarski glagoljski *Misal* iz 1893. godine koji je po mnogo čemu jedinstven i iz koga je služio škaljarski župnik don Marko Vučković sve do 60-tih godina prošlog vijeka. Karakteristično je za Škaljare da se služba obavljala na slovenskom jeziku i glagoljskom pismu u kontinuitetu od XV–XX vijeka. Sve pripreme za štampanje *Misala* glagoljicom uradio je hrvatski filolog i sveštenik Dragutin Antun Parčić, zbog čega ga nazivaju i Parčićevim glagoljskim misalom. Skoro cjelokupno prvo izdanje (Rim, 1893) otkupio je austrougarski poslanik pri Vatikanu. Nekoliko primjeraka upućenih u Crnu Goru je izgubljeno, pa je 1896. štampano drugo i 1905. godine treće izdanje. Pojava glagoljskog *Misala* na staroslovenskom jeziku imala je velikog odjeka na južnoslovenskom prostoru i šire, a prvi put je u Crnoj Gori korišćen 1. januara 1895. godine na liturgiji u katedrali u Starom Baru, koju je služio nadbiskup Šimun Milinović u prisustvu Boža Petrovića, izaslanika knjaza Nikole, te brojnih gostiju iz čitave Crne Gore, kao i naroda sve tri vjeroispovijesti. Aleksandar Radoman, istraživač u Institutu za crnogorski jezik i književnost naglašava da „kulturološki značaj pojave Rimskoga misala slovenskim jezikom ne umanjuje podatak da on na prostoru Barske nadbiskupije nije mogao dobiti punu primjenu, jer je glagoljsko pismo u momentu kada se on pojavio pripadalo korpusu kulturne arheologije. Njegova prva liturgijska upotreba... označila je nadmoćni trijumf ekumenskih principa, koji su sastavni dio života podrumijskih krajeva već vjekovima”.¹⁶

¹⁵ Ibid., str. 144.

¹⁶ <http://www.pobjeda.net/novine/>

„Da bi spoznali društvene okolnosti koje su uslovile nastanak Barskog misala na glagoljici iz 1893. godine, neophodno je razmotriti najdublje slojeve naše duhovnosti, kako bi shvatili da povratak glagoljice krajem XIX vijeka u Crnoj Gori nije bila neutemeljena projekcija crnogorskog knjaza i dijela ondašnjeg hrvatskog katoličkog episkopata. Prva od gore spomenutih knjiga, *Ljetopis popa Dukljanina* nastala je u okrilju najstarije žive duhovne institucije na crnogorskom tlu Dukljansko — barske nadbiskupije. U buli pape Klementa III 1089. Godine, kojom je utemeljena nadbiskupska katedra u Baru, vidimo da se pod crkvenom vlašću barskog nadbiskupa nalaze manastiri Latina, Grka i Slovena. U doba Dukljanskog kraljevstva ova duhovna institucija zauzima centralno mjesto u društvenim procesima na ovom dijelu Balkana, zbog čega je u jednom trenutku prepoznata kao *Primaria Sedes* (Prvoprijestolnica) hrišćanstva cijelog slovenstva. To je razlog što su barski nadbiskupi još u XIII stoljeću počeli da nose titulu *archiepiscopus Sclaviniensis* — prvi put zabilježene 1256. godine... Staroslovenski jezik je tokom srednjeg vijeka smatran za jedan od sakralnih jezika pri katoličkoj crkvi u Duklji/Zeti, s obzirom na to da je papa Inoćentije IV 1248. godine dao saglasnost barskoj nadbiskupiji da se latinska služba prevede na staroslovenski jezik. Iako je slovenska liturgija do skorašnjih dana imala dosta protivnika u katoličkoj crkvi, ali i izvan nje, rimska kurija se nije protivila slovenskom bogoslužju u onim dijecezama u kojima je ono stoljećima bilo utemeljeno, odnosno za čijom su upotrebom postojale duhovne potrebe vjernika i klera. Na to ukazuju i kodicili papa Benedikta XIV i Pia VI u drugoj polovini XVIII vijeka, kojima se ponovo omogućava upotreba slovenske liturgije u barskoj nadbiskupiji, kao i u nekim drugim krajevima Dalmacije. Zato među crkvenim mobilijarom u primorskim župama barske dijeceze nailazimo na misale na slovenskom jeziku, o čemu svjedoči izvještaj barskog nadbiskupa Frana Borzija 1795. godine. Međutim, iz spomenutog izvještaja ne doznajemo da

li su misali štampani glagoljicom ili ćirilicom (bosančicom), budući da je Kongregacija za širenje vjere u Rimu još 1627. godine odobrila upotrebu tih crkvenih knjiga na primorju za potrebe katolika slovenskog porijekla. Sličan slučaj je i sa pastirskim pismom barskog nadbiskupa Marina Bicija 1610. godine, upućenim barskom kleru i vjernicima na slovenskom jeziku, ali nepostojanje izvornika onemogućava konkretna saznanja o pismu kojim je napisana ta poslanica”.¹⁷

Jovović navodi da je „uvođenje staroslovenskog jezika u liturgijski obred katoličke crkve u Crnoj Gori imalo šire crkveno-političko značenje. Potpisivanjem *Konkordata* između Knjaževine Crne Gore i Svete Stolice 1886. godine stvoreni su preduslovi za reafirmaciju barske nadbiskupije. U obrazloženju svoga zahtjeva za uvođenjem staroslovenskog jezika, knjaz Nikola ističe u svom pismu papi da je on prvi slovenski vladar koji je sa Svetom Stolicom potpisao konkordat, pri tome konstatujući da bi potpisani konkordat imao potpunu primjenu ako bi u njegovoj državi Božja služba bila na staroslovenskom jeziku”.¹⁸

U kontekstu istorijskih okolnosti tog vremena, publicista Stevo Vučinić ističe da „Rimski misal slovenskim jezikom predstavlja spomenik kulture provoga reda koji služi na čast crnogorskom i hrvatskom narodu koji ga baštine. Barski ili Parčićev glagoljski misal je ne samo veliki spomenik konačne pobjede staroslovenskog jezika u liturgiji katoličke crkve, nego i spomenik međusobnoj ljubavi, poštovanju i jedinstvu naroda podrumijskoga kraja. Ono nikad nije bilo dovedeno u pitanje iako se od davnina u podnožju Rumije praktikuje i pravoslavlje i katolicizam i islam”.¹⁹

„Da nije bilo impulsa koji je krenuo iz Barske biskupije ne bi se realizovala stara ideja glagoljaša još iz 1859. godine od Josipa Juraja Štrosmajera koju je izrekao pred Papom.

¹⁷ Ivan Jovović, <http://montenegrina.net/>

¹⁸ <http://www.pobjeda.net/novine/>

¹⁹ Ibid.

Rim je time u XIX stoljeću dobio priliku da iskaže otvorenost prema istočnoj hrišćanskoj braći pokazujući joj da liturgijski jezik nipošto ne mora biti zapreka jedinstvu. Nakon što je uspostavljen konkordat između Svete stolice i Crne Gore 1886. god obnovljena je Barska nadbiskupija i imenovan Šimun Milinović koji je poduzeo velike korake kako bi se staroslovenski jezik u rimskoj crkvi priznao kao liturgijski jezik i otputovao za Zagreb kako bi se Misal štampao. Ovaj prostor je trebao postati jezgrom oživotvorenja ideje crkvenog jedinstva i pomirenja dviju crkava”.²⁰ I po ovoj, ekumenskoj, strani svoga viševjekovnog postojanja i uticaja, crnogorska, a ranije zetska i dukljanska, država, Crnogorci kao njen osnovni konstituirajući narod-nacija, ali i svi drugi narodnacije koji su postojali i postoje kao njeni su-konstituenti i participanti (državljeni, građani), Crnogorska pravoslavna crkva, Dukljansko-barska, a kasnije Barska nadbiskupija, kao i mnogobrojni drugi duhovni i kulturni subjekti u Crnoj Gori, dijele i baštine najbolje vrijednosti i principe klasične evropske duhovnosti, kulture i obrazovanja, oličenih u starogrčkim i rimskim etičkim, moralnim i civilizacijskim vrhovima, u onome što se danas u svim temeljnim međunarodnim dokumentima, osobito Evropske Unije, definiše u suštini kao interkulturalni dijalog. „Osećanje države Marko Aurelije prenosi i u ekumensku državu, i pojmovi ekumenske države i ekumenskoga građanina za njega kao Rimljanina dobivaju plastičan život: ‘Moje je mesto i moja domovina, ukoliko sam Antonin, Rim, a ukoliko čovek, kosmos’”.²¹

Osnova ovog crnogorskog univerzalizma i u vjerskoj sferi ekumenizma bila je u viševjekovnoj istorijskoj oslobodilačkoj i samoopstajućoj borbi crnogorskog naroda. To

²⁰ Dr Mateo Žagar, redovni profesor na Katedri za staroslavenski jezik hrvatsko glagoljaštvo pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, www.radiodux.me.

²¹ Marko Aurelije: *Samom sebi*, Predgovor Miloša N. Đurića: *Stoička škola i Marko Aurelije*, Dereta, Beograd, 2008, str. 35.

je ujedno bila i borba i proces njegovog nacionalnog izgrađivanja i upotpunjavanja sa jakim nedogmatskim i nekanonskim, osobitim sekularnim i laičkim, svjetovno-narodno-slobodoumnim temeljima u svim bitnim elementima društvenog crnogorskog života i svijeta, a takođe i sa narodno-slobodarsko-etičko-crkvenim uticajima i znamenjima u vladajućoj pravoslavnoj religiji. „Narodno stvaralaštvo je duboko protivufeudalno, ali je u Evropi bilo podređena kulturna struja, jer je i nosilac nje(zi)n bio sluga-kmet. Međutim, u Crnoj Gori nje(zi)n tvorac, tegljač i čuvar je *slobodan, nezavisan seljak*, kao glavna društvena snaga u kojoj su se u oslobodilačkoj borbi odmah nakon nestanka Crnojevića izjednačavali svi ostali slojevi i staleži društva, sve do svjешtenstva. U zapadnoevropskim i ostalijem zemljama dugo se zadržavalo shvatanje i opredjeljenje da je crkvena dogma bila osnova svakoga mnijenja i ponašanja, i da je obrazovanje u bitiju bilo bogoslovsko i u njegovoj službi (kao ancila teologije). U Crnoj Gori je baš obrnuto: narodno vaspitanje i obrazovanje, ponarodađavanje, sekularizacija (u najširem smislu) i narodno stvaralaštvo opštenito bili su preovlađujuća svjetovna osnova i suštinsko jezgro idejne usmjerenosti cjelokupne životne filozofije, pedagogije, psihologije i kulture, stila i načina života Crnogoraca, sve do sredine 19. v., kada nastaje *etatistička instrumentalizacija crkve i religije* (’državna vjera’). Sve je bilo u službi slobodarstva i životne borbe za slobodan samoopstanak, samoodržanje u slobodi, kao uslova narodnosno-nacionalnog opstanka. Ostaće suštinsko načelo i u povarošenim uslovima. Načelo ‘narodnosti’ bilo je ugrađeno u osnovu crnogorskoga duha i života mnogo prije otvaranja tzv. laičkih (svjetovnih, narodnih) škola. Vukovo pravilo narodnog duha i ‘piši ka(k)o što zboriš’ mnogo prije je izrečeno i zaživljeno u Crnoj Gori. Proces posvjetovljenja i ponarodađavanja uopšte i *načelo narodnosti* imalo je u Crnoj Gori vrlo povoljne, već od ranije prigrotovljene podumijente. Kod Crnogoraca je vjekovima preovladavao narodni duh i

zna(ve)no 'načelo narodnosti': 'Svaki narod svojijem narodnim životom treba da živi, i da se ni jedan narod, bez opasnosti po svoj opstanak, ne može odreći narodnoga temelja'. Mada ljubomorno čuvan, ovi princip kod nas, 'neće imati obilježja nacionalne isključivosti' (*Grlica*, 1889, 52–56)".²²

Najbolji dokaz za ovo čuvanje „načela narodnosti” i ovog „narodnoga temelja” kao nužnih za elementarni opstanak svakog naroda, pa i crnogorskog, svakako je i tradicija i filozofija Crnogorske pravoslavne crkve. Upravo je univerzalizam i nacionalna i vjerska neisključivost ono što je najvažniji zajednički imenitelj njen i filozofskog učenja Jovana Baljevića. Kritika svakog, osobito vjerskog, državnog i asimilatorsko-nacionalnog ekspanzionizma ma od koga dolazio, moguća je samo na temelju visoke svijesti o sopstvenoj vrijednosti, samostalnosti, autentičnosti, identitetskoj prepoznatljivosti i duhovnosti.

Kada je u pitanju Crnogorska pravoslavna crkva ona je, razvijajući ekumenizam na temeljima viševjekovne borbe za slobodu crnogorskog naroda i Crne Gore kao crnogorske zemlje, u isto vrijeme bila veoma osjetljiva na bilo koje i bilo kakve pokušaje negiranja njene vjerske i crkvene tradicije i jurisdikcije, bez obzira od koga oni dolazili. Sljedeći podatak pokazuje da su Crnogorci bili u visokom stepenu samosvjesni kada se radi o činjenici, praksi i iskustvu svoje vjerske samostalnosti i nezavisnosti svoje nacionalne crnogorske pravoslavne crkve. I u odnosu na Grčku pravoslavnu crkvu su bili spremni da se i borbom odbrane u znak želje da se poštuju njihova crnogorska prava i istorijske činjenice”. Crnogorski glavari, 9. januara 1763. Godine, ulažu protest providuru Manju što se u Kotoru dozvoljava Grcima da preuzmu pravoslavnu crkvu sv. Luke. Da se to desilo izvan duždeve nadležnosti 'mi bismo se s tijem Grcima pobili kojizi

²² Sreten Zeković: *Suštinsko jezgro cjelokupne životne filozofije*, Podgorica, Prosvjetni rad, br. 18/2013.

se miješaju u naše zasluge i preveleđija i u našega Svetoga Luku u Kotoru' (Milović, 278–279)²³

²³ Radoslav Rotković u knjizi mitropolita Vasilija Petrovića *Istorija o Crnoj Gori*, Leksikografski zavod Crne Gore, Obod, Pobjeda, Cetinje–Titograd, 1985, str. 157.

UDK 027.54(497.16)

Dragan RADUSINOVIĆ

PREGLED STANJA U NARODNIM BIBLIOTEKAMA U CRNOJ GORI 2014. GODINE

Sažetak: Rad predstavlja pregled stanja u narodnim bibliotekama u Crnoj Gori 2014. godine. Nastao je na osnovu redovnog obilaska referenta Matične službe NBCG „Đurđe Crnojević“, a sadrži statističke i druge podatke vezane za rad narodnih biblioteka, u skladu sa Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti i Pravilnikom o bližim uslovima i načinu vršenja poslova matične bibliotečke djelatnosti.

Ključne riječi: narodne biblioteke, statistički podaci, Matična služba, Pravilnik.

OVERVIEW OF THE SITUATION IN THE NATIONAL LIBRARY IN MONTENEGRO IN 2014

Abstract: This paper presents an overview of the situation in public libraries in Montenegro. It was founded on the basis of regular visits of Registry Officer NLM «Đurđe Crnojević», and contains statistical and other information related to the work of public libraries, in accordance with the Law on Libraries and the Rules on detailed conditions and manner of performing the tasks of the home library activities.

Keywords: public libraries, statistics, Registry Office, the Rules.

Pravilnikom o bližim uslovima i načinu vršenja poslova matične bibliotečke djelatnosti (Sl. list CG, br. 58/11, čl. 3), matične poslove obavljaju nacionalna biblioteka, narodne biblioteke i univerzitetske biblioteke. Na osnovu pomenutog

zakonskog akta, Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“ vrši stručni nadzor nad narodnim bibliotekama i Univerzitetском bibliotekom. Obilazak pomenutih biblioteka se vrši najmanje jednom godišnje.

Shodno tome, ovlašćeni referent Matične službe NBCG, na osnovu obavljenog stručnog nadzora:

- ostvaruje uvid u status biblioteke, prostor kojim biblioteka raspolaže, stručni rad na obradi publikacija, kao i čuvanju i korišćenju bibliotečkog fonda;

- upozorava biblioteku, odnosno biblioteku u sastavu na utvrđene nedostatke, predlaže mjere i određuje rokove za njihovo otklanjanje;

- izdaje pismeni nalog biblioteci odnosno biblioteci u saastavu u slučajevima kada utvrđeni nedostaci nijesu otklonjeni u predviđenom roku...

U skladu sa navedenim aktivnostima, Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“ prikuplja i ažurira podatke o radu biblioteka u Crnoj Gori na osnovu kojih se stiče potpuni uvid u rad istih, odnosno dobija realna slika o stanju u narodnim bibliotekama u zemlji.

Status biblioteka

Ako bi se morao ispoštovati redosljed u nabrajanju poteškoća u radu narodnih biblioteka, svakako bi na prvo mjesto stavili njihov status. Naime, *Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti* (Sl. list CG, br. 49/10, čl. 8, tačka 2) opština je dužna da osnuje narodnu biblioteku kao samostalnu ustanovu. I pored zakonske obaveze, samo su dvije opštine (uz Cetinje, Podgoricu, Pljevlja i Herceg Novi), do kraja 2014. godine, organizovale biblioteke kao samostalne ustanove, a to su Rožaje i Budva. Istina, ove biblioteke još uvijek nijesu završile sve procedure predviđene zakonom kao što su: upis u sudski registar, formiranje savjeta i imenovanje direktora. Dakle, broj samostalnih narodnih biblioteka u Crnoj Gori je šest,

i to u opštinama: Cetinje, Herceg Novi, Budva, Podgorica, Pljevlja i Rožaje, dok su sve ostale (njih 15) i dalje u sastavu centara za kulturu. Ovaj problem dodatno usložnjava ionako nezavidan položaj i onemogućava razvoj narodnih biblioteka u Crnoj Gori.

I pored višegodišnjeg zalaganja i ukazivanja na neophodnost rješavanja ovog problema od strane Nacionalne biblioteke Crne Gore „Đurđe Crnojević“, nije se daleko odmaklo. Stoga se postavlja logično pitanje: Ko treba da riješi ovaj višedecenijski problem koji ne ide u prilog nikome?

Prostor biblioteka

Da bi biblioteke nesmetano obavljale svoju djelatnost, neophodno je da iste raspolazu prostorom koji odgovara njihovim potrebama. Pitanje prostora je definisano *Pravilnikom o bližim uslovima za obavljanje bibliotečke djelatnosti* (Sl. list CG, br. 58/11, čl. 4, tačka 2), u kome se kaže da biblioteke moraju raspolagati sa najmanje 200m² prostora.

Ovo je, dakle, jedan od gorućih problema sa kojim se biblioteke susrijeću u svom svakodnevnom djelovanju. Za sada samo nekoliko biblioteka nema taj problem. Naime, biblioteke u Baru, Ulcinju, Podgorici i Pljevljima jedine raspolazu namjenski projektovanim objektima. Biblioteke u Nikšiću, Bijelom Polju, Cetinju i Herceg Novom rade u nenamjenskim prostorima koji svojom veličinom ispunjavaju naznačene zakonske uslove, ali u njima nije moguće formiranje dječjih odjeljenja (sa izuzetkom Nikšića koji ima izdvojeno Dječje odjeljenje, ali bez čitaonice), iako je to zakonska obaveza narodnih biblioteka. Treba, dalje, istaći da određeni broj biblioteka nema odvojene čitaonice za djecu i odrasle (u najboljem slučaju istu koriste i jedni i drugi). Štoviše, pojedine narodne biblioteke su prinuđene da čitaonice smještaju u zajedničkim prostorijama centara za kulturu (npr. andrijevička biblioteka za čitaonicu koristi predvorje Centra za kulturu

koje je predviđeno za organizovanje izložbi). Poseban problem je nedostatak magacinskog prostora koji bi omogućio smještaj sve većeg broja bibliotečkih jedinica. Ovaj problem je prisutan u gotovo svim bibliotekama.

Da bi narodna biblioteka obavljala svoju djelatnost u skladu sa zakonom, neophodno je da ima odgovarajući prostor: za smještaj i čuvanje bibliotečke građe; za obradu bibliotečke građe; za korisnike sa najmanje 10 čitaoničkih mjesta; za rad sa korisnicima; za dječje odjeljenje i sanitarni čvor.

Bibliotečki fondovi

U cilju ispunjavanja zakonskih funkcija narodnih biblioteka, neophodno je da posjeduju bibliotečki fond koji brojem i aktuelnošću naslova zadovoljava sve veće i zahtjevnije potrebe korisnika.

U čl. 4 *Pravilnika o bližim uslovima za obavljanje bibliotečke djelatnosti* (Sl. list CG, br. 58/11) se kaže da narodna biblioteka može da obavlja bibliotečku djelatnost ako ima najmanje 10.000 jedinica bibliotečke građe, organizovane u tri zbirke: zavičajni fond, osnovni fond i fond za djecu.

Samo tri narodne biblioteke u Crnoj Gori ne ispunjavaju ovaj uslov: u Danilovgradu, Šavniku i Mojkovcu. Šavnik je sa oko 2600 jedinica daleko od potrebnog broja, dok su biblioteke u Danilovgradu (okvirno oko 9000 jedinica, jer nije vršena revizija fondova) i Mojkovac (oko 8566 jedinica) blizu pomenute brojke.

Kada su u pitanju bibliotečki fondovi, skoro sve biblioteke imaju ozbiljnih problema u njihovom prinaavljanju. Osnovni razlog je finansijske prirode. Naime, osnivači (opštine) ne mogu da obezbijede redovno finansiranje za kupovinu novih bibliotečkih jedinica. U najboljem slučaju, i kada se u godišnjem budžetu odrede sredstva za ovu namjenu, taj

iznos se nikada ne ispoštuje do kraja. Iznos kojim biblioteke raspoložu za kupovinu knjiga se kreće od nekoliko stotina pa do nekoliko hiljada eura. Tako, Biblioteka „Radosav Ljumović“ u Podgorici raspolože sa blizu 20.000 eura na godišnjem nivou i to je najveće budžetsko izdvajanje za nabavku publikacija. Pojedine biblioteke imaju budžet od nekoliko hiljada (H. Novi, Bar, Budva, Pljevlja), dok se najvećem broju biblioteka ne opredjeljuje ni jedan euro za kupovinu. Zbog toga se neke snalaze na način da sav iznos od članarine preusmjeravaju na prinavljanje fondova (npr. Biblioteka u Bijelom Polju po ovom osnovu prihoduje godišnje oko 3-4000 eura). Uz pomoć, dakle, sopstvenih sredstava, ove biblioteke mogu kreirati svoju nabavnu politiku, odnosno obezbijediti aktuelne naslove.

Narodne biblioteke svoje fondove obogaćuju i putem poklona-donacija, što ne garantuje kvalitet i aktuelnost naslova koje korisnici potražuju. Ovakvo stanje direktno utiče na broj članova-korisnika bibliotečkih usluga koji je u bibliotekama koje ne nabavljaju aktuelne naslove veoma mali i u stalnom je opadanju. Primjetno je i da biblioteke u svojim fondovima nemaju dovoljan broj naslova stručne literature, što zabrinjava ako se zna da u Crnoj Gori, uz Podgoricu, Nikšić i Kotor, ima sve više fakultetskih centara - Cetinje, Bijelo Polje, Budva, Berane, Pljevlja, Bar...a samim tim i povećanog interesovanja za pomenutu literaturu.

U ovom kontekstu ne smije se zanemariti činjenica da pojedine narodne biblioteke, zbog nedostatka sredstava, ne mogu obezbijediti ni obaveznu školsku lektiru što je u današnjem vremenu, najblaže rečeno, nedopustivo.

Iz prethodno navedenih činjenica lako je zaključiti da za veliki broj biblioteka postoji realna mogućnost da postanu skladišta starih knjiga i knjiga za otpis, zbog čega je neophodno je naći trajno rješenje za pomenuti problem.

Korisnici

Jedan od problema u radu narodnih biblioteka je i konstantno smanjivanje broja korisnika bibliotečkih usluga. Ako se u obzir uzmu navedeni podaci, prije svega vezani za prinavljanje fondova, onda ta činjenica ne treba da čudi. Svakako, ne treba smetnuti s uma ni postojanje interneta koji svakim danom ima sve više poklonika, što je razumljivo obzirom da isti, u najkraćem roku, pruža brojne informacije, bez obzira na njihovu tačnost, odnosno relevantnost.

Da bi se ovaj negativan trend zaustavio, neophodno je da biblioteke usmjere punu pažnju na edukaciju mladih (i ne samo njih) putem promocija knjiga, književnih večeri, radionica...Ovdje moramo pomenuti biblioteku u Herceg Novom koja prednjači kada je u pitanju rad sa najmlađima, tako da ne treba da čudi što se broj korisnika godišnje kreće oko 6000 (obzirom da se intenzivno radi na popularizaciji knjige i kulture čitanja, što i jeste jedan od zadataka (i zakonski) savremene biblioteke). Samo na taj način, povećanjem broja korisnika bibliotečkih usluga, biblioteke mogu ispunjavati svoj osnovni cilj – kulturno-obrazovnu ulogu u društvu, a zaposleni imati ličnu satisfakciju za uloženi trud.

Broj korisnika za 2014. godinu se kreće od 54 pa do oko 6.000, u zavisnosti od biblioteke do biblioteke.

Stručna obrada

Jedan od najvažnijih, ako ne i najvažniji, segmenata u radu svake biblioteke je upravo stručna obrada bibliotečkih jedinica. Biblioteke su dužne da obradu bibliotečke građe vrše u skladu sa usvojenim međunarodnim i nacionalnim standardima i stručnim uputstvima. Kao i u prethodnim poglavljima ovog rada, stanje je različito od biblioteke do biblioteke. Na to utiče, prije svega, kadrovska struktura, kao i činjenica da li je biblioteka članica bibliotečko-informacionog

sistema Crne Gore - COBISS.CG (kooperativni on-line bibliografski sistem i servisi). Do prije 10-ak godina broj biblioteka koje su koristile pomenuti servis je bio zanemarljiv (4 biblioteke, od toga samo jedna narodna biblioteka), da bi se od 2008. godine taj broj povećao nekoliko puta. Krajem 2014. godine, broj umreženih narodnih biblioteka je bio 11, što je malo više od polovine od njihovog ukupnog broja u Crnoj Gori. O prednostima koje plazforma COBISS nudi, suvišno je govoriti: povezanost biblioteka u jedinstveni sistem, protok i dostupnost informacija, olakšanje narodnim bibliotekama prilikom stručne obrade materijala... Istina, za rad u sistemu je neophodan stručno osposobljen kadar, čiju edukaciju obezbjeđuje NBCG „Đurđe Crnojević“, organizovanjem kurseva nakon kojih kandidati polažu test za sticanje licence za rad u sistemu. Jedna od prednosti ovog servisa je i prestanak potrebe za klasičnim lisnim katalozima, čime se ostvaruju značajne vremenske uštede na obradi bibliotečke građe.

I pored navedenih činjenica, jasno je da nije dostignut željeni nivo umrežavanja narodnih biblioteka u sistemu COBISS.CG. Razloga je više: nezainteresovanost osnivača, finansijska sredstva (koja nijesu velika), nedostatak stručno-edukovanog kadra, tehnička opremljenost biblioteka... Sa svoje strane, COBISS centar Crne Gore u NBCG, ulaže velike napore kako bi animirao narodne biblioteke, odnosno njihove osnivače, za ulazak u pomenuti sistem, između ostalog i doniranjem računarske opreme, kao i spremnošću da u svakom momentu ponudi svu svoju stručnu i drugu pomoć.

Kadrovska struktura

Da bi se bibliotečke jedinice obradile po međunarodnim i nacionalnim standardima i pravilima, neophodno je postojanje edukovanog bibliotečkog osoblja koje će iste sprovesti u praksi, bez obzira na tehnološke mogućnosti pomenutog sistema COBISS. *Pravilnikom o bližim uslovima za obavljanje*

bibliotečke djelatnosti (Sl. list CG, br. 58/11, čl. 4, tačka 4) se za rad u biblioteci predviđaju tri stručna lica sa položenim stručnim ispitom, od kojih je jedan bibliotekar.

Iako pomenuti Pravilnik predviđa manje izvršilaca za rad u narodnoj biblioteci (raniji standardi su predviđali najmanje pet izvršilaca), još uvijek postoji ne mali broj biblioteka koje ne ispunjavaju ovu podzakonsku odredbu. Naime, pojedine biblioteke imaju samo jednog izvršioca (bez položenog stručnog ispita), dok određeni broj ima manji broj od predviđenog. Ova činjenica već u startu limitira stručni rad u biblioteci - zapravo stručnog rada na obradi bibliotečke građe nema ni u naznakama.

Najmanji broj uposlenih u narodnim bibliotekama je jedan, a najveći osamnaest izvršilaca, što se direktno odražava na rad biblioteke i kvalitet usluga koje iste pružaju svojim korisnicima.

Svakako, ako se uporedi stanje od 2004, kada je reaktivirana Matična služba Nacionalne biblioteke, sa stanjem na kraju 2014. godine, uočljiv je značajan napredak. Naime, 2004. godine broj uposlenih u narodnim bibliotekama je bio 106, od čega 47 bez položenog stručnog ispita i 59 sa položenim ispitom, dok je taj broj 2014. iznosio 140 izvršilaca - 36 bez položenog stručnog ispita i 104 sa položenim ispitom. Mora se primijetiti i odnos uposlenih sa položenim ispitom (104) u odnosu na broj onih bez položenog ispita (36). Pomenuta situacija, odnosno podaci, su rezultat rada Nacionalne biblioteke (Matične službe), koja je svojim djelovanjem na terenu doprinijela da se zaposleni u narodnim bibliotekama upoznaju sa zakonskim odredbama i neophodnošću sticanja stručnih zvanja kroz polaganje stručnog bibliotekarskog ispita.

Za ovakvo stanje kadrovske strukture krivicu snose osnivači (opštine) svojim nemarnim odnosom prema bibliotekama, iako su upozoravani na postojeći problem u više navrata (u svakom zapisniku Matične službe jedna od osnovnih zamjerki

je upravo broj izvršilaca i njihova struktura). Kada je u pitanju stručni ispit, situacija se zadnjih nekoliko godina poboljšala. Naime, preko trideset kandidata iz narodnih biblioteka je položilo stručni ispit za zvanje knjižničar, viši knjižničar i bibliotekar. Istina, određeni broj uposlenih ne želi da polaže pomenuti ispit iz raznoraznih razloga (starost, skoro penzija, nezainteresovanost, posebno u bibliotekama gdje je teška finansijska situacija, tvrdnja da se time ništa neće unaprijediti u radu njihove ustanove...). Ovdje moramo napomenuti da samo položen stručni ispit ne garantuje i kvalitet u radu, već je neophodno i više profesionalne etike!

Navedeni problem dobija na težini kada se u obzir uzme činjenica da je svakim danom sve veća zastupljenost visoke tehnologije, odnosno računara i Interneta i u bibliotekarstvu. Ranije smo istakli značaj i prednosti sistema COBISS u bibliotekarskoj struci, tako da je pitanje dana kada će svi bibliotekski radnici morati da aktivno koriste visoku tehnologiju u svom svakodnevnom radu, kako bi mogli da zadovolje sve izraženije korisničke zahtjeve za brзом i relevantnom informacijom.

Matična služba

Radi obezbjeđivanja trajnog, sistematski organizovanog i kontinuiranog rada na razvoju i unapređenju bibliotečke djelatnosti na određenom području, odnosno oblasti djelovanja, pojedine biblioteke obavljaju matičnu djelatnost (*Pravilnik o bližim uslovima i načinu vršenja poslova matične bibliotečke djelatnosti*, Sl. list CG, br. 58/11). U čl. 3 ovog Pravilnika se kaže: „Matične poslove, saglasno Zakonu, obavljaju nacionalna biblioteka, narodne biblioteke i univerzitetske biblioteke“. Shodno tome, narodne biblioteke vrše matičnu službu za sve biblioteke (školske i specijalne) na teritoriji opštine za koju su osnovane.

Da bi narodna biblioteka vršila matičnu službu neophodno je da ispunjava uslove predviđene čl. 4 pomenutog Pravilnika. Mora se napomenuti da je prethodni zakon bio rigorozniji kada su u pitanju bili uslovi za vršenje matične službe. Samo mali broj biblioteka u svojoj sistematizaciji ima predviđenu Matičnu službu (Podgorica, Herceg Novi i Bar), dok ostale pomenutu službu obavljaju po potrebi i u okviru svojih mogućnosti (prije svega se misli na tehničke i finansijske uslove).

Iz prethodno navedenih činjenica i podataka, jasno je da stanje u narodnim bibliotekama u Crnoj Gori nije na željenom nivou. Istina, u odnosu na 2002. godinu evidentan je značajan pomak u svim segmentima rada narodnih biblioteka. Za ovakvo stanje postoji više razloga. Kao glavni, naveli bi „maćehinski“ odnos osnivača prema bibliotekama. Ovome u prilog ide i činjenica da su krajem 2014. godine samo 6 od 21 narodne biblioteke u Crnoj Gori, organizovane kao samostalne ustanove kulture u svakom smislu (prostor, finansije, kadrovi). Svakako da dio krivice snose i sami uposleni svojom nezainteresovanošću da se napravi iskorak u poslu kojim se bave, kao i mirenjem sa postojećom situacijom. Stoga će, za prevazilaženje ovakvog stanja, biti potrebno dosta vremena, znanja, novca, ali i lične upornosti i profesionalne etike stručnog osoblja u samim bibliotekama.

Prilog: TABELARNI PRIKAZ STANJA U NARODNIM BIBLIOTEKAMA ZA 2014. GODINU

2014. god.	Status	Prostorija	m ²	Спољна за дјечу		Спољна за одрасле	
				m ²	Спољних мјеста	m ²	Спољних мјеста
1. Андријевица	У саставу	3	80m ²			120	24 мјеста
2. Бар	-/-	8	430m ²	30m ²	25 мјеста	90m ²	45 мјеста
3. Београд	-/-	5	145m ²	Зajедничка	50m ² —23 мјеста		
4. Б. Поље	-/-	6	330m ²	Зajедничка	170m ² —40 мјеста		
5. Будва	Самостална	1	60m ²			50m ²	20 мјеста
6. Даниловград	У саставу	2	50m ²				10 мјеста
7. Зabiјак	-/-	3	120m ²				9 мјеста
8. Колашин	-/-	4	94m ²	Зajедничка	42m ² —28 мјеста		
9. Котор	-/-	9	170m ²	Зajедничка	40m ² —20 мјеста		
10. Мојковце	-/-	3	72m ²	Зajедничка	26m ² —14 мјеста		
11. Никшић	-/-	12	800m ²			120m ²	25 мјеста
12. Плав	-/-	3	182m ²			32m ²	15 мјеста
13. Пуцине	-/-	1	90m ²		9 мјеста		3 мјеста
14. Рибница	Самостална	8	470m ²	56m ²	30 мјеста	160m ²	70 мјеста
15. Подгорица	-/-	53	2900m ²	49m ²	30 мјеста	301m ²	176 мјеста
16. Рожаје	-/-	5	144m ²	Зajедничка	62m ² —36 мјеста		
17. Тиват	У саставу	4	135m ²	22m ²	4 мјеста	33m ²	12 мјеста
18. Улцињ	-/-	5	650m ²	50m ²	20 мјеста	150m ²	50 мјеста
19. Н. Нови	Самостална	18	400m ²			45m ²	25 мјеста
20. Седнице	-/-	10	249m ²	Зajедничка	50m ² —12 мјеста		
21. Скапоје	У саставу	1	8m ²				
22. ЦРКГ	-/-	4	220m ²				80 мјеста

2014.	Podaci o korisnicima				Uposleni						
	Korisnici	Tomovi knj.	Tomovi period	Knjiz. sa isplom	Bez isplia isplom	Bez isplia	Bibliot. sa isplom	Bez isplia	Visi bbil.	Bibl. savjet.	Ukuposteni h
1. Andrijevica	257	290 t.	21 br.	1			1				2
2.Bar	885	18710 t.	4.705 br.	6	2		1		1		10
3.Berane	413	1766 t.	17 br.	2	1			2			5
4. B. Polje	711			2		2		1			5
5. Budva	1734	Oko 120000 t. ^{1?}	200 br.	7	2		3		1		13
6. Danilovgrad	Oko 100					1					1
7. Zabljak	523	3489 t.	804	1	1						2
8. Kolosin	74	340 t.		2		1	2				5
9. Kotor	410	7859 t.	10 br.	2	1		3	1	1		8
10. Mafuge	120	992 t.		1			1				2
11. Niksic	663	3076 t.	107 br.		3		5	2			11
12. Plav	838	10416 t.		1	2		1	1			7
13. Pluzine	54	262 t.	350 br.			2					3
14. Pivlja	600	4137 t.		4			5				9
15. Podgorica	3009	5897 t.	16165 br.	8			5		4	1	19
16. Rozaje	598	3162 t.	418 br.	1		1		1			3
17. Tivat	72	2510 t.		1		1					2
18. Utinaj	436	12740 t.	2426 br.	4	1		2				8
19. H. Novi	6724	19275 t. ukupno	12181 br.	1	1		3		1		9
20. Cetinje	383	14074 t.	993 br.	6		2					14
21. Svanik							1				1
22. UBRCG	298	2079 t.	264 br.	1		2				1	8

2014. god.	Br. knjiga		Periodika		Kompiuterska oprema	Program za AOP	Br. zapisu	Internet	KATALOGI			
	Za djevu	Za odrasle	Novina nast.	Casopisi					Autorski	Predmetni	UDK	
1. Andrijevića	1064 t	9745 t										
2. Bar	10886 t	56241 t	12	92	5 PC	COBISS		+		+		
3. Bežane	2285 t	22081 t		1	4 PC	COBISS		+				
4. B. Golje	7512 t	38188 t	23	32	4 PC+2 lap top	COBISS		+				
5. Budva	9955 t	40609 t			6 PC	COBISS		+		+		+
6. Danilovgrad												
7. Zabljak	2745 n	5032 n			1 PC							
8. Kolašin	959 n	12290 n			6 PC	COBISS		+				
9. Kotor	3830 t	36647 t		54 n.	7 PC	COBISS		+				
10. Mojkovac	1872 t	6527 t		9	1 PC							
11. Nikšić	10054 t	39150 t	4	9	9 PC	COBISS		+		+		+
12. Plav	5992 t	11714 t		210	1 PC					+		
13. Plužine	1253 t	8147 t	2		1 PC			+				
14. Pločivica	9294 t	34053 t			9 PC	COBISS		+		+		+
15. Podgorica	15940 t	107767 t	52	183	21 PC	COBISS		+		+		+
16. Rožaje	1295 t	11637 t	3	228	2 PC			+		+		
17. Tivat	2512 t	14279 t			3 PC					+		
18. Ulcinj					2 PC			+		+		+
19. H. Novi	6800 t	49416 t	62	407	6 PC+2 lap top	COBISS		+			+	+
20. Cetinje	16221 t	37137 t	56	135	3 PC	COBISS		+		+		+
21. Savnik	1160 t	1500 t								+		
22. UBCG	37819 t		23	1116	22 PC	COBISS		+		+		+

UDK 930.25:347.2

Из архивске теорије и праксе

Srđan PEJOVIĆ

MJESTO I ULOGA ARHIVA U PROCESU RESTITUCIJE IMOVINE I IMOVINSKIH PRAVA

Inventivnost arhivskih fondova i zbirki uslovljena korisničkim zahtjevima.

Nedovoljno definisani korisnički zahtjevi u odnosu na pravni i administrativni kontekst arhivske građe

Sažetak: U radu je razmatran uticaj korisničkih zahtjeva na inventivnot arhivskih fondova i zbirki kroz praktična iskustva sa „tranzicionim zahtjevima“ u postupku procesa restitucije imovine i imovinskih prava. U tom kontekstu, analizirana je korisnička orijentacija i sposobnost arhiva da udovolji porastu korisničkih zahtjeva. Analizirana je i struktura korisničkih zahtjeva i njihova definisanost kao preduslov za pristup i korišćenje arhivskoj građi.

Ključne riječi: restitucija, tranzicioni zahtjevi, inventivnost, pravni i administrativni kontekst, jurisprudencija.

PLACE AND ROLE OF ARCHIVES IN THE PROCESS OF PROPERTY RESTITUTION AND PROPERTY RIGHTS

Abstract: This paper analyzes the effect of user requests to the inventiveness of archival fonds and collections through practical experience with the “transitional requirements” in the process of property restitution and property rights. In this context, there is made an analysis of the customer orientation and ability of the Archive to meet increasing user demands.

Analyzed the structure of user requirements and their definition of this as a precondition for access to and use of archives.

Keywords: *restitution, transitional demands, inventiveness, legal and administrative context, the jurisprudence.*

Uvod

U ostvarivanju svoje misije, arhivi i arhivisti vrednuju, odabiraju, sređuju i obrađuju arhivsku građu u njenom istorijskom, pravnom i administrativnom kontekstu, čuvajući izvorne veze među dokumentima radi obezbjeđivanja njihove vjerodostojnosti, autentičnosti, a poglavito, upotrebljivosti sa ciljem olakšanja pristupa i korišćenja.

Pristup arhivskoj građi i informacijama koje ona sadrži bio je deklarativno obezbijeđen i definisan u arhivskoj zakonodavnoj tradiciji Crne Gore počev od *Zakona o državnim arhivima Narodne Republike Crne Gore*, 1951. godine.¹

Tadašnja iskustva i arhivska praksa ukazuju da je pristup arhivskoj građi bio slobodan, a korisnička orijentacija u pogledu korišćenja podataka koje ona sadrži, izražena je prvenstveno u javno-pravne svrhe. U prilog tome svjedoči podatak da je Državni arhiv NRCG u prvim godinama rada (1952-1956) izdao preko 1500 potvrda o podacima koje sadrži arhivska građa ili, pak, prepisa dokumenata na osnovu korisničkih zahtjeva fizičkih i pravnih lica. Većina ovih zahtjeva bila je podnijeta od strane fizičkih lica u svrhu obezbjeđenja dokaza radi ostvarivanja nekog prava (penzijskog, boračkog i sl.) i odnosila se na arhivsku građu iz perioda Knjaževine/Kraljevine Crne Gore ili Kraljevine SHS/Jugoslavije. Obzirom da se radi o početnim godinama rada Državnog arhiva, može se zaključiti da je u ramu postojećih okolnosti, uprkos malobrojnom kadru i nesređenoj građi, ostvaren značajan rezultat u pogledu udovoljavanja korisničkim za-

¹ Sl. list NRCG, br. 27-28/51.

htjevima. Vrijedi istaći da je uspjeh na ovom planu ostvaren u periodu nedugo poslije II svjetskog rata, koji karakteriše cjeloviti preobražaj (tranzicija) društva i društvenih odnosa, a koji za arhiviste predstavlja, uslovno rečeno, prvi susret sa „tranzicionim korisničkim zahtjevima“.

Ovaj period „tranzicionih izazova“ karakterisalo je, u najvećem procentu, efikasno udovoljavanje mnogobrojnim korisničkim zahtjevima. Činjenica da broj podnijetih zahtjeva u javno-pravne svrhe u narednih par decenija nije prelazio ni 20% na godišnjem nivou u odnosu na navedeni period, najbolje ilustruje obim poslova i očekivanja građana i društva u cjelini.² Pored toga, novi ustavno-pravni položaj i društveno-ekonomsko uređenje (socijalizam), u odnosu na Kraljevinu SHS/Jugoslaviju i Knjaževinu/Kraljevinu Crnu Goru, bitno su doprinijeli delikatnosti i složenosti poslova na obradi podnijetih zahtjeva.

Nijesmo slučajno naveli ovaj period i praktična iskustva sa korisničkim zahtjevima fizičkih lica u javno-pravne svrhe, kao i uslove i okolnosti u kojima je djelovala arhivska služba u Crnoj Gori. Izdvojili smo ga zbog izuzetno uspješnog perioda djelovanja arhiva u složenim uslovima društvene tranzicije. Iako je arhivska služba bila tek formirana i kadrovski deficitarna, a arhivska mreža veoma mala, vrijedni arhivisti su uspješno odgovorili očekivanjima građana i društva u cjelini. Ovo prvenstveno zbog poznavanja administrativno-pravnog konteksta arhivske građe iz ranijih perioda, odnosno zakonodavne i administrativne tradicije. Upravo ta sposobnost arhivista obezbijedila je fizičkim licima vjerodostojnu, pouzdanu i upotrebljivu informaciju, odnosno ispravu/prepis u dokazne svrhe u cilju ostvarivanja svojih prava. S druge strane, i kod tijela državne, republičke ili lokalne uprave evidentno je poznavanje pravnog i administrativnog konteksta građe, odnosno administrativne tradicije i jurisprudencije,

² CG DA 1 CET: DACG, Evidencije o korisnicima arhivske građe 1952-1975.

što je obezbijedilo utilitarnu namjenu arhivske građe minulih epoha u dokazne svrhe.

Disolucijom SFRJ, od njenih bivših republika nastaju nove samostalne države. U mirnodopskoj tranziciji novih država, kao veoma značajno nametnulo se pitanje restitucije imovine i imovinskih prava koja su u duhu jurisprudencije Druge Jugoslavije bila uskraćena ili oduzeta.

U Crnoj Gori ovaj proces započinje donošenjem *Zakona o povraćaju oduzetih imovinskih prava i obeštećenja*³. Početak primjene ovog Zakona rezultirao je mnogostruko uvećanim brojem korisničkih zahtjeva kako fizičkih lica, tako i tijela državne i/ili lokalne uprave. Prosječno se Državnom arhivu ispostavljalo 4300 zahtjeva ove vrste na godišnjem nivou od početka primjene Zakona do danas. Iako je njihov broj bio šest puta veći u odnosu na pređašnji period, ovaj trend i dalje ne jenjava što predstavlja svojevrsan izazov za arhiviste i arhivsku službu. Sa svoje strane, arhivska služba je u skladu sa nadležnošću i funkcijom, blagovremeno i efikasno, formalno odgovorila na sve ispostavljene korisničke zahtjeve. Zakonska određenja, mjesto i uloga Državnog arhiva i informacije koje sadrže arhivski fondovi i zbirke u njegovom posjedu, realni su kontekst koji uslovljava ovakvu ocjenu. Uprkos tome, zbog nepoznavanja organizacije i funkcionisanja arhivske djelatnosti, prisutne su i drugačije ocjene, očekivanja, stavovi i mišljenja. To nas je i ponukalo da pažljivije razmotrimo i analiziramo odnos arhiva i korisničkih zahtjeva u procesu restitucije.

³ Sl. list RCG, 21/04; 49/07; 60/07 i Sl. list Crne Gore, 12/07 i 73/10.

Arhiv i korisnički zahtjevi u procesu restitucije - svojevrsna re/valorizacija arhivske građe

Savremeno društvo od arhivista i arhiva očekuje znatno unaprijeđenu korisničku orijentaciju, odnosno jednostavno, efikasno i blagovremeno udovoljavanje konkretnim zahtjevima korisnika. Za društva u tranziciji karakteristična je pojava porasta ovakvih zahtjeva, što proizilazi iz potreba pravnih i fizičkih lica za ostvarivanjem određenih prava, a srazmjerno tome, jednaka su i njihova očekivanja. Arhivi i ahivisti, dakle, imaju zadatak koji proizilazi iz jednog od dva temeljna principa arhivistike, da obezbijede olakšano korišćenje i pristup arhivskoj građi, odnosno informaciji/ama koje ona sadrži svim korisnicima na temelju njihovih prava i očekivanja. Ovakve okolnosti predstavljaju izazov za arhivsku službu i svojevrsan su test njene sposobnosti da odgovori postavljenim zadacima. Pojednostavljeno rečeno, pod diktatom korisničkih zahtjeva testira se prvenstveno struktura sadržaja arhivskih fondova i zbirki i njihova cjelovitost, kao i dostupnost informacija koje oni sadrže. Na osnovu ovih iskustava može se sagledati i ocijeniti svojevrsna praktična re/valorizacija arhivske građe kroz ostvarenje utilitarne namjene. Naime, u arhivskoj teoriji valorizacija je prepoznata kao proces koji čini bitnu komponentu prakse svakog arhiva i još uvijek je akutni problem arhivističke nauke. Teorijska rješenja arhivistike zaostaju u odgovorima na probleme vrednovanja i ekspertize određene arhivske građe⁴. Pojam valorizacije u arhivskoj teoriji još uvijek nije potpuno određen, osim kao sam za sebe („larpurlartistički“), tako da određena teorijska razmatranja ne nude odgovore i konkretna rješenja u arhivskoj praksi. U svemu tome zanemarena je korisnička („utilitarna“) dimenzija koja se spontano vrši kroz arhivsku praksu i jako je izražena u procesu tranzicije. Ovaj smjer re/valorizacije je sastavna i neraskidiva komponenta ukupnog procesa valorizacije u

⁴ Vukota Vukotić, Publikovanje arhivske građe u svrhu udovoljavanja korisničkim zahtjevima, *Arhivski zapisi*, 1/2015, str.185-189.

kome vrijednosni sud više pripada korisnicima nego arhivskim radnicima⁵. Stoga smatramo da se proces valorizacije treba posmatrati i u odnosu arhiv-korisnik, jer bez ocjene utilitarne namjene i ocjene korisnika teško možemo odrediti objektivnu vrijednost sačuvane arhivske građe.

Upravo bitne karakteristike tog procesa uočljive su u tekućoj arhivskoj praksi kada se radi o korisničkim zahtjevima po osnovu restitucije.

Pravni i administrativni kontekst arhivske građe određuje korisnički zahtjev

Na osnovu zahtjeva stranaka koje koriste arhivsku građu u javno-pravne, odnosno dokazne svrhe, Arhiv izdaje dokumentaciju koju sadrži arhivska građa, uz ovjeru kao potvrdu njene vjerodostojnosti i autentičnosti. U slučajevima kada arhivski fondovi i zbirke ne sadrže traženu dokumentaciju, Arhiv daje podnosiocu zahtjeva odgovarajući odgovor, odnosno obavještava ga da arhivska građa ne sadrži tražene podatke. Bitno je istaći da u javno-pravne svrhe, po korisničkim zahtjevima, Arhiv formalno upravlja dokumentacijom (u skladu sa propisima) na gore opisani način, odnosno ne ulazi u sadržinsko tumačenje dokumentacije jer mu to nije stavljeno u nadležnost. U konkretnim slučajevima, po zahtjevima za povraćaj i obeštećenje, to rade nadležne komisije i tijela državne uprave.

Primajući veliki broj zahtjeva ove vrste, od strane arhivista je uočeno da postoji izražena šarolikost, nepreciznost a i preuopštenost, što je manir koji se često primjenjuje i u tumačenjima konteksta odgovora Arhiva. Tako na primjer, ako arhivska građa ne sadrži podatke o nadoknadi za nacionalizovanu imovinu, odgovor Arhiva je adekvatno formulisano te se ne može, ni uslovno, drugačije tumačiti i zaključiti

⁵ Isto.

da nije bilo isplate. Naprotiv, u tom slučaju se izvjesno može zaključiti samo da arhivska građa nije predata Arhivu, te da bi morala biti kod njenog stvaraoca, odnosno imaoca shodno rokovima čuvanja. Ovaj primjer smo naveli jer je uočeno da se upravo pogrešno tumačenje našeg odgovora pojavljuje u slučajevima kada arhivska građa ne sadrži tražene podatke. No, bez obzira na jedno ili drugo tumačenje odgovora Arhiva u navedenim slučajevima, evidentno je nezadovoljstvo korisnika.

Iz navedenih razloga koji se nameću u praksi, obaveza je arhivista da obuhvatnije sagledavaju proces koji je u toku, a najvećim dijelom je zasnovan na dokumentaciji nastaloj u ranijim periodima, s ciljem da svoja iskustva i znanja o njenom nastanku, putevima, načinu čuvanja, eventualnom konfundiranju stave u funkciju dostupnosti te građe kako bi se obezbijedilo blagovremeno i ekspeditivno postupanje nadležnih tijela u konkretnim slučajevima.

Stoga su napori arhivista usmjereni na istraživanje i prezentovanje mogućnosti pronalaženja predmetne dokumentacije. Naime, u Državnom arhivu Crne Gore i njegovim odjeljenjima nalazi se arhivska građa koja je strukturirana u arhivske fondove i zbirke u skladu sa principom provenijencije, a koja je preuzeta od raznih državnih organa i organizacija, zatim sudova i lokalnih, odnosno opštinskih organa. Međutim, sadržinska struktura tih fondova nije cjelovita i potpuna, jer jedan dio arhivsko-registratorske građe tih stvaralaca nije preuzet iz raznoraznih razloga, na što Arhiv nije mogao uticati, a što sve predstavlja tekovinu određenog načina obavljanja javne uprave.

S druge strane, to znači da arhivska građa koja nije predata Državnom arhivu treba da se nalazi kod njenog stvaraoca, odnosno imaoca. Ovo je bitan momenat jer se, ukoliko dokumentacija nije u Arhivu, ne iscrpljuje mogućnost (obaveza) da se ona pribavi od stvaraoca, odnosno imaoca (nadležni sud, odnosno njegov pravni sljedbenik; nadležni organ

lokalne uprave; nadležni organ državne uprave, odnosno njegov pravni sljedbenik).

U skladu sa svojom obavezom, arhivisti informišu korisnike o mogućnostima pronalaženja arhivske građe koja se nalazi van Arhiva. U takvim slučajevima, poznavanje pravnog i administrativnog konteksta arhivske i registratorske građe kod stvaralaca je nužan preduslov koji olakšava pristup i korišćenje. Praktična iskustva potvrđuju sposobnost arhivista da obezbijede pouzdane informacije u tom smislu. Međutim, u tekućoj praksi nije obezbijeđen pristup i korišćenje arhivskoj građi kod stvaraoca, kako zbog nepoznavanja pravnog i administrativnog konteksta građe, tako i zbog njihove nespремnosti da udovolje korisničkim zahtjevima.

Vrijedi istaći, da struktura sadržaja arhivskih fondova nije isključivi i ograničavajući faktor kada su u pitanju korisnički zahtjevi koji se odnose na proces restitucije. Mnogo veći problem nastaje usljed nepoznavanja pravnog i administrativnog konteksta arhivske građe koji se manifestuje nedovoljno definisanim korisničkim zahtjevima. Ovo je uočljivo prvenstveno kod zahtjeva tijela državne i/li lokalne uprave, pa i samih komisija za obeštećenje.

Nedovoljno definisani korisnički zahtjevi u odnosu na pravni i administrativni kontekst arhivske građe, praktični primjeri i iskustva

Od početka primjene propisa o restituciji imovine i imovinskih prava, čitavih jedanaest godina, u arhivskoj praksi je evidentan trend porasta korisničkih zahtjeva po ovom osnovu koji ne jenjava do danas. Iako se procjenjivalo da će ovaj trend poslije nekoliko godina početi da jenjava, desilo se suprotno očekivanjima koja su bila utemeljena na realnim zakonskim rokovima. Sa svoje strane arhivisti su u

korisničkim zahtjevima uočili jednu bitnu karakteristiku - učestalost istovjetnih korisničkih zahtjeva, na koje je Arhiv blagovremeno odgovorio, a koji se obnavljaju iz godine u godinu. Interesantno je da u ovim višekratnim, periodičnim, istovjetnim zahtjevima prednjače tijela državne i/li lokalne uprave, a poglavito nadležne komisije za povraćaj i obeštećenje. Zbog toga su arhivisti prinuđeni da postupaju po ko zna koji put o istoj stvari za istog korisnika, a da paradoks bude veći - neizvjesno je da li će se postići bilo kakav cilj ili će se ova praksa nastaviti do u beskonačnost. Usljed ovakve zabrinjavajuće prakse, pojavljuje se i nezadovoljstvo korisnika zbog nerealnih očekivanja, koja nijesu u skladu sa mjestom, ulogom i nadležnošću Arhiva, a ipak su adresirana ka njemu. Može se, čak, reći da se od Arhiva očekuje sadržinsko rješenje po određenom pitanju mimo njegove nadležnosti, a radi se o birokratskom preusmjeravanju odgovornosti i/li razvlačenju samog procesa.

Ovo tim prije, jer se obično ignorišu objašnjenja o mogućnosti pronalazjenja arhivske građe u slučajevima kada se ona ne nalazi u posjedu Arhiva. Istovjetan slučaj je i sa dokumentacijom koju Arhiv dostavi nadležnom organu u skladu sa njegovim korisničkim zahtjevom. Nije nam poznato da li se on razmatra sadržinski, ali se ciklično u identičnom obimu isti predmet pojavljuje kao novi korisnički zahtjev.

Kao bitnu karakteristiku ovakvog postupanja izdvojili smo nedovoljnu (nepreciznu, preuopštenu, pogrešnu) definisanost korisničkih zahtjeva, prvenstveno u pravnom i administrativnom kontekstu arhivske građe, odnosno zakonodavne tradicije, jurisprudencije i mjesta, uloge i nadležnosti stvaraoca. Za ilustraciju smo izdvojili nekoliko karakterističnih primjera.

Često se u arhivskoj praksi pojavljuje određena vrsta zahtjeva kojom se traži dokumentacija *o isplati konfiskovane imovine*. U pitanju je nonsens jer je konfiskacija imovine po definiciji **prinudno oduzimanje bez naknade u korist**

države⁶ (član 1 *Zakona o konfiskaciji imovine*). To znači da u skladu sa tadašnjom jurisprudencijom dokument o isplati konfiskovane imovine nije mogao ni nastati kao isprava kod određenog stvaraoca, te samim tim predstavlja primjer pogrešno formulisanog korisničkog zahtjeva.

Ovakvu vrstu zahtjeva najčešće ispostavljaju nadležne komisije za povraćaj i obeštećenje, a proizilazi iz potrebe da se u postupku restitucije utvrdi vrijednost konfiskovane imovine. Iako ova vrsta dokaza ne postoji u slučajevima konfiskacije imovine ovi zahtjevi se uporno i kontinuirano obnavljaju, što svjedoči o nepoznavanju postupka konfiskacije i propisa koji je uređuju.

Ovo ističemo kao bitno jer je *Zakonom o konfiskaciji i o izvršenju konfiskacije*⁷ propisano da:

- ... konfiskovana imovina prelazi u državnu svojину sa svojom aktivom i pasivom... (član 5).**
- ... za obaveze osuđenoga čija je imovina konfiskovana država odgovara do visine konfiskovane imovine i to samo ako su te obaveze nastale prije izvršenja djela...**
- ... sud koji sprovodi konfiskaciju pozvaće povjerioca osuđenoga, objavom odluke na sudskoj tabli po čl. 16 st. 2 ovog zakona, da prijave sudu svoja potraživanja u roku od 15 dana, po ovoj objavi...**
- ... ovakav poziv sud će i posebno uputiti poznatim mu hipotekarnim povjeriocima...**
- ... povjerilac koji ne prijavi sudu svoje potraživanje u određenom roku može tražiti ostvarenje svog prava redovnim postupkom u roku od godine dana po navedenoj objavi...**

⁶ Zakon o konfiskaciji imovine, Sl. list FNRJ, 61/46.

⁷ Službeni list FNRJ, 61/1946.

Na temelju citiranih odredbi Zakona, jasno je da je potrebno poznavati postupak sprovođenja konfiskacije koji je shodno tadašnjoj jurisprudenciji neizostavno poštovan.⁸ Konkretno to znači da se ne može izvršiti tačna procjena konfiskovane imovine, odnosno njene aktive (aktiva prelazi u državno vlasništvo), a da se ne vrednuje opisani zakonski postupak.

Vrijedi istaći, da samo *pravosnažnom presudom kojom je izvršena konfiskacija*, država stiče pravo svojine i to pošto namiri sve povjerioce.

Iz ovih razloga komisije za povraćaj i obeštećenje ne mogu tražiti dokaze o isplati konfiskovane imovine, a da sa druge strane ne zahtijevaju *pravosnažnu presudu o sprovedenoj konfiskaciji imovine* koja je jedini referentni dokaz o obimu konfiskacije i sadrži aktivu onoga što je konfiskovano. A upravo se dokumentacija koja obezbjeđuje dokaz o aktivu konfiskovane imovine (to je ono što je država oduzela) ne potražuje korisničkim zahtjevima.

Pored toga, shodno duhu i slovu Zakona, postoji ***cjelokupna konfiskacija*** ili ***djelimična konfiskacija***.⁹

U ovim slučajevima nijesmo imali zahtjeva u pogledu određivanja obima konfiskacije, što čudi jer se drugačije ne može izvršiti valjana procjena određene imovine.

Karakteristično za ovu vrstu zahtjeva je ***da se ne traži dokumentacija o cijelom postupku konfiskacije niti se traži dokumentacija o obustavi postupka konfiskacije ili pravosnažna oslobađajuća presuda ili pak poništenje odluke o konfiskaciji***.

Ovo je bitno, jer je praksa pokazala da ima slučajeva kada su odluke o konfiskaciji poništene ili su pravosnažno

⁸ Kao ilustraciju postupka dovoljno je pregledati Službene listove FNRJ za 1946 – 47. koji su prepuni sudskih objava postupka konfiskacije imovine određenih lica. Obavezno se pozivaju povjerioci da prijave svoja potraživanja nadležnom sudu.

⁹ Službeni list FNRJ, 61/1946.

donijete oslobađajuće presude, tako da je shodno odredbama zakona imovina vraćena vlasniku ili mu je nadoknađena njena vrijednost u novcu.

Činjenica je da su neki postupci po žalbama u ovom postupku trajali i po nekoliko godina tako da se obavezno ispituje i ta mogućnost.

Poznavanje jurisprudencije nužan je preduslov za shvatanje pravnog i administrativnog konteksta dokumentacije koja je nastala kod određenog stvaraoaca. U konkretnim slučajevima izraženo je nepoznavanje pravnog i administrativnog konteksta od strane korisnika, što rezultira pogrešno formulisanim korisničkim zahtjevima. Adekvatan njima je i formalni odgovor Arhiva, tako da se ne obezbjeđuje „traženi dokaz“. Pored formalnog odgovora, Arhiv sljedstveno svojoj izraženoj korisničkoj orijentaciji, obavezno informiše korisnika o pravnom i administrativnom kontekstu arhivske građe, odnosno vrstama dokumentacije i mogućnostima njenog pronalaženja. Ovo je rađeno i u slučajevima kada se radi o arhivskoj građi koja nije preuzeta u Arhiv već se nalazi kod stvaralaca/imalaca. Nastojanja arhivista imala su za cilj da olakšaju korišćenje i obezbijede pristup dokumentaciji koja je vjerodostojna i pouzdana, a nadasve upotrebljiva za ostvarenje određenog prava u procesu restitucije. Na žalost, to nije naišlo na razumijevanje od strane korisnika pa se imitatorski, još upornije, nastavilo sa podnošenjem opisane vrste korisničkih zahtjeva koji nemaju jasan cilj i namjenu. U arhivskoj praksi ova vrsta zahtjeva je bila jako zastupljena i činila je skoro 25% ukupnih korisničkih zahtjeva, zbog čega smo ih izdvojili kao karakterističan primjer za potrebe našeg rada.

Zaključak

Potrebe društvene tranzicije i procesa restitucije imovine i imovinskih prava iziskuju od Arhiva unaprijeđenu korisničku orijentaciju. Karakteristično za period tranzicije je porast korisničkih zahtjeva prema arhivima što proizilazi iz potreba pravnih i fizičkih lica radi ostvarenja određenog prava, a srazmjerno tome jednaka su i njihova očekivanja. Ove okolnosti predstavljaju izazov za arhivsku službu i svojevrsan su test njene organizovanosti i sposobnosti da odgovori postavljenim zadacima.

Delikatan i složen zadatak da se odgovori očekivanjima građana i društva, znatno je otežan zbog pojave velikog broja korisničkih zahtjeva koji su nedovoljno definisani i precizirani, tako da se teško razabira njihov cilj i svrha.

U arhivskoj praksi se izdvaja kao bitna karakteristika nedovoljna (neprecizna, preuopštena, pogrešna) definisanost korisničkih zahtjeva prvenstveno u pravnom i administrativnom kontekstu arhivske građe, odnosno zakonodavne tradicije, jurisprudencije i mjesta, uloge i nadležnosti stvaraoca. Zbog toga, kao i zbog konfuzije koju svojom učestalošću i kontinuitetom proizvode korisnici arhivske građe, arhivisti su bili prinuđeni da se upoznaju sa njenim pravnim i administrativnim kontekstom kako bi obezbijedili pristup i olakšali njeno korišćenje u dokazne svrhe. Korisnicima – podnosiocima zahtjeva je permanentno ukazivano na zakonodavnu tradiciju i jurisprudenciju kako bi njihovi zahtjevi bili precizno formulisani i usmjereni ka dokumentaciji koja ima utilitarnu svrhu. Nažalost, usljed njihove evidentne nespremnosti da usvoje naše sugestije i smjernice, ova nastojanja nijesu naišla na razumijevanje pa se i dalje vrtimo u „beskrajnom krugu“ između nedovoljno definisanih korisničkih zahtjeva i adekvatnih odgovora Arhiva. Ovo su uslovi i okolnosti koje posredno bitno uslovljavaju

korisničku orijentaciju arhiva i inventivnost arhivskih fondova i zbirki.

Suprotno određenim mišljenjima koja postoje kao rezultat neupućenosti, arhivska služba u Crnoj Gori je, u ramu okolnosti i uslova koji karakterišu proces restitucije, potvrdila svoju korisničku orijentaciju i odgovorila očekivanjima građana i društva.

UDK 930.25:37(450)

Vukota VUKOTIĆ

**JESENJA ARHIVSKA ŠKOLA TRST-LIPICE
19 – 25. OKTOBAR 2015. GODINE***- Izvještaj -*

U Trstu je, od 19. do 25. oktobra 2015. godine, održana „Jesenja arhivska škola“ u organizaciji Međunarodnog instituta za arhivsku nauku Trst-Maribor, Državnog arhiva Trst, CIMRS, Univerziteta u Mariboru i CEI, Centralnoevropske inicijative. Ovogodišnja *Jesenja škola*, inače osma po redu, jer se održava od 2007. godine, bila je posvećena problemima arhivske struke u rukovođenju i održavanju elektronskih dokumenata. Počela je okupljanjem učesnika u hotelu NT u Trstu 19. oktobra. Prvi dan je ujedno bio i prilika za obilježavanje *25. Međunarodnog arhivističkog dana*. Tim povodom održana je konferencija koja je imala dvije teme:

- Upravljanje, vrednovanje i dugoročno čuvanje E-dokumenata: Arhivski odgovor na izazov dugoročne prezervacije.

- Arhivske zgrade u smislu reagovanja na vanredne situacije (dizajn, adaptacije, svrha gradnje, hitno planiranje, prostorni menadžment).

Na ovogodišnjoj *Jesenjoj školi* učestvovali su polaznici iz više od deset zemalja (Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne

Gore, Hrvatske, Kanade, Srbije, Omana, Slovenije, Mađarske, Austrije, Italije, Rusije, Kosova) kojima su se obratili predavači iz Italije, Slovenije, Rumunije, Hrvatske. Na skupu povodom 25. Međunarodnog arhivističkog dana učešća su uzeli i govornici iz Velike Britanije, Njemačke, Švajcarske, Burkiné Faso, Bjelorusije, Grčke i Albanije.

Skup je počeo uvodnim izlaganjem dr Petera Pavela Klasinca, direktora Međunarodnog instituta za arhivske nauke Trst – Maribor. U svom govoru on se osvrnuo na historijat ove organizacije koja postoji od 1985. godine. Iskoristio je priliku da uputi posebnu zahvalnicu dr Ugu Kovi (Mađarska), koji je jedan od osnivača Centra i direktoru Državnog arhiva u Trstu. Govoreći o značaju ove organizacije istakao je pokretanje stručnog časopisa „Atlanti“ koji izlazi od 1991. godine i obilježavanje Međunarodnog arhivističkog dana. Pored toga, podvukao je značaj osnivanja „Jesenje arhivističke škole“ od 2007. godine.

Nakon toga, pozdravne riječi skupu i njegovim učesnicima pročitali Đulija Barera i Lilijana Bagala iz Italije i Ludvig Toplak i Igor Dolenc iz Slovenije. Govornici su, naročito Đulija Barera, istakli važnost arhivske građe kao kulturnog dobra i emanentne potreba za njegovim čuvanjem. Navodeći primjere uništenja kulturnih dobara u svijetu, ona je istakla slučaj uništenja drevne biblioteke u Mosulu (Irak) i spomenika drevnog grada Palmire u Siriji od strane ISIL-a. Upravo zbog tih događaja, govornici su istakli potrebu da se intenziviraju napori u svakoj zemlji na zaštiti arhivske građe kao kulturnog dobra i podvukli ulogu i podršku IIAS (International Institute for Archival Science) u tom postupku. Nakon njih skupu se obratio Čarls Kečkemeti, bivši generalni sekretar ICA-e koji je prezentovao prošlogodišnji broj časopisa „Atlanti“ posvećen Konferenciji IIAS 2014. godine.

U radnom dijelu Konferencije iznijeta su iskustva nekih zemalja i problemi sa kojima se suočavaju pri čuvanju i upravljanju elektronskom arhivskom građom. Skupu su se

obratile učesnici iz Austrije, Bjelorusije, Bosne i Hercegovine, Burkine Faso, Kanade, Češke, Grčke, Hrvatske, Italije, Slovenije Srbije, Švajcarske, Mađarske, Makedonije Kosova, Rumunije, Sultanata Oman... Izvještaji koji su podnijeti obrađivali su teme vezane za stvaranje zakonskih okvira u pojedinim zemljama kako bi se na što bolji način upravljalo elektronskim dokumentima i tehničkim problemima sa kojima se sučavaju pri čuvanju e-dokumenata. Takođe, jedan dio izvještaja, poput onog predstavnika iz Omana i Češke, odnosio se na drugu temu konferencije i bavili su se problemom i procedurama kojima se arhivska građa čuva u slučajevima nepogoda i vanrednim situacijama. Uglavnom je govoreno o zaštiti arhivske građe od nepogoda i uslovima čuvanja građe, kao i adekvatnosti arhivskih zgrada za odlaganje arhivalija. Iznijeta su iskustva raznih zemalja o postupcima pri nepogodama i izgradnja novih arhivskih zgrada ili adaptiranje postojećih za potrebe arhiva.

Po završetku Konferencije, trećeg dana, 21. oktobra, sa radom je počela i *Jesenja škola*. Njen rad se odvijao prvo u Trstu, a zatim u Lipicama (Slovenija). Ovogodišnja tema škole je bila upravljanje elektronskim dokumentima i međunarodnim standardima koji regulišu tu oblast. Učesnici su čuli predavanja eksperata iz arhivske struke iz Italije, Slovenije, Kanade, Hrvatske, Srbije i Rumunije.

Prvog dana rada škole predavanja su održali Klaudija Salinili (Italija) o softveru za arhivsku deskripciju i Robert Haust (Kanada) na temu „Teorija vrednovanja za izbor arhivskih izvora“.

Drugi dan Jesenje škole obilježila su predavanja Tatjane Hajtnik o upravljanju podacima u arhivima i dugoročnom čuvanju arhivske građe; Zdenke Semlič Rajh o organizaciji informacija u arhivima; Bogdana Floriana Popovićija pod naslovom „Upravljanje građom: terminologija, funkcije modeli...“ i Miroslava Novaka o informacionim sistemima u arhivima.

Trećeg dana škole čuli smo predavanja Tatjane Hajtnik o arhivističkim standardima i pravilima na globalnom, nacionalnom i lokalnom nivou; Miroslava Novaka o metodama vezanim za aktivnosti u arhivu i o sekvencama i strukturama u arhivu; Bogdana Popovićija o aspektima upravljanja arhivskom građom i Zdenke Semlič Rajh na temu „Pisanje imena u naslovu arhivskih opisa“.

I posljednjeg dana rada *Jesenje škole*, 24. X 2015. godine, održano je predavanje Tatjane Hajtnik „Prijem, upotreba i autentičnost digitalne građe“; Miroslava Novaka „Ulazak i izlazak podataka i povezivanje izvora“ i Bogdana Popovićija „Upravljanje elektronskom građom“.

Tokom trajanja *Jesenje škole* polaznici su imali priliku da posjete Državni arhiv Slovenije u Ljubljani i upoznaju se sa iskustvima slovenačkih kolega pri obradi i zaštiti arhivske građe.

UDK 94(497.16)1914/1918

Документи и сјећања

Mr Jadranka Selhanović

RASPRAVE O CRNOGORSKOM NACIONALNOM PITANJU POVODOM KNJIGE „CRNA GORA U PRVOM SVJETSKOM RATU“ NOVICE RAKOČEVIĆA

U godinama kada u Crnoj Gori obilježavamo stogodišnjice mnogih značajnih događaja iz Prvog svjetskog rata, nerijetko se pominje ili poziva na knjigu dr Novice Rakočevića „Crna Gora u Prvom svjetskom ratu“, koju je izdao Istorijski institut Crne Gore 1969. godine. No, aktuelizovanje ove knjige dr Rakočevića, ne može a da nas ne podsjeti i na crnogorske prilike u vrijeme njenog objavljivanja. Naime, jedna od rasprava o crnogorskoj naciji i kulturi, koje su vođene početkom sedamdesetih godina prošlog vijeka, otvorena je i izlaskom iz štampe ove historiografske studije.

Pojava Rakočevićeve knjige „Crna Gora u Prvom svjetskom ratu“, bila je povod da crnogorski istoričari otvore polemiku o crnogorskom nacionalnom pitanju. Rakočevićeve stavove o nacionalnom pitanju Crnogoraca, koje je zastupao u svojoj studiji, osporavao je istoričar dr Dragoje Živković. Njihovu polemiku o ovom pitanju, u nekoliko brojeva objavila je 1970. godine revija „Ovdje“, list za kulturu, umjetnost, nauku i društvena pitanja. Polemikom crnogorskih istoričara (dr N. Rakočević i dr D. Živković), bavili su se tada i partijski organi. Prilikom izrade partijske analize o ispoljavanju na-

cionalističkih i drugih neprihvatljivih tendencija u javnim glasilima i nekim kulturnim institucijama u Titogradu (1972), ukazano je i na raspravu, koju su povodom knjige „Crna Gora u Prvom svjetskom ratu“, vodila dva istoričara.

Dio iz partijske analize koji se odnosi na ovu polemiku prenosimo integralno.

DOKUMENT:

ISPOLJAVANJE NACIONALISTIČKIH I DRUGIH IDEJNO NEPRIHVATLJIVIH TENDENCIJA U JAVNIM GLASILIMA I NEKIM KULTURNIM INSTITUCIJAMA U TITOGRAU

Izveštaj Radne grupe Sekretarijata CK SK i Sekretarijata
Opštinske konferencije SK Titograd (1972)

.....

Revija „Ovdje“

Revija je u 13. broju /jun 1970./ otvorila svoje stranice polemici između dr D. Živkovića i dr N. Rakočevića, započetu Živkovićevim člankom „Crnogorsko nacionalno pitanje u knjizi dr N. Rakočevića“.

Živković zamjera autoru knjige „Crna Gora u Prvom svjetskom ratu 1914-1918“ /Istorijski institut u Titogradu 1969./ što „o crnogorskoj naciji piše između redova, posredno, ali zaista nenaučno, subjektivistički, bez pravih argumenata na kojima gradi svoje postavke“, što je prenebregao „gotovo kontinuirano postojanje nezavisne crnogorske države koja je imala svoju teritoriju, svoju tradiciju, svoju kulturu, svoj specifičan istorijski razvitak“ i što fetišizira etnogeni faktor.

„Etnogeneza jednog naroda“, tvrdi Živković, „ne mora da bude bitna za njegovo nacionalno konstituisanje. U našem slučaju taj faktor gubi funkciju i svodi se na značenje simbola u pogledu određivanja bitnih karakteristika crnogorske nacije u vrijeme njenog istorijskog oformljenja. Živković zamjera Rakočeviću što „svjesno ili nesvjesno previđa da su Crnogorci

oduvijek bili homogen narod, da im je tu homogenost štitila državna nezavisnost, odnosno da im unutar državnih granica nikada nije prijetila opasnost denacionalizacije, odnarodnjavanja“. „Crnogorski nacionalni individualitet“, nastavlja Živković, „nikada nije zapao u konfliktnu situaciju. Nastanak crnogorske nacije imao je, dakle, miran evolutivan rast bez ikakvih nacionalnih potresa. U tom je specifikum nastajanja crnogorske nacije, našto Rakočević nije obratio pažnju“. /Nekoliko pasusa dalje Živković pretpostavlja: „Da je po čem kralj Nikola ponovo došao na vlast u Crnoj Gori, kada je rat bio završen, on bi sigurno potezao argumente za uspostavljanje ponovnog integriteta svoje države. Tada bi tek izbile na površinu i nacionalne suprotnosti koje su u prošlosti mirovale, jer nije bilo uzroka i povoda da se manifestuju“./

Živković zaključuje „da u osnovi Rakočevićevog prilaza crnogorskom nacionalnom pitanju leži potpuno nerazumijevanje tog problema“, da je postavka o nepostojanju crnogorske nacije prije 1918. godine „suva konstrukcija bez i jednog dokaza koji bi upućivao na ozbiljnost pristupa ovoj, bez sumnje, značajnoj temi“.

U dvobroju 14-15 /jul-avgust 1970./ dr Rakočević objavljuje „Odgovor dr Dragoja Živkovića“. U ovom članku on ističe da „crnogorsko nacionalno pitanje uopšte nije predmet razmatranja“ u njegovoj knjizi. „U vezi sa njim, nastavlja on, „ja sam samo, na osnovu dosadašnjih naučnih rezultata, u svega sedam redaka, konstatovao utvrđenu činjenicu- da se crnogorsko nacionalno pitanje onda nije postavljalo“.

Živkovićev prigovor da fetišizira etnogeni faktor, Rakočević odbija: „...Ja u knjizi uopšte ne govorim o porijeklu Crnogoraca, niti o etnogenom faktoru“. Pri tome on smeće s uma da se taj faktor može fetišizirati i bez izravnog pominjanja njegovog.

Pobijajući valjanost Živkovićeve analogije Englezi-Amerikanci: Srbi- Crnogorci, kojom ovaj nastoji osporiti značaj etnogeneze u konstituisanju crnogorske nacionalne svijesti,

kao i tvrdnju da su „Crnogorci oduvijek bili homogen narod“, koju je zaista teško dokazati ako se ima na umu veoma izražen plemenski partikularizam koji je bio izrazita smetnja konstituisanju crnogorske države, pa, naravno, i nacije, Rakočević se ponovo vraća značenju srpstva: „Međutim, neoboriva je istorijska stvarnost da je riječ srpstvo u Crnoj Gori značila ne samo etnički apstrakt nego i političku misao, nacionalnu ideju i duboki kulturno-istorijski stratum“.

Polemika se nastavlja člankom dr D. Živkovića „Pseudopozitivizam-„naučni“ metod dr Rakočevića“, objavljenim u 16. broju Revije /septembar 1970./.

Zamjerajući dr Rakočeviću da je „pseudopozitivistički interpretirao izvore i literaturu“, dr D. Živković na sljedeći način razvrstava i kvalifikuje izvore kojima se ovaj koristio:

1. Austrougarski dokumenti poistovjećivali su srpski i crnogorski narod iz određenih političkih računa. Trebalo je upravo naći političko opravdanje za uništenje Crne Gore koja je ulazila u sklop strategijsko-političkih zahvata austrougarskog „puta na Istok“. Otuda je Austro-Ugarskoj monarhiji pogodio „argument“ po kome je „crnogorski narod sastavni dio srpskog naroda“...
2. „Zvanična Srbija je, još od Garašaninovog Načertanija, pitanju crnogorske nacije, takođe prilazila sa sličnih pozicija. Dok je Austro-Ugarska to činila da bi opravdala planirani napad na Crnu Goru, dotle je Srbija na teoriji o „jedinstvu“ dva naroda temeljila svoje aneksionističke, unitarističke pretenzije prema ovoj zemlji. Njena politika, iako ne uvijek jednakim intenzitetom, pridavala je ostvarenju tog plana izuzetnu važnost u okviru zamisli o restauraciji Velike Srbije“....
3. „Dokumenti crnogorske provenijencije /.../ i mnogi drugi takođe, su imali sasvim određenu političku pozadinu. Zanimljivo je da to dr Rakočević nije ni

pokušao da objasni. Njemu samom su, valjda, dobro poznate pretenzije knjaza Nikole na srpski presto još u ranom periodu njegove vladavine. Otuda je bilo vrlo aktuelno ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom u jednu državu kojoj bi on stao na presto. Na toj osnovi zasnivala se politika „jedinstva“ crnogorskog i srpskog naroda, pri čemu se i u ovom slučaju stavljao akcenat na, navodno, zajedničko porijeklo...”

U nastavku članka D. Živković pokazuje da riječ „navodno“ iz predhodno citirane rečenice nije nikakva omaška. On ističe da je u svom predhodnom članku nekritički nasio domaćoj buržoaskoj historiografiji, što se, kako veli, naknadnom provjerom literature pokazalo kao „neodržive hipoteze građanskih historičara“. „Ustvari, kad se naučno analizira istorijski hod nastanka crnogorske narodnosti, očividno je da o „zajedničkom porijeklu“ ne može biti ni govora. Prilikom doseljenja na Balkansko poluostrvo Južni Sloveni koji su bili na varvarskom stupnju razvoja u velikoj mjeri su se miješali i asimilovali sa starosjediocima kojima su se nametnuli kao gospodari/i/. Taj proces kohezionih i athezionih elemenata asimilacije, odnosno simbioze, istorijska nauka nije uspjela da razriješi.

Živković zaključuje da „razvitak“ Crne Gore i njenog naroda u prošlosti pokazuje, da je crnogorska nacija istorijska kategorija, čiji su korijeni daleki i duboki. Ona je imala miran, svojevrsan tok razvitka sve do istorijskog zaokreta kada joj je zaprijetila opasnost nacionalnog obezličavanja od strane velikosrpskih hegemonista, čemu je crnogorski narod pružio otpor, ograđujući se od najrazvijenijeg sloja crnogorske buržoazije koja je sankcionisala prisajedinjenje Crne Gore Srbiji i time izvršila akt nacionalne izdaje“.

Člancima „Čisto i jasno“ dr Dragoja Živkovića o crnogorskom nacionalnom“/članak dr N. Rakočevića u 17. broju Revije-oktobar 1970./ i „Robovanje neoskolastici“/članak

dr Dragoja Živkovića u 18. broju – novembar 1970. godine/ okončana je njihova polemika započeta u 13. broju Revije.

Ostajući kod svojih polaznih shvatanja polemičari su i u ovim člancima obilato potezali različite citate, birajući ih i interpretirajući na način koji, čini se, više doprinosi potkrepljivanju njihovih polazišta nego potpunijem naučnom rasvjetljavanju pitanja o kojem je riječ. Dok dr Rakočević ostaje uporno kod teze da se crnogorsko nacionalno pitanje u Crnoj Gori nije postavljalo u predvečerje Prvog svetskog rata, dr Živković ide korak „dalje“ i „pokazuje“ da je „..... pravoslavna – srpska vjera bila jedina stvarna spona koja je vezivala Crnogorce sa Srbima“.

U 19. broju revija „Ovdje“ donosi komentar Redakcije povodom polemike Živkovića i Rakočevića. Komentar „Na kraju jedne polemike“, pisan sa pretenzijom da iznese mišljenje „o tonu i nekim implikacijama ove polemike“, je u idejnom i naučnom smislu intoniran korektno. Ipak, ostaje utisak da se u ovoj prilici moglo, bez ulaženja u naučnu arbitražu, nešto određenije reći o osnovnim stavovima polemičara. Čini se da je to Redakcija bila dužna da uradi, ako ni zbog čega drugog ono zbog dužine gostoprimstva koje je pružala polemičarima i velikog interesovanja koje je polemika izazvala među čitaocima.

UDK 929.5Milojevići

Predrag VUKIĆ

MILOJEVIĆI, RASELJENO BRATSTVO IZ PJEŠIVACA, U ARHIVSKIM AKTIMA DRŽAVNOG ARHIVA NA CETINJU

Sažetak: Selo Milojevići nalazi se u Donjim Pješivcima, u široj okolini Nikšića. Dobilo je ime po istoimenom bratstvu koje je na terenu plemena Pješivaca obitavalo sve do pred kraj 19. vijeka. Prvi pomen Milojevića u Pješivcima nalazi se u jednom dokumentu Istorijskog arhiva u Kotoru iz 1445. godine, u kome se pominje neki Prodan Milojević „iz Pješivaca”. Znatno kasnije, njihov pomen nalazimo u arhivskim aktima Ministarstva inostranih djela Knjaževine Crne Gore iz 1897. godine, koja se nalaze u Državnom arhivu na Cetinju. U istim aktima pominje se Risto Blagotin Milojević iz Pješivaca, koji se krajem 19. vijeka iselio u naselje Mardan, u okolini Čuprije, u Kraljevini Srbiji. Prema neprovjerenim vijestima, on je navodno poginuo u decembru 1896. godine „negdje u putu između Niša i Leskovca”. Već početkom 20. vijeka Milojevića na prostoru Pješivaca više nema. Kao jedini spomen na njih u lokalnoj toponomiji ostao je topografski naziv sela Milojevići u Donjim Pješivcima.

Кljučне riječi: Milojevići, Pješivci, Državni arhiv, Ministarstvo inostranih djela, Knjaževina Crna Gora, Mardan, Čuprija, Kraljevina Srbija, iseljavanje, toponimija.

THE MILOJEVICS THE DISPLACED FAMILY OF PJESHIVCI IN ARCHIVE FUNDS OF STATE ARCHIVES IN CETINJE

Abstract: Milojevici Village is located in the Lower Pjeshivci, in the surroundings of Nikšic. It was named after the fraternity the Milojevics

that inhabited the area of Pješivac tribe until the end of the 19th century. The first mention of the Milojevićs from Pješivci is located in one of the documents of the Historical Archives in Kotor dated 1445, which mentions some Prodan Milojević "from Pješivac". Much later, their meaning can be found in the archive acts of the Ministry of Foreign Affairs of the Principality of Montenegro from 1897, located in the State Archives in Cetinje.

The same acts mentioned Risto Blagotin Milojević from Pješivci, which in the late 19th century, moved to the village of Mardan, near Cuprija, in the Kingdom of Serbia. According to unconfirmed info, he reportedly died in December 1896, "somewhere in the road between Nis and Leskovac." At the beginning of the 20th century there were no more the Milojevićs in the area of Pješivci. As the only mention of them remained topographic name of the local village Milojevićs in the Lower Pješivci.

Keywords: *village, tribe, the Milojevićs, Pješivci, National Archives, Ministry of Foreign affairs, Principality of Montenegro, a village Mardan, Cuprija, the Kingdom of Serbia, emigration, toponymy*

Selo Milojevići u Donjim Pješivcima nalazi se na geografskom terenu između Danilovgrada i šire okoline Nikšića. Udaljeno je od Danilovgrada 15, od Nikšića 21, a od mjesnog središta Bogetići 6 km. Isto selo prvi put se pominje u turskom defteru iz 1521. kao mahala nahije Pješivci sa 11 kuća, a 1523. u novom defteru kao selo iste nahije sa 8 kuća. Usljed nedostatka adekvatnih istorijskih izvora, brojnost stanovnika i domova u ovom selu ostaje nam nepoznata sve do pred kraj 19. vijeka. Godine 1899, Milojevići su imali 31 kuću sa 177 stanovnika, a 1903. su imali 35 domova. Jovan Erdeljanović u istom selu 1910. godine evidentira samo 20 kuća, dok je prema etnografskim faktima Petra Šobajića u Milojevićima u toku 1921. bilo 45 domova. Po našem sudu, Erdeljanovićevi podaci o broju domova u ovom selu moraju se uzeti sa rezervom s obzirom da je broj evidentiranih seoskih domova, kako za razdoblje prije, tako i za razdoblje poslije 1910. godine, znatno veći u odnosu na broj koji je naveden u iscrpnoj etnografskoj studiji „Stara Crna Gora”.

Selo je nesumnjivo dobilo ime po Milojevićima, bratstvu koje je u minulim vremenima obitavalo na tom području. Neki Prodan Milojević „iz Pješivaca” pominje se u jednom dokumentu Istorijskog arhiva u Kotoru iz 1445. godine. Upravo na ovaj evidentirani izvor poziva se Risto Kovijanić u prvoj knjizi svoje studije „Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima (XIV – XVI vijek)”, koja je publikovana 1963. na Cetinju. U istoj studiji, Kovijanić pored ostalog kaže: „*Radmio Dobrilović i Vukac Petković, iz Njeguša, Kalodjurdje Vojislavljević, Vlatko Velojević i Prodan Milojević, iz Pješivaca, zadužili su se, 22. decembra 1445. kod Mihaila Buće, sina protovestijara Trifuna Mihailova, 16 perpera i 8 groša kotorskih za vino, svakako za božićne praznike*”.¹

Znatno kasnije, u arhivskim aktima Ministarstva inostranih djela Knjaževine Crne Gore iz 1897. godine, pominje se Risto Blagotin Milojević, „rodom iz Pješivaca”, koji se krajem 19. vijeka iselio u mjesto Mardan, u okolini Ćuprije, na području Kraljevine Srbije. Radi se o dva sačuvana arhivska dokumenta čiji ćemo sadržaj navesti u cjelini.

Kancelarija Velikog suda na Cetinju dostavila je dopis Knjaževskom Ministarstvu inostranih djela Crne Gore od 9. oktobra 1897. u kojem se kaže:

„Zlatana, kći Vučete Miloševa Pavićevića iz Bjelopavlića, udala se bila prijed četiri godine za Ristom Blagotinijem Milojevićem, rodom iz Pješivaca, a nastanjen u Kr. Srbiju, - okrug ćuprijski – mjesto Mardan. Ubrzo poslije vjenčanja, Zlatana se, kako ona kaže, posvadila s mužem i došla ovamo.

Sad se ista obratila Knj. Vel. Sudu s molbom da joj se dozvoli drugi brak, tvrdeći na osnovu nekog privatnog pisma, da je njen muž Risto poginuo u decembru mjesecu pr. god. negdje u putu između Niša i Leskovca.

Knj. Vel. Sud ne može zadovoljiti molbu Zlataninu sve dok se sa zvaničnog mjesta ne potvrdi pogibija Ristova, te stoga

¹ Risto Kovijanić, *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima (XIV – XVI vijek)*, knj. I, Cetinje, 1963, 32.

čast je Kanc. Knj. V. Suda uljudno zamoliti Knjaž. Ministarstvo za posredovanje kod Kr. vlasti, da bi iste potvrdile pogibiju Ristovu ili je kao izmišljenu oglasile".²

Isti dopis potpisao je činovnik kancelarije Velikog suda S. I. Radonjić.

U arhivskim aktima Ministarstva inostranih djela sačuvan je koncept dopisa koji je isto ministarstvo dostavilo poslaniku Kraljevine Srbije na Cetinju generalu Jovanu Velimiroviću po ovom pitanju. U istom se dopisu kaže:

„Usljed današnjeg dopisa Knj. V. Suda broj 1484, čast mi je zamoliti Vas da biste poznatim Vam putem pretp. Kr. Vlasti pisali da li je istina da je neki Risto Blagotin Milojević iz Pješivaca poginuo nedje u putu između Niša i Leskovca prošle godine u decembru mjesecu.

Njegova žena Zlatana traži da joj se dozvoli da stupi u drugi brak. Knj. V. Sud ne može zadovoljiti molbu Zlataninu sve dok se sa zvaničnog mjesta ne potvrdi pogibija Ristova, te usljed toga, čast mi je zamoliti Vas, G. Ministre, da me po ovoj stvari blagovremeno izvjesti.

Primite i ovom prilikom, G. Ministre, uvjerenje mog visokog poštovanja".³

U sačuvanim arhivskim aktima Knjaževskog ministarstva inostranih djela nema odgovora Srpskog kraljevskog poslanstva na Cetinju na ovaj dopis. Sasvim je moguće da je odgovor primljen, ali da u arhivskim spisima istog ministarstva nije sačuvan. Samim tim, konačna sudbina Rista Blagotina Milojevića iz Pješivaca nije nam poznata.

Beogradski etnolog i etnograf Jovan Erdeljanović, kako i sam navodi, vršio je etnografska istraživanja „na svojim putevima po staroj Crnoj Gori preko leta 1910. i 1911. godine”. Obišao je i sela u Pješivcima, među njima i selo Milojeviće. U Pješivcima nije evidentirao bratstvo Milojeviće, jer ih na

² Državni arhiv – Cetinje, MID, fasc. 62, broj 1039, 9. 10. 1897.

³ Državni arhiv – Cetinje, MID, fasc. 62, broj 1048, 10. 10. 1897.

ovom terenu više nije ni bilo. U selu Milojevići evidentirao je samo dva bratstva: Rosandiće i Raduloviće.⁴ Rezultate svojih istraživanja Erdeljanović je sublimisao u voluminoznoj studiji „Stara Crna Gora”, publikovanoj 1926. u Beogradu.

I Petar Šobajić u etnografskoj studiji „Bjelopavlići i Pješivci“, koja je 1923. publikovana u Beogradu, u selu Milojevići evidentirao je ista bratstva kao i Erdeljanović. O Milojevićima nema pomena. U istoj studiji Šobajić navodi da su „u polovini 18. vijeka” u obližnjem selu Bogmilovići, na terenu Donjih Pješivaca, obitavali Milojevići kao stariji sloj stanovništva.⁵ U vrijeme kada su Erdeljanović i Šobajić vršili etnografska ispitivanja, Milojevića na području Bogmilovića i Pješivaca uopšte više nema. U toku etnografskih ispitivanja po selima stare Crne Gore, Pavle Radusinović u selu Milojevići 1973. godine evidentira samo: Raduloviće, Rosandiće i Pejoviće.⁶ Ni kod njega nema pomena o Milojevićima na istom terenu, ali ni na terenu Pješivaca uopšte. Rezultate istraživanja publikovao je u obimnoj studiji „Naselja stare Crne Gore: posebni dio”, koja je 1985. objavljena u Beogradu.

Milojevići su se, po svemu sudeći, u drugoj polovini 19. vijeka definitivno iselili sa područja Pješivaca. Pomen Rista Blagotina Milojevića, „rodom iz Pješivaca”, koji se krajem 19. vijeka iselio u naselje Mardan, u okolini Čuprije, u Kraljevini Srbiji, kao i odsustvo pomena njihovog prisustva na terenu sela Milojevići i Pješivaca uopšte od početka 20. vijeka pa do naših dana, neminovno nas navodi na ovakav zaključak. Ostaje otvoreno pitanje na koja su se šira i uža geografska odredišta isti Milojevići raseljavali. Otvoreno je i pitanje njihove nekadašnje brojnosti, kao i vremenska dužina

⁴ Jovan Erdeljanović, *Stara Crna Gora, Naselja i poreklo stanovništva*, knj. 24, Beograd, 1926, 154.

⁵ Petar Šobajić, *Bjelopavlići i Pješivci, Naselja i poreklo stanovništva*, knj. 15, Beograd, 1923, 314.

⁶ Pavle Radusinović, *Naselja stare Crne Gore: posebni dio*, Beograd, 1985, 425.

trajanja procesa njihovog trajnog iseljavanja sa područja zavičajnog plemena Pješivaca. Kao jedini spomen na njih u lokalnoj toponomiji ostao je naziv sela Milojevići u Donjim Pješivcima.

UDK 373.5:73/76(497.16)”1946/1966

Mirjana T. KUSOVAC

**POPIS UČENIKA UMJETNIČKE ŠKOLE
CETINJE-HERCEG NOVI
1946-1966**

Sažetak: *Petar Lubarda i Milo Milunović tvorci su Prve umjetničke škole na Cetinju pod nazivom Škola likovnih umjetnosti koja je počela sa radom 1946. godine. Poslije dvije godine rada, Škola je preseljena u Herceg Novi i mijenja naziv u Škola za primijenjenu umjetnost. Nastavila je sa radom pod tim imenom do 1957. godine kada dobija naziv Škola za umjetničke zanate.*

Pod tim nazivom je i prestala sa radom 1967. godine.

Ključne riječi: *Umjetnička škola, Cetinje, Herceg Novi, popis.*

**LIST OF ART SCHOOL STUDENTS
CETINJE-HERCEG-NOVI
1946-1966**

Abstract: *Petar Lubarda and Milunović Milo are creators of the first art school in Cetinje called the School of Fine Arts, which began its work in 1946. Two years later the school was moved to Herceg-Novti and changed its name to the School of Applied Arts. It has continued to operate under that name until 1957 when it got the new name School of artistic crafts. Under this name it existed over the next ten years and stopped working in 1967.*

Keywords: *Art School, Cetinje, Herceg-Novti, list of students*

Škola likovnih umjetnosti osnovana je na Cetinju 1946. godine, sa rangom srednje škole koja je bitno uticala na razvoj likovne umjetnosti u Crnoj Gori. Direktor Škole bio je Petar Lubarda, a profesor Milo Milunović, poznati crnogorski umjetnici, koji su uz podršku cetinjskih likovnih umjetnika i značajnih ličnosti Crne Gore uspjeli da obrazuju talentovani kadar koji se uzdigao do samostalnih umjetnika - stvaralaca. U nedostatku prostora Škola je radila u okviru OŠ „Njegoš“ na Cetinju, gdje su bili i ateljei Petra Lubarde i Mila Milunovića. Škola je imala 4 učionice za 40 učenika i radila je dvije godine.¹

Od 1948. godine Škola likovnih umjetnosti nastavila je rad u Herceg Novom, gradu koji je pružao idealne uslove za slikarske ambicije budućih umjetnika. Njen novi direktor bio je Miloš Vušković, slikar i karikaturista, koji je reorganizovao rad u školi i internatu. Profesori su bili umjetnici koji su zamjenili slikarske velikane Lubardu i Milunovića: Veliša Leković, Luka Berberović, Luka Tomanović, Boris Verigo, Darko Đurišić, Vojo Stanić.

Zgrada u kojoj je bila smještena Škola likovnih umjetnosti građena je od 1947/1948. godine iz republičkih sredstava, a namijenjena je i projektovana za Školu sa internatom za seoske domaćice.

Nalazila se na Savini, na parceli bivšeg vlasnika Lesa Berberovića, pomorskog kapetana iz Morinja.

¹ DACG, MPRS, k.86,dok.151,1947g.

Rad Borisa Vujovića, učenika Škole

Uredbom Vlade NRCG iz 1952. godine, ustanova mijenja naziv u Škola za primijenjenu umjetnost. Za direktora je imenovan Luka Tomanović.

Još jedna promjena naziva uslijedila je 1957. godine kada je Izvršno vijeće SR Crne Gore donijelo Uredbu o organizaciji i radu Škole za umjetničke zanate. Pod ovim nazivom je radila do 1963. godine, kada se Uredbom Izvršnog Vijeća SRCG počinje postepeno ukidati. To je značilo da upisa u Školu više nije bilo, a učenici koji su upisani nastavili su školovanje do

1966/1967. godine, kada prestaje Škola prestaje sa radom. Posljednji direktor Škole za umjetničke zanate bio je Srđan Kovačević.

Škola likovnih umjetnosti je imala veliki značaj za razvoj likovnih umjetnosti u Crnoj Gori, a velika imena njenih učenika, poput Berkuļjana, Filipovića, Toškovića, Dada, Tatara, Đurića, Jovićevića i ostalih učenika ostavila su trajan pečat na crnogorskoj likovnoj sceni.

Kroz Školu je prošlo 17 generacija sa 459 upisanih i 324 svršenih učenika. Kao znak sjećanja i zahvalnosti svima onima koji su prošli kroz ovu obrazovnu umjetničku ustanovu, napravljen je popis svih učenika od 1946-1966. godine.

Brojčano stanje učenika Umjetničke škole Cetinje - Herceg Novi po razredima i generacijama²:

Godine	Razred	Upisano	Završilo
Generacija 1946/1950 Četvorogodišnje školovanje			
1946/1947 Cetinje	I	22	16
1947/1948 Herceg- Novi	II	18	18
1948/1949	III	18	17
1949/1950	IV	16	15

² DACG, Fond Umjetnička škola Cetinje - Herceg Novi, 1946/1966, Upisnice i dnevnic; DACG, Školski dnevnik I raz.ŠLU br. 37, 1947/1948; DACG, Školski dnevnik II razreda ŠLU br. 38, 1947/1948; DACG, Školski dnevnic 1948/1949, 1949/1950, 1950/1951, 1951/1952/1952/1953.

Generacija 1947/1951			
1947/1948	I	15	9
1948/1949	II	10	9
1950/1951	III	9	8
1951/1952	IV	9	9
Generacija 1948/1952			
1948/1949	I	14	14
1949/1950	II	15	15
1950/1951	III	16	16
1951/1952	IV	15	15
Generacija 1949/1953			
1949/1950 ¹	I	16	16
1950/1951	II	15	15
1951/1952	III	14	13
1952/1953	IV	15	12
Generacija 1950/1954			
1950/1951	I	31	23
1951/1952	II	24	16
1952/1953	III	15	12
1953/1954	IV	20	20
Generacija 1951/1956 Petogodišnje školoвање			
1951/1952	I	23	19
1952/1953	II	20	19
1953/1954	III	18	18
1954/1955	IV	18	18
1955/1956	V	17	17

Generacija 1952/1957			
1952/1953	I	27	26
1953/1954	II	20	20
1954/1955	III	21	18
1955/1956	IV	18	18
1956/1957	V	19	19
Generacija 1953/1958			
1953/1954	I	21	19
1954/1955	II	16	16
1955/1956	III	17	18
1956/1957	IV	17	16
1957/1958	V	15	16
Generacija 1954/1959			
1954/1955	I	18	18
1955/1956	II	14	13
1956/1957 ²	III	14	14
1957/1958	IV	13	13
1958/1959	V	12	18
Generacija 1955/1960			
1955/1956	I	29	28
1956/1957	II	26	25
1957/1958	III	22	22
1958/1959	IV	20	21
1959/1960	V	18	18

Generacija 1956/1961			
1956/1957	I	31	26
1957/1958	II	22	20
1958/1959	III	21	21
1959/1960	IV	19	19
1960/1961	V	19	19
Generacija 1957/1962			
1957/1958	I	41	35
1958/1959	II	29	28
1959/1960	III	30	29
1960/1961	IV	26	26
1961/1962	V	24	23
Generacija 1958/1963			
1958/1959	I	32	25
1959/1960	II	25	25
1960/1961	III	23	21
1961/1962	IV	21	17
1962/1963	V	18	25
Generacija 1959/1964			
1959/1960	I	31	31
1960/1961	II	29	29
1961/1962	III	27	24
1962/1963	IV	22	22
1963/1964	V	20	20

Generacija 1960/1965			
1960/1961	I	26	24
1961/1962	II	18	16
1962/1963	III	11	10
1963/1964	IV	9	9
1964/1965	V	9	9
Generacija 1961/1965 Četvorogodišnje školovanje			
1961/1962	I	34	32
1962/1963	II	25	24
1963/1964	III	31	31
1964/1965	IV	25	21
Generacija 1962/1966			
1962/1963	Ia i Ib	48	46
1963/1964	IIa i IIb	44	47
1964/1965	IIIa i IIIb	45	44
1965/1966	IVa i IVb	48	48
Ukupno: 17 generacija 1946/1966		459	324

Popis učenika prema prezimenu i imenu³

Generacija 1946/1950

Upisano 22 učenika:

1. Pravić Đorđije
2. Strugar Andro
3. Živković Đoko
4. Berkuļjan Gojko
5. Đurišić Darko
6. Čović Radomir
7. Sindik Milenko
8. Tomanović Branko
9. Kaluđerović Boro
10. Raković Stojanka
11. Vukoičić Milenko
12. Horvatić Tugomira
13. Sijerković Krsto
14. Jakšić Vasilije
15. Pejović Vasko
16. Tošić Krsto
17. Marković Vidak
18. Crnčević Vlado
19. Martinović Petar
20. Luković Ilijana
21. Zenović Svetozar
22. Filipović Branko

Završilo 15 učenika:

1. Berkuļjan Gojko (pozorišno slikarstvo)
2. Vukoičić Milenko (dekorativno slikarstvo)
3. Đurišić Darko (dekorativno slikarstvo)

³ DACG, Školski dnevници 1960-1966, по разредима

4. Živković Đoko (primijenjena grafika)
5. Jakšić Velimir (dekorativno slikarstvo)
6. Kejžar Štefan (dekorativno slikarstvo)
7. Pulitika Đuro (dekorativno slikarstvo)
8. Rahović Stojanka (primijenjena grafika)
9. Sindik Milenko (dekorativno slikarstvo)
10. Tomel Paula (dekorativno slikarstvo)
11. Filipović Branko (pozorišno slikarstvo)
12. Martinović Petar (primijenjena grafika)
13. Strugar Andro (primijenjena grafika)
14. Tošić Krsto (pozorišno slikarstvo)
15. Pejović Vasilije (dekorativno vajarstvo)

Generacija 1947/1951

Upisano 15 učenika :

1. Bulatović Momir
2. Đuričić Aleksandar
3. Janković Vicko
4. Kaluđerović Rosanda
5. Marović Nada
6. Punošević Slobodan
7. Pasinović Petar
8. Bergam Vjekoslav
9. Kiš Danica
10. Nikolić Cvetko
11. Neradović Milo
12. Bulajić Mirko
13. Vukčević Milorad
14. Vujanović Dragutin
15. Kužar Štefan

Završilo 9 učenika:

1. Bulajić Mirko
2. Bulatović Momir
3. Vukčević Milorad
4. Kaluđerović Rosanda
5. Kiš Danica
6. Delija Lin
7. Martin Zef
8. Neradović Milo
9. Tomanović Branko

Generacija 1948/1952

Upisano 14 učenika:

1. Branković Svetislav
2. Vučeljić Mileta
3. Đurić Miodrag
4. Zonjić Gavro
5. Ivković Branislav
6. Kankaraš Vjera
7. Kankaraš Danica
8. Kljaković Anka
9. Lukolić Marko
10. Matišorović Branko
11. Pasinović Petar
12. Pejović Slobodan
13. Tatar Vojislav
14. Tošković Uroš

Završilo 15 učenika:

1. Branković Svetislav
2. Vučelić Mileta

3. Đurić Miodrag
4. Đurović Danica
5. Ivković Branislav
6. Kankaraš Danica
7. Kljaković Ana
8. Lukolić Marko
9. Martinović Branko
10. Nikolić Cvjetko
11. Pasinović Petar
12. Sijerković Krsto
13. Pejović Slobodan
14. Tatar Vojislav
15. Tošković Uroš

Generacija 1949/1953:

Upisano 16 učenika:

1. Brajović Dušan
2. Berberović Luka
3. Viđen Anka
4. Grgurović Branislava,
5. Domazetović Olga
6. Kovačević Srđan
7. Martinović Stanislava
8. Matović Đorđije
9. Milović Dušan
10. Mustur Vasilije
11. Pavićević Đorđina
12. Pean Antun
13. Popović Stana
14. Suljević Nedžib
15. Čatović Hilmija
16. Prvulović Nadežda

Završilo 12 učenika:

1. Berberović Luka
2. Brajović Dušan
3. Viđen Anka
4. Grgurović Branislava
5. Domazetović Olga
6. Martinović Stanislava
7. Milović Dušan
8. Mustur Vasilije
9. Popović Stana
10. Suljević Nedžib
11. Matović Đorđije
12. Tatar Dušan

Generacija 1950/1954

Upisan 31 učenik:

1. Brajović Ljubomir
2. Gvozdrenović Nikola
3. Đekić Vučić
4. Zejnilović Fahrudin
5. Zorić Mojaš
6. Knežević Vuko
7. Krivčević Ivo
8. Lalić Radoman
9. Lekić Vuk
10. Mađar Tinda
11. Maksimović Živorad
12. Mašanović Pavle
13. Milić Marija
14. Pavlović Mihail
15. Pajović Veljko
16. Pojatić Besalet

17. Radulović Mirko
18. Smailagić Aljo
19. Stojković Milo
20. Tomanović Ljiljana
21. Šandorov Zoran
22. Božović Vlastimir
23. Bojičić Borislav
24. Vulović Marko
25. Laban Nikola
26. Marić Špiro
27. Radulović Radmila
28. Hadrović Rasim
29. Đukić Mileva
30. Dragović Dušan
31. Asanović Vukašin

Završilo 20 učenika:

1. Brajović Ljubomir
2. Gvozdenović Nikola
3. Đekić Vučić
4. Đorđević Prvoslav
5. Zejnilović Fahrudin
6. Zorić Mojaš
7. Kovačević Srđan
8. Mađar Tinda
9. Mašanović Pavle
10. Marković Miladin
11. Milić Marija
12. Piksiades Ana
13. Pojatić Besalet
14. Smailagić Aljo
15. Stojković Milo
16. Tomanović Ljiljana
17. Lekić Vuk

18. Đorđević Aleksandar
19. Tucakov Stevan
20. Pean Anton

Generacija 1951/1956:

Upisano 23 učenika:

1. Božović Milutin
2. Brnović Stana
3. Gojnić Gojko
4. Đeković Slobodan
5. Đurović Judmila
6. Ivanović Jovan
7. Markuš Đorđije
8. Martinović Svetomir
9. Medenica Vlajko
10. Odalović Boško
11. Pavićević Kostadin
12. Pogančev Marija
13. Račić Milica
14. Selmanović Nedim
15. Stojanović Stevan
16. Trojanović Đorđe
17. Cvjetković Maja
18. Crnčević Gojko
19. Džodžo Dobrila
20. Šoškić Mihailo
21. Šćepanović Dragutin
22. Radan Olivera
23. Perazić Tomislav

Završilo 17 učenika:

1. Božović Milutin
2. Brnović Stana

3. Gojnić Gojko
4. Dragović Dušan
5. Đeković Slobodan
6. Đurović Judmila
7. Ivanović Jovan
8. Martinović Svetomir
9. Pavićević Kostadin
10. Pavlović Mihajlo
11. Perazić Tomislav
12. Račić Milica
13. Selmanović Nedim
14. Stojanović Stevan
15. Crnčević Gojko
16. Džodžo Dobrila
17. Šćepanović Dragutin
- 18.

Generacija 1952/1957:

Upisano 27 učenika:

1. Arnautović Mihailo
2. Bošković Božidar
3. Bošković Danilo
4. Vujanović Božidar
5. Vujović Veljko
6. Vuković Momčilo
7. Vuksanović Ilija
8. Gašić Radoman
9. Dulović Đorđije
10. Đerković Blažo
11. Đurić Slobodan
12. Janjević Ljubomir
13. Lekić Vitomir
14. Medenica Vlajko
15. Odalović Boško

16. Pogančev Marija
17. Rakočević Nikola
18. Selmanović Kemal
19. Tamindžić Branislav
20. Čulafić Milutin
21. Cerović Novo
22. Šijaković Aleksandar
23. Šoškić Dragoslav
24. Šoškić Ilija
25. Šoškić Borislav
26. Kilibarda Olivera
27. Jovićeвић Nada

Završilo 19 učenika:

1. Vujović Veljko
2. Vuković Momčilo
3. Gašić Radoman
4. Dulović Đorđije
5. Đurić Slobodan
6. Lekić Vitomir
7. Janjević Ljubomir
8. Marović Nada
9. Odalović Boško
10. Đerković Blažo
11. Pogančev Marija
12. Radivojević Slobodan
13. Rakočević Nikola
14. Selmanović Kemal
15. Stojić Tanasije
16. Šijaković Aleksandar
17. Šoškić Dragoslav
18. Šoškić Mihailo
19. Vujanović Božidar

Generacija 1953/1958:**Upisano 21 učenika:**

1. Božović Nikola
2. Bojičić Borislav
3. Brailo Stijepo
4. Vušurović Vladimir
5. Đukanović Nikola
6. Ivanović Dušanka
7. Jovićević Đorđije
8. Knežević Jovan
9. Kočanović Žarko
10. Lozić Marko
11. Milićević Vladislav
12. Otović Danilo
13. Pajor Paula
14. Pačariz Ibrahim
15. Pejović Jovan
16. Popović Novica
17. Radonjić Vlastimir
18. Čalović Đoko
19. Kilibarda Olivera
20. Grujić Milo
21. Samardžić Rajko

Završilo 16 učenika:

1. Božović Nikola
2. Bojičić Borislav
3. Vušurović Vladimir
4. Đukanović Nikola
5. Jovićević Đorđije
6. Knežević Jovan
7. Kočanović Žarko
8. Lozić Mario

9. Milićević Vladislav
10. Otović Danilo
11. Pačariz Ibrahim
12. Pejović Jovan
13. Popović Novica
14. Radonjić Vlastimir
15. Ćulafić Milutin
16. Čalović Đorđe

Generacija 1954/1959:

Upisano 18 učenika i završilo 18:

1. Bastać Veselin
2. Veljković Branislava
3. Vukčević Dragoljub
4. Đurić Dimitrije
5. Jovanović Ksenija
6. Kusovac Miodrag
7. Radonjić Velibor
8. Raković Ljubislav
9. Ristić Milorad
10. Sekulić Slavko
11. Simonović Drago
12. Sindik Ljerka
13. Ćetković Senka
14. Crnić Zoran
15. Čabarkapa Ljuboje
16. Šantić Pero
17. Šoć Ratko
18. Cimbalević Stevan

Generacija 1955/1960:**Upisano 29 učenika:**

1. Arsović Dragoljub
2. Adžić Miodrag
3. Bjelanović Gojko
4. Brajović Danilo
5. Bulatović Miodrag
6. Vlašić Zlata
7. Vulević Vladimir
8. Vranjican Ivan
9. Vujanović Zorka
10. Gardašević Božidar
11. Gogić Radomir
12. Gržetić Ivo
13. Drobnjak Milorad
14. Duraković Ismet
15. Durutović Svetozar
16. Jovićević Mihailo
17. Koković Marija
18. Martinović Mileva
19. Marunović Mileva
20. Matović Borislav
21. Mijović Tomislav
22. Minić Milan
23. Pavićević Nadežda
24. Padalica Marko
25. Pejanović Veselin
26. Sredanović Lazar
27. Šabanović Dušan
28. Šoškić Slobodanka
29. Sekulić Slavko

Završilo 18 učenika:

1. Bjelanović Gojko
2. Brajović Danilo
3. Vasiljević Miladin
4. Vlašić Zlata
5. Duraković Ismet
6. Đurić Dimitrije
7. Jovićeвић Mihailo
8. Martinović Mileva
9. Marunović Mileva
10. Matović Borislav
11. Mijović Tomislav
12. Minić Milan
13. Pavićeвић Nadežda
14. Pejanović Veselin
15. Sredanović Lazar
16. Šabanović Dušan
17. Šoškić Slobodanka
18. Vulević Vladimir

Generacija 1956/1961

Upisan 31 učenik:

1. Vajović Milutin
2. Vukić Branislav
3. Vučković Vuk
4. Gobelić Velislav
5. Grubač Staniša
6. Demirović Josip
7. Dandić Gojko
8. Đukić Dragoljub
9. Ivanović Desanka

10. Jelesijević Mioljub
11. Jovanović Savo
12. Jovičević Marko
13. Kavelj Vicko
14. Kovačević Borislav
15. Kulić Ante
16. Marsenić Vuk
17. Mocko Vera
18. Mitrović Batrić
19. Nikčević Dragoljub
20. Perošević Mitar
21. Perošević Momir
22. Portnoj Aleksandar
23. Prlja Danica
24. Radovanović Velimir
25. Radojević Dušan
26. Radunović Lazar
27. Stanišić Borislav
28. Crnčević Čedomir
29. Šoškić Jezdimir
30. Šuković Spasa
31. Đurić Nevenka

Završilo 19 učenika:

1. Arsović Dragoljub
2. Vučković Vuk
3. Gobelic Velislav
4. Grubač Stanko
5. Gržetić Ivo
6. Đukić Dragoljub
7. Đurić Nevenka
8. Jelesijević Mioljub
9. Jovičević Marko
10. Kavelj Vicko

11. Kovačević Borislav
12. Kulić Ante
13. Marsenić Vuk
14. Mitrović Batrić
15. Portnoj Aleksandar
16. Prlja Danica
17. Radojević Dušan
18. Crnčević Čedomir
19. Šuković Spasa

Generacija 1957/1962

Upisan 41 učenik

1. Babović Bogdan
2. Blažić Milovan
3. Vasović Obren
4. Vidojković Josif
5. Vojinović Njegoš
6. Vukić Branislav
7. Vukmirović Mirjana
8. Garčević Petar
9. Grbović Stevan
10. Dondić Gojko
11. Đorđević Ljubica
12. Đuričić Jakov
13. Žarković Milenko
14. Jovanović Savo
15. Jovanić Milorad
16. Karadžić Jovan
17. Klicov Branko
18. Lukić Dušan
19. Maksimović Milanka
20. Manović Slobodan

21. Marijan Anica
22. Milanović Đorđije
23. Odalović Zorkla
24. Otašević Veljko
25. Perović Vojislav
26. Radunović Lazar
27. Radunović Mitar
28. Ražnatović Marko
29. Rakočević Ratko
30. Redžović Ibrahim
31. Smaić Milan
32. Srbljanović Velizar
33. Stojanović Momčilo
34. Stojanović Tatjana
35. Ćinara Abdulah
36. Feković Feko
37. Hrle MunibČolović Borislav
38. Čolović Borislav
39. Džaka Đulbo
40. Šalja Bećir
41. Ilić Božidar

Završilo 23 učenika:

1. Babović Bogdan
2. Blažić Milovan
3. Vasović Obren
4. Vojinović Njogoš
5. Vukić Branislav
6. Vukmirović Mirjana
7. Dondić Gojko
8. Đorđević Ljubica
9. Đuričić Jakov
10. Žarković Milenko

11. Ilić Božidar
12. Karadžić Jovan
13. Klicov Branko
14. Marijan Anica
15. Milanović Đorđije
16. Perović Vojislav
17. Radunović Lazar
18. Rakočević Ratko
19. Smaić Milan
20. Stojanović Mirjana
21. Stojanović Tatjana
22. Sčinara Abdulah
23. Čolović Borislav

Generacija 1958/1963
Upisano 32 učenika

1. Bianki Nedjeljka
2. Bjelanović Ružica
3. Bogičević Jovan
4. Vukanović Đorđe
5. Vučinić Zdravko
6. Vučković Bojana
7. Duković Dušan
8. Đorđević Petar
9. Đorđević Snežana
10. Đurović Slobodan
11. Đulamerović Kemal
12. Jovanović Savo
13. Kujumčić Slavoljub
14. Kušelj Katica
15. Lisjak Albina
16. Manojlović Jelisaveta
17. Masličić Hidajet

18. Mašić Desanka
19. Meštrović Darka
20. Musović Bogdan
21. Nikolić Živko
22. Novaković Slavica
23. Otašević Veljko
24. Popović Jovan
25. Pušelja Ratimir
26. Reković Ibrahim
27. Strugar Nikola
28. Tijanić Vladimir
29. Bunić Branislav
30. Lončar Miroje
31. Sekulić Žarko
32. Odalović Milan

Završilo 25 učenika:

1. Bianki Nedjeljka
2. Bjelanović Ružica
3. Bogićević Jovan
4. Vučinić Zdravko
5. Vučković Bojana
6. Duković Dušan
7. Đorđević Petar
8. Đorđević Snežana
9. Đurović Slobodan
10. Đulamerović Kemal
11. Kujumčić Slavoljub
12. Kušelj Katica
13. Lisjak Albina
14. Manojlović Jelisaveta
15. Masličić Hidajet
16. Mašić Desanka
17. Meštrović Darka

18. Musović Bogdan
19. Nikolić Živko
20. Novaković Slavica
21. Otašević Veljko
22. Reković Ibrahim
23. Strugar Nikola
24. Tijanić Vladimir
25. Odalović Milan

Generacija 1959/1964

Upisan 31 učenik

1. Adžić Dragoljub
2. Bojić Radenko
3. Budalić Vladimir
4. Varajić Dragoljub
5. Vulanović Ratko
6. Vuković Tomislav
7. Dačević Tomislav
8. Đoković Džemal
9. Jočić Zarija
10. Joksimović Drago
11. Jokić Spasoje
12. Jokić Milan
13. Knežević Senka
14. Kuč Bahtijar
15. Luboder Zećir
16. Mijović Vojislava
17. Navarin Veronika
18. Nikolić Branislav
19. Nikolić Vojin
20. Mihailović Mihailo
21. Pejaković Nikola

22. Petrović Vera
23. Sekulić Žarko
24. Smolović Vojislav
25. Smolović Čedomir
26. Tasić Milivoje
27. Crnčević Đorđije
28. Cvijović Ratomir
29. Filipović Ratimir
30. Hadrović Refik
31. Šabović Sadik

Završilo 20 učenika:

1. Bojić Radenko
2. Varajić Dragoljub
3. Đoković Džemal
4. Jokić Milan
5. Jokić Spasoje
6. Joksimović Drago
7. Jočić Zarija
8. Keljanović Milutin
9. Kuč Bahtijar
10. Luboder Zećir
11. Mijović Vojislava
12. Navarin Veronika
13. Nikolić Branislav
14. Nikolić Vojin
15. Pejaković Nikola
16. Sekulić Žarko
17. Smolović Vojislav
18. Smolović Čedomir
19. Tijanić Vladimir
20. Šabović Sadik

Generacija 1960/1965 (Januarski rok)

Upisano 26 učenika:

1. Bulajić Bogdan
2. Bulatović Milorad
3. Bulatović Radmila
4. Vasiljević Andrija
5. Vlahomir Vojimir
6. Vulikić Ljubomir
7. Zvicer Blagoje
8. Janković Vukašin
9. Janković Dragoljub
10. Kapetanović Hilmo
11. Kovačević Miloje
12. Korać Mićun
13. Kotri Anđelko
14. Lončar Miroje
15. Mašković Radoje
16. Ljuković Ibrahim
17. Miladinović Tomislav
18. Milović Slavko
19. Perunović Stanoje
20. Radović Svetozar
21. Radović Svetomir
22. Radojević Radmila
23. Saičić Vojislav
24. Salović Bajram
25. Ćirić Mirko
26. Dotucović Petar

Završilo 9 učenika:

1. Bulatović Radmila
2. Vasiljević Andrija

3. Janković Vukašin
4. Ljuković Ibrahim
5. Miladinović Tomislav
6. Milović Slavko
7. Radović Svetozar
8. Radović Svetomir
9. Filipović Ratomir

Generacija 1961/1965 (četvorogodišnje školovanje)

Upisano 34 učenika:

1. Agić Ramiz
2. Brajović Paulina
3. Bilafer Ljiljana
4. Boļjević Slobodan
5. Bulatović Milan
6. Bulajić Zagorka
7. Babović Milan
8. Biberčić Đorđe
9. Vušović Slobodan
10. Vujović Vojin
11. Vukojičić Đorđe
12. Grubišić Nedeljko
13. Dragović Čedomir
14. Đorđević Savo
15. Đakonović Mirjana
16. Jovanović Ljubomir
17. Kovačević Slobodan
18. Medigović Jovo
19. Martinović Ilija
20. Posti Mato
21. Pravilović Miodrag
22. Pajević Milenko
23. Redžović Bajazit

24. Rašković Slavko
25. Stijepović Dragan
26. Simić Pavle
27. Sjeklića Branko
28. Tomanović Aleksandar
29. Ćeman Abdurahman
30. Fabijan Matijaš
31. Coković Vejsil
32. Šućur Radovan
33. Šarac Mulovan
34. Daković Vitomir

Završio 21 učenik:

1. Bilafer Ljiljana
2. Brdar Simo
3. Bulajić Bogdan
4. Bulatović Milan
5. Vlahović Vojimir
6. Đaković Vitomir
7. Jovanović Ljubomir
8. Kovačević Miloje
9. Martinović Ilija
10. Sjekloća Branko
11. Tomanović Aleksandar
12. Ćeman Abdurahman
13. Lončar Miroje
14. Vujović Vojin
15. Agić Ramiz
16. Vukojičić Đorđe
17. Đorđević Savo
18. Pravilović Miodrag
19. Redžović Bajazit
20. Coković Vejsil
21. Salović Bajram

Generacija 1962/1966**Upisano: 47 učenika****Odjeljenje I-a**

1. Babović Milan
2. Bijelić Olga
3. Božović Radovan
4. Brajović Radmila
5. Bujišić Milenko
6. Vujović Veselin
7. Gačević Miomirka
8. Dedeić Vojimir
9. Đurović Mitar
10. Zečević Branislav
11. Klikovac Jovanka
12. Kuč Ahmet
13. Mancukić Sabaheta
14. Marić Slobodanka
15. Mašović Jovan
16. Mrkić Mirko
17. Pavićević Božidar
18. Protić Aleksandar
19. Radević Slobodanka
20. Radović Hranislav
21. Ramujkić Kemal
22. Smolović Miloica
23. Stanković Đorđe
24. Stevović Desanka
25. Stepanović Branka
26. Stijović Dragan
27. Stojanović Nenad
28. Strujić Jusuf
29. Todorović Darinka

Odjeljenje I-b

1. Bošković Radovan
2. Vujović Boris
3. Glomazić Miodrag
4. Đurović Ilinka
5. Đurović Milorad
6. Jelić Marija
7. Klikovac Z. Ljubomir
8. Klikovac M. Ljubomir
9. Kuzman Božidar
10. Marjanović Mirko
11. Nikolić Milovan
12. Pejović Radovan
13. Radović Nada
14. Radović Savo
15. Radojević Dragica
16. Sjerković Milan
17. Sredanović Veselin
18. Fabijan Matijaš
19. Šaban Božidar

Završilo 48 učenika

1. Babović Milan
2. Bijelić Olga
3. Božović Radovan
4. Brajović Radmila
5. Bujišić Milenko
6. Vujović Veselin
7. Gačević Mimirka
8. Dedeić Vojimir
9. Đurović Mitar
10. Zečević Branislav
11. Klikovac Jovanka

12. Kuč Ahmet
13. Mancukić Sabaheta
14. Marić Slobodanka
15. Mašović Jovan
16. Mrkić Mirko
17. Pavićević Božidar
18. Protić Aleksandar
19. Radević Slobodanka
20. Radović Hranislav
21. Ramujkić Kemal
22. Smolović Miloica
23. Stanković Đorđe
24. Stevović Desanka
25. Stepanović Branka
26. Stijović Dragan
27. Stojanović Nenad
28. Strujić Jusuf
29. Todorović Darinka
30. Bošković Radovan
31. Vujović Boris
32. Glomazić Miodrag
33. Đurović Ilinka
34. Đurović Milorad
35. Jelić Marija
36. Klikovac Z. Ljubomir
37. Klikovac M. Ljubomir
38. Kuzman Božidar
39. Marjanović Mirko
40. Nikolić Milovan
41. Pejović Radovan
42. Radović Nada
43. Radović Savo
44. Radojević Dragica
45. Sijerković Milan
46. Sredanović Veselin

- 47. Fabijan Matijaš
- 48. Šaban Božidar

Umjetnička skola je prestala sa radom 1967. godine⁴. Iako je od tada prošlo već 50 godina, njen uticaj je itakako značajan i danas, naročito na Cetinju i u Herceg Novom. Neki od njenih direktora, profesora i učenika su postali velika imena likovne umjetnosti Crne Gore, nekadašnje Jugoslavije, pa i Evrope.

Resumée

Selon le Decret du Conseil pour la réalisation de la République populaire du Monténégro, et à l'initiative du Conseil d'éducation et de culture L' école des arts artisanaux à Herceg-Novi a cessé de fonctionner en 1967.

L' école a été connu par 17 générations, en tout 459 élèves inscrits et 324 diplômés.

Comme un signe de gratitude et en memoire de tous ceux qui on passé l'Ecole, il était fait un bilan comportant tous élèves à partir de la génération 1946. jusqu'à celle de l' année 1967.

⁴ Ovo je poslednja generacija Umjetničke škole u Herceg Novom. Popis je urađen po generacijama, a obuhvatio je učenike prvog i završnog razreda. Njime nijesu obuhvaćeni oni koji su napustili skolu ili bili udaljeni iz nje.

UDK 94(497.16)“1915”

Mr Milan ŠČEKIĆ

**JEDAN DOKUMENT O TRETMANU AUSTROUGARSKIH
OFICIRA U CRNOGORSKOM ZAROBLJENIŠTVU 1915.
GODINE**

*A SINGLE DOCUMENT ON TREATMENT OF THE AUSTRO
-HUNGARIAN SOLDIERS IN CAPTIVITY IN 1915.*

Crna Gora je objavila rat Austro-Ugarskoj 6. avgusta 1914. godine. Već narednog dana, 7. avgusta 1914. godine, otpočele su ratne operacije između zaraćenih strana. Iako se crnogorska vojska po brojnosti i materijalno-tehničkoj opremljenosti nije mogla porediti sa austrougarskom, ona je tokom prvih mjesec dana rata postigla impozantne rezultate. Tokom avgusta i septembra 1914. Godine, crnogorske snage su zauzele Budvu, Grbalj, Paštroviće, Sveti Stefan, Petrovac, Spič, Čajniče, Foču, Goražde, Rogaticu i Kalinovik. Crnogorska vojska došla je na svega 15 kilometara od Sarajeva. Ovako grandiozni rezultati, na samom početku rata, imali su između ostalog za posljedicu i nemali broj austrougarskih vojnika i civila, koji su dospjeli u crnogorsko zarobljeništvo.

Istoriografija se do sada nije bavila pitanjem austrougarskih zarobljenika u Crnoj Gori. Na osnovu nedavnih istraživanja koja smo vršili, sasvim sigurno je u Crnoj Gori boravilo tokom 1914. i 1915. godine negdje oko 3-4.000 austrougarskih zarobljenika, uključujući taoce i ljude osu-

mnjičene po raznim osnovama. Nije isključeno da je taj broj možda bio i nešto veći. U svakom slučaju, riječ je o značajnom broju ljudi, koji su zarobljeničke dane provodili u Crnoj Gori. Komande za njihovo zbrinjavanje uspostavljene su na Cetinju, Podgorici, Nikšiću, Danilovgradu, Kolašinu, Lijevoj Rijeci, Andrijevici, itd. No, to nijesu bila jedina mjesta gdje su bili stacionirani zarobljeni austrougarski vojnici.

Što se tiče njihovog tretmana u zarobljeništvu, crnogorske vlasti su uglavnom poštovale član 6 Haške konvencije iz 1907. godine, koji je predviđao da zaraćene države smiju „koristiti ratne zarobljenike kao radnike, prema njihovim mogućnostima i sposobnostima, sa izuzetkom oficira”. Radovi na kojima bi bili angažovani zarobljenici nijesu smjeli biti neumjereni, niti imati bilo kakve veze s ratnim operacijama. Takođe, ratni zarobljenici se nijesu smijeli koristiti u obimu od 30 km iza linija fronta. No, gotovo sve države su u ratu tu obavezu grubo pogazile, šaljući ratne zarobljenike što na prisilan rad, što u zonu ratnih operacija. Iskustvo prostih vojnika, koji su se našli u zarobljeništvu, nigdje u Evropi nije bilo sjajno. Samim tim ni Crna Gora nije bila izuzetak, jer su zabilježeni slučajevi prisilnog rada i držanja zarobljenika u zoni ratnih operacija. Istina, kako su se veliki akteri ovog sukoba odnosili prema ratnim zarobljenicima, slučajevi iz Crne Gore teško da bi se mogli nazvati kršenjem njihovih prava. Za razliku od običnih vojnika, čija su prava kršile sve zemlje učesnice Prvog svjetskog rata, prava oficira bila su svuda uglavnom poštovana.

U namjeri da ukažemo kakav su tretman imali austro-ugarski oficiri u Crnoj Gori, objavljujemo dokument koji nedvosmisleno potvrđuje visoko poštovanje crnogorskih vlasti prema protivniku. I to u momentu kada su Centralne sile preduzele veliku ofanzivu protiv crnogorske i srpske vojske, oktobra 1915. godine. Dokument koji objavljujemo nalazi se u Državnom arhivu Crne Gore na Cetinju, u fondu Ministarstvo Vojno (Kabinet, 1915, fascikla 11).

Ministru Vojnom
Gospodinu
Brigadiru Mašanu Božoviću

Zarobljeni austro-ugarski oficiri, koje sam po Vašoj naredbi posjetio, veoma su ganuti Vašom pažnjom i naklonošću, te su me zamolili, da Vam u ime njihovo isporučim srdačnu zahvalnost.

Rekli su mi, da im nije prijatno često Vam dosađivati raznim molbama i traženjem i da su veoma zadovoljni svojim stanjem, u koliko im dopušta njihovo dosadanje četrnaestomjesečno ropstvo. Uostalom opazio sam, da imaju još ove želje:

1) Kako su sada životne namirnice veoma skupe i kako im gazde svake nedjelje podižu cijene, a neki od njih imaju samo po 130 perpera mjesečno kao platu i pošto je pomoć koju ti dobijaju od komandanta „Zente” Pahnera samo 10 perpera mjesečno, to mole da im se plata povisi bar na 150 perpera mjesečno, jer inače moraju veoma da oskudijevaju. Tih, koji mole za povišicu, ima 5 na Danilov-gradu i 4 u Podgorici. Kako moraju da svojim gazdama plaćaju unaprijed, to žele da se i njima plata unaprijed isplaćuje.

2) Kako su sada cipele veoma skupe to mole, da im se stave na raspoloženju 7 pari oficirskih vojničkih cipela i eventualno da im se olakša otplata. Tri para cipela bilo bi za oficire na Danilov-gradu, a četiri para za oficire u Podgorici.

3) Oni već imaju dozvolu za fusbal-igru, ali mole, da im se dopusti da mogu tu igru da igraju na državnoj livadi, koja je u neposrednoj blizini varoši, a nalazi se kod tamošnje fabrike sukna, jer bi im se inače činile od stanovništva smetnje i neprilike.

4) Željeli bi imati samo još jednog ordonansa i to Dropu (Droppa), jer je ovaj bio posilni Pahnerov.

5) I kad ne bi bili bolesni, a da bi mogli promijeniti hranu, način života i oporaviti se na boljem vazduhu i boljim udobnostima, mole, da im se gdjekad pojedinačno dozvoli dolazak na Cetinje. Ovom dozvolom koristiće se u veoma potrebnom

slučaju, tim prije, što je dolazak na Cetinje skopčan s velikim troškovima. Ovom dozvolom veoma rado bi se koristio Pahner, jer ga ubija tamošnja monotonija, a drži da bi se on, koristeći se tom dozvolom, zdravstveno veoma oporavio.

Napominjem, da su našim vlastima tamo veoma zadovoljni i da im je osobito milo, što im je sada dodijeljen g. kapetan Mećikukić kao komandant. Vidio sam, da su se postarali da svoje ropstvo olakšaju nabavkom raznih igara, da su najмили stan, koji im služi kao zajednički lokal i da oskudijevaju u lektiri.

Ponizan
Blažo Vušković

Cetinje, 8. oktobar 1915.

R

U unutrašnjoj molbi – odnosno predlogu – neka se u dovolji i to:

1) Da se devetorici nižih činova izdaje mjesečno po 150 perp. - u početku mjeseca kao i drugim oficirima počinjući od prvog oktobra tek. godine.

2) Da im Gl. Intendantura izdade sedam pari crevalja – na otplatu kao što se čini i našim oficirima.

3) Igru „fusbal” mogu vršiti ti i na tom mjestu gdje biše oni željeli, ako to nije na čiju štetu.

4) Ordonans – zarobljenik Dropa da se dodijeli Pahneru.

5) Može kom. Pahner na Cetinje doći i – kao što je molio – ostati 15 dana, a prema ranijoj mojoj naredbi mogu redovno i drugi dolaziti.

Min. M. Božović

Cetinje
9. X 915.

UDK 94(497.16)“1912/1913”

Milka MAŠANOVIĆ

**POVJERLJIVI IZVJEŠTAJ PRINCA MIRKA KRALJU
NIKOLI O STANJU U SKADRU I KONTAKTIMA SA
ESAD-PAŠOM**

*CONFIDENTIAL REPORT OF PRINCE MIRKO TO KING NIKOLA
ON THE SITUATION IN SCHODRA AND HIS CONTACTS WITH
ESAD -PASHA*

Prvi balkanski rat ostaće upamćen u istoriji Crne Gore kao jedna od najdramatičnijih ratnih epopeja crnogorskog naroda. Stoga, proučavanje i ispitivanje ovog istorijskog događaja predstavlja permanentni zadatak naše historiografije. Mnoga imena crnogorske istorijske nauke bavila su se ovom tematikom i objavljivanjem značajne arhivske građe. Dokument koji ovom prilikom objavljujemo je još jedan doprinos izučavanju i boljem i lakšem sagledavanju svih aspekata Prvog balkanskog rata.

Crna Gora je ušla u Prvi balkanski rat 26. septembra 1912. godine, napadom na turska utvrđenja na Šipčaniku. Njen ratni cilj nije bio samo proširenje teritorije na račun Osmanskog carstva, već prevashodno zaštita hrišćanskog stanovništva u Turskoj. Za Crnu Goru je ovaj rat jednako bio oslobodilački, kao i humanitarni i antifeudalni. Prema ratnim planovima crnogorske Vrhovne komande, njena vojska je bi-

la podijeljena u tri odreda. Prvi odred je bio Istočni, pod komandom serdara Janka Vukotića, koji je imao zadatak da na sjeveru zaštititi državu od eventualnih turskih upada. Zetski odred bio je pod komandom prijestolonasljednika princa Danila, a treći, Primorski odred pod komandom brigadira Mitra Martinovića, tadašnjeg predsjednika Kraljevske vlade. Oni su činili glavninu crnogorskih snaga koje su bile upućene na front prema Skadru. Osvajanje Skadra bio je jedan od osnovnih ciljeva Crne Gore u Prvom balkanskom ratu.

U ratnim operacijama Prvog balkanskog rata bili su angažovani i pripadnici kraljevske porodice. Prijestolonasljednik Danilo bio je komandant Zetskog odreda, a pored njega učesće u ratu uzeo je i princ Mirko. Prema dokumentima kojima raspolaže Državni arhiv Crne Gore, njega je kralj Nikola uputio u štab Primorskog odreda. Pošto princ nije imao većeg ratnog iskustva ni vojnog obrazovanja, prema naređenju samog kralja, kod brigadira Mitra Martinovića nije zauzeo neki komandni položaj. Ipak, princ Mirko je tokom rata obavljao zadatak povjerljivog izaslanika kralja Nikole sa fronta. Takođe, bio je zadužen za komunikaciju sa predstavnicima Otomanske imperije iz Skadra, koji su preko njega na najlakši način stupali u kontakt sa crnogorskim suverenom. Zato su izvještaji, koje je slao sa bojišta izvanredno svjedočanstvo o događajima, od velike istorijske važnosti.

Preko njih se istoričari i ostali koji se bave ovom temom, mogu upoznati sa iskustvom direktnog učesnika tih događaja i dobiti još jedan ugao posmatranja koji može da doprinese boljem sagledavanju svih aspekata rata. Iz tog razloga odlučili smo se da objavimo jedan od njegovih izvještaja upućenih kralju Nikoli.

U njemu princ Mirko obavještava kralja Nikolu o prispjeću pisma Esad-paše, koji je dostavio preko izaslanika. Koristeći kurira, nekog Skadranina kojem se u dokumentu ne navodi ime, a koji nosi pismo italijanskog konzula u Skadru grofa

Moncinelija, Esad-paša nalazi način da održava kontakt sa dvorom na Cetinju. Pored toga, princ Mirko ispitujući kurira uspjeva da dođe do korisnih informacija o stanju u Skadru koji je pod opsadom crnogorske vojske.

Prepiska koja je vođena između dvora na Cetinju i vojnih vlasti u Skadru, malo je poznata crnogorskoj naučnoj javnosti te time izvještaj koji donosimo, dobija na značaju. Ova vrijedna arhivalija može da doprinese našem boljem razumijevanju Prvog balkanskog rata i dubljem sagledavanju svih aspekata koji su uticali na ovaj značajan događaj crnogorske istorije.

Мурићани, 28./XII 1912.¹

Mon cher Papa,

Шиљем Вам по перјаницима Станку Бошковићу и Илији Михаиловићу 2. писма, која ми пише на турскоме језику Есад-Паша. Он је јуче долазио у Брдицу да он лично предадне те 2. писма овоме Турчину као год и писмо од Италијанског конзула *Conte Mancinelli* које је упућено на „Облик“ бригадијеру Иву Ђуровићу са молбом да га овај пошље барону Сквити . _ као што ће те видјети по *visite-carte* овђе уложеној . _ Писма Есад-Пашина писана мени, колико смо могли овђе разумјети састоје се свако у измотавања и шарања а *la turca*. Ја не могу разумјети што је са њима хтјео рећи. Изгледа ми толико као да се правда што није допринио да учини оно што му је препоручено било у писму

¹ NMCG-ABO, Fond Nikola I, f 3, br. 241

од бр. Ива Ђуровића којег му је овај, по вашој жељи писао назад б. недјеља. Есад паша ме поздравља, и моли се богу за моју срећу __. Нијесам вам могао послати преводе тијех писама јер их није имао ко овђе тачно превести. Боље ће их тамо превести Душан Греговић или ко други. Есад паша је наредио да се овај Турчин врати тамо, за то јер како Есад Паша прича, он ће ми опет шиљати тога Турчина вели ја сам задржао Турчина овђе до ваше наредбе.-

Турчин ми прича следеће

I

Есад-Паша би се драговољно предао са Мухаџерима, али пошто је Хасан- Риза Паша противног мишљења и главни командант Аскера, то је Есад - Паши и бијелијема Турцима немогуће учињети.

II

Скадар се налази у оскудици хране и да ће кроз који дан ако устраје сјевер нестати воде у млинове и да онда неће моћи мјети оно мало жита што су покупили по Задрими.

III

Пошто је нестао новац Хасан-Риза Паши он удара намет на Скадарске прваке и од њих узима извјесне суме новаца

III

Хасан-Риза Паша, видећи да становништво жели да се предадне, он непрестано прича да ће му доћи помоћ,

и час говори да му је већ та помоћ дошла у Љеш или у Тирану, или у Медову

V

Тавнице су пуне незадовољника Хасан-Риза Паша чини терор, и завадио се је са Есад Пашом у крваве. Хасан-Риза се највише налази у Бардањолу а Есад Паша у Скадру _._

Стање у Скадру је очајничко.

VI

Сваки час се чине премјештаји војске. Час највише масе војске дође к Тарабошу час пође у Бардањолу час у Штољ.

—

Толико дакле као новости од овога Турчина.

(VII. Хасан Риза Паша и његов штаб имају прелијепијех хатова)

Ја се надам у бога *mon cher Papa* да ћете успјети некаквијем да намамите барона Сквити да вам он прочита цијело писмо Консула *Mancinelli*. Ко зна што је у томе писму _ _ ????

Захвалити богу војска је здрава, весела и расположена, и ништа јој не хвали осим мало кавге_ Ваша честитка (прокламација) учињела је громопуцатенејши утисак на војску и на све. Одушевљење је било неописано. Изванредно смо провели Христове празнике.

Митар и ја љубимо Вам руке

Мирко

UDK 94(497.16)

Ana PEJOVIĆ

**JEDAN POVJERLJIVI IZVJEŠTAJ MITRA BAKIĆA
CRNOGORSKOG POSLANIKA U CARIGRADU**
*A CONFIDENTIAL REPORT OF MITAR BAKIC, THE
MONTENEGRIN ENVOY IN CONSTANTINOPLE*

Sticanjem nezavisnosti na Berlinskom kongresu 1878. godine, Crna Gora počinje da razvija svoju diplomatsku službu. Odmah nakon Kongresa, Velike sile i druge strane zemlje uputile su svoje izaslanike na Cetinje. Razvoj crnogorske diplomatske službe bio je uslovljen ekonomskim mogućnostima Knjaževine. Zbog toga su odabrane najznačajnije, prioritete zemlje u koje je trebalo uputiti crnogorske diplomatske predstavnike. Drugi faktor koji je uslovljavao razvoj crnogorske diplomatske službe bio je nedostatak kadra za obavljanje ovih značajnih državnih poslova. Zbog nerazvijenosti školskog sistema, Crna Gora je bila prinuđena da jedan mali dio svoje omladine školuje u inostranstvu. Međutim, broj školovanih ljudi nije zadovoljavao njene potrebe u bilo kojoj sferi društva. Za unutrašnje potrebe Crne Gore uglavnom su angažovani ljudi iz Austro-Ugarske i Srbije, dok je za potrebe diplomatske službe, zbog specifičnosti posla, Knjaževina morala da se osloni samo na sopstvene malobrojne kadrove. Ugledni ljudi, vojvode i senatori, poput Stanka Radonjića i Gavra Vukovića, koji su imali potrebno obrazovanje i ranije obavljali

diplomatske funkcije za potrebe Crne Gore, morali su ostati u zemlji.

Prva zemlja sa kojom crnogorska država uspostavlja diplomatske odnose bila je Osmanska carevina, koja je među prvima poslala svog izaslanika na Cetinje. Kako bi razvijao susjedске odnose sa Turskom, nakon vjekovne borbe za oslobođenje, knjaz Nikola je odlučio da prvog crnogorskog diplomatskog predstavnika pošalje upravo u Carigrad. Tako je 1879. godine, u Carigrad upućen, u svojstvu otpravnika poslova, Mitar Plamenac. Ali, on se nije dugo zadržao na toj poziciji i 1883. godine nasljeđuje ga Mitar Bakić. Njih dvojica će se smjenjivati na toj funkciji do Plamenčeve smrti 1889. godine.

Mitar Bakić, jedan od prvih i možda najpoznatiji crnogorski diplomata, rođen je u selu Zabrdje, u Vasojevićima, 21. decembra 1852. godine. Bio je sin Zarije Bakića, uglednog vasojevićkog kapetana. Osnovnu školu završio je na Cetinju, a zatim je 1869. godine upisao tek osnovanu cetinjsku Bogosloviju. Nakon završetka srednjeg obrazovanja, na dalje školovanje je upućen u Kijev na Duhovnu akademiju. Po izbijanju Veljeg rata, Plamenac se vraća u Crnu Goru kako bi učestvovao u odbrani otadžbine, ali već 1877. godine nastavlja školovanje, ovaj put u Sankt Petersburgu.

Mitar Bakić je diplomatsku karijeru započeo u Ministarstvu inostranih poslova u svojstvu sekretara. Prvi angažman u inostranstvu dobio je 1883. godine kada je poslat u Carigrad da zamijeni dotadašnjeg otpravnika poslova Mitra Plamenca. Na toj poziciji se zadržao malo, ali već iduće 1884. godine vraća se u grad na Bosforu umjesto vojvode Gavra Vukovića. Posao otpravnika poslova vršio je do 1887. godine kada ga na njegovu inicijativu smjenjuje Mitar Plamenac. Međutim Plamenac je umro 1889. godine, pa na njegovo mjesto ponovo dolazi Mitar Bakić. Od tada na mjestu otpravnika poslova u Carigradu Mitar Bakić ostaje sve do svoje smrti 1903. godine.

Bakić je svoje dužnosti vršio revnosno i dostojanstveno i time je stekao veliko poštovanje kod Nj. Veličanstva Sultana, Visoke Porte i kod evropskih zastupnika u Carigradu. Svaki nesporazum između Crne Gore i Turske znao je na vrijeme predupriјediti ili ako se već dogodi, tako izravnati da su obje strane bile zadovoljne i na taj način ove dvije države postajale su sve više prijateljske.»¹

Zaista, Mitar Bakić je tokom cijele kariјere važio za možda i najsposobnijeg crnogorskog diplomatu. Najbolja ocjena njegovog rada je izrečena u savjetu koji je dobio njegov nasljednik: «Radi kao što je Bakić radio.»²

Tokom svoje duge i uspješne diplomatske kariјere Mitar Bakić je, pored dužnosti predstavnika Crne Gore u Carigradu, obavljao i obavještajne zadatke koje mu je povjeravao двор na Cetinju. Koristeći svoj položaj i brojne kontakte u turskoј priјestonici, Bakić je uspiјevao da sakupi mnoge informacije o namjerama drugih zemalja prema Crnoj Gori. Svojim radom na ovom polju stvorio je obavještajnu mrežu širom Osmanske carevine i preko nje je mogao da prati kretanja stranih agenata koji su upućivani u Crnu Goru. Zato smo odabrali da prikažemo ovaj dokument koji ilustruje obavještajni rad Mitra Bakića tokom njegovog boravka u Carigradu.

¹ *Glas Crnogorca*, br. 35, 16. VIII 1903. godine.

² *Slobodna misao*, br.4, Nikšić, 29. I 1939. godine.

MID 341/1887

Emergijan 11 april 1887³

Gospodine Ministre,

Kao sto sam Vi telegrafom dostavio, iz Beograda se uputio za Crnu Goru, preko Novopazarskog sandžaka ili Stare Srbije na Skadar, izvjesni carigradski špijun: Osman-Nuri efendija, o kojem sam Vi prošlog ljeta napominjao u dopisima, koje sam pisao na Vas i Veliki Sud odnosno Petra Popovića Lipovca i nekogjeg Vukmarkovića iz Šestana.

Osman-efendija je Srbin, rodом iz Austrije, pak se još davno poturčio i stupio na tursku službu. Za vrijeme Abdul Azisa bio je ađutant, a poslje je naznačen bio špijunom pri tajnom političkom kabinetu Sultanovom. U toj službi nalazio se do početka prošle godine, pak je tada iz nje odpušćen, jer se doznalo, da stoji u odnošaj sa ovdašnjim austrijskim poslanstvom, koje ga je doista za izvjesne misije upotrebljavalo.

Počem Osman efendija govori srpski pa je neprekidno bio u snošaju sa bosansko-hercegovačkim begovima, a također i sa ostalim našim ljudima, koji su dolazili ovamo, bilo iz Bosne i Hercegovine, bilo iz Austrije, bilo iz Crne Gore, Srbije, Arbanije ili Novopazarskog sandžaka, te tako svuda i na svakom mjestu ima poznanstva.

Blizu će biti mjesec dana da ga je nestalo iz Carigrada. Spočetka govorahu, da ga je austr. poslanstvo poslalo u Reni, da vidi: na koliko su osnovani novinarski glasovi odnosno tobžnje čete kapetana Nabokova, koja se bajagi tamo prikuplja-

³ CG DA 1 CET; MID, f: 20, br 341.

la, da prijeđe u Bugarsku. Zatijem smo iz pouzdana izvora doznali, da je u srpskoj legaciji vizirao teskeru za Beograd. S njim je putovao u Beogradu jedan Hrvat, imenom Vajhev, koji je još 1865 iz Austrije emigrirao, neko se vrijeme bavio u Beogradu i služio u kraljevom dvorcu, pak se naposljetku ovdje u Carigradu nastanio. Taj se Hrvat neki dan s puta povratio i tvrdi, da je Osman-efendija bio kod Kralja Milana, podnosio mu neke izvještaje o Crnoj Gori i njenim planovima, pak da mu je kralj dao 100 napoleona i poslao ga u Crnu Goru, da bi mogao poslje dostaviti mu podrobnije izvještaje.

Vajhev kaže i to, da su Garašanin i Franasović bili prisutni, kada je kralj primao Osman-efendiju i uputstva mu davao.

Osman efendija je povišokog rasta, dugog lica i velikog nosa, a kao osobiti znak, ima ozad na vratu kvrgu (kilo). Teskeru je izvadio na ime Osman-Nuri efendija.

Dobro bi bilo, kada bi ste naredili, da se uhvati i strogom ispitu podvrgne, jer je strašljiv, pak bi sve otkrio. Također on bi Vi mogao dostaviti što odnosno agitacije austrijske u Arbaniji protivu Crne Gore, o kojoj sam napominjao u jednom pismencu na M. Plamenca.

Zajedno sa agitacijom u Arbaniji Austrija jako agitira u posljednje vrijeme protivu Crne Gore i među muhamedancima iz Bosne, Hercegovine i Novog Pazara. Također i ovdje se od austr. strane ka tome radi kod Bosansko-Hercegovačkih begova, koji u Carigradu stanuju. Prije nekoliko dana stigao je bio ovamo neki Karabegović iz Bosne, koji je poznat kao osobiti privrženik austrijski. S njim su bila još dva druga muhamedanca, od kojih je jedan odputovao u Smirnu, a drugi neđe u Aziju Malu. Govore, da su došli bili zbog toga, da bosansko-hercegovačke emigrante ugovore, da se nazad vrate, obećavajući im od strane Austrije velike povlastice, plate i nagrade. Turska vlast, pošto je doznala za to Karabegovića je proćerala.

S pouzdane strane obaviješten sam, da bi Bosanci i Hercegovci koji se u Novom Pazaru nalaze, sastavili četu od 500 ljudi i upali u Bosnu, samo kad bi i od kuda dobili ikakve pomoći novčane.

S osobitim poštovanjem:

M. Bakić

Прикази

Mr Jadranka Selhanović, **Crnogorska vlast i crnogorsko nacionalno pitanje,**

(Dokumenta 1970-1985), Podgorica, 2015.

PRILIKA ZA NOVO ČITANJE NESHVAĆENIH PORUKA

Rasprave o nacionalnom identitetu česta su tema crnogorske historiografije i publicistike. Ipak, umjesto novih saznanja, rasprava o ovim pitanjima uglavnom se svodila na afirmisanje, odnosno negiranje ranije utvrđenih „*istorijskih istina*“ i različite interpretacije postojećih izvora. Upravo zbog tih okolnosti pojava zbirke dokumenata „*Crnogorska vlast i crnogorsko nacionalno pitanje*“, mr Jadranke Selhanović predstavlja otklon od postojećeg pristupa ovom istraživačkom problemu, jer se o ovoj temi do sada pisalo isključivo na osnovu ličnog iskustva, štampe ili publicistike. Mr Jadranka Selhanović istraživačima prezentuje četiri dokumenta nastala u periodu između 1970. i 1985. godine i ona predstavljaju zaokruženu cjelinu o odnosu vlasti prema nacionalnom pitanju.

Knjiga „*Crnogorska vlast i crnogorsko nacionalno pitanje (dokumenta 1970-1985)*“, u izdanju Državnog arhiva Crne Gore, obima oko 300 strana, osim predgovora, donosi četiri dokumenta koje je Selhanović prezentovala u njihovom izvornom obliku. To su *Platforma o razvoju crnogorske kulture*, njen predloženi i usvojeni tekst kao i stenogram sa sjednice

CKSK Crne Gore od 23. decembra 1970. godine na kojoj se raspravljalo o Platformi. Zatim, Izvještaj radne grupe o ispoljavanju nacionalističkih ideja u javnim glasilima i institucijama kulture iz 1972. godine. Tu je i partijska analiza crnogorskog književnog i likovnog stvaralaštva u univerzitetkim programima, školama i udžbenicima sa stenogramom sjednice Predsjedništva CKSK Crne Gore iz marta 1977. godine na kojoj je analiza i predstavljena. Konačno, cjelina se zaokružuje dokumentom iz septembra 1985. godine kada se na sjednici CKSK Crne Gore analizira realizacija ciljeva iz Platforme iz 1970. godine i ostvareni rezultati.

Bez obzira što je identitet crnogorskog naroda nakon Drugog svjetskog rata prihvaćen kao ustavno-politička kategorija, sadržaj i unutrašnji odnosi tog identiteta nisu bili tema društvene rasprave. Do pojavljivanja platforme iz 1970. godine, nacionalni identitet Crnogoraca definisan je isključivo na osnovu stavova Milovana Đilasa koji zastupa tezu da su Crnogorci po etničkoj pripadnosti Srbi koji su tokom istorije formirali posebnu naciju. Platforma o razvoju crnogorske kulture pojavljuje se 25 godina nakon Đilasovog određenja crnogorskog naroda i predstavlja prvi zvaničan dokument u kome se forumski raspravlja o nacionalnom pitanju. Platforma predstavlja krupan zaokret u tadašnjem tretiranju nacije i dokument u kome se Partija bavi suštinskim, sadržajnim pitanjima crnogorskog identiteta.

Pitanje crnogorske nacionalne kulture, koja bi trebalo da bude osnov crnogorskog nacionalnog identiteta, problematizuje se nakon Četvrtog kongresa SKCG u martu 1965. godine. Kongres jasno naglašava potrebu definisanja nacionalne kulture i otvara prostor za preispitivanje postojećih modela kulturnog identiteta. U raspravama i analizama koje su uslijedile, prvi put se prepoznaju stavovi da Crnogorci imaju naciju, ali nemaju nacionalnu kulturu zbog čega je

konstituisanje nacionalne kulture objašnjeno kao preduslov za ravnopravan tretman crnogorske nacije. Takozvani dvojni karakter crnogorske kulture, odnosno njeno predstavljanje kao dijela srpske kulture, prepoznato je kao ključni ograničavajući faktor razvoja nacionalnog identiteta. Problematizovanje pitanja crnogorske kulture i nacije dešava se u trenutku kada se te teme aktuelizuju i u drugim jugoslovenskim republikama. Sve te okolnosti utiču na usvajanje Platforme o razvoju crnogorske kulture 1970. godine, u kojoj je jasno naglašeno da su neprihvatljive sve dileme koje osporavaju individualnost crnogorske nacije i kulture. Politički vrh Saveza komunista Crne Gore jasno se određuje prema tom pitanju i zauzima stav da negiranje crnogorske kulture znači i negiranje individualnosti crnogorske nacije. Kao odgovor na negiranje crnogorskog identiteta, promoviše se proces jačanja nacionalne kulture, naučno-istraživačkog rada, reforme školstva i formiranja novih institucija. Posljedice te politike bile su: formiranje Univerziteta, Akademije nauka i umjetnosti, stvaranje novih kulturnih institucija, početak emitovanja nacionalnog dnevnika i svakodnevno izlaženje lista *Pobjeda*.

Kroz Platformu o razvoju crnogorske kulture, Savez komunista Crne Gore, crnogorsko nacionalno pitanje definiše na tragu Đilasove formulacije o crnogorskoj naciji. Ne spori se isto etničko porijeklo Crnogoraca i Srba, ali se nacija tumači kao produkt savremenih istorijskih zbivanja. U njihovom tumačenju, za razvoj crnogorske nacionalne svijesti, pitanje etničkog porijekla postaje irelevantno. Odbacuju se kao neprihvatljivi stavovi, takozvanih *velikosrpskih krugova*, koji crnogorsku kulturu tretiraju kao dio srpske kulture. Pokušavajući da obezbijedi održivost sopstvenog modela rješavanja nacionalnog pitanja, Savez komunista Crne Gore dio krivice prebacuje i na tzv. *crnogorske separatiste* koji, kako se tumači, kroz teze o etničkoj posebnosti Crnogoraca

na nenaučnim osnovama tumače razvoj nacije. Odbacujući dvije krajnosti, Partija se legitimiše kao zagovornik srednjeg rješenja, fokusirajući se na razvoj crnogorskih kulturnih institucija kao osnove za afirmisanje crnogorske nacije.

O tome govori i drugi dokument u ovoj knjizi iz 1972. godine, u kome se predstavlja Izvještaj radne grupe koja je pratila *ispoljavanje nacionalističkih i idejno-neprihvatljivih tendencija u javnim glasilima i institucijama kulture*. U izvještaju partijskih organa *velikosrpski*, odnosno *crnogorski-separatistički* nacionalizam identifikuju se kao najveća opasnost za politiku srednjeg puta. Slične stavove imamo i u trećem prezentovanom dokumentu iz 1977. godine u kome se, osim analiziranja crnogorskog književnog i likovnog stvaralaštva u programima škola i univerziteta, o tome raspravlja i u okviru Predsjedništva CK SKCG. I ova analiza pokazala je da se crnogorsko književno i likovno stvaralaštvo tretira kao dio srpske kulture što je za čelne ljude Partije direktno negiranje crnogorske nacije. Značajnijih promjena po tom pitanju nije bilo ni 1985. godine kada Centralni komitet SKCG analizira ostvarene rezultate Platforme iz 1970. godine. To je i posljednji dokument u ovoj knjizi koji pokazuje da su problemi sa kojima se suočavala crnogorska kultura ostali manje-više identični kao i za vrijeme usvajanja Platforme. Istina, u odnosu na 1970. godinu, formirano je mnogo novih kulturnih, obrazovnih i naučnih institucija, ali je problem negiranja crnogorske kulture i nacije prisutan i o njemu se diskutuje i na ovom sastanku. Uvažavajući postignute rezultate ostvarene od 1970. godine, CK SK Crne Gore je potpuno svjestan svih ograničenja u afirmisanju kulturnog i nacionalnog identiteta Crnogoraca. Priznaju da njihova očekivanja nijesu ispunjena i zalažu se za donošenje dugoročnog programa razvoja kulture.

Analizom ostvarenih rezultata, Savez komunista Crne Gore 1985. godine zaokružuje svoje interesovanje za pitanja

nacionalne kulture i identiteta. O dometima i rezultatima tih aktivnosti treba govoriti u dva nivoa. Prvi, u kome se moraju konstatovati impresivni rezultati u stvaranju kulturnih, naučnih i drugih institucija osnovanih neposredno nakon 1970. godine. Tim aktivnostima postavljeni su temelji budućeg kulturnog i naučnog života u Crnoj Gori. Drugi nivo su realni dometi takve kulturne i nacionalne politike koja, i pored ogromnih rezultata u razvoju institucija, nije ispunila očekivanja Partije. To se vidi iz dokumenta iz 1985. godine kada se na najvišem partijskom nivou konstatuje nezadovoljstvo *obimom, kvalitetom i efikasnošću svog angažovanja u kulturi*. Ograničene domete u afirmisanju crnogorske nacionalne kulture i nacije vrlo brzo potvrđiće i događaji iz 1988. i 1989. godine, kada je za kratko vrijeme ideologija, koja se u ovim dokumentima naziva velikosrpska, urušila sve tradicije crnogorskog kulturnog i nacionalnog koncepta koji se stvarao od 1970. godine. Stavovi crnogorskog partijskog rukovodstva, koji se prepoznaju u dokumentima iz ove knjige, objašnjavaju i zašto to rukovodstvo nije moglo da prihvati politiku koja je iz Beograda 1988. stigla u Crnu Goru. Izazovi sa kojima se suočilo partijsko rukovodstvo krajem osamdesetih, inspirisani su i predvođeni od strane onih političkih i kulturnih elita koji su u ovim dokumentima prepoznati kao negatori crnogorske kulture i nacije. Crnogorski komunisti, bez obzira što se pozivaju na marksističko-lenjinističko učenje, imaju moderan pristup nacionalnom pitanju koji isključuje etničko porijeklo i jezik kao dominantan element u stvaranju nacije. Osim toga oni jasno identifikuju i osnovne nedostatke takozvanog velikosrpskog i crnogorskog-separatističkog modela, navodeći da i jedan i drugi nacionalizam osporavaju ili dokazuju istorijski razvitak crnogorske nacije u periodu u kome nisu ni postojali uslovi za njen razvitak. Dokumenti ukazuju i na jedan istorijski paradoks, da u posljednjim godinama vlasti Savez komunista kao jedna totalitarna politička opcija, predstavlja

najnapredniju društvenu alternativu u Crnoj Gori. To se jednostavno može potvrditi analizom partijskih stavova iz ovih dokumenata sa onim što je bila politika njihovih nasljednika nakon 1989. godine.

Promišljanja o svim ovim temama još očiglednije upućuju na značaj prezentovanih dokumenata i istraživački napor mr Jadranke Selhanović. Priređenim dokumentima, Selhanović otvara prostor za jedno novo istraživačko tretiranje crnogorskog identiteta. Zahvaljujući dobrom izboru dokumenata koji predstavljaju koherentnu cjelinu, budući istraživači na jednom mjestu imaju najvažnije stavove i postupke vlasti o crnogorskom nacionalnom pitanju. Ono što je možda najveća važnost ovih dokumenata je činjenica da su komunisti između 1970. i 1985. godine problematizovali ogroman broj neuralgičnih tačaka crnogorskog društva koji su aktuelni i skoro četiri decenije kasnije.

Mr Adnan Prekić

**Snežana Vojvoda: „Božidar Šekularac : bio-bibliografija“
(NBCG „Đurđe Crnojević, Cetinje 2016, 206 str.)**

Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“ je 2016. godine, u okviru svoje edicije *Bibliografija*, objavila publikaciju „Božidar Šekularac : bio-bibliografija“, koju je izradila Snežana Vojvoda. Prof. dr Božidar Šekularac pripada krugu istaknutih crnogorskih historičara koji je napisao veliki broj naučnih radova iz oblasti istorije i slavistike, a naročito je značajan njegov naučni doprinos istraživanju srednjovjekovne istorije Crne Gore.

Rođen je u selu Kurikuće, opština Berane 1944. godine. U ovom gradu je završio osnovnu školu i gimnaziju, Višu pedagošku akademiju u Prizrenu, a diplomirao je ruski jezik na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Magistarsku tezu „Kompleks povelja manastira Svetog Nikole na otoku Vranjina na Skadarskom jezeru“ odbranio na Filozofskom fakultetu u Zadru 1980. Ovaj rad je objavljen kao posebno izdanje Leksikografskog zavoda Crne Gore pod nazivom „Vranjinske povelje“ (1984). Doktorirao je na istom fakultetu sa temom „Valorizacija i upotreba dukljansko-zetskih srednjovjekovnih povelja kao izvorne građe za historiju crnogorskog naroda“, koja predstavlja prvo objavljivanje i tumačenje dukljansko-zetskih povelja, a ujedno je i „prva monografija o dukljanskom periodu crnogorske istorije“.

Prof. dr Božidar Šekularac je na početku svoje radne karijere bio nastavnik u okolini Prizrena, zatim u Odžacima

i Mojkovcu, a 1982. godine je izabran za asistenta za srednjovjekovnu istoriju u Istorijskom institutu Crne Gore. U ovoj naučnoj instituciji je biran u sva naučna zvanja, a zvanje naučnog savjetnika stekao je 1995. godine. Angažovan je kao predavač na osnovnim, postdiplomskim i doktorskim studijama na Filozofskom fakultetu u Prištini i Filozofskom fakultetu u Nikšiću. Prof. Šekularac je dao veliki doprinos naučnoj afirmaciji Univerziteta Crne Gore i kroz realizaciju značajnih projekata i istraživanja u brojnim svjetskim arhivima, čime je upotpunio dokumentarnu građu o Crnoj Gori. Posebno je vrijedno što je jedan dio pisane crnogorske baštine uspio da donese u svoju zemlju.

U ovom prikazu je nemoguće pobrojati sve dužnosti i funkcije prof. Šekularca, ali ćemo pomenuti neke od njih: direktor Zavoda za školstvo SR Crne Gore, direktor Istorijskog instituta Univerziteta Crne Gore, pomoćnik ministra prosvjete i nauke u Vladi Crne Gore, glavni urednik časopisa „Vaspitanje i obrazovanje, odgovorni urednik časopisa „Istorijski zapisi“, član redakcija značajnih zbornika i dr. Zapaženo je i njegovo učešće u mnogobrojnim naučnim i stručnim komisijama, odborima i redakcijama. Zalaganjem prof. Šekularca, zajedno sa drugim istaknutim crnogorskim stvaraocima, objavljena je kapitalna edicija Istorijskog instituta „Monumenta montenegrina“ u dvadeset tomova. Dobitnik je brojnih prestižnih nagrada i priznanja, a njegovi radovi su bezbroj puta citirani u naučnim publikacijama u zemlji i inostranstvu.

Publikacija „Božidar Šekularac – bio-bibliografija“ predstavlja popis njegovih radova (knjiga i članaka), kao i popis radova koje su drugi objavili o njemu. Već smo naglasili da se najznačajnija istraživanja ovog autora odnose na „izdavanje diplomatske građe nastale na području današnje Crne Gore. Pored povelja priredio je i korpus zapisa i natpisa nastalih na teritoriji Crne Gore od VIII do početka XVI vijeka. Takođe je napisao i nekoliko udžbenika, kao i priloga iz metodike na-

stave stranih jezika“.

U skladu sa tim, autorka Vojvoda je cjelokupnu prikupljenu građu podijelila u tri cjeline: 1. Monografske publikacije, 2. Prilozi u listovima, časopisima, zbornicima radova i monografskim publikacijama, i 3. Literatura o Božidaru Šekularcu. Prva cjelina obuhvata knjige, separate, priređena i zdanja i recenzije i sadrži 60 bibliografskih jedinica. Drugi dio, koji obuhvata priloge u listovima, časopisima, zbornicima radova i monografskim publikacijama, je najobimniji i sadrži 558 bibliografskih jedinica. Jedinice su sistematizovane prema oblastima: *Istorija, Obrazovanje, Prevodi, Osvrti i prikazi, Intervjui, Ostali prilozi*. Treću cjelinu bio-bibliografije čini popis objavljenih radova o prof. Šekularcu. Ovaj popis sadrži 219 bibliografskih jedinica, a podijeljen je na *Prikazi i kritike* i *Ostali prilozi*.

Posebnu, četvrtu cjelinu čini popis elektronskih izvora, odnosno bibliografske jedinice koje se mogu naći na internetu, a prof. Šekularac je autor ili su drugi pisali o njemu i njegovom djelu. Na kraju, publikacija sadrži i poglavlje *Prilozi*, sa najznačajnijim nagradama i priznanjima koje je dobio ovaj neumorni istraživač, ugledni i priznati naučni radnik i univerzitetski profesor, čiji su radovi nezaobilazni u proučavanju istorijskih i slavističkih tema.

Bibliografija ukupno sadrži 901 jedinicu, koje su izrađene po osnovnom bibliografskom principu, a to je pouzdanost koji se postiže neposrednim uvidom u svaku pojedinačnu publikaciju (*de visu*). Jedinice su obrađene prema međunarodnim standardima ISBD(m) za monografske publikacije i ISBD(cp) za obradu članaka, a mnoge su popraćene iscrpnim anotacijama. U cilju povećanja informativnosti, na kraju knjige su data i dva registra: *Imenski registar* i *Registar korišćenih periodičnih publikacija i zbornika*.

Personalne bibliografije za predmet bibliografskog rada uzimaju ličnosti od izuzetnog ili posebnog značaja u nekoj duhovnoj oblasti ili u javnom životu uopšte i predstavljaju

relevantan izvor podataka za istraživački rad. Sa sigurnošću možemo reći da su publikacijom „Božidar Šekularac : bio-bibliografija“ potvrđeni svi temeljni principi izrade ovakvih radova. Potvrđeni su, prije svega, jer je prof. dr Božidar Šekularac dao izuzetan doprinos razvoju naučne misli u Crnoj Gori. Njegove monografije, naučni radovi, ukupan društveni, intelektualni i lični angažman, daju nam za pravo da vjerujemo da će naredno, dopunjeno izdanje biti vrlo brzo objavljeno.

Autorki Snežani Vojvodi, takođe, odajemo priznanje, jer je uložila značajan napor da istraži brojne bibliografske izvore i da na stručnim bibliografskim osnovama izradi ovu vrijednu publikaciju.

Mr Dragica Lompar

Dr. sc. Živana Heđbeli, **Šta i kako s „papirima“
organizacija civilnog društva: dokumenta** (Zagreb,
Centar za suočavanje s prošlošću, Zagreb)

Dr. sc. Živana Heđbeli je autorica arhivističke publikacije koja je, čini se, ostala nepoznata našoj stručnoj i naučnoj javnosti, arhivskim djelatnicima i arhivama, te akterima NVO civilnog društva, znanstvenicima, a naročito osobama koje će stručno postupati i starati se o građi civilnog društva.

O ovoj knjizi je teško govoriti, iz više razloga, i autoru ovog prikaza, iako je sabrao višedecenijsko teorijsko i praktično arhivsko iskustvo, napisao više arhivističkih studija i brojne prikaze knjiga, studija, monografija, priručnika brojnih autora. Ponajviše što je ova materija kod nas prilično nova, nepoznata i veoma kompleksna. Autorica je prva doktorica arhivistike u Hrvatskoj. Radila je kao voditeljica stručnog tima na sređivanju niza veoma važnih arhivskih fondova i zbirki (približno 2,5 dužnih kilometara). Direktorica je prestižnog zagrebačkog gradskog arhiva, sa veoma značajnom i sadržajnom naučnom karijerom i autoritetom u svojoj zemlji i inostranstvu.

Sva svoja teorijska i praktična znanja je znalački i veoma lucidno pretočila u ovu značajnu i rijetku knjigu koja, što je posebno važno, govori o fondovima i zbirkama nama posve novim i s kojima nemamo velikog iskustva. Podsjetili bi, ovdje, na poznato staro arhivističko pravilo da kada želimo da stručno obradimo neku konkretnu građu, neizostavno je potrebno izučiti djelatnost i funkciju stvaraoca fonda. NVO, civilni sektor i građansko društvo su nove društvene kategorije,

koje su nastale u novije vrijeme i sve više dobijaju na značaju. Osim toga, naglo se uvećava njihov broj - u Hrvatskoj ih je bilo 2008. godine oko 30.000).

U predgovoru knjige „Papiri i pamćenje“ Srđana Dvornika, znalački i sveobuhvatno su predočena naučno značajna saznanja i odgovori na naprijed postavljena pitanja (djelatnost, istorijat tvorca fonda, i dr). U ovom tekstu, autor je toliko toga značajnog i korisnog rekao o NVO u Hrvatskoj, njihovom nastanku, razvoju, početnim, a potom i krupnim uspjesima i radu. Ovaj tekst je posebno vrijedan i mogao se samostalno objaviti. Ipak, njegova vrijednost je mnogo veća kada se stavi u korelaciju sa temom same knjige. To nam govori da je knjiga pravilno metodološki i naučno koncipirana, a da predgovor ima kompoziciju, obuhvat pitanja, i sadržaj koje naučna metodologija propisuje, čega se vrlo često autori ne pridržavaju. Podvlačim, predgovor je sve ispoštovao i bez njega bi ova značajna knjiga Živane Heđbeli bila bez čvrstog utemeljenja i osnova.

Posebno bi se osvrnuli i naglasili pokretanje inicijative o ostvarivanju prava prigovora savjesti protiv vojne službe pred Ustavnim sudom, koje je osporavalo Vojno ministarstvo, a kojom su u nepovoljnim ratnim uslovima ostvarili „istorijsku“ pobjedu. Dvornik ističe veliki značaj ove inicijative male grupe ljudi koja, iako nije vlast i nosilac političke moći, može ostvariti veliki društveni, pa i istorijski rezultat. Autor ističe da je ovim, zajedno sa svim daljim sudionicima postupno nastajalo civilno društvo, te da je sadašnje društvo tranzicije dosta haotično. Na društvenoj sceni je sve izmiješano i nema velikih i nevažnih aktera, jer „niko nije toliko malen i beznačajan da pisani tragovi njegova djelovanja ne bi mogli jednom nešto značiti“.

Prema mišljenju autorice, ova knjiga je arhivistički priručnik namijenjen za građu organizacija civilnog društva, koja je veoma vrijedna u informacijskom pogledu, sve brojnija, obimnija i nesređena. Ona je usmjerena, prije svega,

rješavanju brojnih pitanja i da bude pomagalo u procjeni i odabiru arhivskih dokumenata koja imaju najveću informacionu vrijednost i trajno se čuvaju.

„Uvod“ je prvo poglavlje priručnika. Autorica Heđbeli ističe poznat, temeljni stav arhivistike da su arhivski dokumenti potrebni fizičkim i pravnim licima u svrhu dokaza i informisanja, te u ovom pogledu analizira potrebe organizacija civilnog društva (OCD-a). One su, prije svega, formirane u svrhu dokazivanja javnopravnih, privatnopravnih, sudskih, upravnih, političkih i ostalih pravnih poslova i događanja. Građa OCD je informacija, bilo da je riječ o običnom plakatu, zapisu o nekoj njihovoj aktivnosti, koja pomaže u utvrđivanju politike, donošenju odluka, i dr. Autorica zastupa i mišljenje da dokumenti omogućuju odbranu prava i ugleda OCD-a da se na pravi način predstave javnosti i pruže potrebne informacije nauci i korisnicima. Heđbeli ovu publikaciju kvalifikuje priručnikom koji ima sledeće osnovne zadaće: da pomogne članovima, volonterima i uposlenicima OCD-a da valjano izvrše stručne obaveze prema svojoj građi koje su utvrđene zakonom: srediti je, opisati, sačuvati, i dr.; radi dokumentovanja, transparentnosti rada i naučnih istraživanja, i dr., ne baviti se teorijskim arhivskim raspravama, nego naglasak staviti na arhivsku praktičnu, pragmatičnu stranu, tj. kako najbolje i „za opšte dobro“ građu OCD-a očuvati, zaštititi i koristiti.

U sledećem poglavlju „Na početku“ Heđbeli se bavi početnim, osnovnim arhivističkim pitanjima i problemima na koje će svaki djelatnik OCD-a naići i mora njima arhivistički ovladati i pravilno ih profesionalno riješiti. Otpočinje definicijom arhivske građe OCD: „Arhivsko su gradivo zapisi ili dokumenti koji su nastali djelovanjem OCD-a u obavljanju njihove djelatnosti, a od trajnog su značaja za kulturu, povijest i druge znanosti, bez obzira na vrijeme i mjesto njihova nastanka, neovisno o obliku i stvarnom nosaču na kojem su sačuvani. Arhivsko gradivo nastalo djelovanjem i radom pojedinog OCD-a čini cjelinu, arhivski fond, i u ničemu se ne može dijeliti.“ Od arhivskog

treba razlikovati registratursko gradivo, kojeg čini „cjelina zapisa ili dokumenata nastalih ili primljenih djelovanjem i radom OCD-a... Odabiranjem iz registraturnog gradiva nastaje arhivsko gradivo“. Dalje Heđbeli ističe da je gradivo OCD-a privatno arhivsko gradivo, a privatnim arhivskim gradivom se smatra gradivo nastalo radom privatnih pravnih i fizičkih lica, čiji bitan uslov je još da nije nastalo u obavljanju vršenja javne ovlasti, javne službe i da nije u državnom vlasništvu, te da Hrvatski državni arhiv prema ocjeni državnih interesa imaoce privatnog arhivskog gradiva evidentira u Upisnik vlasnika privatnog arhivskog gradiva.

Autorica Heđbeli, kao iskusna arhivska znanstvenica i djelatnik, nakon što govori o praktičnoj privremenoj i arhivskoj trajnoj vrijednosti dokumenata OCD-a, vrlo egzemplarno i znalački ukazuje i na obaveze stvaraoca i imaoce privatne arhivske građe (OCD-a) prema Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima i Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. One su najbitnije i neizostavne za djelatnike što rade ili će raditi sa ovom građom i sastojale bi se u sljedećem: obavijestiti nadležni državni arhiv o posjedovanju gradiva; čuvati gradivo i preduzimati mjere potrebne za njegovo sigurno čuvanje i zaštitu; srediti gradivo i izraditi popis; dopustiti ovlašćenoj osobi nadležnog državnog arhiva da pregleda gradivo i po potrebi sprovede sigurnosno snimanje.

Ako ne mogu srediti svoje gradivo i popisati ga, dužni su to prepustiti nadležnom državnom arhivu o svom trošku; ako imalac privatnog arhivskog gradiva čuva nemarno i nestručno, tako da postoji opasnost da bude oštećeno ili uništeno, nakon opomene arhiva da ovo stanje popravi i promijeni na bolje, arhiv ga po sili zakona može na određen period preuzeti dok se kod imaoca ne poboljšaju uslovi; privatno arhivsko gradivo preuzima arhiv prema zakonskoj proceduri i postupku na osnovu pisane isprave (ugovora, razmjene pisama ili oporuke), nadležni arhiv ima pravo prvootkupa ove građe, a ako ga žele iznijeti u inostranstvo treba dobiti odobrenje nadležnog ministra i dr.

Treće poglavlje „Sređivanje“ obrađuje veoma važnu oblast stručnog rada na građi OCD-a, prije čijeg otpočinjanja treba prethodno: proučiti sve propise, saznati sve o dosadašnjem radu i organizaciji date OCD, uspostaviti kontakt sa nadležnim arhivom, saznati gdje se sve njena građa nalazi, obaviti preliminarni pregled građe, sav ovaj rad dokumentovati, itd. Dalje, Heđbeli u ovom poglavlju govori o modelu nivoa sređivanja fonda, detaljno prikazuje podsistem prvog popisa građe, sređivanja serija: a) urudžbeni spisi, b) neurudžbeni spisi, c) rasuta građa (razno). U vezi sa ovim pitanjima ona posebnu pažnju i naglasak daje problematici vrednovanja dokumenata iz čije teorijske i praktične analize se vidi da joj je i dala u knjizi ključni stručni i naučni značaj i da je vrstan znalac ove problematike. Za djelatnike na ovoj građi i za nas što se duže i na većim nivoima (prije svega teorijskim) bavimo ovom materijom, vrlo je značajno sresti se sa analizom i presjekom inostranih arhivskih iskustava iz ove najsloženije arhivske oblasti, posebno Schellenberga.

Heđbeli je u naučnoj obradi ovih pitanja posebnu pažnju posvetila kriterijumima vrednovanja od kojih najviše zavisi objektivnost, te konačni efekti ovog postupka. Ona naglašava da je potrebno obavezno izučiti i primijeniti kriterijume vrednovanja, date u Pravilniku o vrednovanju, odabiranju i izučavanju građe: značenje djelatnosti i funkcija njenog stvaratelja, pravni propisi i standardi koji utvrđuju obaveze i rokove čuvanja gradiva; potrebe poslovanja i nadzora nad poslovanjem stvaratelja gradiva; zaštita prava i interesa pojedinaca ili skupina na koje se gradivo odnosi; interes javnosti za uvid i činjenice sadržine u gradivu, odnosno činjenice koje gradivo dokumentira; evidencijska vrijednost gradiva, odnosno mogućnost pouzdanog, cjelovitog i autentičnog uvida u djelatnosti tijekom kojih je gradivo nastalo, u jasnom i preglednom obliku; informacijska vrijednost gradiva, odnosno postojanje viška podataka i obavijesti u jedinici ili cjelini građe u odnosu na druge poznate izvore informacija, zajedno

s mogućnostima obrade i korištenja informacija; značenje gradiva za kulturu, povijest i druge znanosti; vrijednost gradiva kao kulturnog dobra. Kategorizacijom se, prema svom značaju, stvaraoci razvrstavaju u tri grupe, čija se građa preuzima, djelimično ili uopšte ne preuzima. Dalja je obaveza OCD-a da obavezno izradi svoj Pravilnik o zaštiti i obradi arhivskog i registraturskog gradiva u kojem su data sva značajna pitanja, naročito ona koja se tiču: kancelarijskog poslovanja, čuvanja, korišćenja građe, postupka njenog vrednovanja i izlučivanja, te predaju arhivu, i dr.

Ovaj Pravilnik, izričita je Heđbeli, OCD-a moraju dostaviti nadležnom arhivu na usvajanje, a potom na osnovu njega treba da sačine poseban popis građe sa rokovima čuvanja radi sprovođenja postupka odabiranja i izlučivanja. Građa, kojoj su istekli rokovi čuvanja, najkasnije pet godina nakon ranijeg postupka, obliku popisa se predaje nadležnom arhivu na odobrenje na koje je dužan odgovoriti u roku od 30 dana, i na osnovu izdatog rješenja o odobrenju izlučivanja odgovorna osoba OCD-a donosi odluku o izručivanju.

Poglavlje četvrto „Opis gradiva i OCD-a“ je veoma važno za dalji stručni postupak i rad na građi stvaraoca OCD-a. Osnovna svrha opisa je da se građa lakše identifikuje i olakša što brži i tačniji pristup korisnicima. U tom cilju rade se informativna pomagala, od kojih Heđbeli naglasak daje inventarima: analitički, sumarni, analitičko-sumarni, koji su prema njenim riječima, imovnik ili popis imovine, ako je građa imovina OCD-a. Ona insistira da se u opisu građe OCD-a koriste međunarodne norme ISAD (G) i ISSAR (CPF) koji koriste hrvatski i inostrani arhivi. Elementi opisa OCD-a su: 1. Područje i identitet, 2. Područje opisa, 3. Područje odnosi/veze, 4. Područje kontrola, 5. Povezivanje pravnih osoba s arhivskim gradivom i izvorima. Elementi opisa gradiva OCD-a su: 1. Područje identifikacije, 2. Područje konteksta, 3. Područje sadržaja i ustroja, 4. Područje uvjeta dostupnosti i korištenja, 5. Područje dopunskih izvora, 6. Područje napomena, 7. Područje kontrole opisa.

Peto poglavlje „Čuvanje i zaštita“ obuhvata i analizira navedene oblasti arhivske djelatnosti vezano za registratursku i arhivsku građu. Nakon popisa građa se treba trajno smjestiti u odgovarajući primjeren prostor sa odgovarajućom opremom o čemu treba se donijeti Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskoga i registraturnog gradiva izvan arhiva koji uređuje ova pitanja. Jako je bitno da vlažnost zraka treba biti od 45 do 55% pri temperaturi 16°-20°C, a arhivska građa se čuva u sređenom stanju, tehnički opremljena i oblikovana u arhivske jedinice. Građa se može oštetiti iz više razloga: prašina, svjetlost, hladnoća, toplota, vlaga, požari, potresi, magnetska polja, jonizirajuće zračenje, elektrostatički elektricitet, neposredna ratna opasnost, i dr. Zaštita građe se postiže primjenom niza konkretnih postupaka i mjera: pregledanje stanja građe, čišćenje prostorija, primjena antivirusnog programa, protivpožarnih aparata, nekorišćenje građe van prostorija stvaratelja i dr.

Od velike je važnosti njena analiza o nekim novim, savremenim oblicima zaštite građe, odnosno podataka u njoj. Jedan od njih je zaštita privatnosti, jednog od temeljnih ljudskih prava, koje je dosta teško definisati, ali OCD-a o njemu moraju voditi mnogo računa, u čemu se treba koristiti Zakon o zaštiti podataka. Zaštita tajnosti podataka građom OCD-a se mora, takođe, obezbijediti i u tom pogledu bitnim je Zakon o tajnosti podataka. U ovom poglavlju Heđbeli razmatra i pitanje korišćenja građe OCD-a, koje je u savremenim uslovima veoma složeno i kompleksno. Arhivskim propisima Hrvatske je utvrđeno da se građa može koristiti 30 godina poslije njenog nestanka, ako posebnim propisima nije drugačije utvrđeno, dok kod građe narodne odbrane, međunarodnih odnosa, nacionalne sigurnosti ovo pravo iznosi 50, a građe što sadrži podatke lične prirode 70 godina, u kojim relacijama se i građa OCD-a mora odrediti.

„I na kraju“ je šesto poglavlje, koje predstavlja jednu vrstu sumarnog, zaključnog teksta ovog priručnika, te obuhvata i neka važna pitanja koja u ranijim poglavljima nijesu

razmatrana. Autorica u ovom dijelu govori o kancelarijskom poslovanju i njegovom značaju za poslovanje stvaratelja i postupanje prema dokumentima, te u tom smislu ističe međunarodni standard ISO 15489 – Standard informacije i dokumentacija, upravljanje spisima iz 2001. godine, te obavezu OCD-a izrade pravilnika o kancelarijskom poslovanju. Potom slijedi razmatranje pitanja: elektronski zapisi, vitalna dokumenta, zbirka evidencija gradiva, zadnji savjeti.

Na kraju knjige slijede: Pojmovnik, Literatura, Propisi, Standardi, Web stranice, Prilozi: 1. Nacrt prijedloga Pravilnika o zaštiti i vrednovanju arhivskoga i registraturnog gradiva OCD-a, 2. Primjer Posebnog propisa gradiva s rokovima čuvanja OCD-a, 3. Nacrt prijedloga Pravilnika o uredskom poslovanju OCD-a, 4. Primjer Plana klasifikacijskih oznaka OCD-a, 5. Primjer vrsta dokumenata OCD-a, 6. Primjeri dokumenata OCD-a, te kratka biografija dr. sc. Živana Heđbeli.

Cijenimo veliki naučni značaj i praktičnu arhivsku upotrebljivost ove publikacije na građu civilnog sektora (kod nas NVO) koji je i kod nas društvena istorijska novost. On osvaja ranije nedodirljive prostore vlasti i sve šire i plodotvornije učestvuje u razmatranju važnih društvenih pitanja i donošenju o njima konačnih odluka. Prema tome, građa i informacije u njoj moraju biti predmetom pozornosti njenih stvaralaca, arhiva, nauke, te države. U tom cilju, i ova knjiga kolegice Heđbeli će im biti od velike pomoći i značaja.

dr. sc. Mile Bakić

In memoriam

**Velimir J. Vujačić
(1950-2016)**

Završio je životni put istoričar Velimir Vujačić. Umro je 18. marta 2016. godine na Cetinju, u svome gradu đe je živio i radio.

Velimir-Duda Vujačić je rođen 3. aprila 1950. godine na Cetinju, u domu oca Janka i majke Gospave, rođene Nikuč. U rodnome gradu uči osnovnu školu i gimnaziju. Po završetku gimnazije upisuje i sa uspjehom završava studije istorije na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Kao diplomirani

profesor istorije vraća se na Cetinje, zapošljava u Narodnome muzeju Crne Gore i počinje da radi na izradi magistarske teze. Čitav svoj radni vijek, do zaslužene penzije, Velimir Vujačić će provesti u ovoj ustanovi.

Tokom rada u Narodnome muzeju sticao je stručna zvanja i obavljao visoke rukovodeće funkcije. S uspjehom je ne malo vremena bio na dužnosti direktora Istorijskoga muzeja Crne Gore, najveće i naročito značajne institucije iz

porodice crnogorskih muzeja. Radeći kao njegov rukovodilac, svojim stručnim i naučnim rezultatima dostojno se priključio sjajnoj plejadi direktora, koji su od početka druge polovine 20. stoljeća utemeljivali, te ostvarenjima u struci i nauci afirmisali najznačajnije crnogorske institucije kulture, koje se i danas nalaze na Cetinju.

Zajedno sa profesionalnim angažovanjem u Narodnome muzeju Crne Gore, počelo je i neposredno interesovanje Velimira Vujačića za otvorena pitanja iz crnogorske istorije. Uporno i marljivo proučava građu u arhivskim fondovima, staru periodiku i širu literaturu. Rezultate svojih interesovanja i istraživanja o pojednima temama iz naše prošlosti saopštava u naučnim i stručnim radovima koji su publikovani u najrelevantnijim časopisima iz ovih oblasti u Crnoj Gori. Pored toga, zapaženim referatima na teme koje su bile u opsegu njegovoga interesovanja učestvuje na nekoliko naučnih skupova, koje su organizovale istaknute naučne institucije. U želji da šire afirmiše temu kojom se upravo bavi i za nju zainteresuje ukupnu javnost, Vujačić je u nekoliko prilika kroz opštu periodiku objavio, doduše neveliki broj veoma uspjelih feljtona („Kako je nastao crnogorski novac“ - *Pobjeda*, 1999; „Ukorak s vremenom“, *Pobjeda*, 1999...).

Na kraju, poslije kritičkoga sagledavanja svih rezultata do kojih bi došao, Velimir Vujačić je uspio da o nekoliko tema kojima se bavio, sam, ili u koautorstvu, objavi i monografske publikacije koje će postati uporišni oslonac za sticanje saznanja i dalja proučavanja pitanja iz oblasti kojima pripadaju. Zaslužuje i ovom prilikom makar pomenuti ta Vujačićeva naučna interesovanja i objavljene radove.

Na razmeđu 20. i 21. stoljeća naučnu pažnju Velimira Vujačića privlači razvoj crnogorske pošte i izdanja crnogorskih poštanskih maraka. Poslije brošure „Crnogorske poštanske marke“, (Cetinje, 1988), Vujačić je samostalno objavio izvanrednu, sveobuhvatnu i bogato ilustrovanu studiju enciklopedijskoga formata „Crnogorska pošta i poštanske marke“

(Cetinje, 2001, 287 str.). Manirom upornoga istraživača i pouzdanoga tumača procesa, Vujačić prati razvoj poštanskoga prometa na prostoru Crne Gore još od vremena staroga Rima. Razmatra događaje i utvrđuje ličnosti koje su od značaja za ostvarene domašaje crnogorske pošte, ukazujući na tokove razvoja i poteškoće koje su ga pratile do 1918. godine. Posebno je značajan i dio ove monografske publikacije u kojemu je Vujačić obradio i prezentirao izdanja crnogorskih poštanskih maraka što će, pored naučne pažnje, neprestalno izazivati interesovanje stručnjaka, pasioniranih filatelista, kao i širega kruga ljubitelja i kolekcionara. Kao izuzetnoga stručnjaka i poznavaoca ove oblasti, Velimira Vujačića je angažovala Pošta Crne Gore u stalno tijelo koje razmatra i utvrđuje politiku emitovanja poštanskih maraka u našoj zemlji.

Poslije razvoja pošte, Vujačić se zainteresovao za strana odlikovanja koja su dodijeljena ličnostima u Crnoj Gori. Rezultat toga interesovanja i istraživačkih napora je obimna studija, takođe enciklopedijskoga formata "Strana odlikovanja u Crnoj Gori" (Cetinje, 2005, 634 str.), koju je u koautorstvu sa Anđom Kapičić objavio u izdanju Narodnoga muzeja Crne Gore. Dvije godine poslije ovoga izdanja isti autori će, u izdanju Ministarstva kulture, objaviti „Vodič kroz muzeje Crne Gore“ na crnogorskome i engleskome jeziku.

Velimir Vujačić je pokazao interesovanje i za novac koji je u prošlosti korišćen na prostoru Crne Gore. Na ovu temu je sa koautorima priredio dvije uspjele izložbe: „Novac u Crnoj Gori : nekad i sad“, Cetinje, 2001. (NMCG) i „Novac u Crnoj Gori kroz dokumenta“, Cetinje, 2006. (DACG). Obje izložbe prate širi katalozi u kojima je Velimir Vujačić autor teksta. Kada je novac kao naučna tema u pitanju, treba pomenuti učešće Vujačića na naučnome skupu „Novac u Crnoj Gori“ koji je Državni arhiv Crne Gore, u saradnji sa Narodnom bankom Crne Gore i Istorijskim institutom Crne Gore, organizovao na Cetinju 19-20. aprila 2006. godine. U pripremi ovoga naučnoga skupa Velimir Vujačić se angažovao

kao član organizacionoga i redakcionoga odbora zbornika radova, kao i u pripremi već pomenute izložbe. Pored toga, na ovom skupu je prezentirao zapaženi referat, koji će kasnije biti objavljen u okviru zbornika radova „Novac u Crnoj Gori“ (Cetinje, 2007, 540 str.).

Nastavljajući plodnu saradnju sa Državnim arhivom Crne Gore, Velimir Vujačić se posebno angažovao na obilježavanju stogodišnjice obnove Kraljevine Crne Gore. Kod ovoga izdavača samostalno je objavio iscrpnu i obimnu studiju „Obnova crnogorskog kraljevstva i jubilarne svečanosti 1910“ (Cetinje, 2010, 294 str.). Povodom istog jubileja, Državni arhiv Crne Gore je izdao i zbornik dokumenta „Obnova crnogorskog kraljevstva i jubilarne svečanosti 1910“ (Cetinje, 2010, 498 str.). Na čelu priređivačkog tima ovoga zbornika je Velimir Vujačić. Kada govorimo o saradnji sa Državnim arhivom Crne Gore treba posebno istaći da je od 2002. godine do kraja svoga života bio član redakcije „Arhivskih zapisa : časopisa za arhivsku teoriju i praksu“.

Uz pomenute teme, Velimir Vujačić se zainteresovao i za istoriju pozorišta u Crnoj Gori. Povodom stogodišnjice osnivanja državnoga pozorišta u Crnoj Gori, u izdanju Ministarstva kulture Crne Gore i Kraljevskoga pozorišta „Zetski dom“, objavljena je publikacija u četiri volumena (tom I, II i III knj. 1 i knj. 2) „Stoljeće crnogorskog državnog teatra: Repertoari“ (Cetinje, 2010-2012 sa ukupno 1373 str. enciklopedijskoga formata) čiji je kopriređivač Velimir Vujačić.

Bavio se Vujačić povremeno i drugima temama. Objavljivao je u stručnima časopisima, te u okviru zbornika sa naučnih skupova i okruglih stolova objavljivao zapažene radove iz oblasti muzeologije, turizma i lova. Na kraju, kada govorimo o njegovim širokim naučnim interesovanjima, treba pomenuti i temu koja se odnosi na razne aspekte veza Crne Gore i Hrvatske do Prvoga svjetskoga rata, o čemu je objavio čitav niz zapaženih radova najčešće u časopisima „Arhivski zapisi“ i „Matica“. Nažalost, ovu temu nije stigao da zaokruži i preda javnosti u okviru korica monografske publikacije.

*
* *

Napustio nas je zauvijek, u životu tihi i nenametljivi, ali svojim naučnim opusom veoma glasni stvaralac Velimir Vujačić. Njegova dobrota činiće ga trajno prisutnim među prijateljima i rodbinom, a njegovo naučno djelo kod svih koji se budu intresovali za teme kojima se ovaj vrsni istraživač tako predano bavio.

Luka I. Milunović

VLADA CRNE GORE
DRŽAVNI ARHIV

IZVJEŠTAJ O RADU

za

2015. godinu

Cetinje, februar 2016.

Državni arhiv, kao državni organ iz grupe *Zavodi*, organizovan je za vršenje arhivske djelatnosti na području Crne Gore. Zadaci Državnog arhiva proizilaze iz odredbi Zakona o arhivskoj djelatnosti, podzakonskih akata donešenih na osnovu njega, zahtjeva državnih organa i korisnika arhivske građe, sporazuma i protokola o saradnji zaključenih sa pojedinim arhivima, akata Međunarodnog arhivskog savjeta i dr. Ti zadaci su definisani dugoročnim programskim opredjeljenjima i godišnjim programima rada.

Aktivnosti Državnog arhiva i u 2015. godini, odvijale su se u okviru planom predviđenih, a bile su usmjerene u nekoliko osnovnih pravaca djelovanja: poboljšanje uslova i kvaliteta rada, realizacija redovnih zadataka i obaveza iz arhivske djelatnosti, izdavačka djelatnost, saradnja sa državnim organima i drugim subjektima, saradnja sa Međunarodnim arhivskim savjetom i pojedinim državnim arhivima, rad na izmjeni postojećih ili pripremi novih normativnih akata i druge aktivnosti.

Državni arhiv ima svoje organizacione jedinice u gotovo svim opštinama u Crnoj Gori i koristi ukupno 6.052m² prostora. Od toga je 3.698m² prostor za smještaj arhivske građe, 1.415m² kancelarijski prostor, a preostalih 939m² se odnosi na konzervatorsku radionicu, čitaonice, izložbeni prostor i ostalo. U vlasništvu Arhiva, tj. Države, je 4.140m² ili 68%. U većini slučajeva veličina i kvalitet prostora koji se koristi ne zadovoljavaju potrebe. Problem je toliko složeniji i urgentniji što postoji potreba za stalnim preuzimanjem arhivske građe od niza stvaralaca koja je već prispjela i pripremljena. Za njen smještaj je preostalo vrlo malo slobodnog prostora, a u nekim odsjecima ga više i nema.

U cilju sagledavanja trenutnog stanja i traženja mogućnosti za njegovo poboljšanje, sačinjena je detaljna informacija o stanju i problemima sa predlogom mjera i načina rješavanja, što predstavlja osnovu za planiranje i preduzimanje aktivnosti na tom planu. U granicama mogućnosti, činjeni su i u ovoj godini napori na poboljšanju stanja.

Problem nedostatka prostora najizraženiji je na Cetinju, gdje se čuva najznačajnija arhivska građa. Planirana je dogradnja objekta kojom treba da se obezbijedi oko 1000m² smještajnog i radnog prostora i time zadovolje potrebe za dogledno vrijeme. U toku prethodnih godina je urađeno sve što je bilo moguće na planu realizacije ovoga projekta. Dalje aktivnosti su bile osporene kašnjenjem u donošenju DUP i UP Staro jezgro, kao neophodnog preduslova za dobijanje urbanističko-tehničkih uslova, usaglašavanje projekta dogradnje sa njima i dobijanje potrebnih saglasnosti. Obzirom da su u ovoj godini planovi donešeni pribavljeni su urbanističko tehnički uslovi. U cilju usaglašavanja projekta sa njima kao i iznalaženja mogućnosti za ubrzavanje daljih aktivnosti, postignut je dogovor da se po tim pitanjima organizuje zajednički sastanak sa predstavnicima Ministarstva kulture, Prijestonice, Uprave za zaštitu kulturnih dobara, Direkcije javnih radova i Arhiva.

Ranije je već dogovoreno da se u Podgorici obezbijedi odgovarajući prostor za smještaj dva arhivska odsjeka koji sada rade na dvije lokacije i u nedovoljnim i nekvalitetnim uslovima. Ovaj dogovor je realizovan, tako da je dobijeni prostor veoma kvalitetan, opremljen savremenom tehničkom infrastrukturom i predat Arhivu na korišćenje. Predstoji još da se, nakon nekih neznatnih intervencija, organizuje i obavi preseljenje.

Za smještaj Arhivskog odsjeka Nikšić, lokalna uprava je obezbijedila kvalitetan prostor koji je opremljen kancelarijskim naještajem, s tim što i u njemu treba još da se izvedu sitniji radovi nakon čega će biti preuzet i izvršeno preseljenje.

U Herceg Novom je izražena potreba za preuzimanje veće količine veoma vrijedne arhivske građe, ali trenutno nema mogućnosti za njen smještaj, pa je tražena pomoć Opštine, Ministarstva kulture i Vlade kako bi se ovaj problem riješio.

Izvršene su intervencije na više objekata: sanacija i izolacija terase u objektu Istorijskog arhiva Kotor; okončani

su radovi na fasadi u Herceg Novom; izvršena sanacija krova objekta na Cetinju; izvršena opravka stolarije na objektu Arhivskog odsjeka Kotor; riješeno pitanje grijanja u objektu u Rožajama i dr.

U cilju zaštite arhivske građe, kao i upošljenih i korisnika koji dolaze u kontakt sa njom, zaključen je sporazum sa specijalizovanim preduzećem o ekološkoj i sanitarnoj zaštiti. Na osnovu njega, dva puta u toku godine, izvršena je dezinfekcija, dezinfekcija i deratizacija u svim prostorima u kojima je smještena arhivska građa. Redovno su kontrolisani i servisirani protivpožarni aparati u svim arhivskim odsjecima i javljači požara u objektu na Cetinju.

Nedostatak odgovarajuće opreme za rad je problem koji nameće potrebu stalnog angažovanja na njegovom rješavanju, te su u tom pravcu preduzete aktivnosti u okviru raspoloživih mogućnosti:

- izvršena je nabavka veće količine arhivskih polica za Arhivski odsjek Nikšić;
- nabavljene su i montirane police u Arhivskom odsjeku u Plavu;
- izvršena je kupovina određene količine računara, štampača, skenera i aparata za kopiranje dokumenata;
- nabavljene su potrebne količine poster lajsni čime je na veoma praktičan način riješeno pitanje postavljanja izložbi i njihovog lakog prenošenja;
- obezbijeđena je telefonska i internet veza u odsjecima gdje je bila u prekidu;
- produžene su licence za operativni program i antivirusnu zaštitu;
- izvršeno je rashodovanje određene količine dotrajale i neupotrebljive opreme.
- nabavljeno je oko 4000 arhivskih kutija od specijalnog nekisjelog papira;

- obezbijedena je potrebna količina specijalnih materijala za potrebe konzervacije i restauracije arhivske građe.

Neophodan preduslov za uspješno organizovanje arhivske djelatnosti i brige o arhivskoj građi, u najširem smislu je postojanje odgovarajućeg kadrovskog potencijala. Stoga se ovom pitanju mora poklonjati značajna pažnja. Obzirom na odliv zaposlenih po raznim osnovama, i nemogućnost zapozljavanja novih, Arhiv je na početku godine imao 150, a na kraju godine 152 zaposlenih, što je čak 28, odnosno 26 manje u odnosu na broj predviđen Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, a nepopunjena su radna mjesta za koja je, u najvećem broju slučajeva, uslov visoka školska sprema. Stoga je postojeće stanje kadrova u Arhivu dosta nepovoljno i male su mogućnosti da će se uskoro poboljšati, što će imati negativne posljedice na ukupnu djelatnost i njen razvoj. U ovoj godini je, kao i u prethodnim, tražena saglasnost za popunjavanje upražnjenih radnih mjesta. Na osnovu ranije dobijene saglasnosti, zapošljeno je 4, a u toku je postupak za prijem još 3 izvršioca. Arhiv su napustili dva zaposlena od kojih jedan po osnovu odlaska u penziju, a drugi zbog izrečene disciplinske mjere. Zbog nepokrivenosti neophodnih poslova u Herceg Novom, Kotoru, Cetinju i Rožajama, bilo je nužno da se njihovo obavljanje organizuje putem povremenog angažovanja lica po ugovoru.

U cilju stručnog usavršavanja jedan zaposleni je pohađao školu za arhiviste u Trstu. Radi uspješnijeg organizovanja posla, organizovan je obilazak arhivskih odsjeka i održani sastanci sa njihovim načelnicima.

Državni arhiv Crne Gore posjeduje 1275 arhivskih fondova što čini ukupno oko 10 000 metara dužnih arhivske građe.

Struktura ove arhivske građe je sljedeća: 545 fonda ili nešto preko 4100 metara građe se odnosi na državne organe

i organizacije, a 730 fondova ili blizu 6000 metara građe se odnosi na lokalne organe i organizacije.

Pored toga Arhiv posjeduje još i 117 ličnih ili porodičnih fondova sa oko 50 metara dužnih građe, kao i 140 zbirki sa oko 220 metara.

U bibliotekama Državnog arhiva se nalazi preko 50 000 bibliotečkih jedinica.

Za opis stvaralaca arhivske građe i arhivskih fondova, dosljedno se primjenjuju međunarodni standardi i norme, što je stupanjem na snagu novog *Zakona o arhivskoj djelatnosti*, i propisano kao zakonska obaveza.

Kroz saradnju sa drugim subjektima, prije svega arhivima, rađeno je na pribavljanju informacija o arhivskoj građi ili same građe koja je od značaja za Crnu Goru. Ranije je dobijen od Arhiva Turske katalog sa 20.500 dokumenata koja se odnose na Crnu Goru, a nalaze se u Osmanskom arhivu u Istanbulu. Zaključen je ugovor o njegovom prevođenju i završeno je oko 85% materijala. Dobijen je i od Vojnog arhiva Turske katalog koji sadrži oko 3.500 dokumenata, koji će takođe biti preveden.

Zaključen je ugovor za izradu softvera kao i skeniranje i pohranjivanje digitalnih kopija 1630 knjiga austrijskog katastra, koje se čuvaju u arhivskoj odsjecima u Baru, Budvi, Kotoru i Herceg Novom. Značajan dio posla je obavljen, a preostali dio će biti završen u narednoj godini. Time će se postići potpuna zaštita ove izuzetno vrijedne arhivske građe, koja se mnogo koristi pa je tako i izložena opasnosti da bude dodatno oštećena. Uz to, znatno će biti olakšano njeno korišćenje a planira se i da bude dostupna preko interneta. Rađeno je i na skeniranju i pohranjivanju digitalnih kopija dacijskih knjiga.

Arhivska građa i publikacije koje se čuvaju u Arhivu, bili su dostupni i koristio ih je veliki broj zainteresovanih građana. Najveći broj korisnika tražio je arhivsku građu u dokazne svrhe, radi ostvarivanja određenih imovinskih i

drugih prava, a naročito po osnovu povraćaja oduzete imovine i obeštećenja.

Preduzete su posebne aktivnosti u cilju zaštite arhivske građe nekada značajnih privrednih subjekata (Prvoborac, Jugooceanija, Jugopetrol, Celuloza, Obod). Održan je sastanak u Privrednom sudu radi dogovora o saradnji po pitanju zaštite arhivske građe privrednih subjekata u kojima je pokrenut postupak stečaja ili likvidacije.

Organizovano je detaljno čišćenje svih depoa i cjelokupne arhivske građe u Istorijskom arhivu Kotor.

U planovima i aktivnostima Državnog arhiva značajno mjesto ima izdavačka djelatnost, objavljivanje i izlaganje arhivske građe, te organizovanje prigodnih manifestacija ili učešće u zajedničkim projektima sa drugim institucijama. Na tom planu su i u ovoj godini ostvareni zapaženi rezultati.

Objavljena su sljedeća izdanja:

- *Crnogorska vlast i crnogorsko nacionalno pitanje* (priredila Jadranka Selhanović);
- *Odnosi Crne Gore i Bugarske : zbornik dokumenata* - zajednički projekat sa Državnom agencijom arhivi Bugarske (priredile Mirjana Kapisoda i Milena Todorakova);
- dvije knjige *Pasoških isprava* (priredili Srđan Pejović, Stevan Radunović, Vesna Đuričković, Ana Pejović, Milka Mašanović, Mirjana Kusovac i Predrag Adžić);
- *Cetinje kroz vrijeme : zbornik dokumenata* (priredili Aleksandar Berkuljan i Tanja Jović).

Sva objavljena izdanja, kao i za neka ranije objavljena, uspješno su promovisana tokom godine.

Organizovana je tradicionalna manifestacija „Neđelja arhiva“ u okviru koje je realizovano preko 70 programa u gradovima širom Crne Gore.

Dorađen je i redovno ažuriran sajt na kojemu se nalaze sve potrebne informacije.

Sa svojim izdanjima Arhiv je učestvovao na Sajmu knjiga u Podgorici.

Realizovano je više programa u sklopu Programa podrške razvoju kulture u Nikšiću.

Objavljeno je dva broja časopisa *Arhivski zapisi*.

Veći broj izložbi koje je priredio Arhiv prikazano je u gradovima širom Crne Gore – Mojkovac, Nikšić, Pljevlja, Berane, Rožaje, Ulcinj.

Na planu normativne djelatnosti, rađeno je dva puta na izmjenama i dopunama *Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji*, a donešen je i veći broj internih pravila.

Izrađen je Izvještaj o radu za 2014. i Program rada za 2015. godinu kao i zahtjev za budžetskim sredstvima za 2016. godinu. Pripremljen je i zahtjev za sufinansiranje više projekata iz Programa zaštite kulturnih dobara. Pripremani su i redovno dostavljani traženi izvještaji i informacije.

Arhiv je ostvario saradnju po raznim osnovama sa većim brojem subjekata iz zemlje:

- organima lokalne uprave u Cetinju, Podgorici, Nikšiću, Danilovgradu, Mojkovcu, Andrijevici;
- Privrednim i Ustavnim sudom;
- Upravom za inspekcijske poslove;
- Centrima za kulturu Nikšić, Kolašin, Mojkovac;
- Većim brojem osnovnih i srednjih škola;
- Bibliotekom „Radosav Ljumović“
- Ambasadama Republike Bugarske i Republike Turske.

Na međunarodnom planu, ostvarena je saradnja sa:

- Međunarodnim arhivskim savjetom;
- Forumom slovenskih kultura;
- Arhivima Bugarske, Makedonije Albanije, Hrvatska, Ruske Federacije, Jugoslavije, BiH, Kosova, Maribora, Tuzle, Zagreba.

Predstavnici Arhiva su učestvovali na više stručnih i naučnih skupova:

- Konferencija Međunarodnog arhivskog savjeta,
- Konferencija arhiva slovenskih država – rad na temu Prvi svjetski rat u fondovima DACG,
- Dva naučna skupa u Bugarskoj sa radovima o Prvom i Drugom svjetskom ratu,
- Istanbul – naučni skup o Prvom svjetskom ratu,
- Savjetovanje i Škola za arhiviste u Trstu.

U cilju informisanja javnosti o aktivnostima Arhiva ostvarivana je dobra saradnja sa medijima: TV Crne Gore, Radio Crne Gore, TV Nikšić, Pobjeda, Dan, Vijesti, Radio Kotor.

Aktivnosti na realizaciji redovnih obaveza i zadataka iz arhivske djelatnosti koje se odnose na kontrolu, zaštitu, preuzimanje, smještaj, sređivanje, obradu i korišćenje arhivske građe od značaja za državu i jedinice lokalne samouprave, organizovane su i odvijale se u organizacionim jedinicama Državnog arhiva.

I SEKTOR ZA ZAŠTITU, PREUZIMANJE, SMJEŠTAJ, SREĐIVANJE, OBRADU I KORIŠĆENJE ARHIVSKE GRAĐE OD ZNAČAJA ZA DRŽAVU

1. ARHIVSKI ODSJEK ZA ZAŠTITU ARHIVSKE GRAĐE VAN ARHIVA

U izvještajnom periodu bilo je 210 obilaska u 76 registratura:

- Generalni Sekretarijat Vlade CG,
- Skupština CG,
- Ministarstvo prosvjete,
- Ministarstvo unutrašnjih poslova,
- Ministarstvo odbrane,
- Ministarstvo zdravlja,
- Ministarstvo rada i socijalnog staranja,
- Sekretarijat za razvojne projekte,
- Republički fond za zdravstvo,
- Sudski savjet Crne Gore,
- Uprava za kadrove,
- Poreska uprava,
- Uprava za inspekcijske poslove,
- Uprava za imovinu,
- Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma,
- JP Radio i televizija Crne Gore,
- Inženjerska komora Crne Gore,
- Agencija za nadzor osiguranja,
- Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama,
- Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost,
- Agencija CG za promociju stranih investicija,
- Centralna depozitarna agencija,

-
- Zavod za statistiku,
 - Zavod za zapošljavanje CG,
 - Zavod za školstvo,
 - Zavod za metrologiju,
 - Filološki fakultet,
 - Medicinski fakultet,
 - Metalurško-tehnološki fakultet,
 - Univerzitet Mediteran,
 - Pravni fakultet,
 - Rektorat,
 - Dom učenika i studenata,
 - Istorijski institut Crne Gore,
 - Univerzitetska biblioteka,
 - Societe generale Montenegro banka,
 - NLB Montenegro banka,
 - Hipotekarna banka AD Podgorica,
 - Atlas banka,
 - Erste banka,
 - MFI Monte credit,
 - MFI Alter modus,
 - Društvo za upravljanje IF Atlas mont,
 - Atlas televizija,
 - Apelacioni sud Crne Gore,
 - Privredni sud CG,
 - Vrhovno državno tužilaštvo,
 - Više državno tužilaštvo,
 - Vijeće za prekršaje,
 - SUBNOR,
 - Crnogorski olimpijski komitet,
 - Montecargo,
 - Željeznička infrastruktura,
 - Željeznički prevoz,
 - Sava osiguranje,
 - Merkur osiguranje,
 - Direkcija za saobraćaj,

- Telenor Doo,
- Mtel Doo,
- Državna revizorska institucija,
- Inženjerska komora,
- Elektroprivreda Crne Gore,
- Pošta CG,
- Jugopetrol AD Podgorica,
- Coca Cola CG,
- Unija poslodavaca CG,
- Centar za ekotoksikološka ispitivanja,
- Monteput Doo,
- Montenegroairlines Doo,
- Zajednica opština CG,
- Streljački savez CG,
- Hemomont Doo,
- Klinički centar CG,
- Prirodnjački muzej,
- JU Zavod za geološka istraživanja,
- JZU Hitna medicinska pomoć.

Preuzimanje arhivske gradje je izvršeno kod 1 registrature
 - Skupština CG 7 dm, granične godine 1978-1985.

Izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala, uz saglasnost Državnog arhiva, urađeno je kod 38 registratura:

- Vlada CG	1 dm
- JU Zavod za geološka istraživanja
dm	0,5
- Uprava za kadrove	7 +3,5 dm
- Univerzitetska biblioteka	0,7 dm
- Centar za ekotoksikološka ispitivanja	30 dm
- JP Radio televizija Crne Gore	9,5+5,5 dm
- Societe generale Montenegro banka	120+40 dm
- Fond za zdravstvo	75 dm
- Montecredit	26 dm

- Ministarstvo prosvjete	33+2 dm
- SUBNOR	2 dm
- Sudski savjet	15,5 dm
- Uprava za inspekcijske poslove	7 dm
- Sava Montenegro osiguranje	7 dm
- Uprava za imovinu	3 dm
- Centralna depozitna agencija	3,5 dm
- Inženjerska komora	4 dm
- Poreska uprava	30 dm
- Apelacioni sud	9 dm
- Agencija za elektr komunikacije	10 dm
- Zavod za metrologiju	2,5 dm
- Zavod za statistiku	28+34 dm
- Telenor Doo	80 dm
- Privredni sud	75+61 dm
- Atlas banka	16 dm
- Rektorat	3 dm
- Vrhovno državno tužilaštvo	13 dm
- Zajednica opština	2 dm
- Dom učenika i studenata	50 dm
- Montenegroairlines	180 dm
- MUP	16 dm
- Više državno tužilaštvo	23 dm
- Vijeće za prekršaje	3 dm
- KBC	85 dm
- Pošta CG	300 dm
- Streljački savez	1,5 dm
- Prirodnjački muzej	1,5 dm
- Unija poslodavaca	1 dm

Lista kategorija registratorske gradje urađena je kod 14 registratura:

- Inženjerska komora CG,
- Agencija za nadzor osiguranja,

- Sekretarijat za razvojne projekte,
- Agencija CG za promociju stranih investicija,
- Zavod za metrologiju,
- Ministarstvo unutrašnjih poslova,
- NLB Montenegro banka,
- Elektroprivreda CG,
- Unija poslodavaca,
- Societe generale banka,
- Agencija za zaštitu ličnih podataka,
- Coca Cola Hellenic,
- Erste banka,
- Zavod za zapošljavanje CG.

Dopuna Lista kategorija registratorske gradje urađena je kod 3 registrature:

- Uprava za inspekcijske poslove,
- Hipotekarna banka,
- Alter modus.

2. ARHIVSKI ODSJEK CENTRALNI DEPO

Tokom 2015. godine pristiglo je 337 zahtjeva stranaka i u tu svrhu je bilo potrebno pregledati 494 fascikle arhivske građe.

Na osnovu uredno vođenih reversa izdavana je arhivska građa i to:

- Odjeljenje SIO - novi period: 659 fascikli, 34 djelovodnika, 3 registra, 11 knjiga, 6 službenih listova i 38 dnevnika.
- Odjeljenje SIO - stari period: 99 fascikli, 16 knjiga, 4 djelovodnoka i 1 omot.
- Centar za naučno-informativnu i kulturno-prosvjetnu djelatnost: 66 fascikli, 41 knjiga, 3 službena lista i 1 fascikla, 2 knjige.

- Centar za tehničku zaštitu arhivske građe: 42 fascikle, 12 knjiga, 3 omota i 5 službenih listova.
- Čitaonici za potrebe istraživača i drugih korisnika arhivske građe: 1253 fascikle, 471 knjiga, 21 omot, 1 list.

Svakodnevno je komunicirano sa strankama vezano za rješavanje njihovih zahtjeva. Rađeno je na izradi novog topografskog pokazivača za depo IV, a urađeni su i novi spoljni opisi na regalima istog depoa.

Za potrebe čitaonice kopirano 1.802 kopije iz raznih fondova.

Izvršeno je prefascikuliranje sledećih fondova:

- Privredni savjet 1f,
- Ministarski savjet 26 f,
- Državni savjet 31f,
- Poslanstvo Carigrad 28 f,
- Generalni konzulat Rim i Ženeva 4f,
- Konzulat Skadar 2f,
- MID-178 f,
- Sresko načelstvo R. Crnojević 17f,
- Sresko načelstvo Čevo 20f,
- Sresko načelstvo Nikšić 1f,
- Crnogorska Emigraciona Vlada 115f,
- Opština Paštrovska 51f.
- Otpočeto prefascikuliranje fonda Sresko načelstvo Cetinje.

Obrađene Dacijalne knjige po Kapetanijama i smještene u nove ormare. Obrađene pomoćne knjige sljedećih fondova:

- Izvršno Vijeće SR Crne Gore 1975-1989, 84 knjige;
- Generalni sekretarijat Vlade CG 1990-1997, 15 knjiga, i
- Državni arhiv 1952-1990, 39 knjiga.

Vršeno je premještanje fondova i knjiga. Ukupno premješteno: Ministarstvo prosvjete i crkvenih poslova (MPCP) 106 f, i Ministarstvo vojno, 200 knjiga.

Preuzeta je građa Skupštine Crne Gore 1978-1985, 63 fascikle, i u toku je provjera iste.

3. ARHIVSKI ODSJEK ZA SREĐIVANJE I OBRADU ARHIVSKE GRAĐE do 1945. godine - CETINJE

- Ministarstvo unutrašnjih djela – Uprava građevina, sređena građa i urađen sumarni inventar, fascikle br. 48, 49, 50, 51, 52 (1904), 53, 54, 55, 56, 57, 58 (1905).
- Glavno školsko nadzorništvo – sređena građa i urađen sumarni inventar, fascikle br. 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111 (1899-1901).
- Ministarstvo inostranih djela – vraćanje starih brojeva na dokumentima, fascikle br. 219, 219a, 220, 220a, 221, 221a, 222, 222a, 223, 223a, 224, 224a, 225, 225a, 226, 226a, 227, 227a, 228, 228a, 229, 229a (1914-1915).
- Pozorište Zetski dom – sređena građa i urađen sumarni inventar, fascikle br. 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20 (1941- 1951).
- Kraljevska banska uprava Zetske banovine – tehničko odjeljenje, sređena građa i urađen sumarni inventar, fascikle br. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 (1935-1937).
- Glavna državna kontrola – sređena građa i urađen sumarni inventar, fascikle br. 10, 11, 12 (1908).

-
- Okružno načelstvo Cetinje – израђен именски и географски регистар, фасцикле бр. 1-5 (1918 -1924).
 - Ревизија фонда Правитељствујући Сенат – израда сумарног инвентара, фасцикле бр. 1-25 (1847-1874).
 - Пописана је архивска грађа примљена од Министарства културе, поклон Француске амбасаде, која се односи на Црногорску владу у избјеглиштву. Укупно 20 фасцикли.
 - Општина Cetinje – сређена грађа и урађен сумарни инвентар, фасцикле бр. 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58 (1900-1901); (стари бројеви ф. 28а, 29, 29а, 30, 30а, 31, 32, 32а).
 - Државна хипотекарна банка Cetinje - сређена грађа и урађен сумарни инвентар фасцикле бр. 1, 2, 3, 4 (1912-1939), обрађено 9 књига.
 - Подгоричка банка Подгорика – сређивање фонда и израда сумарног инвентара, фасцикле бр. 1 (1906-1913; 1919; 1923-1929); 2 (1930-1939); 3 (1940-1943); 4 (1944, 1945, 1947-1949).
 - Црногорски Црвени крст – сређена грађа, фасцикле бр. 1 и 2 (1912).
 - Вршена допуна Прегледа архивских фондова и збирки.

4. ARHIVSKI ODSJEK - ISTORIJSKI ARHIV KOTOR

Tokom 2015. godine u Odsjeku IA Kotor, obavljani su sljedeći poslovi:

- Sređivanje arhivske građe arhivskog fonda Katastarska uprava Kotor, 1836-1995, (KUK).
- Nastavljen je rad iz 2014. god. na sređivanju knjiga katastarskih opština, sa detaljnim snimanjem stanja unutar svake knjige. Ovo sređivanje je obavljeno za katastarske opštine Bogišići, Dub, Đuraševići.
- Radi digitalizacije knjiga Austro-ugarskog katastra u DACG, izvršena je sistematizacija svih prethodno digitalizovanih zemljišno-knjižnih uložaka unutar svakog foldera u kompjuteru. Sve ranije snimljene zemljišne knjige su narezane na DVD i predate firmi „ARHIMED“ iz Podgorice.
- KO Dub, pregledan komplet ZU-ova, zemljišne knjige br. II, III, IV, V, VI +Nadopunidbeni ZU. Ukupno je pregledano 223 ZU-ova, odnosno 969 stranica, upoređeno u kompjuteru sa 969 digitalizovanih slika. Ponovo snimljeno kamerom 99 stranica.
- KO Đuraševići, pregledan komplet ZU-ova, zemljišne knjige br. I, II, III, IV + razne knjige. Ukupno je pregledano (list po list): 178 ZU-ova, odnosno 1203 stranice, upoređeno u kompjuteru sa 1.203 digitalizovane slike.
- KO Bogdašići, pregledan komplet ZU-ova, zemljišna knjiga br. IX. Ukupno je pregledano: 31 ZU-ova, odnosno 97 stranica, upoređeno u kompjuteru sa 97 digitalizovanih slika.
- Pružana pomoć arhivista službeniku firme ARHIMED tokom rada na skeniranju i digitalnoj obradi fonda KUK. Ukupno: pregledane 432 zemljišne knjige (list po list); 2269 stranica zemljišnih knjiga je upoređeno sa 2269 digitalnih kopija stranica u kompjuteru; ponovo je snimljeno 99 stranica iz raznih katastarskih knjiga.

- Fond Državna realna gimnazija Kotor (GIK), 1866-1957 : revizija fonda. Vršeno je detaljno hronološko sređivanje fonda unutar fascikli. Formirane su nove fascikle. Obavljeno je i pripajanje naknadno primljene arhivske građe iz Gimnazije Kotor. Zbog cjelovitosti fonda prenešeno i detaljno pregledano 22 fascikle.
- Fond Opština Kotor (OK), revizija fonda: sređivanje 15 fascikli, 18 kutija (OK XXV-XXXIX), 1864-1869. godina, uz konsultacije 15 Protokola i 15 Indeksa, jezik italijanski. Sređivanje 2 fascikle (4 kutije) (OK CLXXX-CLXXXI), 1919. godina uz konsultaciju Protokola akata i Indeksa, jezik pretežno srpsko-hrvatski. Ukupno: 17 fascikli, tj. 22 arhivske kutije
- Revizija arhivskih zbirki, faza – sređivanje, uvid u stvarno stanje arhivske građe u zbirkama i upoređivanje stanja zbirki sa istorijskim bilješkama u *Vodiču kroz arhivsku građu* (1977),

Revizija-sređivanje je izvršeno za:

- Utvrđivanje količine arhivske građe za svaku zbirku, stepena sređenosti, stepen sačuvanosti; stavljanje naljepnica koje nedostaju na kutijama i zamjena oštećenih, ispisivanje oz FOT
- (Zbirka fotografija, nastavak posla iz 2014. god.; 8 fasc.); PEČ (Zbirka pečatnjaka, 483 kom., nastavak posla iz 2014. god.); CAZ (Zbirka crkvenih arhivalija; 1 fasc.; 174 dokumenta 1531-1907); KNJIŽ (Zbirka književnih rukopisa, 1 fasc.); FIOR (Zbirka Fiorelli; 4 fasc.); ĆUK (Zbirka dokumenata kolekcionara Božidara Ćukovića; 11 fasc.); OKUP (Zbirka dokumenata iz vremena okupacije, 3 fasc.); TUZ (Zbirka dokumenata na turskom jeziku); GRAF (Grafička zbirka, 1 fasc.); GRB (Zbirka grbova i natpisa, 1 fasc.); PRAZ (zbirka pravnih dokumenata, 1 fasc.); ŠTAMP (Zbirka štampanih stvari, novine „Novo doba“); VLAD (Zbirka

pisama crnogorskih vladika, VLAD III – Pisma Petra I); ZEM (Zbirka fotografija, dokumenata i štampanih stvari o zemljotresu, 7 fasc.); ZPS (Zbirka dokumenata političkih stranaka, 2 fasc.); PROS (Zbirka označajnim proslavama, priredbama i izložbama, 6 fasc.).

Ukupno: sređeno 16 arhivskih zbirki.

Revizija porodičnih i ličnih fondova, I faza - sređivanje:

- Posao revizije-sređivanja na porodičnim fondovima OBUĆ (Bućin), VRB (Vrbica), BJEL (Bjeladinović): poboljšanje stanja unutar fonda i unutar fascikli: hronološko sređivanje dokumenata, prepakivanje građe, zamjena košuljica, popravke paginacije/folijacije, i dr. Po potrebi vršena je zamjena arhivskih kutija, stavljanje etiketa, ispisivanje signatura i dr. podataka.
- Zbog lošeg stanja u porodičnom fondu OBUĆ (Porodični fond Bućin, 1603-1958) pristupilo se ponovnom sređivanju. Ustanovljene su nove kategorije i potkategorije unutar fonda. Unosese nove signature umjesto starih.
- Prepakivanje i poboljšanje stanja unutar Zbirke štampanih stvari (ŠTAMP): rad na sređivanju novina iz zbirke ŠTAMP III: Novo doba, godište 1934; presloženo i stavljeno u košuljice oko 100 primjeraka novina.

Slaganje i prepakivanje naučno-obavještajnih sredstava, regesta (Čitaonica Arhiva):

- Obavljeno je: uklanjanje starih i dotrajalih omota u kojima su se nalazila regesta, odlaganje u arhivske kutije; odljepljivanje starih naljepnica sa već korišćenih arh. kutija; novi raspored prepakovanih regesta; na etiketama prekucan sadržaj kutija sa nazivima fondova i regesta, lijepljenje nove signature na stalažama. Konsultovani „Vodič kroz arhivsku građu“ i Dopune „Vodiča“: 1) Sudsko-notarski spisi; 2) Radnički pokret;

3) Eparhijski arhiv; 4) Lučki ured Rose; 5) Okružno pomorstvo Sanitarna deputacija Kotor; 6) Pomorsko-sanitarna deputacija Porto-Rose; 7) Prepisi kao i dokumenta porodice Paštrović iz Venecije; 8) Upravno-politički spisi vanrednih providura; 9) Spisi Prve austrijske uprave; 10) Spisi Francuske uprave.

Ukupno: 40 kutija.

Obrada arhivske građe:

- Fond Državna realna gimnazija Kotor (GIK), 1866-1957. Obrada Djelovodnih protokola Gimnazije za godine za koje nisu sačuvani spisi iz redovne administracije, od 1867-1869. koji su na italijanskom jeziku (za ovaj period ne postoji urađen analitički indeks); urađen je Analitički inventar (obavljeno je transkribovanje svih evidentiranih dokumenata i njihov prevod sa italijanskog na crnogorski jezik);
- Uporedo je vršna dopuna istorijske bilješke („Vodič“). Radi dopune istorijata fonda konsultovana su dokumenta fonda OKOF i DEBOF (Spisi francuske uprave), određena dokumenta su transkribovana i prevedena sa italijanskog i francuskog jezika.
- Tokom pregleda fascikli fonda Gimnazija Kotor (1944/45. do 1972/73) iz određenih dokumenta su vađeni podaci za istorijsku bilješku.

Ukupno: analitički inventar je urađen za oko 1.200 dokumenata

Revizija arhivskih zbirki, faza - obrada:

- 16 zbirki: FOT; PEČ; CAZ; KNJIŽ; FIOR; ĆUK; OKUP; TUZ; GRAF; GRB; PRAZ; ŠTAMP; VLAD; ZEM; ZPS; PROS. Izvršene korekcije i dopune naučno-obavještajnih sredstava (jezik: latinski, italijanski, srpskohrvatski, i dr.)

- Definisane su nove kategorije opisa unutar istorijskih bilješki (tj. Dopuna Vodiča) za zbirke, na osnovu ICA standarda, izvršene su korekcije postojeće signature ili ispisivanje nove. Istorijske bilješke o zbirkama su ili OCR-ovane i/ili prekucane.
- Izvršene su korekcije i dopune analitičkih inventara i analitičkih indeksa (kartoteke) u skladu sa ponovnom ili dodatnom obradom dokumenata u svakoj od zbirki. Odvojeni su analitički i sumarni inventari od istorijske bilješke o zbirci i uvezani su: kao Dopune Vodiča i kao naučno-obavještajna sredstva za zbirke. Ukupno: 59 istorijskih bilješki i 59 sumarnih i analitičkih inventara.

Ukupno: obrađeno je 16 zbirki; kontrola, ispravke i dopune su urađene za 59 istorijskih bilješki, tj. 59 sumarnih i analitičkih inventara.

Revizija porodičnih i ličnih fondova, II faza – obrada:

- Porodični fondovi OBUĆ (Bućin), VRB (Vrbica), BJEL (Bjeladinović). Vršene dopune i korekcije postojećih naučno-obavještajnih sredstava (jezik: italijanski, srpskohrvatski, turski, i dr.)
- Definisane su nove kategorije opisa unutar postojećih istorijskih bilješki (tj. Dopuna Vodiča) na osnovu ICA standarda.
- Istorijske bilješke o fondovima su korigovane, po potrebi OCR-ovane ili prekucane.
- Izvršene su korekcije i dopune analitičkih inventara.
- Obrada dokumenata (transkripcija, prevod i izrada analitičkog inventara) Porodičnog fonda Bućin, 1603-1958, jezik ruski, italijanski, staroslovenski, francuski, njemački.

Rad sa istraživačima arhivske građe u Čitaonici i Kartoteci Arhiva

Na osnovu izvršenog unosa podataka u Knjigu evidencija za istraživače za godinu 2015, uz prethodno razvrstavanje zahtjeva prema načinu konsultovanja arhivske i bibliotečke građe. Ukupno:

- 42 istraživača + 14 korisnika u dokazne svrhe (56) sa oko 300 posjeta,
- izdato 247 skeniranih, softverski obrađenih i štampanih kopija dokumenata iz arhivske građe
- izdate 655 skenirane, softverski obrađene kopije dokumenata iz arhivske građe – elektronska forma, narezano na CD.
- oko 30 str. fotokopija iz bibliotečke građe.

Rad sa istraživačima koji traže podatke putem elektronske / redovne pošte. Ukupno:

- 27 istraživača su tražili podatke i informacije e-mailom.
- Putem prepiske su razmijenjena oko 60 e-mailova, na našem i na stranim jezicima
- 20 dokumenta skenirana, obrađena softverski i u elektronskom format dostavljena elektronskom poštom.

Rad sa korisnicima arhivske građe u dokazne svrhe

Ukupno: oko 650 korisnika u dokazne svrhe sa oko 2.400 posjeta;

Primljeno/evidentirano: 558 zahtjeva.

U katastarsku i sudsku građu obavljeno 785 uvida.

Snimanje/skeniranje dokumenata iz građe fondova KUK, SK, SB, SPE, SR, SN

- Snimljeno kamerom/skenirano za korisnike oko 3.650 dokumenata
- Izdato je oko 3.650 skeniranih/ovjerenih kopija.

Rad sa istraživačima/korisnicima koji su tražili prethodne i/ili dopunske informacije.

Ukupno: oko 70 stranki sa preko 100 ostvarenih kontakata, lično i/ili telefonom, elektronskom poštom (istraživači i korisnici); napisano oko 10 izjava-potvrda.

5. ODSJEK ZA SREĐIVANJE I OBRADU ARHIVSKE GRAĐE
od 1945. godine – CETINJE

U skladu sa planom utvrđenim za 2015. Godinu, u ovom Odsjeku urađeni su sljedeći stručni poslovi:

Klasifikacija arhivske građe urađena je za sljedeće fondove:

- Izvršno vijeće SRCG 1953-1990 (1980- 23f., 1981- 49f., 1982- 45f., 1983- 32f., 1984- 41f., 1985- 67f., 1986- 64f., 1987- 72f., 1988- 40f., 1989- 42f.)

Klasifikovana ukupno 475 f.

- Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva 1945-1951 (1945- 2f., 1946- 7f., 1947- 10f., 1948-5f.)

Klasifikovano ukupno 24 f.

- Ministarstvo finansija NRCG 1945-1953 (1945-2f., 1946-1947- 2f., 1947- 8f., 1948- 7f., 1949- 8f., 1949-1951- 4f., 1951- 2f., 1952- 2f.)

Klasifikovano ukupno 35f.

Sistematizacija arhivske građe urađena je za sljedeće fondove:

Arhivistički su sređeni sledeći fondovi

- Izvršno vijeće SRCG 1953-1990 (1953 - 11f. pr. 7087 dok.; 1954 – 2f. pr. 99 dok. 980)
- Ukupno: 13 f. 1510 pr. 8067 dok.

Izrađena je Klasifikaciona šema za fondove novog perioda od 1945. godine. Utvrđeno je da ovaj Odsjek ima 204 arhivska fonda, 3.652 pomoćne fondovske knjige, 12.713 fascikli.

6. ARHIVSKI ODSJEK ZA ISTORIJU RADNIČKOG POKRETA -
PODGORICA

U ovom Odsjeku urađeni su sljedeći poslovi:

- Završen rad na *Zborniku dokumenata Nikšički srez u NOR-u*, knjiga I. Nakon dobijene recenzije izvršene su potrebne recezentske primjedbe. U toku rad na izradi uvodnog teksta Zbornika.
- Započet rad na izradi *Zbornika dokumenata Nikšički srez u NOR-u 1943-1945*, knjiga II. Izvršen odabir 564 dokumenta.

Izvršena je obrada Fonda OK SK Titograd (1957-1989)
- izrada naučno-obavještajnog sredstva – urađen sumarni inventar za 150 fascikli.

- Izvršena revizija i dopuna sumarnog inventara Fonda CKSK Crne Gore (1945-1989). Sumarni inventar urađen za 186 fascikli.
- Urađen sumarni opis za 52 fascikle fonda Socijalistički Savez radnog naroda Crne Gore (SSRNCG).
- Izvršena je klasifikacija građe fonda Istorijski institut Crne Gore 1948-1990. Ukupno je klasifikovano 75 registratora.
- Izvršena spoljna obrada 110 pomoćnih fondovskih knjiga (ispisivanje etiketa) za knjige fonda Sreski komitet Andrijevića i Sreski komitet Kotor.

Tokom 2015. Godine, u ovom Odsjeku su koristili građu 10 istraživača i ostvarili 36 istraživačkih dana. Obavljeno je 15 konsultacija sa strankama u vezi dobijanja podataka iz arhivske građe koju posjedujemo.

Sredinom novembra 2015, otpočelo je opremanje arhivske građe za prenošenje u novi poslovni prostor.

II SEKTOR ZA ARHIVSKU GRAĐU OD ZNAČAJA ZA JEDINICE LOKALNE SAMOUPRAVE

1. ARHIVSKI ODSJEK ANDRIJEVICA

I - Zaštita arhivske i registratorske građe van arhiva

1. Pregled stanja registratorske i arhivske građe i ažuriranje evidencija izvršeno je kod 8 stvaralaca:

- Opština Plav;
- Crveni krst Plav;
- JU Centar za socijalni rad Plav;
- Fond za zdravstveno osiguranje CG-Filijala Plav;
- JZU „Branko Zogović“ Plav;
- Auto moto Gusinje;
- Fond za gradsko građevinsko zemljište i investicije Plav;
- JU OŠ „Bajo Jojić“ Plav.

Pružena su stručna uputstva po raznim osnovama gore navedenim stvaraocima/držaocima registratorske i arhivske građe.

2. Evidencije o stvaraocima i držaocima registratorske i arhivske građe. Dosijea stvaralaca i držalaca su dopunjena u skladu sa međunarodnim normama arhivističkog normiranog zapisa za pravna i fizička lica i porodice-ISAAR (cpf) za sedam stvaralaca:

- MNO „Trepča“ Andrijevića 1945-1952;
- MNO „Velika“ Andrijevića 1945-1952;
- MNO „Andrijevića“ Andrijevića 1945-1952;
- MNO „Plav“ Andrijevića 1945-1952;
- MNO „Šekular“ Andrijevića 1945-1952;
- MNO „Đulići“ Andrijevića 1945-1952;
- MNO „Gusinje“ Andrijevića 1945-1952.

Nije dostavljen prepis arhivske knjige ni za jednog stvaraoča. Dosijea su dopunjena zapisnicima o izvršenim obilascima, zapisnicima o izlučivanju bezvrijednog registratorskog materijala i prepiskom sa stvaraocima/držaocima.

3. Evidencije o registratorskoj i arhivskoj građi koja se nalazi kod držalaca:

- Kartoteka je za 1 držaoča dopunjena podacima o količini izlučenog bezvrijednog registratorskog materijala i to: OŠ „Bajo Jojić“ 1999-2011 (dnevnicima rada) u količini od 3,55 d/m.

4. Nije evidentiran nijedan novi specijalni arhiv, kao ni držalac arhivske građe u privatnom vlasništvu.

II - Poslovi u depou1. Prijem i smještaj arhivske građe

- Prijem arhivske građe,
- Izdavanje arhivske građe na korišćenje,
- Razgraničenje i popisivanje fondova, smještaj arhivske građe u kutije i lijepljenje spoljnjih opisa,
- Vođenje evidencija,
- Rad sa strankama.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 2 fonda:

- Osnovni sud Plav 1988-1989; „K“; k. 14; predmeta 204; listova 10.446; SI; IR
- MNO Plav 1945-1952; k. 19; knj. 10; predmeta 4.242; listova 4.255; SI

Ukupno je sređeno i obrađeno 33 arhivske kutije i 10 knjiga.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala1. Korišćenje arhivske građe preko čitanice

- Arhivsku građu je koristio jedan istraživač-MNO „Velika“ Andrijevića; knj. 10 i k.1

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

- Obradeno je 29 zahtjeva pravnih i fizičkih lica po raznim

osnovama i u tu svrhu je korišćeno knj. 54 i k. 40.

- Urađeno je 417 kopija predmeta.
- Strankama je izdato 5 uvjerenja.

V - Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

U okviru kulturno propagandne djelatnosti obilježena je „Neđelja arhiva“ pa su organizovane sljedeće aktivnosti, u periodu od 4-8. maja:

- Održan je tematski čas učenicima završnog razreda OŠ „Bajo Jojić“ Andrijevice o istorijatu, značaju i funkciji Arhiva.
- Upriličena je posjeta Arhivskom odsjeku službenika i namještenika lokalne samouprave i građana Andrijevice, gdje su upoznati sa organizacijom, značajem arhiva i arhivske građe.
- Načelnik Odsjeka Zoran Zečević je gostovao na Radiju Andrijevice sa temom „Istorijat, značaj i funkcije Arhiva“.
- Distribucija propagandnog materijala po školama i institucijama.

*2. ARHIVSKI ODSJEK BAR***I - Zaštita arhivske i registratorske građe van arhiva****1. Pregled stanja registratorske i arhivske građe i ažuriranje evidencija izvršena je kod 16 stvaralaca:**

- SO Bar,
- Osnovni sud Bar,
- Fond zdravstvenog osiguranja – Područno odjeljenje Bar,
- JU Centar za socijalni rad za opštine Bar i Ulcinj,
- JU “Srednja poljoprivredna škola” Bar,
- JU Osnovna škola “Srbija” Stari Bar,
- JU Osnovna škola “Jugoslavija”,
- JPU “Vukosava Ivanović Mašanović” Bar,
- JP “Komunalne djelatnosti” Bar,
- JP “Vodovod i kanalizacija” Bar,
- AD “Marina” Bar,
- AD “Izbor” Bar,
- AD “Prekookeanska plovidba” Bar,
- “Hotel Princess” DOO Bar,
- Vojska Crne Gore – Mornarica Bar,
- Pošta Crne Gore AD Podgorica – RCP Bar.

Pružena su stručna uputstva po raznim osnovama stvaralocima/držalocima registratorske i arhivske građe koji su gore navedeni (16).

2. Evidencije o stvaraocima i držaocima registratorske i arhivske građe:

- Registar aktivnih stvaralaca dopunjen je jednim novim stvaraocem: "Hotel Princess" DOO Bar.
- U registar stvaralaca i držalaca prestalih sa radom evidentiran je jedan stvaralac: Ineks "Zlatna obala" Sutomore.
- Dosije stvaralaca i držalaca je dopunjen u skladu sa međunarodnim normama arhivističkog normiranog zapisa za pravna i fizička lica i porodice-ISAAR (cpf) za dva stvaraoca: Zavod za zapošljavanje Bar i Društveni pravobranilac samoupravljanja Bar;

Nije dostavljen prepis arhivske knjige ni za jednog stvaraoca. Dosijeja su dopunjena zapisnicima o izvršenim obilascima, zapisnicima o izlučivanju bezvrijednog registratorskog materijala i prepiskom sa stvaraocima/držaocima.

3. Evidencije o registratorskoj i arhivskoj građi koja se nalazi kod držalaca:

- -Evidencija arhivske građe dospjele za preuzimanje u Arhiv je dopunjena sa jednim stvaraocem - Ineks "Zlatna obala" Sutomore u količini od 7 d/m arhivske građe.
- U kartoteku je evidentirana preuzeta arhivska građa dva stvaraoca: Zemljoradnička zadruga Bar (1960-1961) 4 d/m i AD "Prekookeanska plovidba" Bar (1972-2000) 3 d/m.
- Kartoteka je za 7 držalaca dopunjena podacima o količini izlučenog bezvrijednog registratorskog materijala (provjere i odluke o uništenju), i to: Fond zdravstvenog osiguranja-PO Bar 16 d/m; Osnovni sud Bar 33,50

d/m; JU Centar za socijalni rad 26 d/m; Opština Bar 22 d/m; JP "Komunalne djelatnosti" Bar 110 d/m; Vojska Crne Gore-Mornarica Bar 10 d/m i JU Osnovna škola "Jugoslavija" Bar 12 d/m.

Ukupna količina izlučenog bezvrijednog materijala iznosi: 229,50 d/m.

- U kartoteku je evidentirano otpisivanje duplikata i multiplikata, koje je obavljeno u Odsjeku iz četiri fonda: Zemljoradnička zadruga Bar (1960-1961) 3 d/m; JP "Kulturni centar" Bar (1975-2000) 8 d/m; Osnovno tužilaštvo Bar (1946-1959) 5 d/m i materijali različite provenijencije - Zavičajni muzej (1971-1988) 2 d/m.

Ukupno je evidentirano 18 d/m škartiranog materijala.

II - Poslovi u depou

1. Izdavanje arhivske građe na sređivanje i obradu

- Izrada spoljnjih opisa za 53 arhivske kutije.
- Izdavanje i vraćanje 56 kutija arhivske građe na mjesto lokacije i vođenje evidencija o istoj.
- Izdavanje 10 kutija arhivske građe istraživačima.
- Fotokopirano je 29 stranica za istraživače.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe je rađena na 8 fondova:

- Osnovno tužilaštvo Bar (1946-1959) – 3 kutije.
- SNO Bar (1945-1955), registraturski sređeno (1950) – 18 kutija.

- Zbirka dokumenata Manastir Donji Brčeli; predmeti su sređeni i obrađeni za period 1932-1936 – 6 kutija.
- Kulturni centar Bar; registraturski sređeno (1974-2000) - 15 kutija.
- Siz za fizičku kulturu (1981-1996) hronološki sređeno - 4 kutije.
- Fond “Crveni krst” Bar (1947-1991) hronološki sređeno - 3 kutije, 11 knjiga.
- Zbirka dokumenata različite provenijencije (1971-1988) registraturski sređeno - 3 kutije.
- Zbirka dokumenata Kulturno prosvjetne zajednice (1981-1990) registraturski sređeno - 1 kutija.
- Fotografisanje knjiga parcela i zemljišnih uložaka KO Spič; ukupno fotografisano 11.300 stranica A3 formata.

Sačinjena su sljedeća informativna sredstva:

- Analitički inventar za 6 kutija.
- Sumarni popis za 39 kutija.
- Unutrašnje liste za 8 Kutija.

Ukupno sređeno i obrađeno 53 arhivske kutije; 11 fondovskih knjiga i 11.300 fotografisanih stranica.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala:

1. Korišćenje arhivske građe preko čitanice

- Arhivsku građu su koristila četiri istraživača.
- Izdato je 16 kutija arhivske građe.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

- Obradeno je 232 pismena zahtjeva fizičkih (189) i pravnih lica (43).
- Pozitivno je riješen 181 zahtjev.
- Negativno je odgovoreno na 51 zahtjev.
- Fotokopirano je 1.241 list.
- Potraživano je ukupno 343 predmeta.
- Poslato je 27 pisanih obavještenja, 13 potvrda i 2 uvjerenja.
- Pružene su informacije za 42 stranke.

V - Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- U okviru kulturno propagandne djelatnosti obilježena je "Nedjelja arhiva".
- Gostovanje načelnice AO Bar u emisiji "Promenada" na Radio Baru.
- Sastanak i Savjetovanje u prostorijama arhiva sa arhivarima kao neposrednim izvršiocima kod najvećih stvaraoca/držaoca registratorske i arhivske građe. Tema je bila "Dileme i nejasnoće tokom arhiviranja građe kod stvaralaca/držalaca".
- Distribucija propagandnog materijala
- "Otvorena vrata"- posjeta đaka i zainteresovanih građana

VI – Ostali poslovi

- Vršeni su uobičajeni administrativno-tehnički poslovi: vođenje evidencija o prisutnosti na poslu, sastavljanje mjesečnih izvještaja, zbirnih izvještaja, godišnjih izvještaja, godišnjeg plana rada, godišnje statistike za stvaraoce/držaoce; pisanje raznih dopisa, itd.
- Kontakti i razgovori sa predstavnicima stvaralaca/držalaca radi uspostavljanja saradnje i dr.

*3. ARHIVSKI ODSJEK BERANE***I - Zaštita arhivske i registratorske građe van arhiva****1. Pregled stanja registratorske i arhivske građe i ažuriranje evidencija izvršena je kod 11 stvaralaca (74 obilaska):**

- Bivša Fabrika celuloze i papira Berane,
- Šumsko-industrijski kombinat “Polimlje” Berane,
- Osnovni sud Rožaje,
- Osnovni sud Berane,
- Uprava carina, Carinarnica Bijelo Polje, Carinska ispostava Berane,
- Uprava carina, Carinarnica Bijelo Polje, Carinska ispostava Dračenovac,
- Opština Berane,
- Opština Rožaje,
- Rudnik mrkog uglja Berane,
- JU Polimski muzej Berane,
- JU Centar za kulturu Berane.

Pružena su stručna uputstva po raznim osnovama stvaraočima/držaočima registratorske i arhivske građe koji su gore navedeni (11).

2. Evidencije o stvaraočima i držaočima registratorske i arhivske građe:

- Registar stvaralaca: aktivnih i prestalih sa radom nije dopunjen (nije ih bilo).
- Dosije stvaralaca i držalaca je dopunjen u skladu sa međunarodnim normama arhivističkog normiranog zapisa za pravna i fizička lica i porodice-ISAAR (cpf) za trideset stvaralaca:
- Seljačka radna zadruga "Sekule Popović" Lužac,
- Seljačka radna zadruga "Miloš Komatina" Donja Rženica,
- Seljačka radna zadruga „Đukan Janković“ Zagrad,
- Seljačka radna zadruga „Mahmut Adrović“ Petnjica,
- Seljačka radna zadruga „Polet“ Bastahe,
- Seljačka radna zadruga „Goduša“ Goduša,
- Seljačka radna zadruga „Kaludra“ Kaludra,
- Zanatska obučarska zadruga Berane,
- Sreski narodni odbor Berane,
- JU Osnovna škola „Donja Lovnica“ Rožaje,
- JU Osnovna škola „Miroslav Đurović“ Bašča,
- Seljačka radna zadruga „Polica“ Goražde,
- Seljačka radna zadruga „Donja Vrbica“ Donja Vrbica,

-
- JU Osnovna škola „Bać“ Bać,
 - JU Osnovna škola „Milan Ivanović“ Biševo,
 - Dom zdravlja Rožaje,
 - Opštinski odbor saveza boraca Rožaje,
 - Radničko-službenička nabavljačko-potrošačka zadruga Berane,
 - Opštinski komitet Saveza komunista Rožaje,
 - Socijalistički savez radnog naroda Rožaje,
 - Mjesni narodni odbor Berane,
 - Sreski poslovni savez zemljoradničkih zadruga Berane,
 - Mjesni narodni odbor Biševo Rožaje,
 - Mjesni narodni odbor Bać Rožaje,
 - Osnovni tužilac Rožaje,
 - Samoupravna interesna zajednica za obrazovanje kulturu i fizičku kulturu Rožaje,
 - Narodni odbor opštine Manastir Berane,
 - Sud za prekršaje Rožaje,
 - Opštinski komitet Saveza socijalističke omladine Rožaje i
 - Narodni odbor opštine Berane.
 - Dosije stvaralaca/držalaca je dopunjen međunarodnim normama arhivističkog normiranog zapisa ISAD (G)- za

opisivanje arhivske građe za fond i serije za devedeset (90) fondova i tri (3) zbirke.

- Listom kategorija arhivske građe sa rokovima čuvanja jedne registrature: bivše Fabrike celuloze i papira

U ovoj godini nije dostavljen prepis arhivske knjige za nijednog stvaraoca. Nije evidentiran ni jedan specijalni arhiv, kao ni držalac arhivske građe u privatnom vlasništvu.

3. Evidencije o registraturskoj i arhivskoj građi koja se nalazi kod držalaca:

- Kartoteka stvaralaca/držalaca arhivske i registraturske građe je za 6 držalaca dopunjena podacima o količini izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala, ukupno 496,10 d/m i to:
 - Skupština opštine Berane 1985-1990, 33,50 d/m.
 - Osnovni sud Berane u rasponu od 2007. do 2010; 16,60 d/m.
 - Uprava carina Carinarnica Bijelo Polje, Carinska ispostava Berane za 2009; 5 d/m.
 - Uprava carina, Carinarnica Bijelo Polje, Carinska kancelarija Dračenovac za 2009; 10,50 d/m.
 - Osnovni sud Rožaje u rasponu od 2006. do 2009; 10,50 d/m.
 - Bivša Fabrika celuloze i papira u rasponu od 1960. do 1989; 440 d/m.
 -
 -

II - Poslovi u depou

1. Smještaj arhivske građe

- Izdavanje i vraćanje arhivske građe na mjesto lokacije
- 115 kutija i 32 knjige.
- Za potrebe četiri istraživača izdato je 5 kutija i 8 knjiga.
- Detaljan uvid u stanje arhivskih fondova u novom depou Rožaje.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Rad na formiranju sedam novih fondova:

- Seljačka radna zadruga “Sekule Popović” Lužac u rasponu od 1948-1952. g.
- Seljačka radna zadruga “Miloš Komatina” Donja Rženica u rasponu 1949-1950. g.
- Seljačka radna zadruga “Đukan Janković” Zagrad u rasponu 1949-1952. g.
- Seljačka radna zadruga “Mahmut Adrović” Petnjica u rasponu 1949-1952. g.
- Seljačka radna zadruga “Polet” Bastahe u rasponu 1949-1952. g.
- Seljačka radna zadruga “Goduša” Goduša u rasponu 1949-1952. g.
- Seljačka radna zadruga “Kaludra” Kaludra u rasponu 1949-1952. g.
-

2. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na sledećim fondovima:

- Opština Berane 1963-1986; k. 27; UL; SI i IP
- Gro "Hajla" Rožaje 1978-1980; k 4; UL; SI i IP
- SO Rožaje 1970-1973. k. 4; UL : SI i IP

Ukupno: kutija 35.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice

- Arhivsku građu koristilo je 4 istraživača iz tri fonda: AD "Jugoprevoz" Berane, Kovačko- zanatska zadruga Berane i fond Opštine Berane;

Ukupno: 8 knjiga i 5 kutija.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

- Obradeno je 393 zahtjeva pravnih i fizičkih lica po raznim osnovama.
- Sačinjeno je i izdato 45 uvjerenja.
- Urađena su pismena obavještenja za 253 fotokopirana predmeta.
- Urađeno je 975 fotokopija po zahtjevu pravnih i fizičkih lica i istraživače. U tu svrhu je korišćeno 5 fondova: Skupština opštine Berane, Skupština opštine Rožaje, AD "Jugoprevoz" Berane, JU Školski centar "Vukadin Vukadinović" Berane, Osnovni sud Berane i JU Gimnazija "Panto Mališić" Berane.
-
-

V - Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

Obilježena je „Neđelja arhiva“ sljedećim aktivnostima:

- Distribucija propagandnog materijala po školama i ustanovama,
- Predavanje učenicima gimnazija: „Panto Mališić“ u Beranama i „30 Septembar“ u Rožajama. Tema: „Arhivska građa kao istorijski izvor“.

4. ARHIVSKI ODSJEK BIJELO POLJE

I - Zaštita arhivske i registratorske građe van arhiva

1. Pregled stanja registratorske i arhivske građe i ažuriranje evidencija izvršena je kod 5 stvaralaca i to:

- Osnovni državni tužilac Bijelo Polje,
- Uprava carina Crne Gore, Područna jedinica Bijelo Polje,
- Više državno tužilaštvo Bijelo Polje,
- Uprava za nekretnine Crne Gore, PJ Bijelo Polje,
- P.I. „Krisma“ Bjelasica (u stečaju) Bijelo Polje.

Pružena su stručna uputstva po raznim osnovama stvaralaca/držalaca registratorske i arhivske građe koji su gore navedeni (5).

2. Evidencije o stvaralacima i držalacima registratorske i arhivske građe:

- Registar stvaralaca: aktivnih i prestalih sa radom nije dopunjen (nije ih bilo).

- Dosije stvaralaca i držalaca je dopunjen sa 2 zapisnika o izlučivanju bezvrijednog registraturskog materijala kod 2 stvaraoca i zapisnicima (3) o preuzimanju arhivske građe od 3 stvaraoca.
- U ovoj godini nije dostavljen prepis arhivske knjige ni za jednog stvaraoca.
- U evidenciju specijalnih arhiva nije evidentiran nijedan novi arhiv.
- Nije evidentiran ni jedan držalac arhivske građe u privatnom vlasništvu.

3. Kartoteka stvaralaca/držalaca arhivske i registraturske građe je za 2 držaoca dopunjena podacima o količini izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala, ukupno 8,40 d/m i to:

- Više državno tužilaštvo Bijelo Polje (2007-2009) - predmeti "KTR"; 7,90 d/m
- P.I. „Krisma“ Bjelasica u stečaju Bijelo Polje; 0,50 d/m
- Ažurirani su podaci i evidentirana je preuzeta arhivska građa od tri stvaraoca:
- Više državno tužilaštvo Bijelo Polje (2007-2009) - predmeti "K"; 1,70 d/m
- P.I. „Krisma“ Bjelasica u stečaju Bijelo Polje; 1,50 d/m
- Uprava za nekretnine Crne Gore, PJ Bijelo Polje (1945-2003); 20,50 d/m.

Ukupno preuzeto 23,70 d/m.

II - Poslovi u depou1. Prijem i smještaj arhivske građe

- Unošenje podataka o preuzetoj arhivskoj građi u knjigu primljene arhivske građe.
- Izrada i lijepljenje spoljnih etiketa na kutijama; k. 125.
- Pečatanje dokumenata dva fonda: SNO Bijelo Polje k. 19; Viši sud Bijelo Polje 1967-1970 oznaka „P“ k. 21; Viši sud Bijelo Polje 1947-1968 oznaka „G“ k. 20.

Ukupno 60 kutija.

2. Izdavanje arhivske građe

- Izdavanje i vraćanje arhivske građe na mjesto lokacije i vođenje evidencija o istoj; k. 136.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 8 fondova:

- Sreski narodni odbor Bijelo Polje - revizija fonda 1945-1958; k. 63; predmeta 6.172; listova 62.130.
- Više javno tužilaštvo Bijelo Polje 1990-1999 oznake „KTR“; k. 9; predmeta 328; listova 4.943; oznake „KT“ 1999-2004; k. 12; predmeta 526; listova 7.298.
- Viši sud Bijelo Polje 1946-1968 oznaka „P“ (parnice) k. 21; predmeta 916; listova 14.034; oznaka „G“ (građansko) 1947-1968; k. 20; predmeta 1.217; listova 16.283.

Zbirno obrađeno: kutija 62; predmeta 2 987 i revizija 63 arhivske kutije.

- -U Odsjeku je izvršeno otpisivanje bezvrijednog registratskog materijala u iznosu od 1,40 d/m.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala**1. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe:**

- Pristiglo je i obrađeno 90 zahtjeva.
- Izdato je 5 fotokopija.

*5. ARHIVSKI ODSJEK BUDVA***I - Zaštita arhivske i registratorske građe van arhiva****1. Pregled stanja registratorske i arhivske građe u ažuriranje evidencija izvršeno je kod 13 stvaralaca i to:**

- JU „Grad teatar“ - Budva, Zapisnik o obilasku br. 0311-37 od 25.02.2015. god.;
- HP „Montenegro stars“ - Budva, Zapisnik o obilasku br. 0311-52 od 12.03.2015. god.;
- JU „Muzeji i galerije Budve“ - Budva, Zapisnik o obilasku br. 0311-57 od 18. 03.2015. god.;
- JU „Muzeji i galerije Budve“ - Budva, Zapisnik o obilasku br. 0311-77 od 15. 04.2015. god.;
- HIT „Montenegro“ D.O.O. - Budva, Zapisnik o obilasku br. 0311-102 od 27. 05.2015.;
- JU „Muzeji i galerije Budve“ - Budva, Zapisnik o obilasku br. 0311-107 od 02.06.2015. god.;
- Turistička organizacija - Budva, Zapisnik o obilasku br. 0311-125 od 22.06.2015. god.;
- „Vodovod i kanalizacija“ Budva, Zapisnik o obilasku br. 0311-137 od 29.07.2015. god.;
- „Beppele & Jacobson Montenegro“, Grand Hotel Avala, Budva, Zapisnik o obilasku br. 0311-157 od 09.09.2015. god.;

- Управа за некретнине CG, PJ Budva, Зависник о обиласку бр. 0311-172 од 28.09.2015. год.;
- Унипром хотели ДОО, Хотел „Будва“ Будва, Зависник о обиласку бр. 0311-183 од 28.10. 2015. год.;
- ЈУ Школа за основно музичко образовање Будва, Зависник о обиласку бр. 0311-194 од 18.11.2015. год.;
- Завод за запошљавање CG, Биро рада Будва, Зависник о обиласку бр. 0311-209 од 16.12.2015. год.;

Пружена су стручна упутства по разним основима ствараоцима/држаоцима регистратурске и архивске грађе који су горе наведени (остваривање непосредног контакта са одговорним радницима у регистратурама ради упознавања са обавезама према архиву; преглед стања архивске грађе и регистратурског материјала (смјештај, обезбјеђеност, начин архивирања и вођења евиденције о регистратурском материјалу и архивској грађи -„Архивска књига„ и друго) и израда зависника о обиласку и предлагање мјера за отклањање утврђених недостатака).

2. Евиденције о ствараоцима и држаоцима регистратурске и архивске грађе:

- Досијеа стваралаца и држалаца су допуњена зависницима о извршеном обиласку код горе наведених стваралаца; 4 зависника о излучивању (разматрање захтева регистратуре са списком регистратурског материјала предложеног за излучивање, непосредан увид у регистратурски материјал предложен за излучивање и израда предлога о одобравању или неодобравању излучивања).
- У овој години није достављен препис архивске књиге ни за једног ствараоца.

- U evidenciju specijalnih arhiva nije evidentiran nijedan novi arhiv.
- Nije evidentiran ni jedan držalac arhivske građe u privatnom vlasništvu.

3. Evidencije o registraturskoj i arhivskoj građi:

- U kartoteku stvaralaca i držalaca arhivske građe dospjele za preuzimanje u Arhiv je evidentiran jedan stvaralac - Fond za zdravstveno osiguranje, Kancelarija Budva. Na osnovu zapisnika o primopredaji arhivske građe, br. 0311-12 od 23. 01. 2015, preuzeto je 4,50 d/m građe (priprema građe za preuzimanje, utvrđivanje posebnih i opštih uslova sa predavaocem o načinu i uslovima korišćenja građe, provjera i izrada zapisnika o primopredaji sa spiskom građe koja se predaje).

- Kartoteka je za 4 držaoca dopunjena podacima o količini izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala i to:

Fond za zdravstveno osiguranje Kancelarija Budva, na osnovu Zapisnika o provjeri br. 0311-34 od 19. 02. 2015. god. i Odluke o odobrenju br. 0311-35 od 20. 02. 2015. god. uništeno je 8,60 d/m bezvrijednog registraturskog materijala;

J.U. „Muzeji i galerije Budve“- Budva, na osnovu Zapisnika o provjeri br. 0311-60 od 19. 03. 2015. god. i Odluke o odobrenju br. 0311-61 od 20. 03. 2015. god. uništeno je 2, 90 d/m bezvrijednog registraturskog materijala;

HIT „Montenegro“ D.O.O.- Budva, na osnovu Zapisnika o provjeri br. 0311-104 od 28. 05. 2015. god. i Odluke o odobrenju br. 0311-105 od 29. 05. 2015. god. uništeno je 42,20 d/m bezvrijednog registraturskog materijala, i J.U. „Muzeji i galerije Budve“- Budva, na osnovu Za-

pisnika o provjeri br. 0311-118 od 04. 06. 2015. god. i Odluke o odobrenju br. 0311-119 od 05. 06. 2015. god. uništeno je 5 d/m bezvrijednog registraturskog materijala.

Ukupna količina izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala iznosi: 58,70 d/m.

II - Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe

- Unošenje podataka o preuzetoj arhivskoj građi u knjigu primljene arhivske građe.

2. Izdavanje arhivske građe na korišćenje

- Prijem, zavođenje i odlaganje reversa (zahtjeva za korišćenje) za čitaonicu;
- Pronalaženje, provjeravanje i izdavanje arhivske građe na određeno mjesto;
- Vođenje evidencije o izdatoj građi, izdavanje potvrda, izdavanje kopija arhivske građe sa ovjerom izdatih kopija, izdavanje obavještenja;
- Ostali poslovi sa korisnicima.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Fond br. 2, Opština Petrovac 1888-1984; OPP 1888-1984.

Za ovaj fond odrađeni su sljedeći poslovi:

- Izrada unutrašnjeg opisa arhivske građe (preliminarni popis) za arhivsku kutiju 2. 1919-1929 sa 10 svežnjeva, 1303 list i 486 dok. (signiranje arhivskih fascikli će biti odrađeno nakon klasiranja i popisivanja cjelokupne građe ovog fonda).

2. Fond br. 20, Lovćen film Budva 1949-1965; LOFIB; 1949-1965

- sistematizacija arhivske građe u fondu,
- tehnički poslovi na arhivskoj građi (skidanje spajalica, stavljanje predmeta u košuljice),
- popis postojećih grupa predmeta unutar fascikle,
- izdvjanje i popis multiplikata,
- LOFIB 1949-1965 fascikal br. 1 sa 11 svežnjeva i 3 list. multiplikata.

3. Fond br. 25, Radna organizacija „Stari Grad“ Budva 1979-1990; ROSG 1979-1990

- sistematizacija arhivske građe u fondu,
- klasiranje arhivske rasute arhivske građe 0,89 dm.

4. Fond br 32, Povjerenstvo filmskih radnika Crne Gore 1950-1955 POFIRACG I

- sistematizacija arhivske građe u fondu,
- formiranje svežnjeva po godinama,
- tehnički poslovi na građi (skidanje spajalica),
- ispisivanje signature na košuljicama,
- ispisivanje sadržaja na košuljicama,
- brojanje predmeta, listova i dokumenata,
- izrada unutrašnjeg opisa arhivske građe u kutijama.

Ukupno 9 svežnjeva sa 583 puna lista, 1 prazni list i 312 dok.

5. Fond br. 38, Porodica Ljubiša, Budva 1822-1941; POLJUB

- Izrada Arhivističkog normiranog zapisa za pravna i fizička lica i porodice, ISSAR(CPF),

- Izrada opšte međunarodne norma za opisivanje arhivske građe ISAD(G) za fond i serije

u okviru njega: S. M. Ljubiša 1822-1878; V. Ljubiša 1823-1884; D. Ljubiša i ostali 1867-1941).

6. Fond br. 42, Lični fond Anastas Bocarić 1864-1944;
LIBOC

- Izrada opšte međunarodne norma za opisivanje arhivske građe ISAD(G) za fond i serije

u okviru njega.

7. Fond br.3, Katastar Budva 1838-1994; KAT 1838-1994.

Ove godine je započeo i završen, proces prenošenja podataka sadržanih u Katastarskim knjigama u digitalni oblik zapisa, i to 327 knjiga katastarkog operata.

IV- Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

U toku 2015. godine u Odsjeku Budva je:

- bilo 684 posjeta sa zahtjevima za korišćenje građe; od ovog broja je bilo 9 istraživača i korisnika 675,
- na osnovu 169 zahtjeva (naloga) za kserokopiranje, izdato je 948 listova kserokopija,
- na osnovu 127 zahtjeva (naloga) za izdavanje kopija skenirane ili fotografisane građe, izdato je 1.045 kopija,
- na osnovu 34 zahtjeva za fotografisanje i izdavanje kopija, štampano je 379 listova (nakon, fotografisanja i kompjuterske obrade),
- ukupno je izdato 2.372 ovjerenih kopija,
- izdato je 39 obavještenja po zahtjevima stranaka,
- u toku rada sa korisnicima je izdato i vraćeno u depoe

1.355 arhivskih jedinica,

- u toku rada je korišćena građa sljedećih fondova: KAT; SOB OUDP; SOB sjednice; SOB FONI; Biblioteka; OZZDRZ; ROSG; Zbirke matičnih knjiga; Zavičajna zbirka; Zbirka fotokopija; SOBIO; UOB; SOB Urbanizam; OŠB; SOB GI; LISLO; SOB URB; OŠ Budva; KOMB; Zbirka Kaladžurđević; Fond JUJAD i Fond DPS-a.

IV – Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- U okviru manifestacije „Nedelja arhiva“ realizovana je mini izložba “Kroz porodične fondove Ahiva Budve“.
- Distribucija propagandnog materijala.

Napomena:

U okviru ovogodišnjeg izvještaja je neophodno ukazati na problem neadekvatnog održavanja arhivske zgrada koji je ove godine značajno uticao na uslove rada u Odsjeku Budva i ugrozio proces vršenja osnovnih arhivskih funkcija - čuvanja, zaštite i obrade arhivske građe. Krov zgrade nije adekvatno održavan nakon sanacije od zemljotresa 1979. godine, a kako ne postoje oluci za odvođenje kišnice, voda se mjestimično sliva niz zidove zgrade. To je prouzrokovalo vlaženje zidova i prodiranje vode u prostorije. Najizraženiji problem je u kancelariji na prvom spratu gdje su oštećenja toliko izražena da se taj prostor više ne koristi za rad. Prostorija je bila namijenjena za poslove sređivanja i obrade arhivske građe. Stoga službenik na ovim poslovima trenutno koristi prostoriju čitaonice za rad, što je iz više razloga neprihvatljivo.

Prilikom obilnih padavina, prostorije Spomen doma „S.M.Ljubiša“, koje se nalaze u prizemlju zgrade arhiva, budu poplavljene. Drvena stolarija je prefarbana samo jednom u poslednjih 15-tak godina, kada su pojedina škura skinuta

i odnijeta na popravku i nikada nijesu ponovo postavljena. Drvena ulazna vrata takođe nijesu adekvatno održavana, tako da kroz njih voda prodire i sliva se niz stepenište koje vodi ka prizemlju, gdje je smješten dio knjiga iz izdavačke djelatnosti Istorijskog arhiva Budva. Metalna ograda na ulaznim vratima nikada nije prefarbana. Kako je po njima izbila rđa, trenutno se veoma teško otvaraju, a postoje problemi i sa zaključavanjem brave na ulaznim vratima. Sve navedeno (a pobrojani su samo najizraženiji problemi) govori o tome da je ozbiljno ugrožena bezbjednost kako fondova, tako i kancelarijskog prostora. Stoga predlažemo da u okviru budžeta za 2016. godinu budu opredijeljena sredstva za njihovo rješavanje.

6. ARHIVSKI ODSJEK DANILOVGRAD

I - Zaštita arhivske i registratorske građe van arhiva

1. Pregled stanja registratorske i arhivske građe i ažuriranje evidencija izvršena je kod 20 stvaralaca i to:

- Fond zdravstva Danilovgrad,
- Dom zdravlja „Dimitrije Dika Marinić“ Danilovgrad,
- Osnovni sud Danilovgrad,
- Područni organ za prekršaje Danilovgrad,
- Opština Danilovgrad,
- Poreska uprava Danilovgrad,
- Uprava za nekretnine CG, PJ Danilovgrad,
- Sud za prekršaje Danilovgrad,
- Direkcija za saobraćaj, održavanje i izgradnju puteva na području Danilovgrada,

- Centar za socijalni rad Danilovgrad,
- Trgovačko preduzeće „Atako“ Danilovgrad,
- AD „Roma“ Danilovgrad,
- DOO „Jastreb“ u stečaju,
- Mljekara „Lazine“ -,nova registratura,
- „Montenomaks“ Danilovgrad,
- „Farmont“ Spuž -,nova registratura,
- JU OŠ „Milosav Koljkenšić“ Slap,
- JU „Irena Radović“ Danilovgrad,
- JU OŠ „Njegoš“ Spuž,
- JU Gimnazija „Petar I Petrović Njegoš“ Danilovgrad.

Pružena su stručna uputstva po raznim osnovama stvaraocima/držaocima registratorske i arhivske građe koji su gore navedeni (20).

2. Evidencije o stvaraocima i držaocima registratorske i arhivske građe:

- Registar aktivnih stvaralaca dopunjen sa dva nova stvaraoca: Mljekara „Lazine“ Danilovgrad i „Farmont“ Spuž.
- Dosije stvaralaca i držalaca je dopunjen zapisnicima o izvršenom obilasku kod gore navedenih stvaralaca; 4 zapisnika o izlučivanju (razmatranje zahtjeva registrature sa spiskom registratorskog materijla predloženog za izlučivanje, neposredan uvid u registratorski materijal predložen za izlučivanje i izrada predloga o odobravanju ili ne odobravanju izlučivanja).

- U ovoj godini nije dostavljen prepis arhivske knjige ni za jednog stvaraoca.
- U evidenciju specijalnih arhiva nije evidentiran nijedan novi arhiv.
- Nije evidentiran držalac arhivske građe u privatnom vlasništvu.

3. Evidencije o registraturskoj i arhivskoj građi:

- U kartoteku stvaralaca i držalaca arhivske građe dospjele za preuzimanje u Arhiv nije evidentiran nijedan stvaralac.
- Kartoteka je za 4 držaoca dopunjena podacima o količini izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala i to: Fond zdravstva Danilovgrad 2006-2012, 9 popisnih lista u količini od 60 d/m; Dom zdravlja „Dimitrije Dika Marinić“ Danilovgrad 2001-2009, 134 popisne liste u količini od 30 d/m; Osnovni sud Danilovgrad (revizija) 0,50 d/m i Poreska uprava Danilovgrad 5 d/m

Ukupna količina izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala iznosi: 95,50 d/m.

II - Poslovi u depou

1. Izdavanje arhivske građe na korišćenje

- Prijem, zavođenje i odlaganje reversa (zahtjeva za korišćenje);
- Pronalaženje, provjeravanje i izdavanje arhivske građe;
- Vođenje evidencije o izdatoj građi, izdavanje potvrda, izdavanje kopija arhivske građe sa ovjerom izdatih kopija, izdavanje obavještenja;
- Ostali poslovi sa korisnicima.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na sljedećim fondovima:

- Osnovni sud Danilovgrad 1968-1991 sa oznakom „OV“, k. 15 (ovjere ugovora o diobi, poklonu vanparnični predmeti). Za 25 kutija sa oznakama „OV“ i „R“ (1968-1999) je sačinjena UL.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

- Bilo je 104 zahtjeva fizičkih (66) i pravnih (38) lica po raznim osnovama na kojim je blagovremeno odgovoreno.
- Za pravna lica kopirano je 18 dokumenata.

V – Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- U okviru manifestacije „Neđelja arhiva“ je održana konferencija za štampu na lokalnom nivou.
- Organizovana su predavanja učenicima JU Gimnazija „Petar I Petrović Njegoš“ i JU OŠ „Vuko Jovović“ Danilovgrad.
- Upriličene su posjete studenata Policijske akademije sa profesorima.
- Gost na Radio Danilovgradu bio je načelnik Odsjeka Mijodrag Zoranić sa temom „Značaj Državnog arhiva u lokalnoj i državnoj upravi“.

*7. ARHIVSKI ODSJEK KOLAŠIN***I - Zaštita arhivske i registratorske građe van arhiva****1. Pregled stanja registratorske i arhivske građe i ažuriranje evidencija izvršena je kod 10 stvaralaca i to:**

- Osnovni državni tužilac Kolašin,
- JPKD „Kolašin“ u Kolašinu,
- DOO „FAK“ Kolašin,
- Opština Mojkovac,
- Rudnik „Brskovo“ Mojkovac,
- DD PTP „Bojna Njiva“ Mojkovac,
- DD „Vukman Kruščić“ Mojkovac,
- Područni organ za prekršaje Mojkovac,
- JU OŠ „Aleksa –Đilas Bećo“ Mojkovac,
- JU SMŠ „Vuksan Đukić“ Mojkovac.

Pružena su stručna uputstva po raznim osnovama stvaralaca/držalaca registratorske i arhivske građe koji su gore navedeni (10).

2. Evidencije o stvaralacima i držalacima registratorske i arhivske građe:

- Dosije je dopunjen sa podacima za 10 već postojećih stvaralaca/držalaca sa: zapisnicima o izvršenom obilasku (kod gore navedenih stvaralaca); zapisnikom o preuzimanju od Osnovnog državnog tužioca Kolašin (2001-2005) u količini od 3,10 d/m; dvije liste kategorija registratorske građe sa rokovima čuvanja: DOO „FAK“ Kolašin i DD PTP „Bojna Njiva“ Mojkovac

- U ovoj godini nije dostavljen prepis arhivske knjige ni za jednog stvaraoca.
- U evidenciju specijalnih arhiva nije evidentiran nijedan novi arhiv.
- Nije evidentiran držalac arhivske građe u privatnom vlasništvu.

3. Evidencije o registratorskoj i arhivskoj građi:

- U kartoteku stvaralaca i držalaca arhivske i registratorske građe evidentirani su podaci preuzete arhivske građe jednog stvaraoca: Osnovni državni tužilac Kolašin (2001-2005) u količini od 3,10 d/m.
- U kartoteku je evidentirano škartiranje duplikata i multiplikata, koje je obavljeno u Odsjeku, na jedanom fondu: Osnovni državni tužilac Kolašin (1999-2000) sa oznakama: „KT“ „KTR“ „KTM“ „KTN“ „UT“ „A“ „R“ „PT“; 0,40 d/m.

II - Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe

- Evidencija o preuzetoj arhivskoj građi Osnovnog državnog tužioca Kolašin u knjigu primljene arhivske građe.
- Izdavanje i vraćanje arhivske građe na mjesto lokacije i vođenje evidencija o istoj.
- Smještaj i održavanje arhivske građe u depou.

2. Izdavanje arhivske građe na sređivanje i korišćenje

- Pronalaženje, provjeravanje i izdavanje dokumenata

- Vođenje evidencije o izdatoj građi na sređivanje i obradu (knj.12; k.32) i korišćenje: AD „Impregnacija drveta“ Kolašin; AD „Eksportdrvo“Kolašin; DD „Transport“ Kolašin; DD „Sinjavina“Kolašin; ŠPAD „Kolašin“Kolašin; DP „Veletrgovina komerc“ Kolašin; Osnovni sud Kolašin; JUOŠ „Risto Manojlović“ Kolašin; JU SMŠ „Braća Selić“ Kolašin; JUOŠ „Međuriječje“ u Međuriječju; JU SMŠ „Vuksan Đukić“ Mojkovac; Opština Mojkovac i Fond zdravstvenog osiguranja Mojkovac.
- Izdavanje potvrda, obaveštenja i ostali poslovi

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 3 fonda:

- Opštinski odbor DPS-a Kolašin - OODPSK (1945-1991) Savez komunista Jugoslavije 1941; 1956-1990: k.12. predmeta 585.
- JU OŠ „Međuriječje“ Kolašin - JUOŠMK (1938-1990); 1970-1990: k.8. knj.12. predmeta 99.
- Osnovni državni tužilac Kolašin – ODTK (1986-2005); 1999-2001: k.11. predmeta 585. IR
(„KT“ „KTR“ „KTN“ „KTM“ „UT“ „A“ „R“ „PT“).

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe:

- pristigla su 162 zahtjeva za korišćenje arhivske građe po raznim osnovama,
- obrađen je 141 zahtjev,
- na 21 zahtjev odgovoreno je negativno,

- izdate su 563 fotokopije,
- izdato je 47 potvrda,
- data su 32 saopštenja,
- Osnovni sud Kolašin zadužio je jedan predmet („O“ br.41/73) na revers.

V – Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

U organizaciji Arhivskog odsjeka Kolašin-Mojkovac, otvorene su dvije izložbe:

- U Galeriji centra za kulturu u Mojkovcu 12.02.2015. otvorena je izložba Aleksandra Berkuljana „Ratna razglednica-Crna Gora 1914-1918“.
- U Kolašinu 13.03.2015. izložba Branislava Jeknića „Kolašin u doba Knjaževine i Kraljevine Crne Gore“.

Obije izložbe otvorio je Stevan Radunović, direktor Državnog arhiva CG.

- Neđelja Arhiva od 4-8 maja 2015. godine, medijski je praćena kroz lokalne i štampane medije, posjećena od predstavnika registratura i građana opština, Kolašin i Mojkovac.

U okviru jednog školskog časa, o značaju Arhiva i arhivske službe, održana su predavanja učenicima od VI do IX razreda u JU OŠ „Aleksa Đilas Bećo“ u Mojkovcu i JU OŠ „Risto Manojlović“ u Kolašinu, đe je posjećenost i interesovanje bilo u velikom broju. Tokom manifestacije uprilićen je radni sastanak sa predsjednikom opštine Mojkovac i predstavnicima pojedinih registratura u Mojkovcu.

*8. ARHIVSKI ODSJEK KOTOR***I - Zaštita arhivske i registratorske građe van arhiva**

1. Pregled stanja registratorske i arhivske građe i ažuriranje evidencija izvršena je kod 11 stvaralaca (ukupno 14 obilazaka) i to:

- Opština Kotor – 3 obilaska,
- Lučka kapetanija Kotor,
- Dom starih "Grabovac" Risan,
- Lučka uprava Crne Gore,
- Crnogorska plovidba, AD Kotor,
- JZU "Vaso Čuković" Risan,
- Fakultet za pomorstvo Kotor – 2 obilaska,
- Fond za zdravstveno osiguranje, Područna jedinica Kotor,
- Kulturni centar "Nikola Đurković",
- Javno komunalno Kotor,
- HP Fjord – Kotor.

Kod svih evidentiranih stvaralaca/držalaca, na području Opštine Kotor i Opštine Tivat, prati se opšte stanje registratorske i arhivske građe i predlažu se mjere za otklanjane uočenih nedostataka.

2. Evidencije o stvaraocima i držaocima registratorske i arhivske građe

- U Registar aktivnih stvaralaca i držalaca registratorske i arhivske građe evidentirani su podaci za 10 novih

stvaralaca/držalaca i to: AD Crnogorska plovidba Kotor, Lučka uprava Kotor, Turistička organizacija Kotor, Organizacija slijepih Kotor, Tivat i Herceg Novi, Mjesna zajednica Stari grad - Kotor, Mjesna zajednica Dobrota - Kotor, Mjesna zajednica Škaljari - Kotor, Mjesna zajednica Risan - Kotor i SSRN OO NOR 1941-1945.

- Dosijea stvaralaca i držalaca su uredno dopunjena zapisnicima o obilascima (14), tri usvojene Liste kategorija registraturskog materijala sa rokovima čuvanja i to: Vaterpolo Savez Crne Gore, HP Fjord - Kotor i JKP Kotor.
- Dosije Opštine Tivat dopunjen je prepisom Arhivske knjige.
- U Registar je evidentirano 5 stvaraoca/držaoca (pravni status, reorganizacija, preseljenje i prestanak rada), a to su: Jugooceanija Kotor (čiji pravni status nije poznat, mjesto rada i mjesto registraturske i arhivke građe); Jugopetrol Kotor - preseljen u Podgoricu; Bokeljka Kotor - ugašena; Crna Gora Put - preseljen u Podgoricu i Zavod za zaštitu spomenika -reorganizovan-Centrala na Cetinju.
- Nema evidentiranih specijalnih arhiva na području Opštine Kotor i Opštine Tivat, kao ni evidentiranih držalaca arhivske građe u privatnom vlasništvu.

3. Evidencije o registraturskoj i arhivskoj građi:

- U kartoteku stvaralaca i držalaca arhivske građe dospjele za preuzimanje u Arhiv nije evidentiran nijedan – nije bilo preuzimanja.
- Kartoteka je dopunjena podacima za 7 stvaralaca o količini izlučenog bezvrijednog registraturskog

materijala i to: Opština Kotor - 18,14 d/m; Lučka kapetanija Kotor - 5,50 d/m; Dom starih "Grabovac" Risan - 14,27 d/m; "Napredak" Kotor - 18,34 d/m; Ulix DOO Kotor - 6,80 d/m; Vaterpolo savez Crne Gore - 4,90 d/m; Arhivski odsjek Kotor - 26,70 d/m.

Ukupna količina izlučenog bezvrijednog registratorskog materijala iznosi: 94,65 d/m.

II – Poslovi u depou

1. Prijem, smještaj i održavanje arhivske građe

- Izdavanje i vraćanje arhivske građe na mjesto lokacije i vođenje evidencija o istoj.
- Redovna kontrola urednosti depoa.
- Sprovedeno je detaljno čišćenje depoa I, III i prijemnog depoa.
- Prefascikuliranje pojedinih dotrajalih kutija i ponovno ispisivanje podataka koji su bili izblijeđeli.

2. Izdavanje arhivske građe na korišćenje

- Izdato i vraćeno na mjesto lokacije 1251 arhivskih kutija i 692 fondovskih knjiga.
- Vođenje evidencija za izdatu arhivsku građu.
- Ispunjeno je 552 prijave za korišćenje arhivske građe.

III – Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 5 fondova:

1. GNOK (Gradski narodni odbor Kotor) 1945-1988) - Poboljšanje stepena sređenosti fonda

- GNOK-Imovinsko pravno Opštine Kotor - KO Dobrota - revizija fonda po kutijama, formiranje rasutih predmeta; sumarni inventar za 1-7 fascikli.
 - GNOK-Imovinsko pravno Opštine Kotor - KO Risan - revizija fonda po kutijama, formiranje rasutih predmeta; sumarni inventar za 3 fascikle.
 - GNOK-Imovinsko pravno Opštine Kotor - KO Stoliv - revizija fonda po kutijama, formiranje rasutih predmeta; sumarni inventar za 5 kutija.
2. Arhivističko sređivanje fonda PROK- 1953-1968 (Projektantski biro Kotor)- 2 arhivskih kutija 1964 i 1965 godina (LXV i LXVI) analitički inventar.
 3. Arhivističko sređivanje fonda Bokeljska mornarica – BOKMOR (1962- 2002)- sumarni inventar za 7 fascikli.
 4. Arhivističko sređivanje fonda Sresko ugostiteljsko preduzeće Kotor - sumarni popisi za 22 fascikle – urađen arhivistički normirani zapis Isad i Isar
 5. Revizija fonda Osnovni sud Kotor SKS – Ostavinski predmeti „O“ (1945 – 1988). Izvršena provjera dokumentacije po predmetima, zbog velikog broja pogrešno odloženih za 254 fascikle.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice

- Korisnika arhivske građe preko čitaonice bilo je 552 u 2015 godini.
- Kopija preko čitaonice je napravljeno cca 2520, a uplata na žiro račun Državnog arhiva 5350,00 €.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

- Pismenih zahtjeva upućenih od Opštine Kotor, Opštine Tivat, Komisije za povraćaj oduzete imovine i obeštećenje Bar, Osnovnog suda u Kotoru, Podgorici

i Baru, Osnovnog tužioca u Kotoru i fizičkih lica, primljeno je 85.

- U pisanoj formi, nakon obavljenog pretraživanja, dostavljeno je 65 odgovora i 28 potvrda.
- Za potrebe ovih organa pregledano je 187 fascikli i izvršen uvid u 75 fondovskih knjiga.
- Osnovni sud u Kotoru zadužio je preko reversa 42 sudska predmeta za potrebe obnove postupka, dopunskih ostavinskih rasprava i pravosnažnosti.

V – Kulturno- prosvjetna i propagandna djelatnost

- Dostavljen je rad za časopis „Arhivski zapisi“ Milić Aleksandre „Profana i sakralna arhitektura grada Kotora : dva nevalorizovana primjera“

Ostalo:

Redovna komunikacija sa službenicima odjeljenja, direktorom i pomoćnicom direktora Državnog arhiva, dostavljanje izvještaja o radu (mjesečni, polugodišnji i godišnji); godišnji predlog Programa rada; evidencije o prisutnosti na poslu; popis inventara arhivskog odsjeka; ostavljanje podataka za statistiku; poslovi arhivskog i kancelarijskog poslovanja (uvedeno 326 brojeva u protokol i sva dokumentacija uredno arhivirana); daktilografski poslovi-kucanje na kompjuteru u komunikaciji sa ustanovama, Državnim arhivom (izvještaji, razni drugi zahtjevi, dostavljanje odgovora i sl.).

9. ARHIVSKI ODSJEK NIKŠIĆ

I - Zaštita arhivske i registratorske građe van arhiva**1. Pregled stanja registratorske i arhivske građe i ažuriranje evidencija izvršena je kod 27 stvaralaca i to:**

- Opština Nikšić,
- JU OŠ „Radoje Čizmović“ Ozrinići,
- Osnovni sud Nikšić,
- HTP“Onogošt“ AD Nikšić (u stečaju),
- Opštinski odbor crvenog krsta Nikšić,
- JU Škola za osnovno i srednje muzičkog obrazovanje „Dara Čokorilo“ Nikšić,
- Zemljoradnička zadruga“Župa“ Mjolje Polje Nikšić (u stečaju),
- JU Centar za socijalni rad Nikšić,
- JU OŠ „Jagoš Kontić“ Straševina,
- „Uniprom pekara“ DOO Nikšić,
- JZU Opšta bolnica Nikšić,
- „Rudnik boksita“ ADNikšić, (u stečaju),
- JU Centar za socijalni rad Opštine Nikšić, Šavnik i Plužine,
- Plus-commerce AD Nikšić (u stečaju),
- JU Ekonomsko-ugostiteljska škola Nikšić,
- JU Gimnazija „Stojan Cerović“ Nikšić,
- JU OŠ „Dobrislav- Đedo Perunović“ Bogetići,

- Industrija piva i sokova "Trebjesa" DOO Nikšić,
- JU Dom učenika i studenata "Braća Bulajić" Nikšić,
- Zavod za zapošljavanje Crne Gore, Biro rada Nikšić,
- Republički fond zdravstva Podgorica, Područno odjeljenje Nikšić,
- JU Prva srednja stručna škola Nikšić,
- Specijalna bolnica za plućne bolesti „Dr Jovan Bulajić“ Brezovik,
- Udruženje boraca NOR-a Nikšić,
- JU „Braća Bulajić“ Vilusi,
- JU Centar za kulturu Nikšić,
- JU „Zahumlje“ Nikšić.

2. Evidencije o stvaraocima i držaocima registratorske i arhivske građe

- U Registar aktivnih stvaralaca i držalaca registratorske i arhivske građe redovno se ažuriraju podaci. Registar je dopunjen jednim stvaraocem i to: „Uniprom pekara“ DOO Nikšić.
- Dosijea stvaralaca i držalaca su ažurirana: zapisnicima o obilascima (27); zapisnicima o preuzimanju arhivske građe; sedam usvojenih (data saglasnost) Lista kategorija registratorskog materijala sa rokovima čuvanja i to:
 - JU Prva srednja stručna škola Nikšić,
 - Osnovni sud Nikšić,
 - JU OŠ "Braća Bulajić" Vilusi,
 - JU OŠ „Dobrislav Đedo Perunović“ Bogetići,

- Zemljoradnička zadruga „Župa“ Miolje Polje Nikšić,
- Industrija piva i sokova „Trebjesa“ DOO Nikšić,
- Plus commerce AD Nikšić.

Nije dostavljen nijedan prepis arhivske knjige, a nema ni evidentiranih specijalnih arhiva na području Opštine Nikšić niti držalaca arhivske građe u privatnom vlasništvu.

3. Evidencije o registraturskoj i arhivskoj građi:

- U kartoteku stvaralaca i držalaca arhivske građe dospjele za preuzimanje u Arhiv nije bilo upisa.
- Kartoteka stvaralaca i držalaca arhivske građe dopunjena je podacima za 3 stvaraoca o količini izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala i to: JU Centar za socijalni rad Nikšić 27d/m; Plus commerce AD Nikšić u stečaju 806,90 d/m; Rudnik boksita AD Nikšić 100 d/m, popisano 50 d/m (nastavlja se izlučivanje).

Ukupna količina izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala iznosi: 933.90 d/m.

II - Poslovi u depou

1. Prijem, smještaj i održavanje arhivske građe u depou

- Tehnički poslovi i prefascikulisanje kutija fonda Sreski Narodni Odbor Nikšić (1944-1958) u cilju pripreme fonda za sređivanje i obradu. Tehnički pripremljeno i prefascikulisano 29 kutija za period 1944-1946.
- Redovno se vršilo slanje pošte, prijem poštanskih pošiljki i evidencija.
- Povremeno su rađeni tehnički poslovi na održavanju depoa i kancelarija.
- Tehnički poslovi na organizaciji i postavci izložbi dokumenata.

2. Izdavanje arhivske građe na korišćenje

- Pronalaženje, provjeravanje i izdvajanje arhivske građe.
- Vođenje evidencija o izdatoj i vraćenoj građi.
- Izdavanje potvrda, obavještenja i ostali poslovi.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na osam fondova:

- Gradski Narodni Odbor Nikšić GNO (1945-1958). Sređeno ukupno 3.465 predmeta (6 kutija uglavnom iz 1952. godine), urađene unutrašnje liste iz 1951 godine, od broja 8012-15353. Jedan broj predmeta izdvojen zbog pripadnosti drugim fondovima (SNO, NOO, MNO);
- Sreski narodni odbor Nikšić (1944-1957), k. 12;
- Uprava za uređenje prostora i komunalne poslove 1951-1993, kutija 13, tehnički poslovi i urađena 36 digitalna snimka Doma revolucije;
- Lični fond Ilija Šobajić 1889-1953 ukupno kutija 1, dokumenata 96, urađen analitički inventar;
- „Tehnička sekcija“ (1931-1937), sređena 22 predmeta. Vojne karte: Novog Pazara, Drenice, Lješa, Krive Palanke, Ljubovije, Gacka, Pljevalja, Žabljaka i Šavnika, karta sliva Skadarskog jezera, skica Vasojevića, geografske skice sreza danilovgradskog i nikšićkog. Mreža puteva za automobilski saobraćaj Okruga Nikšić, karta opštinskih puteva sreza nikšićkog I i II reda;
- Lični fond Jovan Golijanin 1875-1930; ukupno kutija 4, predmeta 501;
- Lični fond Jefto Miletin Nikolić 1860-1899 ukupno 12 kutija;
- Lični fond Milo Martinović (1861-1931) kutija 4, predmeta 397, ukupan broj listova 463;
- Izvršena revizija, prefascikulacija i uspostavljanje poretka arhivskog fonda Narodno pozorište u Nikšiću 1949-1965 godine.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice

- Arhivsku građu koristilo je 5 istraživača, sadržanu u 15 fondova.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

- Ukupno je obrađeno 122 zahtjeva od čega je 94 zahtjeva fizičkih lica i 28 zahtjeva pravnih lica (4 odgovora Ministarstva finansija Crne Gore, Komisiji za povraćaj i obeštećenje Podgorica, 22 odgovora Osnovnom sudu Nikšić i 2 odgovora Osnovnom sudu Žabljak).
- Reversi Osnovnom sudu – 7.
- Broj fotokopija - 161.
- Izrađena 36 digitalna snimka „Doma revolucije“ iz fonda Uprava za uređenje prostora i komunalne poslove (1953-1993).
- Korisnici su potraživali građu 17 fondova:

Opštinski sud Nikšić; Sreski sud Nikšić; Okružni sud i Državno tužilaštvo (1919-1941) Nikšić; NOO Nikšić; Osnovni Sud Nikšić; Okružni Sud Nikšić; MNO Velimlje; SO Nikšić; Lični fond „Jefto Pavić“ (1932-1943); Uprava za uređenje prostora i komunalne poslove (1951-1993) Nikšić; FZLK Nikšić; Turska dokumenta; Lični fond „Ilija Šobajić“ (1889-1953); Željezara „Boris Kidrić“; IMO Metalac Nikšić i „Nikšić trgovina“ Nikšić.

- Na pristigle pismene zahtjeve od strane Komisije za povraćaj oduzete imovine i obeštećenje Podgorica, Ministarstva finansija i Osnovnog suda Nikšić blagovremeno je odgovoreno.

V – Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

Nastavak rada na promovisanju Arhiva i arhivske djelatnosti kroz sljedeće aktivnosti:

- „Neđelja Arhiva“ obilježena je medijskim predstavljanjem Arhiva preko lokalnih TV i radio Nikšića.

- Posjeta učenika osnovnih i srednjih škola iz Nikšića, kao i posjeta ovlašćenih predstavnika stvaralaca.
- U okviru manifestacije od 4-8. maja, održano je predavanje za učenike o ulozi, značaju i radu arhivske službe.

U martu je počela realizacija Programa podrške razvoju kulture u Nikšiću, koji je usvojila Vlada Crne Gore na predlog Ministarstva kulture, u kome je, uzeo učešća Državni Arhiv Crne Gore sljedećim sadržajima:

- Izložba dokumenata "Ratna razglednica Crne Gore 1914-1918 godine", autora Aleksandra Berkuljana, 17. marta 2015. godine, Galerija "Nikola I" Nikšić;
- Izložba dokumenata "Kultura sjećanja kroz fondove i zbirke arhivskog fonda u Nikšiću", autorka Violeta Krivokapić sa saradnicama Dejanom Nikolić i Biljanom Mrdak, 3. juna 2015. godine, Galerija "Nikola I".
- Izložba dokumenata "Njegoš u crnogorskim i ruskim arhivima", autora Srđana Pejovića, 2. decembra 2015. godine, Galerija "Ilija Šobajić".
- Pedeset učenika OŠ "Jagoš Kontić" Straševina, posjetilo je Arhivski Odsjek Nikšić 10. novembra 2015. godine i tom prilikom prisustvovali su predavanju o značaju Arhiva i specifičnosti poslova koji arhivisti obavljaju.

10. ARHIVSKI ODSJEK PLJEVLJA

I - Zaštita arhivske i registratorske građe van arhiva

1. Pregled stanja registratorske i arhivske građe i ažuriranje evidencija izvršena je kod 11 stvaralaca i to:

- Osnovni sud Pljevlja,
- Fond za zdravstveno osiguranje, Područna jedinica Pljevlja,
- Ministarstvo unutrašnjih poslova, CB Pljevlja,

- JU OŠ „Ristan Pavlović“ Pljevlja,
- JU OŠ „Salko Aljković“ Pljevlja,
- JU OŠ „Boško Buha“ Pljevlja,
- ZZ „Vrulja“ (u stečaju) Vrulja Pljevlja,
- DOO „Grijanje Pljevlja“,
- Osnovni sud Žabljak,
- Sud za prekršaje Bijelo Polje, Odjeljenje Žabljak,
- SKI Centar „Durmitor“ (u stečaju) Žabljak.

Data su stručna uputstva, po raznim osnovama, navedenim stvaraocima/držaocima registratorske i arhivske građe; uspostavljen je neposredni kontakt sa odgovornim radnicima u registraturama i njihovo upoznavanje sa zakonskim obavezama prema Arhivu; izvršen je pregled stanja arhivske i registratorske građe (smještaj, zaštita, obezbijedenost, način arhiviranja i vođenja evidencije o registratorskom materijalu i arhivskoj građi - Arhivska knjiga; sačinjeni su zapisnici o obilasku i predložene mjere za otklanjanje utvrđenih nedostataka).

2. Evidencije o stvaraocima i držaocima registratorske i arhivske građe:

- Dosijea za 11 stvaralaca i držalaca su dopunjena zapisnicima o izvršenom obilasku kod gore navedenih stvaralaca; 3 zapisnika o izlučivanju (razmatranje zahtjeva registrature sa spiskom registratorskog materijala predloženog za izlučivanje, neposredan uvid u registratorski materijal predložen za izlučivanje i izrada predloga o odobravanju ili neodobravanju izlučivanja...);
- U ovoj godini nije dostavljen prepis arhivske knjige ni za jednog stvaraoca.
- U evidenciju specijalnih arhiva nije evidentiran nijedan arhiv, kao ni držalac arhivske građe u privatnom vlasništvu.

3. Evidencije o registraturskoj i arhivskoj građi:

- U kartoteku stvaralaca i držalaca arhivske građe dospjele za preuzimanje u Arhiv, evidentiran je jedan stvaralac - Sud za prekršaje Bijelo Polje, Odjeljenje Žabljak (1977-2003).
- Na osnovu zapisnika o primopredaji arhivske građe preuzeto je 0,50 d/m građe (priprema građe za preuzimanje, utvrđivanje posebnih i opštih uslova sa predavaocem o načinu i uslovima korišćenja građe, provjera i izrada zapisnika o primopredaji sa spiskom građe koja se predaje).
- Kartoteka je za 3 držaoca dopunjena podacima o količini izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala i to: Osnovni sud Žabljak (1988) - na osnovu Zapisnika o provjeri i Odluke o odobrenju uništeno je 0,75 d/m bezvrijednog registraturskog materijala; Ministarstvo unutrašnjih poslova, CB Pljevlja (2008) - na osnovu Zapisnika o provjeri i Odluke o odobrenju uništeno je 4,20 d/m bezvrijednog registraturskog materijala i JU OŠ „Ristan Pavlović“ Pljevlja (1987-2002) - na osnovu Zapisnika o provjeri i Odluke o odobrenju uništeno je 4,20 d/m bezvrijednog registraturskog materijala.

Ukupna količina izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala iznosi: 10,15 d/m.

- U kartoteku je evidentiran otpis 7,43 d/m duplikata i multiplikata, koje je obavljeno u Odsjeku, na pet fondova: SUBNOR Pljevlja 1946-1950 - 0,50 d/m; Socijalistički savez radnog naroda Pljevlja; 1960-1965 - 1 d/m; Osnovni sud Pljevlja 1968; 1972-1973 - 4,60 d/m; Prosvjetna inspekcija Pljevlja 1990-2004 - 033 d/m i OKSK Pljevlja - 1 d/m.

Ukupna količina izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala iznosi: 7,43 d/m.

II - Poslovi u depou

1. Prijem, smještaj i održavanje arhivske građe u depou

- Unošenje podataka o preuzetoj arhivskoj građi u knjigu primljene arhivske građe.
- Izdavanje i vraćanje arhivske građe na mjesto lokacije i vođenje evidencija o istoj.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na četiri fonda:

- Prosvjetna inspekcija Pljevlja 1960-2008; k. 20.
- Osnovni sud Pljevlja 1968; 1972-1973; k. 4.
- Skupština opštine Žabljak 1970-1991; k. 2.
- Opštinski komitet Saveza komunista Pljevlja 1946-1991; k. 6.

Ukupno 32 kutije

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

Ukupno je obrađeno 167 zahtjeva:

- 40 prijava za korišćenje arhivske građe,
- 105 zahtjeva za izdavanje dokumenata (za 59 stranaka kopirano i ovjereno 115 dokumenta sa 296 stranica) i 47 obavještenja, 1 revers,
- na 6 zahtjeva je odgovoreno e-mailom,
- izdato je 9 potvrda.

V – Kulturno prosvjetna i propagandna djelatnost

- U okviru manifestacije "Neđelja Arhiva" organizovana je posjeta učenika i studenata Arhivskom odsjeku.
- Izložba dokumenata "Ratna razglednica Crne Gore 1914-1918. Godine", autora Aleksandra Berkuljana, otvorena je 8. maja 2015. godine.

*11. ARHIVSKI ODSJEK PODGORICA***I - Zaštita arhivske i registratorske građe van arhiva**1. Pregled stanja registratorske i arhivske građe i ažuriranje evidencija izvršena je kod 33 stvaraoca i to:

- JU Centar za socijalni rad, Sektor dječje zaštite, Podgorica,
- JU Centar za socijalni rad, Podgorica,
- JU OŠ “Milorad Musa Burzan”, Podgorica,
- Osnovni sud Podgorica,
- JU “Muzeji i galerije”, Podgorica,
- JU Narodna biblioteka “Radosav Ljumović”, Podgorica,
- Područni organ za prekršaje Podgorica,
- JU OŠ “Branko Božović”, Podgorica,
- JU Umjetnička škola za muziku i balet “Vasa Pavić”, Podgorica,
- JU OŠ “Pavle Rovinski”, Podgorica,
- JU SEŠ “Mirko Vešović”, Podgorica,
- DOO “Sjever mont”, Podgorica,
- Glavni grad Podgorica, Služba zaštite, Podgorica,
- JU OŠ “21 maj”, Podgorica,
- JU OŠ “Dr Dragiša Ivanović”, Podgorica,
- JU Stručna medicinska škola, Podgorica,
- JU KIC “Budo Tomović”, Podgorica,
- JU Gimnazija “Slobodan Škerović”, Podgorica,
- JPU “Ljubica Popović”, Podgorica,
- JU SSŠ “Spasoje Raspopović”, Podgorica
- JU OŠ “Radoica Perović”, Podgorica
- Zavod za zapošljavanje, Biro rada Podgorica,
- JU OŠ “Savo Pejanović”, Podgorica,
- JU Škola za više i srednje obrazovanje “Sergije Stanić” Podgorica,
- Glavni grad Podgorica,
- JU OŠ “Gornja Zeta – Srpska”, Golubovci,

- JU OŠ “Maksim Gorki”, Podgorica,
- JU OŠ “Zarija Vujošević”, Mataguži,
- JPU “Đina Vrbica”, Podgorica,
- DOO Agencija za izgradnju i razvoj Podgorice,
- JU SGGŠ “Marko Radević”, Podgorica,
- JU OŠ “Vuk Karadžić”, Podgorica,
- JU ETŠ “Vaso Aligrudić”, Podgorica.

Ostvaren je neposredan kontakt sa odgovornim radnicima u registraturama (33); upoznavanje sa zakonskim obavezama prema Arhivu; praćenje opšteg stanja arhivske i registratorske građe (smještaj, zaštita, obezbijeđenost, način arhiviranja i vođenja evidencije o registratorskom materijalu i arhivskoj građi - Arhivska knjiga; sačinjavanje zapisnika o obilasku i predlaganje mjera za otklanjanje utvrđenih nedostataka).

2. Evidencije o stvaraocima i držaocima registratorske i arhivske građe:

- Dosijea za 33 stvaraoca i držaoca je dopunjen zapisnicima o izvršenom obilasku kod gore navedenih stvaralaca; 3 zapisnika o izlučivanju (razmatranje zahtjeva registrature sa spiskom registratorskog materijala predloženog za izlučivanje, neposredan uvid u registratorski materijal predložen za izlučivanje i izrada predloga o odobravanju ili neodobravanju izlučivanja...);
- U ovoj godini nije dostavljen prepis arhivske knjige ni za jednog stvaraoca.
- U evidenciju specijalnih arhiva nije evidentiran nijedan, kao ni držalac arhivske građe u privatnom vlasništvu.

3. Evidencije o registratorskoj i arhivskoj građi:

- U kartoteku stvaralaca i držalaca arhivske građe dospjele za preuzimanje u Arhiv nije evidentiran nijedan stvaralac (nije bilo preuzimanja).

- Kartoteka je za 2 držaoca dopunjena podacima o količini izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala i to: JU Muzeji i galerije Podgorice 1991-1999 - na osnovu Zapisnika o provjeri i Odluke o odobrenju uništeno je 5 d/m; JU Centar za socijalni rad 1984-1999 - na osnovu Zapisnika o provjeri i Odluke o odobrenju uništeno je 5 d/m i JU Centar za socijalni rad-Sektor dječije zaštite 1993- 1995 - na osnovu Zapisnika o provjeri i Odluke o odobrenju uništeno je 1 d/m.

Ukupna količina izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala iznosi 11 d/m.

II - Sređivanje i obrada arhivskih fondova

Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 11 fondova:

- Opština Podgorica: GNOT, Opšta uprava (Matična služba); 1946-1952; dopuna unutrašnjih lista; 19 kutija; NOOT, Opšta uprava (Matična služba, rad i radni odnosi); 1963; dopuna unutrašnjih lista; 3 kutije; sređivanje građe za katastarske opštine: Kopilje, Liješnje, Mataguži, Mrke, Progonovići, Farmaci, Fundina, Tološi i Tuzi; 20 kutija; prekucavanje Imenskog registra za kupoprodajne ugovore za 1954. i 1955.; 81 predmet.
- DOO "Gramet" Podgorica - rad na signiranju, folijaciji, pečatanju arhivske građe, prekucavanje unutrašnjih lista i imenskog registra; 21 kutija.
- Vatrogasna jedinica Titograd - rad na signiranju, folijaciji, pečatanju arhivske građe, prekucavanje unutrašnjih lista; 4 kutije.
- Opštinski arhiv Podgorica - sređivanje građe fonda Opštinski arhiv Titograd za 1991-1992; 4 kutije.
- Osnovni sud Podgorica - prekucavanje imenskog registra - Parnični predmeti "P" 1980; 9 kutija i prekucavanje imenskog registra - predmeti ostavine "O" 1946-1969; knjiga 54; kutija 71 kutija i predmeta 145.

- DD “Ratar” - rad na folijaciji i signiranju, prekućavanje unutrašnjih lista (rad i radni odnosi i kartoni ličnih dohodaka, opšta, pravna i personalna dokumentacija) za 1971, 1973-1975, 1984-1999; 4 kutije; prekućavanje popisnih lista za personalna dosijea 485 (G – Š); 3 kutije
 - JU OŠ “Savo Pejanović” - revizija Inventara knjiga (zapisnici, registri učenika, naredbe i dr.) za 1946-1979 g.; 17 knjiga.
 - JU SMTŠ “Ivan Uskoković” - izrada novog Inventara knjiga (upisnice, zapisnici sa završnih ispita, registri i dr.); 37 knjiga; Kucanje unutrašnjih lista za inventar knjiga za 1947-1978; 91 knjiga.
 - JU OŠ “Vlado Milić” Donja Gorica - revizija i izmjena inventara knjiga i kucanje unutrašnjih lista za 1942-1979; 77 knjiga.
 - JU SETŠ “Vaso Aligrudić” - revizija i kucanje unutrašnjih lista za inventar knjiga za 1946-1982; 87 knjiga.
 - Zbirka Varia - izmjena i dopuna popisa u zbirci (64 predmeta i 60 priloga) za 1903-1959.; folijacija, signiranje i pećatanje; 1 kutija.
- Ukupno 71 kutija, 309 knjiga i 145 predmeta

III - Poslovi u depou

1. Prijem, smještaj i održavanje arhivske građe u depou

- Izdavanje i vraćanje arhivske građe na mjesto lokacije i vođenje evidencija o istoj.
- Izrada etiketa sa podacima za spoljna obilježja fondova: SOT-Odjeljenje za prosvjetu, 13 kutija; NJU “Tribina”, 5 kutija i DOO “Elastik solar”, 6 kutija.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe u privatno-pravne svrhe

- Podnijeto je 52 zahtjeva fizičkih i pravnih lica.
- Urađeno 28 kopija dokumenata.
- Za 9 zahtjeva nema podataka.
- Sačinjene i izdate 4 potvrde.

- Uvid u arhivsku građu zatražilo je 10 fizičkih lica.
- Na osnovu reversa Osnovnom sudu izdat 1 predmet.

12. ARHIVSKI ODSJEK ULCINJ

I - Zaštita arhivske i registratorske građe van arhiva

1. Pregled stanja registratorske i arhivske građe i ažuriranje evidencija izvršena je kod 6 stvaralaca:

- Pošta Crne Gore, Centar pošta Ulcinj,
- JU Srednja škola „Bratstvo-jedinstvo“ Ulcinj,
- JPU „Solidarnost“ Ulcinj,
- Područni organ za prekršaje Ulcinj,
- JP Vodovod i kanalizacija Ulcinj,
- Solana „Bajo Sekulić“ –preduzeće u stečaju.

Ostvaren je neposredan kontakt sa odgovornim stvaraocima/ držaocima (6); upoznavanje sa zakonskim obavezama prema Arhivu; praćenje opšteg stanja arhivske i registratorske građe (smještaj, zaštita, obezbijeđenost, način arhiviranja i vođenja evidencije o registratorskom materijalu i arhivskoj građi - Arhivska knjiga; sačinjavanje zapisnika o obilasku i predlaganje mjera za otklanjanje utvrđenih nedostataka).

2. Evidencije o stvaraocima i držaocima registratorske i arhivske građe:

Dopunjena su dosijea za 6 stvaralaca i držalaca zapisnicima o izvršenom obilasku; 4 zapisnika o izlučivanju (razmatranje zahtjeva registrature sa spiskom registratorskog materijala predloženog za izlučivanje, neposredan uvid u registratorski materijal predložen za izlučivanje i izrada predloga o odobravanju ili neodobravanju izlučivanja...);

- U ovoj godini nije dostavljen prepis arhivske knjige za nijednog stvaraoca.
- U evidenciju specijalnih arhiva nije evidentiran nijedan, kao ni držalac arhivske građe u privatnom vlasništvu.

3. Evidencije o registraturskoj i arhivskoj građi:

- U kartoteku stvaralaca i držalaca arhivske građe dospjele za preuzimanje u Arhiv nije evidentiran nijedan stvaralac (nije bilo preuzimanja).
- Kartoteka je za 4 držaoca dopunjena podacima o količini izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala i to: Pošta Crne Gore, RJ Ulcinj 2011-2013 - na osnovu Zapisnika o provjeri i Odluke o odobrenju uništeno je 5 d/m; JPU „Solidarnost“ Ulcinj, izlučeni dnevnicu rada 1976-2011 - na osnovu Zapisnika o provjeri i Odluke o odobrenju uništeno je 8,50 d/m; JP“Vodovod i kanalizacija“ Ulcinj 1981-2000 - na osnovu Zapisnika o provjeri i Odluke o odobrenju uništeno je 83 d/m i Područni organ za prekršaje Ulcinj 2008-2010 - na osnovu Zapisnika o provjeri i Odluke o odobrenju uništeno je 7 d/m

Ukupna količina izlučenog bezvrijednog registraturskog materijala iznosi 103,50 d/m.

II - Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe:

- Izdavanje i vraćanje arhivske građe na mjesto lokacije i vođenje evidencija o istoj.
- Rad na uspostavljanju poretka i kompletnosti fondova kroz tehničko-fizičke poslove.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 3 fonda:

- Osnovni sud Ulcinj - kompletiranje i klasifikacija parničnih predmeta sa oznakom „P“ 1982-1994; k. 32.
- Opštinski komitet saveza komunista Ulicnj OKSKU - nastavak hronološkog sređivanja (popis) 1948-1968; k. 28.

- SSRNU-Socijalistički savez radnog naroda Ulcinj - nastavak hronološkog sređivanja (popis) 1970-1989; k. 13.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

- Obraden je 71 pristigli zahtjev: pravnih (50) i to od Komisije za restituciju i povraćaj imovine Bar, Osnovnog suda Ulcinj i drugih, i 21 zahtjev fizičkih lica.
- Izdato je 120 fotokopija dokumenata
- Za Osnovni sud je realizovano 239 zahtjeva.

Naši korisnici uglavnom potražuju građu : F1 OSU - Osnovni sud Ulcinj, F2 SOU - Skupština opštine Ulcinj, F11 SŠBJU - Srednja škola "Bratstvo-jedinstvo" Ulcinj i F16 HK „Agroulcinj“ Ulcinj.

V - Medijsko predstavljanje

Arhivski odsjek Ulcinj je „Neđelju arhiva“ obilježio sljedećim aktivnostima:

- Priprema i realizacija fotodokumentarne izložbe „Tito - vojskovođa, strateg revolucije, građanin svijeta“. Za izložbu je korišćena arhivska građa F5 OKSKU AOU - Opštinski komitet saveza komunista Ulcinj, izvodi iz novinskih članaka dnevnih novina „Pobjeda“ i „Rilindija“ i fotomaterijal dobijen iz fondacije „Lika“ fotografije od fizičkih lica - porodica Taipović i Mirović. Na 27 panoa izloženo je 106 fotografija i 33 dokumenta podijeljenih u sedam tematskih cjelina koje prate Titov životni put u razdoblju od 1920-1980. godine.

*13. ARHIVSKI ODSJEK HERCEG NOVI***I - Zaštita arhivske i registratorske građe van arhiva****1. Pregled stanja registratorske i arhivske građe i ažuriranje evidencija izvršeno je kod 4 stvaraoca:**

- Institut za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i reumatologiju "Dr Simo Milošević" Igalo,
- AD "Vektra Boka" Herceg Novi (u stečaju),
- „Južni Jadran" AD (u likvidaciji),
- Uprava za nekretnine, Područna jedinica Herceg Novi.

Ostvaren je neposredan kontakt sa odgovornim stvaraocima/držiocima (4); upoznavanje sa zakonskim obavezama prema Arhivu; praćenje opšteg stanja arhivske i registratorske građe (smještaj, zaštita, obezbijeđenost, način arhiviranja i vođenja evidencije o registratorskom materijalu i arhivskoj građi-Arhivska knjiga; sačinjavanje zapisnika o obilasku i predlaganje mjera za otklanjanje utvrđenih nedostataka).

2. Evidencije o stvaraocima i držiocima registratorske i arhivske građe:

- Dosijea 4 stvaralaca i držalaca su dopunjena zapisnicima o izvršenom obilasku; 4 zapisnika o izlučivanju (razmatranje zahtjeva registrature sa spiskom registratorskog materijala predloženog za izlučivanje, neposredan uvid u registratorski materijal predložen za izlučivanje i izrada predloga o odobravanju ili neodobravanju izlučivanja...); zapisnicima o preuzimanju arhivske građe (2); tri usvojene (data saglasnost) Liste kategorija registratorskog materijala sa rokovima čuvanja i to: Opština Herceg Novi; JU Centar za socijalni rad Herceg Novi i JZU Dom zdravlja Herceg Novi.

- U ovoj godini nije dostavljen prepis arhivske knjige ni za jednog stvaraoca.

- U evidenciju specijalnih arhiva nije evidentiran nijedan, kao ni držalac arhivske građe u privatnom vlasništvu.

3. Evidencije o registratorskoj i arhivskoj građi:

- U kartoteku stvaralaca i držalaca arhivske građe dospjele za preuzimanje u Arhiv evidentiran je stvaralac Osnovni sud Herceg - novi predmeti oznake „O“ ostavine, period 1986-2000.; 8,8 d/m i poklon Čabe Mađara; 0,20 d/m (idejni projekat za regionalni vodovod).
- Kartoteka je za 4 držaoca dopunjena podacima o količini izlučenog bezvrijednog registratorskog materijala i to:
 - Opština Herceg Novi, Služba za zajedničke poslove i informacione sisteme, 4,40 d/m; Komunalna policija, 2,40 d/m; Uprava lokalnih javnih prihoda, 11,60 d/m i Sekretarijat za prostorno planiranje i izgradnju, komunalne djelatnosti i zaštitu životne sredine, 0,40 d/m;
- Fond za zdravstvo, Područna jedinica Herceg Novi; 21 d/m;
- Uprava Carina, PJ Carinarnica Kotor, CI Zelenika, 7 d/m; CI Bijela, 4,7 d/m; CI Sitnica, 0,20 d/m. Ukupno 11,9 d/m;
- JU Centar za socijalni rad Herceg Novi, 29,50 d/m;
- Sud za prekršaje Budva, Odjeljenje Herceg Novi, 14,20 d/m.

Ukupno je, na osnovu Zapisnika o provjeri i Odluke o odobrenju uništeno 95,40 d/m bezvrijednog registratorskog materijala.

II - Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe

- Osnovni sud Herceg Novi, predmeti oznake „O“ - ostavine, period 1986-2000.; 8,8 d/m i poklon Čabe Mađara; 0,20 d/m (idejni projekat za regionalni vodovod).
- Unošenje podataka o preuzetoj arhivskoj građi u knjigu primljene arhivske građe.
- Izdavanje i vraćanje arhivske građe na mjesto lokacije i vođenje evidencija o istoj.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 4 fonda:

- Fond PUMA; priprema dokumentacije o fizičkom stanju fonda i stepenu i vrsti oštećenja. Sačinjen popis i opis fizičkog stanja fonda, stepena oštećenja i izdvajanje oštećenih listova za konzervaciju. Pregledano i opisano f. 83.
- Osnovni sud Herceg Novi; ostavinski predmeti „IV“ (1820-1898); 1890. predmeta 137; k. 2; 1893, predmeta 184; k. 5; 1894, predmeta 42; k. 1. Ukupno k. 8. SI. Revizija i konačna verzija sumarnog inventara; ostavinski predmeti 1837-1842.; 1843-1852.; 1853-1866.; 1867-1879.
- Osnovni sud Herceg Novi, parnice „P“ (1945-1990); 1986-1990; predmeta 235; k. 15. SI.
- Opštinsko javno pravobranilaštvo (1967-1994); grupa V, oznaka Rv 1968-1991; sačinjen analitički inventar.
- Katastar (dopuna fonda); K.O. Kumbor 1883-1942 (spiskovi katastarskih promjena sa prijavnim listovima); obrađeno f. 2.

Ukupno 108 arhivskih kutija.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice

- Arhivsku građu, sadržanu u 46 fondova, koristilo je 28 istraživača.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

- Obradeno je 1277 zahtjeva fizičkih i pravnih lica.
- Ovjerenu fotokopiju traženog dokumenta dobio je 901 korisnik.
- Uvid u arhivsku građu izvršilo je 376 korisnika.
- Pismeno je odgovoreno na 109 zahtjeva pravnih i fizičkih lica.

- Broj urađenih fotokopija dokumenata je za format A4 iznosi 2283, a za format A3 1234.

Ukupan broj urađenih fotokopija je 3517, dok je broj digitalnih fotokopija 1880.

V – Poslovi arhivske biblioteke

1. Rad sa korisnicima bibliotečke građe

- Bibliotečko odjeljenje je uslužilo 85 korisnika, koji su za svoje potrebe koristili 289 publikacija.

2. Rad na novoj organizaciji fonda Đ i fonda ŠP

- Stavljeno je u košuljice 215 jedinica i započet je njihov premještaj na novu poziciju, dok je za fond ŠP stavljeno u košuljice 68 jedinica i izvršen je njihov premještaj na novu poziciju. Za fond PZŠ (Pomorska zakladna škola), stavljeno je u košuljice 310 jedinica.

-

3. Rad u depou

- Vršeni su odabir starih rijetkih knjiga koje se čuvaju u biblioteci odsjeka Herceg Novi, popis.
- Izdavanje i vraćanje korišćenih publikacija.
- Vršena je zaštita publikacija.

4. Informativna djelatnost

- Unošenje podataka o svim obavljenim poslovima u personalni računar. Ovi poslovi su obavljani svakodnevno i svi podaci su uneseni u predviđene datoteke.
- Izvršeno je unošenje podataka abecednog kataloga u ACESS bazu podataka od (A-B).
- Uneseni podaci za 233 kat. jedinice.

5. Izrada statistika godišnjeg i mjesečnog izvještaja

14. ARHIVSKI ODSJEK CETINJE

I - Zaštita arhivske i registratorske građe van arhiva**1. Pregled stanja registratorske i arhivske građe i ažuriranje evidencija izvršena je kod 12 stvaralaca:**

- Prijestonica Cetinje,
- Kraljevsko pozorište „Zetski dom“ Cetinje,
- Republički fond za zdravstveno osiguranje,
- Uprava za nekretnine,
- Poreska uprava,
- JU Uprava carina,
- JU Centar za socijalni rad,
- Javno preduzeće Vodovod i kanalizacija,
- EI „Obod“ AD Cetinje,
- IMO „Košuta“,
- Dioničarsko društvo Magrom,
- AD „Ribarstvo“ (u stečaju).

Ostvaren je neposredan kontakt sa odgovornim stvaraocima/ držaocima (12); upoznavanje sa zakonskim obavezama prema Arhivu; praćenje opšteg stanja arhivske i registratorske građe (smještaj, zaštita, obezbijeđenost, način arhiviranja i vođenja evidencije o registratorskom materijalu i arhivskoj građi - Arhivska knjiga; sačinjavanje zapisnika o obilasku i predlaganje mjera za otklanjanje utvrđenih nedostataka).

2. Evidencije o stvaraocima i držaocima registratorske i arhivske građe:

- Dosijea 12 stvaralaca i držalaca su dopunjena zapisnicima o izvršenom obilasku; zapisnicima o preuzimanju arhivske građe (1); jedna usvojena (data sa-glasnost) Lista kategorija registratorskog materijala sa rokovima čuvanja i to: AD „Ribarstvo“ Rijeka Crnojević.
- U ovoj godini nije dostavljen prepis arhivske knjige ni za jednog stvaraoca.

- U evidenciju specijalnih arhiva nije evidentiran nijedan, kao ni držalac arhivske građe u privatnom vlasništvu.

3. Evidencije o registratorskoj i arhivskoj građi:

- Kartotekua stvaralaca i držalaca arhivske građe dospjele za preuzimanje u Arhiv dopunjena je podacima za jednog stvaraoca - Uprava za nekretnine, PJ Cetinje (sedam KO) 1965-1982 u količini od 2.20 d/m – dalje se radi na preuzimanju.

II - Poslovi u depou

1. Prijem i smještaj arhivske građe

- Smještaj preuzete arhivske građe Uprava za nekretnine, PJ Cetinje.

III - Sređivanje i obrada arhivske građe

1. Klasifikacija i sistematizacija arhivske građe rađena je na 1 fondu:

- Osnovni sud Cetinje 1963-1964; popis predmeta za oznaku „P“; 196 predmeta (prefascikuliranje, ispisivanje i unošenje podataka na računar); k. 5.
- NOOC obrada 7 fondovskih knjiga;
- Skupština opštine Cetinje - izrada spoljnih opisa na kutijama, k. 77.

IV - Korišćenje arhivske građe i bibliotečkog materijala

1. Korišćenje arhivske građe preko čitaonice

- Arhivsku građu koristilo je 5 istraživača.
- Za potrebe Osnovnog suda sačinjeno je 3 reversa za tražene predmete.

2. Korišćenje arhivske građe u javne i privatno-pravne svrhe

- Obradena su 54 zahtjeva fizičkih i pravnih lica po raznim osnovama.
- Sačinjeno je i izdato 20 pismenih obavještenja.
- Urađeno je 445 fotokopija.

III ODJELJENJE ZA NAUČNU, INFORMATIVNU I KULTURNO-PROSVJETNU DJELATNOST

Planom rada Državnog arhiva za 2015. godinu utvrđene su proporcije rada Odjeljenja, uz realno uvažavanje postojećeg kadrovskog deficita, odnosno nepopunjenosti sistematizovanih radnih mjesta (4 radna mjesta-ekspertski kadar). Tokom godine na bolovanju je bila i savjetnica I. Ovo je bitno uslovalo nemogućnost realizacije planiranih poslovnih aktivnosti Odjeljenja.

U pripremi za implementaciju međunarodnih normiranih arhivističkih opisa ISDAF i ISDIAH u toku godine radilo se na pripremi utvrđivanja terminološkog rječnika koji treba da omogući primjenu arhivističkih opisa. Na ovom delikatnom poslu sa stručnog aspekta radio je jedan arhivista i završen je abecedar stručnih termina, izraza i pojmova neophodnih za primjenu opisa. Sljedeća faza rada podrazumijeva detaljna objašnjenja.

Tokom godine dostavljeno je 30 normiranih opisa o stvaraocima ISAAR (cpf), što svjedoči o kontinuiranosti primjene ove vrste normiranog opisa. Kada se radi o normiranom opisu ISAD (g) urađena je analiza zaostajanja njegove praktične primjene. Planirano savjetovanje na ovu temu nije održano iz objektivnih razloga i predviđeno je za maj 2016. godine.

U Odjeljenju je nastavljen rad na ediciji *Pasoške knjige Knjaževine Crne Gore*. Naime, pribavljena je i Pasoška knjiga koja nije u posjedu DACG, a koja donosi podatke o izdatim i viziranim pasošima za period 1885-1903. Urađena je arhivistička ekspertiza, kojom je utvrđena njena autentičnost, vrijeme i mjesto nastanka, kao i potrebe ove evidencije. Radi se o knjizi koja je nastala u MID-u početkom XX vijeka, u koju su upisivani podaci o izdatim ili viziranim pasošima crnogorskih državljana u diplomatsko-konzularnim predstavništvima u inostranstvu.

U okviru ovog projekta izvršena je revizija 60 fascikli pasoškog odjeljenja MID-a gdje se nalaze molbe za izdavanje pasoša. Urađen je i imenski registar za preko 17.000 imena koji će biti pripremljen za štampu sa naučnim aparatom kao dopuna sačuvanim pasoškim knjigama.

Početak godine iz štampe je izašao zbornik dokumenata *Gubici crnogorske vojske u Prvom svjetskom ratu 1914-1916*. Zbornik dokumenata promovisan je tokom *Neđelje arhiva* u aprilu mjesecu na Cetinju.

Poslije izvjesne stagnacije, odnosno odlaganja projekta zbog obimnosti, nastavljen je rad na projektu zbornika dokumenata *Izveštaj crnogorskog poslanika u Carigradu Mitra Bakića 1883-1903*. Projektom je predviđeno da se izvještaji objave *in extenso*, pa ovo doprinosi delikatnosti posla jer je potrebno pregledati 150 arhivskih kutija fonda MID-a i odabrati dokumentaciju.

U okviru projekta digitalizacije skenirano je na skeneru SCEYE 38 dacijskih knjiga iz fonda MUD. Digitalni zapisi pohranjeni su u skladu sa zaokruženim procesom navigacije koji omogućava administriranje digitalnim zapisima. U smislu pohranjivanja na duži rok (long term preservation) nedostatak ovog postupka je nepostojanje adekvatne opreme za obezbjeđivanje naprednog elektronskog potpisa i vremenskog pečata. Ipak, kako se radi o projektu modela za upravljanje digitalnim zapisima, pitanje opreme i očuvanja na duži rok rješavaće se kada se utvrdi da se radi o pouzdanom, fleksibilnom, modularnom modelu koji zadovoljava arhivističke i korisničke zahtjeve.

U Odjeljenju su obavljani poslovi na ažuriranju podataka za internet prezentaciju Državnog arhiva, kontinuirano administriranje i tehničko održavanje, kao i unapređenje tehničke funkcionalnosti. Pored toga, redovno se radilo na održavanju mreže, zatim na obuci službenika za rad na računarima, kao i za rad na skenerima.

Po potrebi vršilo se skeniranje dokumenata za izložbe koje su realizovane tokom 2015. godine, kao i za potrebe korisnika.

Tokom godine pružena je stručna pomoć u istraživačkom postupku, odnosno izboru tema, fondova, metoda i sl. za 24 korisnika iz zemlje i 16 iz inostranstva. Odgovoreno je na 240 korisničkih zahtjeva putem pisma i/ili elektronskom poštom.

U okviru čitaonice na Cetinju vođene su evidencije o korisnicima arhivske građe i o istraživanim temama. Evidentirano je 69 tema istraživanja.

Usluge čitaonice tokom 2015. godine koristilo je 83 korisnika i to 71 iz zemlje i 12 iz inostranstva. Evidentirano je 455 posjeta čitaonici, a izdato je na korišćenje 1253 fascikle građe i 471 knjiga. Za potrebe korisnika urađeno je ukupno 5448 kopija dokumenata: 4587 fotokopija, 836 snimaka digitalnim aparatom i 25 skeniranih dokumenata.

IV ODJELJENJE ZA TEHNIČKU ZAŠTITU ARHIVSKE GRAĐE

1. Konzervacija-restauracija

U ovom Odjeljenju je vršeno numerisanje, odabir oštećenih dokumenata, mehaničko čišćenje, provjera otpornosti mastila na vodu, dezinfekcija, pranje, ispiranje, neutralizacija, kaširanje, dopuna djelova dokumenata koji nedostaju, ispravljanje presovanjem i vraćanje konzervirano-restauriranih dokumenata u arhivske kutije. Ove mjere primijenjene su na oštećenim dokumentima iz sledećih arhivskih jedinica:

- Ministarstvo vojno, Lovčenski odred, 1915. godina, f. br. 1, 316 listova;
- Ministarstvo vojno, VI divizija, Plavsko-gusinjska brigada, 1913-1915. godina, f. br. 1, 423 lista;

-
- Ministarstvo vojno, Komanda VI divizije, Rožajska brigada, 1913-1915. godina, f. br. 1, 73 lista;
 - Ministarstvo vojno, Bjelopavlička brigada, 1895-1915. godina, f. br. 1, 275 listova;
 - Ministarstvo vojno, I divizija, Crmničko-primorska brigada, 1895-1915. godina, f. br. 1, 422 lista;
 - Ministarstvo vojno, IV divizija, Donjo-Vasojevička brigada, 1911, 1913, 1914, 1915. godina, f. br. 1, 200 listova;
 - Ministarstvo vojno, VI divizija, Dečanska brigada, 1914-1915. godina, f. br. 1, 290 listova;
 - Ministarstvo vojno, V divizija, Pljevaljska brigada, 1915. godina, f. br. 1, 330 listova;
 - Ministarstvo vojno, Vrhovna komanda, 1913, godina, f. br. 2, 30 listova;
 - Sud opštine Cetinje, 1931. godina, f. br. 140, 264 lista;
 - Ministarstvo vojno, Administrativno odjeljenje, 1908. godina, f. br. 13, 306 listova;
 - Ministarstvo vojno, Komanda VI divizije, Đakovačka brigada, 1913-1915. godina, f. br. 1, 576 listova;
 - Ministarstvo vojno, I divizija, Crmničko-primorska brigada, 1895-1914. godina, f. br. 2, 595 listova;
 - Ministarstvo vojno, V divizija, Bjelopoljska brigada, 1914. godina, f. br. 1, 391 list;
 - Ministarstvo vojno, Vučedolska brigada, 1900-1914. godina, f. br. 1, 246 listova;

- Ministarstvo vojno, IV divizija, Kolašinska brigada, 1895-1915. godina, f. br. 1, 544 listova;
- Ministarstvo vojno, II divizija, Spuška brigada, 1882-1916 godina, f. br. 1, 216 listova;
- Ministarstvo vojno, Srbijanska brigada – razne komande, 1912-1915. godina, f. br. 1, 440 listova;
- Ministarstvo vojno, Vrhovna komanda, 1914-1915. godina, f. br. 3, 287 listova;
- Ministarstvo vojno, Durmitorska brigada, 1891-1915. godina, f. br. 1, 610 listova;
- Crveni krst Crne Gore, 1 list;
- Crnogorska banka, 1907. godina, f. br. 4, 4 lista;
- Uprava varoši Cetinje, 1907. godina, f. br. 74, 24 lista;
- Ministarstvo vojno, 1913. godina, f. br. 8, 4 lista;
- Ministarstvo unutrašnjih djela, dacijska knjiga, Kapetanija Berane, 9/1914. godina, 8 listova;
- Ministarstvo unutrašnjih djela, dacijska knjiga, Kapetanija Bar, 5/1883. godina, 16 listova.

Vršena je evidencija o konzervirano-restauriranoj arhivskoj građi.

Listovi 44 dacijske knjige kapetanije Bar i Berane su ispravljani presovanjem. Ovo je urađeno kako bi se olakšao postupak njihovog skeniranja.

2. Mikrofilmovanje arhivske građe

Priprema arhivske građe za mikrofilmovanje

- Opština varoši Cetinje – sređeno je 8 fascikli iz 1900. godine za koje je urađen popis sadržaja svih arhivskih brojeva;
- Opština varoši Cetinje – pregledane su 11 fascikli iz 1901. godine zbog provjere poretka akata i pripreme za predstojeće faze sređivanja;
- Kraljevska banska uprava Zetske banovine, Tehničko odjeljenje – djelimično sređeno 8 fascikli iz 1935, 1936. i 1937. godine;
- Kraljevska banska uprava Zetske banovine, Personalna dosijea – urađen je imenski registar dosijea za 10 fascikli.

Službenica Odjeljenja za tehničku zaštitu radila je sa strankama u čitaonici Arhiva. Izvještaj o korisnicima usluga čitaonice dostavljen je nadležnoj službi. Sem mjesečnog uradila je i godišnji izvještaj sa podacima o broju korisnika, izdatoj građi, forokopiranju, snimanju, skeniranju i naučnim temama korisnika.

Tokom 2015 godine urađeno je 3557 fotokopija dokumenata, i to: za potrebe Arhiva 1794, a za korisnike usluga čitaonice 1763.

V SLUŽBA ZA OPŠTE POSLOVE

- Saradivalo se sa Ministarstvom kulture, Ministarstvom finansija - Državnim trezorom, Ministarstvom unutrašnjih poslova i javne uprave, Upravom za kadrove, Komisijom za žalbe Vlade CG, Republičkim fondom PIO, Republičkim zavodom za statistiku, Upravom za imovinu, Poreskom upravom.
- Rađeno je na izradi *Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Državnog arhiva*, izradi podnesaka, rješenja o rasporedu službenika, rješenja o prestanku radnog odnosa, izradi rješenja o godišnjim odmorima, potvrda o radnom stažu.
- Praćeni su i primjenjivani propisi koji se odnose na državne službenike, kao i propisi iz finasijsko-materijalnog poslovanja.
- Na osnovu finasijskog plana, vršeno je praćenje ostvarenja plana po periodima i usklađivanja sa rebalansom plana.
- Vršena je nabavka materijala i opreme neophodne za poboljšavanje uslova rada i poslovanja.
- Obavljani su svi poslovi na fizičkom obezbjeđenju zgrade i imovine Državnog arhiva, daktilografski, kurirski i poslovi na održavanju čistoće.

Direktor
Stevan Radunović

UPUTSTVO SARADNICIMA

Arhivski zapisi objavljuju radove iz oblasti arhivske teorije i prakse, istorije i pomoćnih istorijskih nauka, istorije institucija, informatičkih nauka, prikaze i ocjene stručnih publikacija i časopisa, izvještaje sa stručnih skupova, itd. Radovi koji se objavljuju podliježu stručnoj ocjeni, izuzev prikaza i recenzija, izvještaja sa stručnih skupova i izvještaja o radu Arhiva, bibliografija i dr.

Radovi po pravilu ne treba da prelaze obim od 16 kartica i 5 ilustracija. Recenzije, prikazi i drugi prilozi ne mogu prelaziti 4 do 8 kartica teksta. Radovi koji su prihvaćeni za objavljivanje u časopisu, kao i objavljeni radovi ne mogu se objaviti na drugom mjestu bez saglasnosti *Uredništva*.

Autor je isključivo odgovoran za objavljivanje teksta ili ilustracija iz neobjavljenih materijala iz autorski zaštićenog rada (copyright).

Poželjna struktura rada je sljedeća: ime i prezime, adresa autora ili ustanove u kojoj je zapošljen, naslov rada, sažetak na jeziku članka (oko 300 znaka) koji se donosi između naslova i teksta članka, tekst samog rada, a na kraju članka nešto opširniji sažetak (zaključak, rezime) na engleskom jeziku (najviše 1500 znakova) sa naslovom članka.

Sve vrste radova moraju biti napisani na računaru u nekoj od verzija MS WORD program (MS WORD 6.0 i novijim) i snimljeni na formatu MS WORD dokumenta. Poželjna je upotreba fonta Times New Roman, stila normal, veličine slova 12 tačaka, (jednostruki prored - single) bilješke se pišu upotrebom funkcije footnote, veličine slova 10 tačaka i donose se ispod teksta.

Naslov teksta piše se velikim slovima (bold), podnaslovi malim slovima (bold) a sažeci, originalni termini i nazivi na stranom jeziku kurzivom (italic). Fotografije i druge ilustracije moraju biti jasne i oštre u crno bijeloj tehnici.

Svi prilozi dostavljaju se na disketi, CD-u ili elektronskom poštom. Jedan primjerak priloga mora biti dostavljen na papiru formata A-4.

Časopis izlazi dva puta godišnje. Rukopisi se ne vraćaju. Honorar za objavljene radove isplaćuje se prema Pravilniku Državnog arhiva.

Adresa Redakcije je : Novice Cerovica broj 2. 81250 Cetinje,

E-mail: pejovic.dacg@t-com.me, telefon/ fax: 041/230-226.

Uredništvo

АРХИВСКИ ЗАПИСИ
2/2015.

Коректор
Драгица Ломпар

Компјутерска припрема
ДауС - Цетиње

Тираж
300

Штампа
ЦИЦЕРО - Цетиње

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

930.25(497.16)(05)

Архивски записи: часопис за архивску теорију и праксу
= Archival theory and practice review / главни уредник Срђан
Пејовић, одговорни уредник Стеван Радуновић. - Год. 1. бр. 1
(1994) - . - Цетиње (Новице Церовића 2) : Државни архив Црне
Горе, 1994 (Цетиње: SICERO). - 24 цм.

Годишње.

ISSN 0353-7404 = Архивски записи (Цетиње)

COBISS.CG-ID 08216592